หนังสือเรียนภาษาไทย

ชุด ทักษพัฒนา เล่ม ๒

ท ๕๐๓ ท ๕๐๔

ป 495.91
ม.5:ท
ว546ท
ฉ.3(2536)

DCID LIBRARY
0000004635

กระทรวงศึกษาธิการ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ (ม.๕)

ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔

ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓

33.-

หนังสือเรียนภาษาไทย

ท ๕๐๓ ท ๕๐๔

ชุด ทักษพัฒนา เล่ม ๒

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ (ม. ๕)

ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔

ของ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

วันที่ ๗ มี.ค. ๒๕๔๕
เลขทะเบียน ม ๐๔๑๖๕ ฉ.๓
เลขเรียกหนังสือ ม.๔๐๕.๑๑ ม.๕ ท ๑ ๕๔๑ ค

พิมพ์ครั้งที่สิบเอ็ด ๕๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๓๖

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๓๓.๐๐ บาท

(ห้ามขายเกินกว่าราคาที่กำหนดไว้นี้)

องค์การค้าของคุรุสภาจัดพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๕ ถนนลาดพร้าว บางกะปิ กรุงเทพมหานคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๒ ท ๕๐๓ ท ๕๐๔ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ (ม. ๕) ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ ขึ้น กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๒๕

(นายสายหยุด จำปาทอง)
รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ แล้วนั้น เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างได้ผลและบรรลุตามจุดประสงค์ของหลักสูตร กระทรวงศึกษาธิการจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนและคู่มือครูภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ขึ้น คณะกรรมการ ฯ ได้จัดทำหนังสือเรียนสำหรับรายวิชาภาษาไทย ท ๕๐๓ ท ๕๐๔ สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ (ม. ๕) ขึ้น ๒ เล่ม คือ หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักษณ์ เล่ม ๒ และหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๒ กับได้พิจารณาคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลาซึ่งเป็นวรรณกรรมทั้งเก่าและใหม่ที่มีคุณค่าในด้านภาษา รูปแบบของการประพันธ์และความคิดสร้างสรรค์ ให้นักเรียนได้เลือกอ่านอีกจำนวนหนึ่งด้วย

หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๒ สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ (ม. ๕) เล่มนี้ต่อเนื่องกับหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๑ ซึ่งนักเรียนได้เรียนมาแล้วในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ (ม. ๔) จุดมุ่งหมายคือให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงพฤติกรรมภาษาในการสื่อสารให้ละเอียดยิ่งขึ้น อันเป็นการพัฒนาทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียน ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูงที่สุดตามศักยภาพของนักเรียน

การใช้หนังสือเรียนทักษพัฒนา เล่ม ๒ นักเรียนควรพยายามอ่านและทำความเข้าใจเนื้อหาในแต่ละบทให้แจ่มแจ้ง หากมีตอนใดที่ยังสงสัยอยู่ก็ให้หาโอกาสถามอาจารย์ผู้สอนให้ช่วยอธิบายให้ หนังสือเล่มนี้จะแนะให้นักเรียนสังเกตพฤติกรรมภาษาที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวันเป็นระยะ ๆไป นอกจากนี้ได้จัดกิจกรรมท้ายบทไว้มากพอสมควร เมื่อนักเรียนได้ทำกิจกรรมเหล่านั้น ก็จะช่วยให้ได้รับทั้งความรู้และความชำนาญในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารเป็นอย่างดี

กรมวิชาการหวังว่าหนังสือเรียนภาษาไทยเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลตรงตามเป้าหมายของหลักสูตร อย่างไรก็ดีหนังสือเล่มนี้อาจยังมีข้อควรปรับปรุงแก้ไขอยู่อีกบ้าง กรมวิชาการยินดีรับข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไขหนังสือเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณคณะกรรมการที่ได้ช่วยให้หนังสือเรียนเล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีไว้ ณ โอกาสนี้

(นายเอกวิทย์ ณ ถลาง)
อธิบดีกรมวิชาการ
๑๔ มกราคม ๒๕๒๕

คำนำฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒

ในการพิมพ์หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ (ม. ๕) ครั้งที่ ๒ นี้ กรมวิชาการได้แก้ไขคำผิดและปรับปรุงถ้อยคำให้ชัดเจน สละสลวย และตรงประเด็นยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในหน้า ๖๕ คือ ตัดหัวเรื่องออกและปรับปรุงข้อความให้ตรงประเด็นและแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ฉะนั้น หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๒ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑ จึงยังคงใช้ในการเรียนการสอนได้เหมือนเดิม ผู้ที่มีหนังสือเรียนฉบับที่พิมพ์ครั้งที่ ๑ อยู่แล้ว ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องซื้อฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ อีก แต่อย่างใด

(นายเอกวิทย์ ณ ถลาง)
อธิบดีกรมวิชาการ
๒๐ สิงหาคม ๒๕๒๕

สารบัญ

	หน้า
คำชี้แจงการใช้หนังสือชุดทักษพัฒนา	ก
บทที่ ๑ วัฒนธรรมกับภาษา	๑
ความหมายของวัฒนธรรม	๑
มนุษย์กับวัฒนธรรม	๒
ศัพท์ที่ควรทราบเกี่ยวกับวัฒนธรรม	๕
เอกลักษณ์ของชาติไทย	๘
คนไทยและวัฒนธรรมไทย	๙
ภาพสะท้อนวัฒนธรรมจากภาษาไทย	๑๐
ภาษามาตรฐาน	๑๑
ความนิยมที่น่าสังเกตในการใช้ถ้อยคำในภาษาไทย	๑๓
ภาษากับการสืบทอดวัฒนธรรม	๑๔
กิจกรรม	๑๖
บทที่ ๒ คุณธรรมและมารยาทในการสื่อสาร	๒๒
การสื่อสารในครอบครัว	๒๔
การสื่อสารในโรงเรียน	๒๕
การสื่อสารในที่สาธารณะ	๒๕
การสื่อสารในสังคมโดยทั่วไป	๒๗
ภาษากับการปลูกฝังคุณธรรม	๒๘
กิจกรรม	๓๒
บทที่ ๓ ความคิดกับภาษา	๓๕
ความหมายของการคิดและความคิด	๓๖
ภาษากับการแสดงความคิด	๓๖
ทิศทางในการคิด	๓๗
การคิดอย่างมีเหตุผลและภาษาที่ใช้แสดงเหตุผล	๓๘

หน้า

อุปสรรคของการคิด ๔๕
กิจกรรม ๔๖

บทที่ ๔ การใช้ถ้อยคำสำนวนให้มีประสิทธิผล ๔๙

ตอนที่ ๑ การใช้ถ้อยคำ ๕๐
ความหมายของถ้อยคำ ๕๐
วิธีการใช้ถ้อยคำ ๕๔
ตอนที่ ๒ การใช้สำนวน ๖๑
การพิจารณาสำนวนไทย ๖๒
การใช้สำนวนไทยให้มีประสิทธิผล ๖๔
กิจกรรม ๖๗

บทที่ ๕ การเขียนเชิงวิชาการและกิจธุระ ๗๑

ตอนที่ ๑ การเขียนรายงานเชิงวิชาการ ๗๑
วิธีการจดบันทึก ๗๒
ขั้นตอนในการเขียนรายงานเชิงวิชาการ ๘๓
กิจกรรม ๘๙
ตอนที่ ๒ การเขียนเชิงกิจธุระ ๙๐
การกรอกแบบฟอร์มชนิดต่าง ๆ ๙๑
การเขียนประกาศ ๙๘
กิจกรรม ๑๐๕

บทที่ ๖ การใช้วิจารณญาณในการฟัง ๑๐๖

กระบวนการฟังสารโดยใช้วิจารณญาณ ๑๐๗
การใช้วิจารณญาณในการฟังสารประเภทต่าง ๆ ๑๐๘
กิจกรรม ๑๒๒

บทที่ ๗ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ประโยค ๑๒๔

หน้าที่ของประโยคตามเจตนาของผู้ส่งสาร ๑๒๕
การเรียงลำดับคำในประโยค ๑๒๗
โครงสร้างของประโยค ๑๒๘

หน้า

ความยาวของประโยค ๑๓๐
กิจกรรม ๑๓๒

บทที่ ๘ การอ่านวิเคราะห์และวินิจสาร ๑๓๖

ความหมายของการวิเคราะห์และวินิจสาร ๑๓๘
กระบวนการวิเคราะห์และวินิจสาร ๑๓๘
บทความ ห่วงใยผีตองเหลือง ๑๔๐
เรื่องสั้น บ้านเล็กของยาย ๑๔๒
นิทานเวตาล ๑๔๕
บทร้อยกรอง เพื่อ – พรุ่งนี้ ๑๕๓
สารคดี ร่ายยาวแห่งชีวิต ๑๕๖
กิจกรรม ๑๖๔

บทที่ ๙ การพูดต่อประชุมชน ๑๗๒

ความสำคัญของการพูดต่อประชุมชนในสังคมประชาธิปไตย ๑๗๓
ประเภทของการพูดต่อประชุมชน ๑๗๓
การเตรียมตัวพูดต่อหน้าประชุมชน ๑๗๕
สัมฤทธิผลของการพูด ๑๗๗
การวิเคราะห์และประเมินค่าพฤติกรรมการพูดต่อประชุมชน ๑๗๘
กิจกรรม ๑๘๑

บทที่ ๑๐ การถามและการตอบ ๑๘๓

จุดประสงค์ของการถาม ๑๘๔
ข้อควรคำนึงในการถาม ๑๘๔
วิธีถาม ๑๘๕
ข้อควรคำนึงในการตอบ ๑๘๗
วิธีตอบ ๑๘๘
กิจกรรม ๑๘๙

บทที่ ๑๑ ภาษาที่ใช้ในกิจกรรมการประชุม ๑๙๔

ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในกิจกรรมการประชุม ๑๙๕

หน้า

การใช้ภาษาในการประชุม ๒๐๓
กิจกรรม ๒๑๑

บทที่ ๑๒ การเขียนแสดงความรู้สึกและจินตนาการ ๒๑๓

การเขียนแสดงความรู้สึกจากประสบการณ์ ๒๑๔
การเขียนแสดงจินตนาการ ๒๒๔
กิจกรรม ๒๓๗

คำชี้แจงการใช้หนังสือชุดทักษพัฒนา

หนังสือชุดทักษพัฒนา มุ่งชี้แจงพฤติกรรมภาษาในการสื่อสาร แต่ก็ได้กล่าวถึงความรู้เกี่ยวกับหลักภาษาไว้ด้วย เพราะการสื่อสารต้องอาศัยหลักภาษา มิฉะนั้นจะไม่เกิดสัมฤทธิผลได้เลย

ในการใช้หนังสือชุดนี้ มีข้อควรพิจารณาดังต่อไปนี้

๑. หนังสือชุดนี้ มุ่งที่จะให้เกิดความเข้าใจเรื่องการสื่อสารเป็นจุดประสงค์ใหญ่ การสื่อสารนั้นเป็นพฤติกรรมซึ่งมีในชีวิตมนุษย์ทุกวันและเกือบทุกขณะ มนุษย์จึงไม่ค่อยเอาใจใส่พิจารณา แต่ที่จริงแล้ว จำเป็นต้องเอาใจใส่เพราะการสื่อสารมีความสำคัญมาก ผู้ที่สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพย่อมมีโอกาสดีกว่าผู้ที่หย่อนสมรรถภาพในทางนี้เป็นอันมาก เราจึงต้องหาวิธีการฝึกฝนให้สามารถสื่อสารได้อย่างมีคุณภาพให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

๒. ในการเรียนการสอนภาษาไทย เรามักละเลยเรื่องการสื่อสาร มักมุ่งไปในทางรูปลักษณ์ เช่น ตัวสะกด ตัวการันต์ คำนี้ควรสะกดอย่างไร คำนี้ควรออกเสียงอย่างไร ใครถูก ใครผิด ในหนังสือชุดทักษสัมพันธ์ ได้มีการย้ำหลายครั้งว่าถ้ามีข้อโต้แย้งเรื่องภาษา หาข้อยุติไม่ได้ว่าใครถูกใครผิด ควรที่จะฟังความคิดเห็นหลาย ๆ ฝ่าย เก็บเอาไว้ไตร่ตรองจนกระทั่งมีหลักฐานพอเพียงที่จะทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายถูกหรือฝ่ายผิดเด่นชัดขึ้นมา หนังสือชุดทักษพัฒนาก็ถือหลักเดียวกันนี้

๓. หนังสือชุดทักษพัฒนาเรียบเรียงตามระเบียบวิธีการเรียนการสอนภาษา โดยถือว่าภาษาเป็นเครื่องมือสำหรับมนุษย์ใช้สื่อสาร มนุษย์ควรศึกษาเฟ้นเล็งเครื่องมือทุกอย่างที่ตนใช้ ในเมื่อการสื่อสารเป็นพฤติกรรมที่สำคัญอันหนึ่งของมนุษย์ เราจึงต้องสนใจกับภาษาที่เราใช้สื่อสารอยู่เป็นนิจ

๔. ในปัจจุบันนี้ หนังสือหรือตำราสอนเรื่องภาษา ไม่นิยมบอกลักษณะตายตัว และไม่นิยมออกคำสั่ง เช่น จงทำเช่นนั้นเช่นนี้ จะใช้วิธีการให้ผู้เรียนสังเกตภาษา โดยครูอาจารย์แนะหลักเกณฑ์ให้ ต้องการปลูกฝังให้ผู้เรียนใช้ความคิด ให้ตัดสินใจจะพูดอย่างไร เขียนอย่างไร จึงจะได้ประโยชน์แก่ตนเอง และแก่ชุมชนที่มีการสื่อสารร่วมกัน

๕. หนังสือหลักภาษาไทย ๓ เล่ม ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น ถ้าพิจารณาให้ดีก็จะเห็นแนวโน้มที่ว่ามานี้เด่นชัด ผู้จัดทำหนังสือหลักภาษาสำหรับมัธยมศึกษาตอนต้น และผู้จัดทำหนังสือทักษพัฒนาถือหลักการเดียวกัน คือ (ก) สอนภาษาเพื่อการสื่อสาร (ข) ให้นักเรียนหัดเป็นคนช่างสังเกต (ค) ฝึกให้นักเรียนตัดสินใจว่า ควรใช้ภาษาอย่างไร เพราะเหตุใด (ง) ฝึกให้นักเรียนเข้าใจความแตกต่างระหว่างการรับสารและส่งสาร ดังได้เคยกล่าวแล้ว

เราย่อมเห็นได้ชัดว่า ในระดับหนึ่ง การรับสารยากกว่าการส่งสาร มาถึงอีกระดับหนึ่งการส่งสารยากกว่าการรับสาร เช่น เมื่อเรายังเด็ก เราพูดได้ดีกว่าอ่าน ต่อมาเราอ่านได้อย่างคล่อง แต่เมื่อ

จะเขียนต้องใช้ความพยายามอย่างมาก ในระดับสูงขึ้น เช่นในการเจรจาเรื่องราชการสำคัญ การเขียนกลับง่ายกว่าการพูด เพราะมีเวลาเตรียมและแก้ไขสิ่งบกพร่องได้

๖. การเรียนการสอนในบางวิชาเราจะใช้วิธีการตรง ๆ ให้นักเรียนท่องจำ เช่น เมื่อจะให้นักเรียนสวดมนต์ เราให้ท่องจำ และเราใช้วิธีถามให้นักเรียนจำได้ทีละน้อย ๆ แต่หนังสือทักษพัฒนานี้ มิได้มุ่งหมายให้นักเรียนอ่านแล้วจำ แต่ให้สังเกต ในบางกรณีเราให้นักเรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะช่วยให้มีทักษะและศิลปะ แล้วนักเรียนจะเข้าใจและจำได้ในที่สุด

๗. การใช้หนังสือชุดทักษพัฒนานี้ นักเรียนควรอ่านอย่างเอาใจใส่นอกเวลาเรียน มีที่ใดที่นักเรียนไม่เข้าใจแจ่มแจ้งก็ให้หมายเหตุไว้ แล้วมาถามครูตามเวลาที่ครูนัด เมื่อครูได้อธิบายให้นักเรียนทั้งห้องฟังจนเข้าใจพอสมควรแล้ว ครูก็จะนำไปสู่จุดที่สำคัญที่สุดของบท คือให้ทำแบบฝึกหัด จะเห็นว่าภายใต้หัวเรื่องกิจกรรมนั้น จะมีแบบฝึกทบทวนเนื้อเรื่องที่ได้อ่าน มีแบบให้นักเรียนทดสอบตนเอง และมีแบบฝึกนักเรียนให้มีทักษะและสมรรถภาพต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการฝึกให้สังเกตแล้วให้รู้จักอภิปรายแลกเปลี่ยนความเห็นกัน ควรเทียบกับแบบฝึกหัดในหนังสือวรรณวิจักษณ์เป็นระยะ ๆ

๘. ในหนังสือชุดทักษพัฒนานั้น นอกจากจะมุ่งให้นักเรียนได้เพิ่มพูนทักษะทางภาษาแล้ว ยังมุ่งให้นักเรียนมีความรู้ และมีทรรศนะที่เป็นหลักฐานยิ่งขึ้น นักเรียนจะเรียนบทไหนตอนใดอย่างง่าย ๆ โดยไม่พากเพียรเพ่งเล็งไม่ได้ เพราะขึ้นชื่อว่าเป็นการเรียนแล้ว เราต้องทำด้วยความตั้งใจจริงทุกอย่าง ท่านที่เป็นนักวิทยาศาสตร์และนักปราชญ์ที่มีคุณต่อโลกมนุษย์นั้น คุณสมบัติที่เด่นเหมือนกันหมดของท่านก็คือ เป็นผู้มีความพยายาม

บทที่ ๑
วัฒนธรรมกับภาษา

วัฒนธรรมกับภาษา เกิดจากปัญญาของมนุษย์

ความหมายของวัฒนธรรม

คำ **วัฒนธรรม** ที่ใช้อยู่ในภาษาไทยปัจจุบันนี้ มีความหมายผิดแผกกันเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้วแต่โอกาสและบริบท คำนี้ คนทั่ว ๆ ไปมักจะใช้กัน โดยตนเองก็ไม่ค่อยจะแน่ใจนักว่า แท้จริงนั้น หมายความว่าอะไร บางคราวใช้ในความหมายว่า ประเพณี เช่น เมื่อคนหนึ่งกล่าวถึงประเพณีการแต่งงานในภาคเหนือ ซึ่งญาติผู้ใหญ่ใช้ด้ายผูกข้อมือคู่บ่าวสาว ก็จะมีผู้กล่าวว่า นั่นคือ วัฒนธรรมของชาวเหนือ หรือถ้ามีผู้กล่าวถึงการเล่นโนราห์ในภาคใต้ ก็จะมีผู้กล่าวว่า นั่นคือวัฒนธรรมของภาคใต้ บางโอกาสใช้คำนี้หมายถึงศิลปะ เช่น เมื่อจะมีการนำคณะศิลปินไปแสดงนาฏศิลป์ในต่างประเทศ ก็จะกล่าวว่า นั่นเป็นการนำเอาวัฒนธรรมไทยไปเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก หรือเมื่อมีผู้กล่าวถึงวัดเบญจมบพิตรว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่งดงามที่สุดแห่งหนึ่งในโลก ก็จะมีผู้กล่าวว่า เราควรภูมิใจกับวัฒนธรรมของเรา เห็นได้ว่า คำ **วัฒนธรรม** อาจหมายถึงสิ่งหนึ่งในโอกาสหนึ่ง หรืออีกสิ่งหนึ่งในอีกโอกาสหนึ่ง

นักสังคมศาสตร์ ใช้คำ **วัฒนธรรม** ในความหมายว่า แบบแผนชีวิต หรือระบบการดำเนินชีวิต ครอบคลุมไปถึงเครื่องอุปโภคบริโภคทุกอย่าง สถาบัน ประเพณี และศิลปะ รวมถึงความรู้สึกต่อสิ่งต่าง ๆ อนึ่ง นักสังคมศาสตร์ถือว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของสังคมของตน สิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น ไม่นับเป็นวัฒนธรรม ตัวอย่าง มนุษย์หมู่หนึ่งอาศัยอยู่ใกล้ภูเขาไฟเกิดความกลัวเกรง เห็นว่าภูเขาไฟมีอำนาจสิงสถิตอยู่ ซึ่งพวกตนควรเคารพบูชา จึงสร้างขนบธรรมเนียม และพิธีกรรมต่าง ๆ สำหรับบูชาภูเขาไฟ พร้อมกันนั้นก็สร้างเครื่องมือสำหรับช่วยให้ตนพ้นภัยจากภูเขาไฟ เช่น เตรียมการอพยพหนี เมื่อมีเสียงปะทุออกมาจากปล่อง และมนุษย์หมู่นั้นก็เกิดอุปนิสัย เช่น ความอดทน และการยอมรับความสูญเสียอันยิ่งใหญ่ได้โดยไม่โหยไห้ เมื่อได้รับภัยจากภูเขาไฟ แล้วตั้งหน้าสร้างสมสิ่งต่าง ๆ ขึ้นอีก เพื่อประโยชน์ของตนต่อไป พิธีกรรม ความรู้สึก และนิสัยที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้ เรียกได้ว่า เป็นวัฒนธรรมของชนหมู่นั้น แต่ตัวภูเขาไฟนักสังคมศาสตร์ไม่นับเป็นวัฒนธรรม

นอกจากนั้น นักสังคมศาสตร์ยังถือว่า สถาบัน ประเพณี และค่านิยม ทั้งที่ควรรักษาและควรเปลี่ยนแปลงรวมอยู่ในวัฒนธรรมของหมู่ชนแต่ละหมู่ด้วย

ในบทนี้ เราใช้คำ **วัฒนธรรม** ในความหมายเชิงวิชาการ ดังนั้นจะพบว่า บางโอกาสก็กล่าวถึงสิ่งที่พึงประสงค์ บางโอกาสก็กล่าวถึงสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ ในตอนต้นจะได้กล่าวถึงวัฒนธรรมของมนุษย์ทั่วไปพอเป็นพื้นฐานเล็กน้อยก่อน แล้วจึงจะกล่าวถึงวัฒนธรรมของคนไทยต่อไป

มนุษย์กับวัฒนธรรม

ตามหลักของวิชาธรรมชาติวิทยา มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่เลี้ยงลูกด้วยนม และเป็นสัตว์ที่อยู่รวมกันเป็นหมู่ หรือฝูง สัตว์ที่อยู่กันเป็นฝูง มุ่งหมายที่จะช่วยกันปกป้องอันตราย นักธรรมชาติ–วิทยาปัจจุบันนี้มักถือว่า ฝูงสัตว์มีวัฒนธรรมของฝูง ซึ่งหมายความว่า มีประเพณี มีสถาบัน มีการลงโทษสมาชิกที่ละเมิดกฎอันจะนำอันตรายมาสู่ฝูง วัฒนธรรมของสัตว์นั้นมีลักษณะเห็นง่าย เช่น ฝูงจะมีจ่าฝูง ซึ่งมีหน้าที่ตรวจตราระมัดระวังภัยอันตราย และนำฝูงไปสู่แหล่งที่มีอาหารหรือแหล่งที่อยู่อาศัยได้อย่างเป็นสุข สมาชิกทั้งหลายต้องเคารพจ่าฝูง ทำตามสัญญาณสั่งของจ่าฝูง เมื่อจ่าฝูงตายหรือหมดความสามารถ ฝูงจะมีประเพณีต่าง ๆ กันในการเลือกหาจ่าฝูงใหม่ สัตว์บางจำพวกจะมีตัวรอง ๆ อยู่พร้อมแล้ว เมื่อถึงเวลาที่จ่าฝูงรู้ว่าตัวหมดความสามารถ ก็จะเลี่ยงออกจากฝูงไป แต่สัตว์บางชนิดจะมีการประลองฝีมือกัน จนจ่าฝูงแพ้กำลังของตัวที่ต้องการเข้ามาแทน พฤติการณ์ที่กล่าวมานี้ทั้งหมดแสดงถึงว่า ในฝูงสัตว์นั้น มีสถาบันการปกครอง นอกจากนั้นก็มีประเพณี เช่น ในฝูงสิงโต เมื่อหาอาหารได้ จ่าฝูงซึ่งเป็นตัวผู้จะเข้ากินอาหารก่อน เมื่อจ่าฝูงเลี่ยงออกไปจากอาหารแล้ว ตัวอื่นจึงเข้าไปได้ ในเวลาล่าเหยื่อ ตัวเมียสองสามตัวในฝูงจะร่วมมือกันดักล่าเหยื่อจนกระทั่ง

ได้เหยื่อ ตัวผู้จะมองดูเหตุการณ์ ถ้าเห็นเหลือกำลังตัวเมีย ตัวผู้ที่เป็นจ่าฝูงและตัวรอง ๆ ของฝูง จึงจะเข้าช่วย ถ้าหากตัวเมียเข้ากินอาหารก่อนตัวผู้ จะถูกลงโทษด้วยการข่วนและตบอย่างดุร้าย

มนุษย์ในหมู่เจริญก้าวหน้ารวดเร็วและซับซ้อนกว่าสัตว์ฝูงมาก เพราะมนุษย์มีภาษาสั่งสอนลูกหลานได้ มนุษย์ในหมู่ที่อยู่ในขั้นเริ่มแรกที่จะเจริญขึ้น (ศัพท์วิชาการเรียกว่าขั้นปฐมภูมิ) ก็คล้ายสัตว์ในฝูงมาก สถาบันแรกที่มีก็คือ **สถาบันการปกครอง** มีผู้นำ หรือหัวหน้าอันจะขาดเสียมิได้ และมีรองหัวหน้าเป็นผู้ช่วยเหลือ มากน้อยแล้วแต่จำนวนสมาชิก โดยมากสถาบันการปกครองมนุษย์ในขั้นเริ่มแรกจะใช้วิธีเดียวกับสัตว์ คือ ใช้กำลัง ต่อมามนุษย์จึงใช้ **สถาบันการสืบสกุล** ที่ระบอบนี้เกิดขึ้นก็คงเป็นเพราะหัวหน้าได้อบรมลูกหลานใกล้ชิด จึงมีฝีมือและรู้วิธีการที่ฉลาด ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา แต่สถาบันชนิดนี้ก็ยังต้องอาศัยกำลังอยู่ คือมีทหารที่จงรักภักดี บางหมู่มีระบอบการปกครองโดยอาศัยเลือกผู้ที่มีฝีมือเป็นที่ประจักษ์ ทำให้เกิดการสร้างพวกที่ภักดีไว้คอยติดตาม เมื่อกิเลสมนุษย์พาไปให้เกิดความโลภหลงต่าง ๆ ก็เกิดการแก่งแย่งขึ้นโดยธรรมชาติ แล้วมนุษย์จึงเจริญขึ้นถึงขั้นใช้การเลือกตั้งโดยสันติ กว่าจะถึงขั้นนี้ใช้เวลาหลายพันปี

ระหว่างที่มนุษย์เจริญขึ้นและมีวัฒนธรรมซับซ้อนขึ้น มนุษย์ก็มีสถาบันต่าง ๆ ประกอบเป็นส่วนของวัฒนธรรม ที่ขาดเสียมิได้ก็คือ **สถาบันศาลสถิตยุติธรรม** เพราะคนเราอดที่จะมีเรื่องพิพาทกันไม่ได้ สมัยที่ยังไม่เจริญ การวินิจฉัยก็เป็นไปโดยใช้กำลัง หรือความปรีชาสามารถของหัวหน้า ดังที่มีเรื่องในหนังสือ **ราชาธิราช** พระเจ้าแผ่นดินตัดสินได้ว่า หญิงมีชู้ตามผู้ชายมาถึงหมู่บ้านอีกหมู่บ้านหนึ่งจริงหรือไม่ ก็โดยวินิจฉัยจากสุนัขที่มากับสามีที่เป็นโจทก์ สุนัขเมื่อเห็นหญิงที่เป็นนายแต่เดิม ก็แสดงความดีใจเข้าคลุกคลี เป็นต้น เมื่อมนุษย์เจริญขึ้นก็จะมีบทกฎหมายวางไว้อย่างมีระเบียบ มีการแสวงหาหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาของผู้พิพากษา

อีกสถาบันหนึ่งที่เว้นเสียมิได้ในวัฒนธรรมของมนุษย์ คือ **สถาบันศาสนา** มนุษย์ย่อมมีความเชื่อถือเลื่อมใสในอำนาจต่างกัน บางหมู่ก็เชื่อว่า มีอานุภาพยิ่งใหญ่ครอบคลุมทั่วสกลจักรวาล บันดาลให้ทุกสิ่งเกิดขึ้น และอานุภาพนี้จะลงโทษคนที่ทำบาปและให้รางวัลคนที่ทำบุญ โดยมีแดนสถิตเป็นนรกหรือสวรรค์แล้วแต่บาปและบุญที่มนุษย์เชื่อถือ บางหมู่เชื่อว่ามีเทพเจ้าประจำภาวะธรรมชาติต่าง ๆ เช่น มีเทพแห่งทะเล เทพแห่งพายุ และสุริยเทพ ซึ่งมนุษย์แลเห็นว่ามีอำนาจต่อมนุษย์อย่างยิ่ง มนุษย์ในขั้นปฐมภูมินับถือเทพเจ้าประจำภาวะธรรมชาติเกือบทั่วโลก

ศาสนาที่สอนให้เลื่อมใสเทพเจ้า หรือพระผู้เป็นเจ้า มักจะมีศาสดาประจำศาสนานั้น บางศาสนามีศาสดาหลายองค์ มาสั่งสอนมนุษย์ให้ประกอบพิธีกรรมบูชาเทพเจ้า หรือสั่งสอนอบรมคุณธรรม ชี้ให้เห็นความดีความชั่ว บางศาสนาเชื่อถือว่า มีศาสดาแต่เพียงองค์เดียว ต่อมามีนักปราชญ์ซึ่งไม่ได้อ้างว่าตนเป็นผู้แทนของเทพเจ้าองค์ใดเกิดขึ้น นักปราชญ์เหล่านี้สอนเรื่องความดีความชั่วตามความคิดเห็นหรือตามสติปัญญาของตน และไม่มีสัญญาในเรื่องการลงโทษและการให้รางวัล ไม่กล่าวถึงการ

เกิดใหม่ หรือชีวิตในอดีต สอนแต่ความประพฤติในสังคมเท่าที่เห็นอยู่ นักปราชญ์เหล่านี้ไม่มีความเห็นเกี่ยวกับโลกว่า เกิดมาอย่างไร มนุษย์เป็นเทพในอนาคต หรือเป็นเพียงมนุษย์เท่าที่ตามนุษย์เองมองเห็น ต่างคนต่างแสดงความคิดนึกกันไปต่าง ๆ และมีความเห็นต่างกันเกี่ยวกับความดีและความชั่ว นักปราชญ์เหล่านี้มีมากในประเทศกรีซ ในสมัย ๔,๐๐๐ – ๒,๐๐๐ ปีที่แล้วมานี้ ในประเทศจีนก็มีหลายท่าน ผู้ที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก ก็คือผู้ที่คนไทยเราเรียกนามของท่านว่า ขงจื๊อ

ยังมีศาสนาที่ผิดแผกไปจากศาสนาทั้งหลายที่กล่าวมา คือ มีศาสดาที่ถือว่าเป็นผู้รู้แจ้งเห็นความจริงอย่างถ่องแท้ และไม่ได้เป็นผู้แทนของเทพเจ้าองค์ใด และไม่สอนเรื่องพิธีกรรมเลย ชี้แจงแต่เฉพาะคุณความดีและความชั่วที่เป็นโทษแก่มนุษย์เท่านั้น เช่น พุทธศาสนา และบางศาสนาในอินเดีย

การที่มนุษย์มีวัฒนธรรมดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็ด้วยเหตุสำคัญที่สุด คือ สมองของมนุษย์พัฒนาขึ้น เสียงต่าง ๆ ที่มนุษย์เปล่ง กลายเป็นถ้อยคำมีความหมาย กล่าวสั้น ๆ คือ เกิดภาษาขึ้น เมื่อมนุษย์มีภาษา มนุษย์สามารถใช้ภาษาบอกกล่าวประโยชน์ต่าง ๆ แก่ลูกหลาน ไม่เฉพาะในการหาอาหาร หรือเตือนให้รู้อันตรายเท่านั้น แต่มนุษย์เล่าเหตุการณ์ในอดีตเพื่อพยากรณ์อนาคตได้ ความคิดนึกจึงพัฒนาขึ้นต่อไป เพราะมีภาษา เราจึงตรากฎหมายได้ เราซักถามข้อเท็จจริงได้ จึงสถาปนาสถาบันศาลได้ เราซักจูงความเลื่อมใสตลอดจนหลอกลวงกันได้ นอกจากนี้ โดยที่เรามีภาษาเราจึงบัญญัติข้อควรเว้น ข้อควรกระทำได้ ทำให้เกิดมีสถาบันศาสนาขึ้น ถ้าเราสื่อสารกัน เพียงด้วยเสียงขู่หรือเสียงวิงวอน วัฒนธรรมของมนุษย์ก็จะไม่แตกต่างก้าวหน้าขึ้นมาจากวัฒนธรรมของฝูงสัตว์เท่าใดนัก

วัฒนธรรมของชนต่างหมู่ต่างเหล่าผิดแผกกันออกไปด้วยเหตุนานาประการ ที่สำคัญ ๆ มีดังต่อไปนี้

๑. **ภูมิอากาศ** ภูมิอากาศที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ เช่น วัฒนธรรมของชาวเอสกิโมมีมูลเหตุมาจากความยากแค้นในการหาอาหาร มีเวลาที่พระอาทิตย์เหนือขอบฟ้าแต่เพียง ๖ เดือนใน ๑๒ เดือนของปีหนึ่ง ๆ ทุกคนในครอบครัวต้องหาอาหารเพื่อความอยู่รอดของตน จึงปรากฏว่า สมาชิกในครอบครัวไม่ค่อยมีโอกาสอยู่ร่วมกัน ส่วนวัฒนธรรมของชนชาติในเขตมรสุมซึ่งมีอาหารอุดมสมบูรณ์ จะปรากฏว่า การออกหาอาหารเป็นภาระของสมาชิกคนใดคนหนึ่งของครอบครัวเท่านั้น

๒. **ที่ตั้ง** มนุษย์อาศัยอยู่ตามที่ตั้งต่าง ๆ กันไป อาจเป็นที่บนภูเขาหรือในที่ราบลุ่ม ประเพณีต่าง ๆ จะเกิดขึ้นเพื่อให้ชีวิตของหมู่ชนปรับเข้ากับที่ตั้งนั้นได้ เช่น กลุ่มชนที่อยู่ในเขตร้อนย่อมมีประเพณีสงกรานต์ กลุ่มชนที่อยู่ในเขตหนาวมีประเพณีการเล่นรอบกองไฟ กลุ่มชนที่อยู่ริมน้ำย่อมมีประเพณีแข่งเรือ

๓. **ความอุดมสมบูรณ์หรือความแร้นแค้น** มนุษย์จะมีลักษณะนิสัย และค่านิยมตลอดจนแบบแผนในการดำเนินชีวิตแตกต่างกันไป ตามสภาพความอุดมสมบูรณ์หรือความแร้นแค้น เช่น

ชนที่อยู่ในที่อุดมสมบูรณ์มักจะมีความอารีเผื่อแผ่ ความสบายทำให้ไม่คิดวางแผนไปถึงกาลข้างหน้า มีชีวิตอย่างง่าย ๆ ไม่วิตกกังวล กลุ่มชนที่แร้นแค้นก็จะมีความหวงแหนในสมบัติทุกอย่างที่หามาได้ด้วยความยากลำบาก และอาจมีอุปนิสัยไปในทางยักยอกฉ้อฉล ค่านิยมของคนในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ เกิดจากเหตุธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่

๔. **กลุ่มชนแวดล้อม** กลุ่มชนแวดล้อมมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่อยู่ใกล้เคียง เช่น กลุ่มชนที่บังเอิญไปตั้งถิ่นฐานใกล้กลุ่มชนใหญ่มีอำนาจมากกว่า ต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดเหตุการณ์ที่จะกระทบกระเทือนจนมีภัยอันตรายมาถึงตน แต่ถ้าบังเอิญไปตั้งถิ่นฐานอยู่ระหว่างกลุ่มชนน้อย แต่นิยมรบกวนกลุ่มชนที่อยู่ใกล้ ๆ ก็ต้องปราบให้ราบคาบจึงจะอยู่เป็นสุขได้ ทำให้เกิดค่านิยมไปในทางที่จะแสดงอำนาจ

๕. **นักปราชญ์หรือประมุขของกลุ่มชน** เหตุประการสุดท้ายที่จะกล่าวถึงนี้ ไม่มีผู้ใดแน่ใจว่าเป็นเหตุบังเอิญหรือเป็นเพราะสถาบันและค่านิยมในวัฒนธรรมนั้นเองเป็นต้นเหตุ ทำให้มีนักปราชญ์จำนวนมาก มีความคิด เผยแพร่ความรู้ และบางหมู่ก็เกิดประมุขที่ดี เมื่อเกิดวิกฤตการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น ก็สามารถป้องกันศัตรู และสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่หมู่ของตน

ศัพท์ที่ควรทราบเกี่ยวกับวัฒนธรรม

ก่อนที่เราจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมต่อไป เราควรเข้าใจศัพท์บางคำที่ความหมายไม่แจ่มแจ้งแก่คนทั่ว ๆ ไป และใช้ในที่หนึ่งหมายความอย่างหนึ่ง อีกที่หนึ่งหมายความไปอีกอย่างหนึ่ง โดยบางคราวผู้ใช้เองไม่มีความสำนึกในความหมายของศัพท์ที่ตนใช้ ศัพท์ที่ก่อให้เกิดความสับสนเหล่านี้มีต้นกำเนิดความคิดมาจากชาวตะวันตก

ก. **สถาบัน** คำนี้ในความหมายเชิงวิชาการ คือ กฎเกณฑ์และประเพณีที่เกี่ยวเนื่องอันหมู่ชนสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์แก่หมู่คณะของตน รวมกับคณะบุคคลที่มีส่วนสำคัญต่อกฎเกณฑ์และประเพณีนั้น และยังรวมไปถึงความยกย่องเชื่อถือที่หมู่ชนให้แก่คณะบุคคล กฎเกณฑ์ และประเพณี ที่เกี่ยวเนื่องเหล่านั้นด้วย

ตัวอย่าง

สถาบันศาลสถิตยุติธรรม มีกฎเกณฑ์ คือ กฎหมายที่ประชาชนต้องทำตามกฎหมายมาจากอำนาจสูงสุดที่หมู่ชนนั้นยอมรับ เช่น มาจากพระมหากษัตริย์หรือรัฐสภา กฎเกณฑ์ที่ผู้พิพากษาต้องรักษา มีประเพณีที่เกี่ยวเนื่อง อาทิ ความเคารพต่อผู้พิพากษา ความเชื่อถือว่า ศาลทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ความกรุณาที่ผู้พิพากษาต้องมีเป็นคุณธรรมประจำตน ทั้งหมดนี้คือความหมายของสถาบันศาลสถิตยุติธรรม

สถาบันศาสนา ประกอบด้วยบัญญัติหรือความเชื่อถือตามศรัทธาของมนุษย์ในชุมชน รวมทั้งนักบวช*และผู้นำทางศาสนาที่เป็นตัวอย่างความประพฤติตามความเชื่อถือนั้น กฎเกณฑ์ที่นักบวชหรือผู้นำทางศาสนาเหล่านั้นสั่งสอนชี้แจง ความเลื่อมใสของชุมชนที่มีต่อนักบวช หรือผู้นำทางศาสนา อีกทั้งความเคารพต่อบุคคลเหล่านั้น ตลอดจนถึงประเพณีที่ย่อมเกิดขึ้นเกี่ยวเนื่อง เช่นประเพณีการทำบุญถวายอาหารพระภิกษุของพุทธศาสนิกชน ทั้งหมดนี้ประกอบกันเป็นสถาบันศาสนา

คำ **สถาบัน** ในภาษาไทยมีผู้ใช้ในความหมายว่าเป็นองค์การ ที่มีภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันภาษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คำ สถาบัน ที่ใช้ในความหมายนี้ ใช้ตามที่ทางราชการกำหนดให้ใช้ แต่มีเอกชนตั้งชื่อองค์การอันใดอันหนึ่งของตนว่าสถาบันก็มี ไม่มีกฎหมายของบ้านเมืองห้ามการใช้ถ้อยคำเช่นที่ว่ามานี้

ข. ประเพณี คำนี้หมายถึงพฤติกรรมที่ได้เคยกระทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน สืบทอดกันมาจนถึงชั้นลูกหลาน อาจเติมเป็น ขนบประเพณี หรือใช้คำว่า ขนบธรรมเนียม ความหมายก็ใกล้เคียงกัน แต่ในวิชามานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ใช้คำประเพณีเป็นคำยืน ตัวอย่าง ประเพณีถวายอาหารพระภิกษุของไทย ประเพณีรดน้ำซึ่งนิยมนำผ้าตลอดจนเครื่องหอมไปแสดงความเคารพญาติผู้ใหญ่ในเทศกาลสงกรานต์ ประเพณีเผาศพ และประเพณีฝังศพของชนชาติบางหมู่ เป็นต้น ที่เรียกว่า "ฟุตบอลประเพณี" ก็คือการแข่งขันกีฬาตามประเพณีที่เคยทำกันมา

ค. ค่านิยม คำนี้หมายถึงความรู้สึก อาจเป็นของหมู่ชนรวมกัน หรือของบุคคลเฉพาะคนก็ได้ ความรู้สึกที่เรียกว่า ค่านิยม ได้แก่ ความพึงพอใจ ความรังเกียจ ความอายใคร่แอบซ่อน ความภูมิใจใคร่อวด อันมีต่อพฤติกรรมอันหนึ่งอันใด หรือพฤติกรรมกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด หรือความรู้สึกต่อสถาบัน ความเสียดาย ความสลดใจ ความลิงโลด ความตื่นเต้น ฯลฯ ก็ถือเป็นค่านิยมได้ ค่านิยมเป็นไปตามกาลสมัย เปลี่ยนแปลงไปได้บ่อย ๆ ภายในอายุของบุคคลหนึ่ง อาจมีการเปลี่ยนแปลงค่านิยม เช่น เมื่อเป็นเด็กมีค่านิยมอย่างหนึ่งหรือจำพวกหนึ่ง เมื่อมีอายุสูงขึ้น ค่านิยมก็เปลี่ยนไป สิ่งที่เคยอายใคร่แอบซ่อน กลายเป็นสิ่งภาคภูมิใจใคร่อวด หรือกลับกันก็ได้

ง. สังคม คำนี้อาจมีความหมายเป็นรูปธรรม หมายถึง ชุมชน ซึ่งก็หมายความว่า กลุ่มชนที่ชุมนุมอยู่ในที่เดียวกัน ตัวอย่าง เราอาจกล่าวว่า "ในซอยที่ฉันอยู่ เป็นสังคมไทยแบบใหม่แท้ หาคนที่มีปู่เคยรู้จักรัชกาลที่ ๕ ไม่ได้เลย"

---

*นักบวช ตามความเชื่อของศาสนิกชนบางพวก มีสถานภาพแตกต่างจากผู้ครองเรือน เช่น พระภิกษุในพุทธศาสนา และบาทหลวงในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก แต่ตามความเชื่อถือของศาสนิกชนบางพวก เช่น คริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ นักบวชก็คือผู้ครองเรือนที่สละความสุขบางอย่างเท่านั้น บางศาสนา เช่น ศาสนาอิสลามไม่ถือว่ามีนักบวช มีแต่ผู้นำศาสนาซึ่งประกอบพิธีทางศาสนกิจ และประพฤติเป็นตัวอย่างที่ดี

คำว่า **สังคม** อาจมีความหมายเป็นนามธรรม คือความคิดนึกรวมกับค่านิยมของชุมชนหนึ่ง ๆ ก็ได้ ตัวอย่าง เราอาจกล่าวว่า "การมีลูกที่ไม่ตั้งใจจะให้มีเป็นปัญหาสังคม ถึงแม้เด็กจะอยู่กับพ่อแม่ก็เป็นปัญหาอยู่ดี" ความหมายนามธรรมในตัวอย่างนี้ก็คือ ความรู้สึกวิตกกังวลของเด็กและการกระทำที่ก่อความอับอายร้อนแก่คนในชุมชน

จ. **เอกลักษณ์** เอกลักษณ์ของบุคคล คือ สิ่งที่ทำให้เห็นว่า บุคคลคนหนึ่งเป็นตัวบุคคลผู้นั้นมิใช่บุคคลอื่น ตัวอย่าง เอกลักษณ์ของนาย ก ก็คือ รูปร่างหน้าตาท่วงทีกิริยาของเขา ชื่อของเขา ลายมือ ลายเซ็น ลายเส้นบนฝ่ามือ และตามนิ้วมือของเขา พลเมืองของชาติเจริญ มักมีเอกสารแสดงเอกลักษณ์ เช่น บัตรประจำตัว ถ้าเดินทางไปต่างประเทศก็มีหนังสือเดินทาง

คนบางหมู่คณะ มีเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของเขา เช่น กลุ่มชนที่นับถือศาสนาสิกข์ หรือ ซิกข์ โพกศีรษะและไม่ตัดเครา ทำให้รู้ว่าพวกเขาเป็นผู้นับถือศาสนานี้ ไม่ใช่คนกลุ่มอื่น

เอกลักษณ์ของชาติก็คือสิ่งที่ทำให้เป็นที่รู้ว่า ชาตินี้เป็นชาติหนึ่งต่างหากไม่ใช่ส่วนของชาติอื่น เช่น ธงชาติเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ภาษา สำหรับบางประเทศก็เป็นเอกลักษณ์ของประเทศหรือชาตินั้น เช่น ประเทศไทยมีภาษาไทยใช้ในราชการและกิจการสำคัญทั้งมวลในชาติ ภาษาไทยก็เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย แต่ชาติที่มีภาษาเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของตนมีน้อยมากในโลก เช่น สหรัฐอเมริกาใช้ภาษาอังกฤษในราชการและกิจการสำคัญอื่น ๆ แต่ภาษาอังกฤษไม่ใช่เอกลักษณ์ของสหรัฐอเมริกา เพราะมีอีกหลายชาติที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นต้นว่า สหราชอาณาจักร ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และประเทศเล็กประเทศน้อยอีกหลายประเทศ

มีสิ่งหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนหรือของชาติโดยธรรมชาติ สิ่งนั้นคือศิลปะที่เป็นการแสดงออกของความรู้สึกของชนในกลุ่ม หรือในชาติสำหรับบุคคลนั้น ศิลปินบางคนสร้างศิลปกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตน คือ แสดงสีหรือรูปหรือลวดลายหรือกระบวนเสียงดนตรีที่ไม่ซ้ำแบบของผู้ใด เป็นของศิลปินผู้นั้นโดยเฉพาะ กลวิธีในการประกอบศิลปกรรมนั้น ก็เป็นเอกลักษณ์ของท่านผู้นั้น แต่อาจมีจิตรกร หรือนักแต่งเพลงบางคน ประกอบศิลปกรรมที่ไม่แสดงเอกลักษณ์ แต่เป็นไปตามแบบแผน เช่นนี้ ศิลปกรรมนั้นก็ไม่ใช่เอกลักษณ์ของจิตรกร หรือนักแต่งเพลงผู้นั้น ๆ

ศิลปกรรมบางชนิดแสดงเอกลักษณ์ของหมู่ชน ซึ่งอาจเป็นส่วนของชาติ ๆ หนึ่งตามกฎหมาย เช่น ลายทอผ้า ลายปัก เครื่องเงิน ของหมู่ชนที่เรียกว่า แม้ว เย้า ยาง และอื่น ๆ เหล่านี้แสดงเอกลักษณ์ของหมู่ชน ว่าลายทอผ้านี้เป็นของแม้ว อย่างนี้เป็นของเย้า คนแม้วคนเย้าและกลุ่มชนที่ดำเนินชีวิตอยู่บนเทือกเขาสูงรอบประเทศไทย มีลักษณะเฉพาะกลุ่ม ไม่ว่ากลุ่มชนจะเป็นพลเมืองของประเทศไทย หรือของประเทศพม่า หรือของประเทศจีน หรือประเทศอื่น

ศิลปะที่แสดงให้เห็นว่าเป็นศิลปะของชาตินั้นชาตินี้ ย่อมเป็นเอกลักษณ์ของชาติ และที่กล่าวว่าเป็นโดยธรรมชาตินั้น ก็เพราะศิลปินแต่ละคนย่อมแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดของศิลปินเฉพาะตัว และย่อมแสดงออกตามวัฒนธรรมของชาติตน ที่จะหนีวัฒนธรรมไปพ้นเด็ดขาดไม่ค่อยจะมี ศิลปะสาขาต่าง ๆ ของชาติต่าง ๆ จึงแสดงความรู้สึกนึกคิดและค่านิยมของสังคมในชาติตนออกมา ศิลปะของชาติจึงนับเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวเสียด้วยว่า ศิลปินบางคนซึ่งมีจำนวนน้อยที่เป็นพลเมืองของประเทศหนึ่ง อาจประกอบศิลปกรรมที่ไม่แสดงเอกลักษณ์ของชาติของตน เพราะว่าศิลปินบางคนแสดงออกทางศิลปะที่ใช้แบบแผนของหลาย ๆ ชาติ หรือที่เรียกว่าสากลก็ได้ คำว่า **สากล** ที่ใช้ในภาษาไทย แท้จริงความหมายก็คือตะวันตก เช่น ดนตรีสากล เครื่องแต่งกายสากล ก็คือ แบบที่เป็นของอารยธรรมยุโรป และอเมริกาซึ่งสืบต่อจากยุโรป ปัจจุบันนี้ ชนในทวีปเอเชียและแอฟริกาก็รับแบบอย่างตะวันตกมาใช้ด้วย จึงนิยมเรียกกันในภาษาอังกฤษว่าแบบแผนระหว่างชาติ แต่ในภาษาไทยเราใช้คำ สากล เพราะกะทัดรัดกว่า ระหว่างชาติ

เอกลักษณ์ของชาติไทย

คำ **เอกลักษณ์** ที่ใช้กันทั่ว ๆ ไปในเวลานี้ มีความหมายแปรไปจากที่ได้อธิบายมาบ้าง เราควรใช้คำเอกลักษณ์ของไทยสำหรับสิ่งที่ทำให้เป็นที่รู้ว่า ณ ที่นี้มีคนไทย คนคนนี้เป็นคนไทย คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนไทย เช่น การชักธงชาติไทยขึ้นที่ไหน ก็แลเห็นว่ามีคนไทยอยู่ในที่นั้น หรือใกล้ที่นั้น เมื่อได้ยินการบรรเลงเพลงชาติหรือเพลงสรรเสริญพระบารมี ก็เป็นการประกาศว่า มีคนไทยอยู่ในที่นั้น หรือเมื่อได้ยินคนกลุ่มหนึ่งพูดภาษาไทยกัน ก็รู้ว่าคนกลุ่มนั้นเป็นคนไทย

ในปัจจุบันนี้ เราใช้คำนี้แปรไปดังได้กล่าวแล้ว เช่น เรามักกล่าวกันว่า ความอารีเป็นเอกลักษณ์ของไทย ทำให้ดูประหนึ่งว่า คนชาติอื่น ๆ ไม่ค่อยมีความอารี หรือกล่าวว่า พุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของไทย กล่าวเช่นนี้เป็นการนำเอาสิ่งที่เป็นสมบัติสากลอย่างยิ่งมาเป็นของเราโดยเฉพาะ

ถ้าจะให้รู้แน่ว่า เอกลักษณ์ของชาติใดเป็นอย่างไรแน่นอน โดยไม่นับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น ธงชาติ เพลงชาติ และจะกล่าวด้วยความมั่นใจ หรือสำนวนพูดใช้ว่า "พูดได้เต็มปาก" ก็จะต้องศึกษาประวัติของชาติและประวัติสังคมของชนชาตินั้น สิ่งที่เราจะกล่าวได้ด้วยความมั่นใจว่า เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยมีอยู่หลายอย่างเป็นต้นว่า

๑. **ความไม่หวงแหนสิทธิ** ในประวัติศาสตร์ของชาติไทย เราจะได้เห็นดังที่กล่าวมาแล้วว่า เราได้รับคนที่มีบรรพบุรุษต่างจากเรามาเป็นส่วนหนึ่งของชนชาติเราอย่างสนิท เราไม่หวงตำแหน่ง

สำคัญ ๆ ในบ้านเมืองไว้ให้เฉพาะคนที่สืบสายเลือดไทยมาแต่ดั้งเดิม เราไม่กีดกันคนที่ต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา

๒. **เสรีภาพทางศาสนา** เสรีภาพทางศาสนาเราถือว่าใหญ่ยิ่ง นอกจากจะอนุญาตให้กระทำกิจพิธีโดยเราไม่ขัดขวางแล้ว เรายังอนุเคราะห์ เช่น พระมหากษัตริย์ไทยได้เคยพระราชทานที่ดินให้คณะเผยแผ่ศาสนาที่ต่างไปจากที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือ ใช้เป็นศาสนสถาน และใช้ทำการเผยแผ่ศาสนาที่แปลกไปนั้นด้วย ซึ่งจะเห็นได้ชัดแจ้งในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ เป็นต้น และปัจจุบันนี้เราได้เขียนลงไว้ในรัฐธรรมนูญว่า พระมหากษัตริย์เป็นอัครศาสนูปถัมภก

๓. **ความรักสงบ** ในประวัติศาสตร์ของไทย เราไม่นิยมไปรุกรานชาติอื่น เรามักรบเพื่อป้องกันอธิปไตย หรือถ้าจะเป็นฝ่ายรุกไปตีประเทศใด ก็เพื่อป้องกันไม่ให้มารุกรานเราอีกเท่านั้น

๔. **ความพอใจการประนีประนอม** ในการติดต่อทำงานการทั้งปวง ถ้าศึกษาประวัติศาสตร์ก็จะเห็นว่า เรานิยมการเจรจาประนีประนอมกัน ไม่ห้ำหั่นหรือเคียดแค้นกันไปนานๆ จะมีบ้างก็ภายในระยะเวลาอันสั้น ในเมื่อเราอาจมีคนที่มีอำนาจหลงระเริงในทางผิดไปบ้าง

๕. **การไม่แบ่งชั้นวรรณะ** ถ้าเราศึกษาพัฒนาการทางสังคม ประวัติสังคมของไทย จะพบว่าเราไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะกันอย่างเหนียวแน่น และไม่เคยมีการกดขี่คนคณะใด กลุ่มศาสนาหรือกลุ่มเชื้อชาติใด ไม่กดขี่กักกันสตรีเพศ ถ้าเราจะมีชนชั้น เราก็เปลี่ยนชั้นและปะปนเลือดกันได้อย่างสะดวกสบาย ซึ่งจะเห็นอยู่ทั่วไปตั้งแต่พระราชวงศ์ลงมาจนถึงชาวบ้านชาวเมืองสามัญ

คนไทยและวัฒนธรรมไทย

เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจว่า "คนไทย" หมายความว่าอย่างไร ในสมัยโบราณคำนี้มักหมายถึงคนที่อพยพเคลื่อนย้ายจากภูมิภาคตอนเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน เข้ามาตั้งอาณาจักรเล็กบ้างใหญ่บ้าง จนกระทั่งสถาปนากรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา ต่อมาคนไทยทั่ว ๆ ไปก็มักจะรับรองคนที่มีบรรพบุรุษต่างชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทยเป็นเพื่อนร่วมชาติ

ความเข้าใจว่าเรามีคนไทยที่มีเชื้อสายมาจากประเทศอื่น ดำเนินมาโดยไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นเวลานาน จนกระทั่งเราทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศตะวันตก ชาวตะวันตกต้องการเห็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับกฎหมายและข้อตกลงที่มีต่อกัน เราจึงออกกฎหมายว่าด้วยสัญชาติและเชื้อชาติขึ้น ให้เป็นที่เห็นชัดว่าบุคคลใดรับเอาพระมหากษัตริย์ของไทยเป็นของตน บุคคลใดเพียงแต่พึ่งพาอาศัยแผ่นดินเพื่อประกอบอาชีพ หรือเผยแผ่ศาสนา หรือเพื่อกิจอย่างอื่น คำว่า "คนไทย" ในปัจจุบันก็คือ คนที่ถือสัญชาติไทย อันหมายถึงผู้ที่จะร่วมสุขร่วมทุกข์กับคนไทย

ทั่วไป จงรักภักดีต่อสถาบันต่าง ๆ ในวัฒนธรรมไทย ใช้ภาษาไทยและเห็นความสำคัญของภาษาไทยในฐานะที่เป็นภาษาของประชาชาติไทย

นักมานุษยวิทยามักจะสงเคราะห์วัฒนธรรมไทยเข้าเป็นประเภทที่ปรับตัวง่าย ไม่มีการยึดเหนี่ยวในเรื่องใดเหนียวแน่นนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชนชาติไทยได้เปลี่ยนที่ตั้งมาหลายครั้ง เปลี่ยนสภาพแวดล้อม และประจวบกับอิทธิพลของพุทธศาสนา ซึ่งไม่เข้มงวดทางพิธีกรรมก็เป็นได้ เรื่องเหล่านี้ นักเรียนคงจะได้เรียนจากวิชาสังคมศึกษาแล้ว ชนชาติไทยที่เป็นพลเมืองของประเทศไทยปัจจุบัน ได้มีประมุขที่ปรีชาสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์มาหลายครั้ง นอกจากนั้นวัฒนธรรมไทยยังแสดงลักษณะของผู้ที่เคยผ่านความอุดมสมบูรณ์และมีที่ตั้งที่เป็นชัยภูมิดี สามารถดำรงความเป็นเอกราชของชาติได้ แม้จะต้องทำศึกสงครามกับกลุ่มชนแวดล้อมก็สามารถอยู่รอดปลอดภัยมาได้ ทั้งภูมิอากาศก็เอื้ออำนวยในการประกอบอาชีพและทำกิจการต่าง ๆ ส่งเสริมให้สามารถพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญได้

เรื่องของวัฒนธรรมไทยยังมีหัวข้อควรต้องศึกษาอีกเป็นอันมาก แต่ในที่นี้มุ่งหมายที่จะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับภาษาเท่านั้น

ภาพสะท้อนวัฒนธรรมจากภาษาไทย

วัฒนธรรมหรือระบบชีวิตของหมู่ชนบันดาลให้ภาษาพัฒนาไปตามลักษณะของสถาบันและค่านิยมของชนหมู่นั้น[๑] จากถ้อยคำสำนวนในภาษา เราจะเห็นภาพสะท้อนวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เมื่อพิจารณาภาษาไทย เราจะเห็นได้โดยง่ายว่า

๑. วัฒนธรรมไทยนิยมลดหลั่นชั้นเชิง คำที่ใช้ในครอบครัวก็จะแสดงให้เห็นทันที ไทยมีคำ พี่ น้อง ลุง ป้า น้า อา ทำให้รู้ได้ทันทีว่า คนไหนมีวัยสูงกว่ากัน ในภาษาอังกฤษไม่มีคำ พี่ น้อง ลุง อา[๒] คำที่ใช้ในสังคมก็มีลดหลั่น ดังที่เราได้เห็นแล้วจากหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนาเล่ม ๑ จะเห็นว่าคนไทยเคารพสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างมาก เรามีคำใช้เฉพาะพระราชวงศ์และภายในพระราชวงศ์ก็มีลดหลั่นถ้อยคำอีกด้วย สถาบันศาสนาก็เป็นที่เคารพมาก เรามีคำสำหรับใช้กับพระภิกษุหลายคำ พระภิกษุก็ต้องใช้ถ้อยคำเฉพาะกับคนต่างชั้นกันในสังคม เช่น ถ้าพูดกับผู้มีฐานะสูง สรรพนามบุรุษที่ ๑ ท่านจะใช้อาตมาหรืออาตมภาพ แต่ถ้าพูดกับชาวบ้านในหมู่บ้านของท่าน อาจใช้คำแสดงความสัมพันธ์ทางญาติ เช่น หลวงลุง หลวงน้า ก็ได้

---

[๑] ทั้งนี้มิได้หมายถึงโครงสร้างหรือไวยากรณ์ ซึ่งไม่เกี่ยวกับวัฒนธรรม กล่าวคือ ชนที่เจริญมากอาจใช้ภาษาที่มีโครงสร้างง่าย ๆ และชาวป่าอาจใช้ภาษาที่มีโครงสร้างซับซ้อนอย่างยิ่งก็ได้

[๒] ตัวอย่างคำภาษาอังกฤษ brother หมายถึง ทั้งพี่ทั้งน้อง uncle หมายถึง ทั้งลุงทั้งอา

๒. มีลักษณะน่าสังเกตในภาษาไทย คือ คำที่มีมาแต่เดิม มักใช้ในการสนทนาโดยไม่เป็นทางการ ในครอบครัวหรือในหมู่เพื่อน แต่คำสุภาพมักเป็นคำมาจากภาษาอื่น เช่น บุตร ใช้แทนลูก บิดามารดา ใช้แทนพ่อแม่ ผัวเมีย เป็นคำไม่สุภาพ แม้ในครอบครัวก็ไม่ค่อยใช้ ใช้คำสามีภรรยา วัว ควาย ใช้โค กระบือ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะระยะหนึ่งในประวัติศาสตร์ คนไทยอยู่ใต้อิทธิพลเขมร จึงยกย่องภาษาเขมร คำบาลีสันสกฤตนั้นเขมรก็ยกย่อง ในการศาสนาจำเป็นต้องใช้ศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต ภาษาบาลีนั้นเป็นภาษาที่ใช้ในพุทธศาสนาหินยาน ส่วนภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่ใช้ในพุทธศาสนามหายาน เรามักถือว่า คำบาลีสันสกฤตมีฐานะสูงกว่าคำไทยเดิม เช่น คำว่า เผาผี เปลี่ยนเป็นเผาศพ แล้วยังเปลี่ยนอีกเป็น ฌาปนกิจศพ และคำว่า เก็บกระดูก ปัจจุบันนี้นิยมใช้ว่า เก็บอัฐิ

๓. เราจะเห็นลักษณะของวัฒนธรรมไทยจากภาษาอีกอย่างหนึ่ง คือ ในภาษาไทยมีคำเกี่ยวกับรสของอาหารเป็นจำนวนมาก เช่น ขื่น ฝาด กร่อย มัน ชืด ปร่า ซึ่งเทียบกับภาษาอังกฤษจะเห็นว่าไม่มีคำที่กล่าวมานั้น

๔. ภาษาไทยมีคำที่มีความหมายเฉพาะครบถ้วน เช่น หมี หมา ควาย ช้าง ลิง ชะนี ค่าง เราไม่ค่อยมีคำที่มีความหมายกลาง ๆ ใช้เรียกรวมให้ครอบคลุมสัตว์ชนิดต่าง ๆ เหล่านั้น เมื่อเราได้เรียนวิชาการจากตะวันตก เราจึงมีคำ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม แต่ลักษณะนี้แสดงความเจริญในด้านความรู้ทางธรรมชาติวิทยาเท่านั้น มิได้แสดงลักษณะของวัฒนธรรมโดยตรง ความเจริญของเราในด้านธรรมชาติวิทยา มิได้มีมาแต่เดิมก่อนที่จะศึกษาวิชาของชาวตะวันตก แต่ถ้าพิจารณาศัพท์เฉพาะของวิชาดนตรี จะเห็นว่ามีศัพท์อุดมสมบูรณ์ สามารถกล่าวถึงด้านต่าง ๆ ของดนตรีไทยได้ เช่น ศัพท์ ทางนอก ทางใน ทางเก็บ ทางหวาน ฯลฯ ซึ่งเป็นที่รู้แก่ผู้เรียนวิชาดนตรี หรือศัพท์นาฏศิลป์ เช่น วง เหลี่ยม ประ เดาะ จีบ โบก ซึ่งผู้เรียนฟ้อนรำย่อมทราบ เหล่านี้แสดงความเจริญของไทยด้านศิลปะ

ภาษามาตรฐาน

ทุกชาติที่เป็นเอกราชย่อมจะพยายามสถาปนาภาษาใดภาษาหนึ่ง ให้เป็นภาษาราชการใช้ในกิจการสำคัญของประเทศ เช่น การให้การในศาล การทำหนังสือสัญญาต่าง ๆ ทุกประเทศมีหมู่ชนที่พูดภาษาไม่เหมือนกัน ถึงแม้จะเป็นภาษาเดียวกัน สำเนียงสำนวนก็ผิดเพี้ยนกัน นอกจากนี้ยังมีชุมชนที่ใช้ภาษาต่างตระกูลต่างชนิดไปเลย ต่างกันทั้งศัพท์ ประโยค และสำเนียงสำนวน อาทิ ในประเทศไทยมีชุมชนที่ใช้ภาษาเขมร มลายู ฯลฯ

ชาติทั้งหลายเล็งเห็นความจำเป็นว่า จะต้องเลือกใช้ภาษาใดภาษาหนึ่งตามสำเนียงสำนวนของถิ่นใดถิ่นหนึ่งเป็นภาษาสำหรับสื่อสารในชาติ ให้เข้าใจแจ่มชัดและรวดเร็ว จึงตกลงกันด้วยวิธีต่าง ๆ บางชาติตกลงเลือกใช้ภาษาใดภาษาหนึ่งเพียงภาษาเดียว บางชาติประนีประนอมใช้ ๒ ภาษา

เป็นภาษาทางราชการ เช่น ประเทศแคนาดาใช้ทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสในการประชุมรัฐสภา และในศาลถ้าจำเป็น ในภาษาไทย สำเนียงสำนวนอันเป็นที่ตกลงรับรองว่าจะใช้กันสำหรับกิจการทั่วประเทศค่อย ๆ เกิดขึ้นโดยนับตั้งแต่เริ่มมีการขยายการศึกษาภาคบังคับไปทั่วประเทศ

เรายังไม่ได้ทำการวิจัยให้ละเอียดนัก เพียงแต่สันนิษฐานได้ว่า เราใช้สำเนียงสำนวนของชาวภาคกลางในประเทศไทยปัจจุบันเป็นภาษาราชการ ซึ่งบางคนเข้าใจว่าเป็นสำเนียงสำนวนของชาวกรุงเทพ ฯ แท้ที่จริงสำเนียงสำนวนกรุงเทพ ฯ เดิมนั้นไม่น่าจะมี เพราะเมื่อกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี ยังไม่มีชาวกรุงเทพ ฯ ชาวกรุงเทพ ฯ พวกแรกก็คือพวกที่ติดตามพระเจ้าแผ่นดินลงมาจากกรุงศรีอยุธยา ความเชื่อนี้มีหลักฐาน คือ ชาวจังหวัดอยุธยาทั้งจังหวัดใช้สำเนียงสำนวนที่ชาวกรุงเทพ ฯ ในปัจจุบันนี้ใช้กัน ซึ่งเพี้ยนไปเล็กน้อยจากชาวเมืองรอบ ๆ กรุงเทพ ฯ เช่น ชาวบางยาง (ปากคลองภาษีเจริญ) และชาวบางนกแขวก ซึ่งจนบัดนี้ก็ยังใช้สำเนียงของท้องถิ่นอยู่ นอกจากนักเรียนที่อยู่โรงเรียนนาน ๆ แล้ว สำเนียงจึงเหมือนกับที่เราเรียกกันว่า สำเนียงกรุงเทพ ฯ ปัจจุบันนี้

ตามปกติ กิจการสำคัญ ๆ ของชาติย่อมมีศูนย์กลางอยู่ในเมืองหลวง เช่น การประกาศข่าวสารทางสื่อมวลชน การออกแถลงการณ์ของรัฐบาล สำนวนที่ใช้ทั้งประเทศในการเขียนหนังสือที่เกี่ยวกับการงาน จึงเป็นสำนวนของชาวเมืองหลวงซึ่งมีโอกาสพัฒนา มีศัพท์เพิ่มขึ้น มีประโยคซับซ้อนขึ้นตามความจำเป็น ส่วนสำเนียงของไทยนั้น ตั้งแต่มีพระราชบัญญัติประถมศึกษาในรัชกาลที่ ๖ กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมให้โรงเรียนสอนการออกสำเนียงที่ใช้ในเมืองหลวง ไทยเราจึงมีภาษามาตรฐานโดยไม่รู้ตัว และไม่ได้ตั้งชื่อสำเนียงสำนวนนั้นว่าอย่างไร เรียกกันว่า ภาษากลางบ้าง ภาษากรุงเทพ ฯ บ้าง ภาษาราชการบ้าง [๑]

ปัจจุบันนี้ ถ้ามีการใช้สำนวนหรือคำศัพท์อันไม่เป็นที่นิยม หรือไม่เป็นที่เข้าใจกัน ก็จะกล่าวกันว่า ใช้ภาษาผิด ซึ่งที่จริงเรื่องการใช้ภาษาผิดหรือถูกนั้น เป็นเรื่องที่ยุ่งยาก จะไม่กล่าวในบทนี้ สำเนียงสำนวนที่คนจำนวนมากรังเกียจ ไม่ยกย่อง นักภาษาศาสตร์เรียกว่า ภาษาที่ไม่เป็นมาตรฐาน ส่วนสำเนียงสำนวนที่คนที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนจำนวนมากใช้คล้ายคลึงกัน และไม่รังเกียจว่าผิดหูแปลกหู นักภาษาศาสตร์เรียกว่า **ภาษามาตรฐาน**

---

[๑] สำนวนอังกฤษมาตรฐานเรียกว่า King's English ของอเมริกันเรียกว่า Standard American English (สำเนียงมาตรฐานของอังกฤษ นักสัทศาสตร์ เรียกเป็นอักษรย่อว่า R P ของอเมริกันเรียก General American)

ความนิยมที่น่าสังเกตในการใช้ถ้อยคำในภาษาไทย

ตั้งแต่สมัยโบราณคนไทยนิยมใช้ภาษาให้คล้องจองกัน ดังในศิลาจารึกสมัย[illegible]ภาษาแห่งจะมีสำนวน เช่น

ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว
เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย

ถ้อยคำสำนวนที่ใช้ในชีวิตประจำวันก็นิยมความคล้องจองกัน เช่น

ขัวนาตาปี อดอยากปากแห้ง กินอยู่ผูวาย อมยาพ่นฝนยาหา

และแม้คำขวัญใหม่ ๆ ที่ประกาศในที่สาธารณะในปัจจุบัน คนไทยก็นิยมใช้ถ้อยคำให้คล้องจองกัน เช่น

บ้านเมืองสกปรก เหมือนนรกในเรือนใจ
กวาดเท่าไรก็ไม่หมด ถ้าไม่งดทิ้งขยะ
ลูกสาวก็ได้ ลูกชายก็ดี แต่อย่ามีให้เกินสอง

คำกลอนต่อไปนี้ปรากฏในหนังสือเวชนิสิต เมื่อประมาณ ๔๐ ปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าคนไทยใช้คำกลอนเตือนสติ แสดงความรู้สึกรุนแรงและขบขันไปในตัว

เมื่อมฤตยูอยู่ท่าน่าหวาด หมอเทียบเปรียบปานพระเจ้า
เมื่อโรคร้ายสุมรุมเร้า หมอคือเทพเจ้าจุติมา
เมื่อยามโรคหายไข้รื้อ หมอคือสามัญมนุสา
เมื่อหมอร้องขอค่ายา หมอคือผีห่ากาลี

นอกจากนี้ประเพณีในการตั้งชื่อของบุคคลหรือสถานที่สำคัญ เช่น พระนามของเจ้านาย ตำแหน่งราชทินนาม ป้อม ประตู ถนน ก็นิยมผูกให้คล้องจองกัน ตัวอย่างราชทินนาม เช่น *พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยาอนุชิตชาญชัย หลวงกวีจรรยาวิโรจน์ หลวงประโมทย์จรรยาวิภาช* ชื่อประตูพระบรม-มหาราชวัง ก็นิยมให้สัมผัสคล้องจองกันเป็นลำดับไปดังนี้ *วิมานเทเวศร์ วิเศษไชยศรี มณีนพรัตน์ สวัสดิโสภา เทวาพิทักษ์ ศักดิ์ไชยสิทธิ์ วิจิตรบรรจง อนงคารักษ์ พิทักษ์บวร สุนทรทิศา เทวาภิรมย์ อุดมสุดารักษ์* ยิ่งกว่านี้ขอให้นักเรียนลองสังเกตดูด้วยว่า ชื่อประตูดังกล่าวสามารถอ่านถอยหลังได้อีกด้วย คือ *รักษ์สุดาอุดม ภิรมย์เทวา ทิศาสุนทร บวรพิทักษ์*

เวลาที่คนไทยรับรูปแบบคำประพันธ์มาจากภาษาอื่น เช่น คำประพันธ์ประเภทฉันท์ในภาษาเดิมนั้น ไม่บังคับในเรื่องการสัมผัสสระ ตัวอย่าง ในมงคลสูตรคาถา ซึ่งประพันธ์เป็นคำฉันท์ในภาษาบาลี มีว่า

อเสวนา จ พาลานं ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา
ปูชา จ ปูชนียานं เอตมฺมงฺคลมุตฺตมं

แต่เมื่อประพันธ์ขึ้นเป็นภาษาไทย จะเพิ่มสัมผัสลงไปเป็นดังนี้

หนึ่งคือบ่คบพาล เพราะจะพาประพฤติผิด
หนึ่งคบกะบัณฑิต เพราะจะพาประสบผล
หนึ่งกราบและบูชา อภิปูชะนีย์ชน
ข้อนี้แหละมงคล อดิเรกอุดมดี

ภาษากับการสืบทอดวัฒนธรรม

นอกจากภาษาทำให้มนุษย์พัฒนาวัฒนธรรมของตนแล้ว ภาษายังช่วยให้มนุษย์สามารถธำรงวัฒนธรรมและสืบทอดวัฒนธรรมได้ด้วย เช่น เราจดบันทึกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ไว้ ทำให้เรารู้ว่าบรรพบุรุษได้เคยพลาดพลั้งในเรื่องใด ก่อความเสียหายแก่ชีวิต แก่วัฒนธรรมของหมู่ชนของเราอย่างไร เราได้รับทราบความเสียสละ ความเคร่งครัดในวินัย และคุณธรรมต่าง ๆ เช่น การอุปถัมภ์ศาสนา ในหมู่ชนชาติไทย ดังที่ได้กล่าวแล้ว ก็โดยอาศัยภาษาเป็นส่วนใหญ่ เราต้องอาศัยภาษาที่ใช้พูดกันในครอบครัว ในหมู่ครูกับลูกศิษย์ อาศัยภาษาที่จารึกไว้บนหิน บนใบลาน บนกระดาษ ตลอดจนตำราที่เขียนให้ศึกษาได้ง่าย เพราะมีระบบและระเบียบในการลำดับเนื้อหาและการใช้ถ้อยคำเป็นอย่างดี

ถ้าหมู่ชนใดสนใจที่จะรักษาแบบชีวิตของตน หมั่นชี้แจงทำความเข้าใจกับอนุชน ให้อนุชนเข้าใจหลักการของบรรพชน วัฒนธรรมหรือแบบชีวิตของมนุษย์หมู่นั้นก็จะดำรงอยู่ได้นาน ไม่เปลี่ยนแปลงจนสิ้นสูญรูปแบบ หรือถูกลืมไปจนไม่มีมนุษย์อื่น ๆ ได้รู้จักอีก มนุษย์ที่มีความเจริญโดยมากมักนิยมให้มีความเปลี่ยนแปลงพอประมาณ เพราะถ้าไม่มีความเปลี่ยนแปลง คงรูปของสถาบันไว้ทุกสถาบัน คงค่านิยมเดิมไว้ทุกอย่าง ก็หมายถึงว่า มนุษย์หมู่นั้นจะไม่มีโอกาสใช้ความรู้ใหม่ที่หาได้เพิ่มเติมขึ้นมาเลย ตัวอย่าง ถ้าเราปฏิเสธการปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ เราก็จะป้องกันไข้ทรพิษไม่ได้ หรือถ้าเราไม่ยอมให้มีการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ เราก็คงไม่มียาพวกปฏิชีวนะ ยังรักษาโรคเช่นคุดทะราดไม่ได้อยู่จนทุกวันนี้ ถ้าเราไม่รับหลักการวางแผนครอบครัว เราก็จะมีปัญหาประชากรที่รุนแรงมาก อย่างไรก็ตาม การถ่ายทอดวัฒนธรรมและการใช้ภาษาไม่ควรปล่อยให้มีการเปลี่ยนแปลงเร็วเกินไป จนคนรุ่นเก่าไม่สามารถสืบทอดประสบการณ์อันมีค่าให้แก่คนรุ่นใหม่ได้

นอกจากภาษาที่เราใช้กันอยู่ตามปกติในชีวิตประจำวันแล้ว วรรณคดี และภาษาถิ่นก็มีส่วนสำคัญต่อการสืบทอดวัฒนธรรมด้วย ดังจะได้ชี้ให้เห็นต่อไป

วรรณคดีกับวัฒนธรรม

เรื่องนี้ต้องใช้เวลามากจึงจะทำความเข้าใจอันแท้จริงได้ แต่ในที่นี้จะกล่าวเพียงสั้น ๆ เท่านั้น ศิลปะทุกชนิดเป็นเครื่องสื่อสารอารมณ์ของมนุษย์ แต่ศิลปะชนิดอื่นมีขอบเขตจำกัดและทำความเข้าใจระหว่างผู้รับและผู้ส่งสารได้ยาก เช่น ดนตรี มักขึ้นกับความรู้สึกของผู้ฟังเมื่อแรกได้ฟัง ถ้ากำลังเศร้าใจได้ฟังเพลงใดเพลงหนึ่ง ซึ่งผู้ประพันธ์มิได้มุ่งจะให้เป็นเพลงเศร้า ผู้ฟังก็จับเอาแต่เฉพาะส่วนที่เศร้าเข้าไปเก็บไว้ในความรู้สึก แต่บางคราวเพลงนั้นก็อาจทำให้หายเศร้าได้ จิตรกรรมที่วิจิตรมักตีความยาก เพราะเส้นลายหนึ่ง สีหนึ่งมีความหมายมาก และคนที่จะแลเห็นเส้นสีเท่าผู้ประดิษฐ์จิตรกรรมชั้นดีมีน้อย แต่วรรณคดีทำความเข้าใจง่ายกว่าศิลปะอื่นและสอนกันง่ายกว่า ถึงแม้ในระยะแรกยังเข้าไม่ถึงอย่างแท้จริงก็มีโอกาสท่องจำไว้ แล้ววันหนึ่งอาจมีความเจริญทางปัญญาทางอารมณ์ขึ้นมา ก็เกิดเข้าใจคำร้อยกรองอันวิจิตร หรือนวนิยายที่แยบยลได้ วรรณคดีจึงเป็นเครื่องสืบทอดวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

วรรณคดีเป็นกระจกส่องชีวิตของหมู่ชนที่ประพันธ์วรรณคดีนั้น ในวรรณคดีไทยจะเห็นว่าชีวิตของคนไทยเต็มไปด้วยความรื่นเริง เช่น วรรณคดีเรื่อง **ขุนช้าง ขุนแผน** ไม่ว่าจะเป็นงานศพ งานแต่งงาน โกนจุก งานบวช จะแสดงออกถึงความรื่นเริงของคนไทยทั้งสิ้น นอกจากนี้วรรณคดีไทยยังแสดงให้เห็นว่าคนไทยนิยมความขบขัน มักแปลงเรื่องที่มาจากวัฒนธรรมอื่นซึ่งเป็นเรื่องเคร่งขรึมศักดิ์สิทธิ์ ให้กลายเป็นเรื่องสนุกไปได้ จะเห็นได้จากหลายตอนใน **รามเกียรติ์** ซึ่งเดิมนั้นเป็นคัมภีร์ของฮินดู แม้ในการสนทนาของตัวละครในวรรณคดีไทยขณะที่อยู่ในสถานการณ์ร้ายแรง ก็ยังมีการแสดงอารมณ์ขัน เห็นได้จากบางตอนใน **ขุนช้างขุนแผน** เช่น ตอนที่นางพิมตระหนกตกใจข่าวร้ายเกี่ยวกับขุนแผน นางศรีประจันก็รำพึงถึงความหลังให้ลูกสาวฟังดังนี้

เมียจะตายตามผัวกลัวผีหลอก — กลัวหายใจไม่ออกเมื่ออาสัญ
จะโจนน้ำให้ตายไปตามกัน — ก็กลัวจระเข้มันจะคาบไป
เมียจะเชือกคอตายเสียหลายครั้ง — แต่รอรั้งกลัวเจ็บไม่เชือดได้
จะผูกคอหาเชือกมาเตรียมไว้ — เชือกก็ใหญ่กลัวจะรัดมัดต้นคอ

นอกจากนี้ยังเป็นที่สังเกตว่า แม้ในสถานการณ์คับขัน เช่น ในวรรณคดีเรื่อง **ลิลิตตะเลงพ่าย** ตอนสมเด็จพระนเรศวรจะกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาก็มีบทประพันธ์พรรณนาไว้ว่าการยุทธหัตถีครั้งนี้กระทำขึ้นเพื่อ

ไว้เป็นมหรสพชร้อง — สุขศานต์
สำหรับราชสำราญ — เริ่มรั้ง
บำเหิงหฤทัยบาน — ประดิยุทธ์ นั้นนา
เสนอเนตรมนุษย์ตั้ง — แต่หล้าเลอสรวง

วรรณคดีไทยขาดประโยชน์ในการสืบประวัติภาษาพูดไปบ้าง คือไม่มีวรรณคดีร้อยแก้วที่แสดงอย่างชัดเจนว่าคนในสมัยใดพูดกันด้วยสรรพนามอย่างไรบ้าง เช่น สมเด็จพระนเรศวร พระองค์ตรัสเรียกพระเอกาทศรถว่าอย่างไร อาจเรียก "พ่อขาว" หรือ "น้องชาย" รับสั่งกัน "จ๊ะ คะ" หรืออย่างไร วรรณคดีร้อยกรองไม่สามารถทำให้เราแน่ใจในเรื่องนี้ เพราะตัวละครในบทร้อยกรองอาจพูดจาให้อ่อนหวานหรือดุดันกว่าจริงก็เป็นได้

ภาษาถิ่นกับวัฒนธรรม

ภาษาไทยและประเพณีที่ใช้กันอยู่เฉพาะท้องถิ่นหนึ่ง ๆ นั้นมีค่าอย่างยิ่งแก่วัฒนธรรมของชนทั้งชาติ ควรมีการศึกษาและธำรงไว้ไม่ให้สูญสิ้นไปเท่าที่จะทำได้ เพราะประเพณีของบางแห่งจะเป็นเครื่องแสดงที่มาของประเพณีของอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งคนยังรักษาไว้โดยไม่เข้าใจ

ภาษาถิ่นมีคุณค่าในทางประวัติของคำ ดังตัวอย่าง เคยมีผู้สงสัยว่าควรเรียกแมลงชนิดหนึ่งที่อยู่ในที่ไม่สะอาด ในภาษามาตรฐานว่า เรือด หรือเลือด ข้อสงสัยก็หมดปัญหาไปเมื่อพบว่าถิ่นทางเหนือเรียกตัวชนิดนี้ว่า เฮือด ภาษามาตรฐานก็ต้องเรียกว่า เรือด เพราะเสียง ร ในภาคกลางชาวเหนือจะออกเสียงเป็น ฮ เป็นส่วนใหญ่

ภาษาของชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นส่วนของชนชาติไทย แม้ไม่ใช่ภาษาตระกูลเดียวกับภาษาไทยก็เช่นเดียวกัน ควรรักษาไว้และศึกษาให้รู้ว่า มีคำไทยเข้าไปปะปนอยู่มากน้อยเพียงใด เป็นคำไทยสมัยไหน แต่ชนทุกกลุ่มทุกท้องถิ่นก็จำเป็นต้องเรียนภาษาไทยมาตรฐาน เพื่อประโยชน์แก่การสื่อสารกับเพื่อนร่วมชาติทั้งมวล ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และทางสังคม

กิจกรรม

๑. ทบทวนความรู้

ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้อย่างสั้น ๆ อาจทำปากเปล่าบ้างและทำเป็นข้อเขียนบ้างตามที่ครูกำหนด

๑) วัฒนธรรมตามความหมายทางวิชาการหมายความว่ากระไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง
๒) ธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่รวมกันนั้นคล้ายคลึงกับธรรมชาติของสัตว์อย่างไรบ้าง
๓) ที่กล่าวว่าสัตว์อยู่รวมกันเป็นฝูง มีวัฒนธรรมของฝูง ท่านเข้าใจว่าอย่างไร อธิบาย
๔) เหตุใดวัฒนธรรมของมนุษย์จึงพัฒนาก้าวหน้ารวดเร็ว และมีความประณีตซับซ้อนกว่าสัตว์
๕) หน้าที่ที่สำคัญที่สุดของหัวหน้าหรือประมุขคืออะไร

๖) สถาบันของมนุษย์ที่ขาดเสียมิได้คืออะไร บอกมา ๓ สถาบัน

๗) การเลือกหัวหน้าหรือการเลือกประมุขตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบันมีความเป็นมาอย่างไรกล่าวอย่างสั้น ๆ

๘) เหตุสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมของมนุษย์แตกต่างกันออกไปมีอะไรบ้าง

๙) มีตัวอย่างอันใดบ้างที่สนับสนุนคำกล่าวที่ว่า วัฒนธรรมไทยได้ผ่านความอุดมสมบูรณ์และวิกฤตการณ์มาได้ด้วยดี

๑๐) ในวัฒนธรรมไทยมีการรับสมาชิกใหม่ ที่มาจากบรรพบุรุษซึ่งแปลกไปจากพวกของตนหรือไม่เพียงไร

๑๑) ศัพท์ต่อไปนี้มีความหมายอย่างไร อธิบายโดยใช้ถ้อยคำของนักเรียนให้มากที่สุด สถาบัน ค่านิยม สังคม เอกลักษณ์

๑๒) ถ้าภาษามีคำแสดงลดหลั่นชั้นเชิง แสดงว่าหมู่ชนนั้นมีความนิยมอย่างไร

๑๓) ภาษามาตรฐานหมายความว่าอย่างไร

๑๔) มีตัวอย่างอะไรที่แสดงให้เห็นว่า คนไทยนิยมคำคล้องจองและนิยมใช้ร้อยกรองในการสื่อสารหลายชนิด (ไม่ยกตัวอย่างที่ซ้ำกับในหนังสือเรียน)

๑๕) ในหนังสือที่นักเรียนได้อ่านมาแล้ว ได้ชี้ให้เห็นว่าภาษามีประโยชน์สำคัญ ๆ อย่างไรต่อมนุษย์

๑๖) ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่กล่าวว่าวรรณคดีเป็นกระจกส่องภาพของวัฒนธรรมได้ ภาษาที่ใช้ในวรรณคดีแสดงให้เห็นอุปนิสัยของชนในชาติ หรือในหมู่ วรรณคดีบันทึกค่านิยมและความรู้สึกของบรรพชนไว้ให้อนุชนเข้าใจได้ ยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย

๑๗) เหตุใดเราจึงควรศึกษาและรักษาภาษาและประเพณีท้องถิ่นและของชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นส่วนของชนชาติไทยไว้ไม่ให้สูญไป

๑๘) ชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย แต่ไม่ใช้ภาษาไทยเป็นปกติในครอบครัวหรือภายในหมู่ของตน จำเป็นต้องเรียนภาษาไทยมาตรฐานหรือไม่ เพราะเหตุใด

๒. กิจกรรมกลุ่ม

๑) อ่านงานเขียนทั้ง ๔ เรื่อง ต่อไปนี้ แล้วทำงานกลุ่มตามที่กำหนด

บันทึก ก

หนังสือข่าวรายวันขายดีฉบับหนึ่ง มีข้อความอยู่ในเรื่องเกี่ยวแก่อาหารตอนหนึ่งว่า "เดี๋ยวนี้ทุกอย่างเปลี่ยนไป จะไปเมืองชลไม่ต้องไปขึ้นเรือที่ท่าทรงวาดเหมือนสมัยก่อน" อีกตอนซึ่งติดต่อกันไปนั่นเองมีว่า "อาเฮียที่นั่งเรือยนต์จากชัวเถา

แล้วมาขึ้นแถวตลาดน้อย (ก็ไม่มีอีกแล้ว)" ข้อความมีต่อออกไปอีกนิดหนึ่ง ซึ่งไม่เกี่ยวแก่เรื่องเรือ แต่เป็นความเปลี่ยนแปลงสืบเนื่องกันมีว่า "ราชวงศ์ก็เปลี่ยนไปเป็นร้านรวงขนาดใหญ่"

แล้วก็ก่อนได้อ่านข้อความข้างต้นนี้สองสามวัน ก็ได้ยินพากย์ไทยของหนังจีนทางโทรทัศน์เป็นคำตะโกนของคนในเรือลำเล็กบอกคนบนฝั่งว่า "ขอต้อนรับขึ้นเรือของเราโดยเต็มใจ"

บันทึกทำนองเกี่ยวแก่ *ขึ้นเรือ* ยังมีอีกหลายชิ้น แต่ยกมาเพียงสองชิ้นเฉพาะที่บันทึกในปีใหม่ล่วงไปได้สองเดือนกว่าก็เห็นว่าพอแล้ว คือพอที่จะเห็นได้ว่า เกิดความสับสนเข้าใจคลาดเคลื่อนขึ้นแน่แล้ว ซึ่งเกิดจากความเปลี่ยนแปลงคือมีอะไรมันเปลี่ยน มีอะไรมันแปลง

การจะเดินทางเคลื่อนที่ไปโดยทางเรือ ตอนเริ่มจะเดินทางก็ต้องทำกิริยานำตัวไปสู่เรือ กิริยาอย่างนี้เขาเรียกว่า "ลงเรือ" คือลงสู่เรือ และเมื่อถึงที่หมายสิ้นสุดการเดินทาง เราก็ต้องนำตัวให้พ้นจากพาหนะเรือสู่บนบก กิริยาอย่างนี้เขาเรียกว่า "ขึ้นเรือ" คือขึ้นจากเรือ เคยได้ยินตะโกนโฆษณาท่องเที่ยวว่า "ลงเรือที่ท่าเตียน นั่งชมชีวิตริมแม่น้ำเรื่อยไป จนถึงวัด (อะไรลืมไปแล้ว) จึงขึ้นเรือเพื่อชมนกปากห่าง เป็นเวลาอันสมควรแล้ว จึงลงเรือต่อไปจนถึงวัด (อะไรลืมไปอีก) จึงขึ้นเรือเพื่อชมนรกสวรรค์จำลอง" ยังงั้นแหละถูกต้องแล้ว

ที่นี้เมื่อก่อนเราเห็นชินตาแต่เรือขนาดเล็ก หรือจะใหญ่บ้างก็ไม่ใหญ่นัก การจะใช้ว่าลงเรือจึงไม่เป็นที่น่าสงสัยข้องใจ ครั้นเรือใหญ่ขนาดเรือเดินสมุทรมาปรากฏให้เห็นยังกะตึกลอยน้ำ เราก็เกิดแคลงใจขึ้นมาว่าใช้ ลงเรือ จะถูกหรือก็การจะไปสู่เรือนั้น เราต้องขึ้นกะไดไปนี่นะ มันก็ต้องขึ้นเรือซิ นี่ มันเป็นยังงี้ถึงได้เกิดใช้คำว่าขึ้นเรือกันขึ้นมา เลยไม่ว่าเรือจะเล็กจะใหญ่ ก็ใช้ขึ้นเรือกันตะบันอย่างเรือขนาดข้ามฟาก ก็ยังได้ยินรายงานการเดินทางว่า "ขึ้นเรือที่ท่าพระจันทร์ข้ามฟากมาขึ้นที่ท่าพรานนก" ตกลง *ลงเรือ* ไม่มี เลิกใช้ เอาแต่ขึ้นท่าเดียว ไม่ว่าจะก้าวจากฝั่งไปสู่เรือหรือก้าวจากเรือมาสู่ฝั่ง

เมื่อราวปีสองพันสี่ร้อยเจ็ดสิบกว่ากว่า น้องชายผมเขาไปเรียนเมืองนอก สมัยนั้นก็มีทางเดียว คือไปเรือเดินสมุทร ท่าเรือคลองเตยยังไม่มี เรือเดินสมุทรก็มาจอดเป็นตึกลอยน้ำอยู่ตามท่าของห้างต่างต่าง เช่นท่าบอร์เนียว ท่าบี.ไอ. พ่อแม่พี่ป้าน้าอาลูกเล็กเด็กแดงกระจองอแงกียกขบวนไปส่งคนไปเรียนเมืองนอกกันเต็มท่าบี.ไอ. ก็ไม่ได้ยินใครพูดว่าขึ้นเรือเลยสักคำ เป็นความสัตย์ ได้ยินพูดกันแต่ว่า "เราลงไปดูในเรือกันรึ ห้องหับที่พักมันจะสบายแค่ไหน" แล้วก็ต้องขึ้นบันไดที่เขาทำเป็นแท่นตั้งไว้บนฝั่งแนบกับเรือ

ทำไมเขาจึงใช้ว่าลงเรือ ก็เพราะว่าเรือมันอยู่ในน้ำและน้ำย่อมอยู่ต่ำกว่าฝั่ง จะไปสู่เรือต้องก้าวจากฝั่งซึ่งสูงกว่า ลงไปสู่เรือซึ่งอยู่ต่ำกว่า เรือมันจะมีรูปร่างใหญ่โตมโหฬารเพียงไร มันก็ต้องลอยอยู่บนผิวน้ำ ซึ่งอยู่ต่ำกว่าฝั่ง ถึงแม้จะไปอยู่ในห้องโดยสารซึ่งมีระดับสูงเท่าตึกหลายชั้น หรือแม้แต่จะขึ้นไปนั่งบนยอด

เสากระโดงก็ต้องเรียกว่า ลงเรือ อย่าไปใช้ขึ้นเรือซึ่งเท่ากับยอมให้เรือลอยน้ำโดยผิวน้ำสูงกว่าฝั่ง เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น เราก็อยู่กันไม่ได้ น้ำมันท่วมโลก หนูหนูทั้งหนูใหญ่ หนูเล็กโปรดจำไว้ ต้องใช้ *ลงเรือ* และจะขึ้นเรือหรือขึ้นจากเรือหรือขึ้นบกหรือขึ้นฝั่งก็เมื่อตอนสิ้นสุดการเดินทางด้วยเรือ

ประโยคที่ยกมาจากหนังสือพิมพ์สองประโยคติดต่อกันนั้น ใช้เป็นแต่ขึ้นอย่างเดียว ขึ้นในประโยคแรกน่ะผิด แต่ขึ้นในประโยคหลังนั่นซีถึงจะถูก

ถ้าเป็นรถละก้อ ถึงจะใช้ขึ้นรถเพราะรถมันอยู่สูงกว่าพื้นถนน ตอนสิ้นสุดการเดินทางก็ใช้ลงรถ เขาใช้คู่กันมานานแล้วว่า *ขึ้นรถลงเรือขึ้นเหนือล่องใต้*

บันทึก ข

อ่านหนังสือพิมพ์เมื่อปลายปีกลาย มีข้อความว่า "อดีตรองประธานาธิบดีได้นำสาสน์ของอดีตประธานาธิบดี เกี่ยวด้วยเรื่องอดีตตัวประกัน ไปเสนอท่านประธานาธิบดี"

แล้วนั่งนึกว่าได้เคยพบเคยเห็นเคยอ่านเคยฟังเกี่ยวแก่คำอดีตนี้มีอะไรบ้าง มีอดีตผู้แทน อดีตอธิบดี อดีตฝ่ายค้าน อดีตเจ้าอาวาส อดีตผู้ต้องหา อดีตโจร อดีตแชมป์ อดีตตำรวจ ถ้าใช้คราวละแห่งสองแห่งก็ไม่สู้กะไร ที่ใช้คราวเดียวติดติดกันสามอดีตนั่น ก็ออกจะรกเรื้อเฝือเฟือไปหน่อย เอะอะก็อดีตเข้าไว้ก่อน ก็ดูจะอับจนถ้อยคำ คำที่จะใช้แทนอดีตที่ถูกต้องตามลักษณะหรือภาวะที่แท้จริงมีถมไป เพียงแต่มันไม่ใช่คำศัพท์ที่หรูหราเท่านั้น เช่น คนก่อน คนเก่า ผู้พ้นตำแหน่ง นอกตำแหน่ง ผู้ล่วงลับ

แล้วคำอดีตตัวประกันนี่มันยังไงก็ไม่รู้ ไม่อยากจะยอมรับ ตัวประกันไม่ใช่ตำแหน่งหน้าที่ ไม่ใช่ภาวะที่มีคนอยากจะเป็น ถ้าใช้อดีตตัวประกันได้อย่างไม่ขัดหูแล้ว มันก็น่าจะมีอดีตผู้ถูกรถชน อดีตผู้แขนหัก อดีตผู้ไหม่งโลก อะไรทำนองนั้น

บันทึก ค

มีคำบ้าบ้าที่เขาไม่ใช้กัน แต่ว่ามีความหมายที่ถูกต้อง เช่นถอนตัวจากการถอนตัว (คือเมื่อก่อนนั้นประกาศถอนตัวไม่เกี่ยวข้องกับกรณีที่เกิดขึ้น แล้วต่อมากลับใจคิดเห็นว่า การถอนตัวนั้นไม่เป็นการเอื้อเฟื้อให้เกิดความยุติธรรมความถูกต้อง ก็เลยประกาศถอนตัวจากการถอนตัว คือกลับเข้าไปเกี่ยวข้องต่อไปอย่างเดิม) ประชุมเรื่องการประชุม (คือการประชุมมันก็ต้องมีระเบียบแบบแผนวิธีปฏิบัติว่าจะควรทำกันยังไงถึงจะได้ผลสมประสงค์อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง การประชุมที่แล้วมาออกจะวุ่นวายไม่เป็นระเบียบไม่ได้ผล จึงต้องประชุมกันเรื่องการประชุมให้เข้ารูปเข้ารอยเสียที)

บันทึก ง

เครื่องหมายการค้า หรือเครื่องหมายสินค้า ที่ถูกที่ควรก็น่าจะให้ผู้ซื้อจำง่ายสะดุดใจสะดุดตา จะได้เรียกซื้อหาแต่ตรานั้นไม่ซื้อตราอื่น ถ้าหากว่าสินค้าตรานั้นดีจริงหรือถูกใจ เขาก็มักจะใช้เครื่องหมายที่เป็นมงคลบ้าง เป็นของสูงบ้าง เป็นนิมิตหมายประจำตระกูลประจำตัวบ้าง ที่เป็นสัตว์ก็เกือบจะมีครบสัตว์ในเขาดิน

ที่ผมสังเกตเห็นชอบกลชอบกลอยู่ ก็มีเช่นตราขิง ขิงนี่มันไม่มีรูปเฉพาะของมัน รูปร่างเป็นได้หลายสิบหรือหลายร้อยอย่าง แต่สินค้านี้ก็ขายดี ไม่ใช่เพราะจำรูปร่างขิงได้ แต่จำคำว่าตราขิงได้ ขิงในตราจะเป็นก้อนเป็นแท่งเป็นแขนงเป็นหัวยังไงไม่ว่า ขอให้มีคำว่าตราขิงเป็นใช้ได้ ที่ชอบกลอีกรายก็มีแปรงสีฟันตราหลอดไฟฟ้า ถ้าขายดีมากมากก็น่าจะทำหลอดไฟฟ้าตราแปรงสีฟันขึ้นอีกอย่าง จะได้ขายดีไปพร้อมกัน ตราแพะเหยียบโลกขายดี เลยมีคนทำตราแพะสองตัวเหยียบโลก อีกรายทำตราแพะตัวเดียวเหยียบสองโลก เก่งกว่าตราที่เหยียบโลกเดียว อีกรายเห็นตราเกี่ยวแก่แพะขายดี เลยเอาจำนวนมากเข้าข่ม เป็นแพะห้าตัวเลยทีเดียว รายหนึ่งตราหมูขายดีเลยมีรายอื่นใช้หมูสองตัว หมูสามตัว หมูสิบตัว หมูทั้งเล้าเลย รายแรกต้องโฆษณาย้ำว่า ตราหมูตัวเดียวถึงจะดียิ่งมากตัวยิ่งไม่ดี ว่ากันเอาตีกันในเรื่องจำนวนแล้ว ก็มีตราห้ากระติกน้ำ ตามสามกระถางธูป ตราสิบสองไฟฉาย

ถ้าผมจะทำสินค้าอะไรขึ้นมาขายสักอย่าง ผมจะใช้ตราสามหมีสี่ม้าห้านกหกเปิดเจ็ดแรดแปดช้าง ให้ดูเป็นฝูงใหญ่จำง่ายดี

(๑) เรื่องไหนที่นักเรียนสนใจมากที่สุด จงอภิปรายร่วมกันและสรุปผลการอภิปรายส่งครู

(๒) สังเกตบันทึกเรื่องสุดท้าย นักเรียนเชื่อว่ามีความจริงเพียงใด นักเรียนเคยพบเรื่องคล้ายคลึงกับที่กล่าวในบันทึกหรือไม่ จงเล่าไปตามประสบการณ์ และออกความเห็นตามความคิดของแต่ละคนให้สมาชิกในกลุ่มฟัง

(๓) แสดงทรรศนะของกลุ่มเกี่ยวกับผู้เขียนว่าเป็นบุคคลอย่างไร มีค่านิยมอะไรซึ่งเรียกได้ว่ามีเอกลักษณ์

๒) พฤติการณ์ต่อไปนี้ เรียกว่า มีอุปสรรคในการสื่อสาร นักเรียนเห็นว่าเหตุของอุปสรรคนั้นคืออะไร หรือเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยอย่างไร แสดงความคิดเห็นตามทรรศนะของกลุ่มเทียบกับของกลุ่มอื่น ๆ และของครู

คุณพ่อมีภูมิลำเนาอยู่ในพระนคร ไปเยี่ยมลูกสาวที่ต่างจังหวัด ที่บ้านลูกสาวมีครอบครัวคนงานอาศัยอยู่ด้วย คุณพ่อเป็นคนสนใจกับการพัฒนาอาชีพ จึงเสนอแนะว่า "สำเนียง เมียนายทองไม่มีรายได้ของตัวเอง พ่อจะพาไปให้เขาสอนการฝีมือถักหวายหรือจักสานให้เอาไหม"

ลูกสาวตอบว่า "สำเนียงนั่นหรือคะ เวลานี้เขาเลี้ยงลูกกบ"

คุณพ่อ "เอ๊ะน่าสนใจ เขาเลี้ยงที่ไหน"

ลูกสาว "กี่ข้างบ้านเรานี่ละค่ะ"

คุณพ่อ "เขาเอาที่ที่ไหนขุดบ่อ หรือเขาไม่ต้องเลี้ยงในบ่อ เขาเลี้ยงกันอย่างไรสมัยนี้"

ลูกสาว "อะไรคะคุณพ่อ บ่ออะไร"

คุณพ่อ "เอ้า ก็บ่อเลี้ยงลูกกบน่าซี"

ลูกสาวกับคนในบ้านอีก ๒ – ๓ คน หัวเราะร่วนพร้อมกัน "ลูกกบเป็นลูกของเพื่อนบ้านที่เขามาเยี่ยมเมื่อค่ำวานนี้ไงคะ"

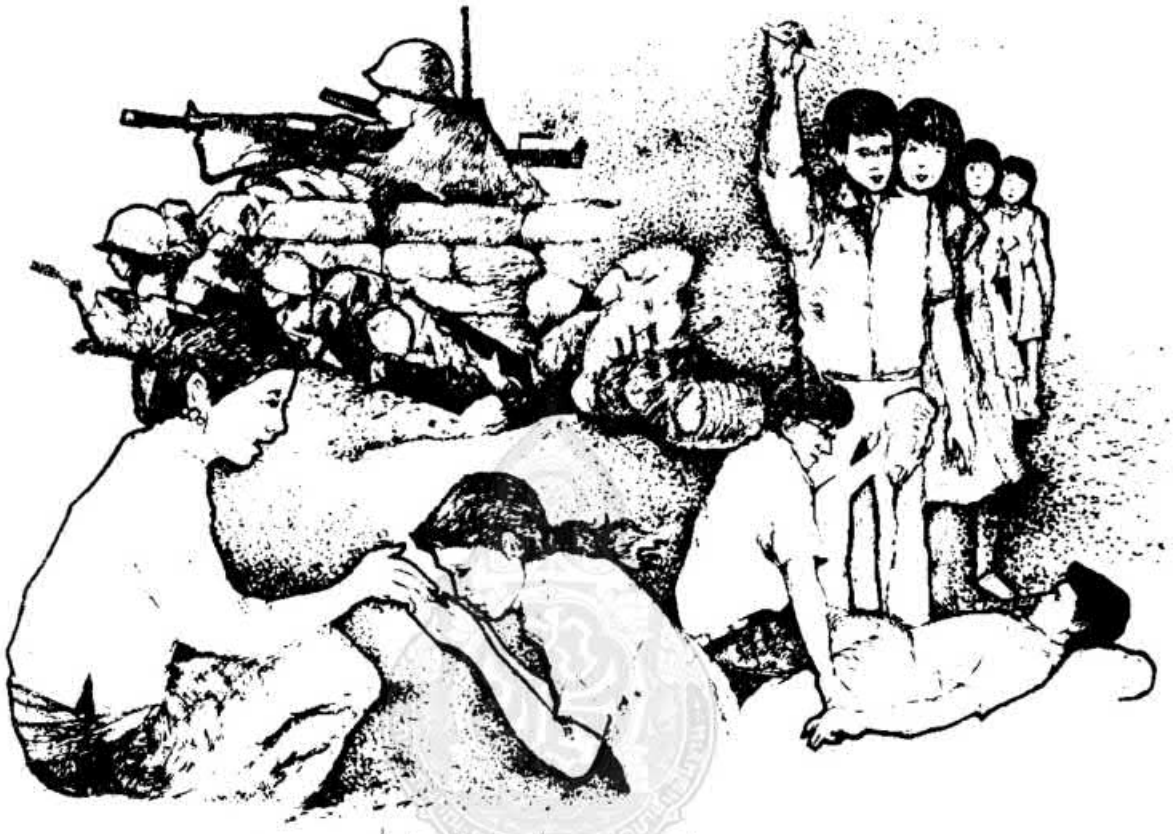
๓) มีเรื่องเล่ามาว่า

ทหารไทยกองหนึ่ง ทำการรบอยู่ในสนามรบแห่งหนึ่ง ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผู้บังคับกองร้อยเห็นว่าเวลาสายแล้ว จึงใช้ให้ทหารโทรศัพท์สนามไปถามที่แนวรบด้านหน้า ว่าเหตุการณ์เป็นอย่างไร ได้รับคำตอบว่า "สงบ" ผู้รับโทรศัพท์เป็นชาวใต้ จึงส่งสายต่อไปตามสำเนียงชาวใต้ว่า "ฮบ" เพราะชาวใต้บางจังหวัดใช้เสียง ฮ แทนเสียง ง ของชาวภาคกลาง เช่น งู เรียก ฮู และ เงิน เรียก เฮิน ผู้รับสารคนต่อไป คิดว่าชาวใต้เป็นชาวเหนือ และรู้ว่าชาวเหนือใช้เสียง ฮ แทนเสียง ร ของชาวภาคกลาง จึงรายงานต่อผู้บังคับกองร้อยว่า "รบครับ" ผู้บังคับกองร้อยจึงว่า "อย่าเพิ่งส่งข้าวออกไป ประเดี๋ยวออกไปดูลาดเลาเสียก่อน แล้วจึงเอาข้าวไปให้กิน"

ปรากฏว่า ทหารแนวหน้ารอคอยอาหารอยู่นานจนหิวมาก เมื่อเตือนเข้ามาจึงรู้ว่าเกิดอุปสรรคในการสื่อสาร

เรื่องที่เล่ามานี้ ทำให้นักเรียนได้รับความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารอย่างไรบ้าง มีความสัมพันธ์กับภาษามาตรฐานอย่างไร จงอภิปรายร่วมกันและช่วยหาตัวอย่างทำนองนี้เพิ่มเติม

บทที่ ๒
คุณธรรมและมารยาทในการสื่อสาร

เมื่อมนุษย์สื่อสาร ต้องอยู่บนฐานของคุณธรรม

คุณธรรม คือ ความดีงามอันมีอยู่ในตัวบุคคล คุณธรรมเกิดมาจากการปลูกฝัง การที่ได้เห็น ได้ยินและได้อ่าน ที่สำคัญที่สุด คือ ได้เห็นพฤติกรรมที่แสดงคุณธรรมของบุคคลที่เคารพรักเป็นตัวอย่างมา คุณธรรมของสัตว์เดรัจฉานก็มีบ้างเหมือนกัน แต่เป็นคุณธรรมที่ไม่เหมือนกับของมนุษย์ คุณธรรมของสัตว์ เช่น ความกตัญญูซื่อสัตย์ของสุนัข ความรัก ความเสียสละของแม่สัตว์ที่ให้ต่อลูก เป็นไปตามสัญชาตญาณ ไม่ใช่คุณธรรมที่มาจากการไตร่ตรองด้วยเหตุผล หรือศรัทธาอย่างมนุษย์ บางศาสนาเชื่อว่า คุณธรรมเนื่องมาจากที่สะสมไว้แต่อดีตชาติ แต่ทุกศาสนาเชื่อว่า การอบรมของมนุษย์จากผู้ที่มีความรักความเมตตาตั้งแต่วัยเยาว์ที่สุด และการได้เห็นได้ยินได้อ่านถึงคุณธรรมตลอดไป ไม่เว้นว่าง ทำให้มนุษย์มีคุณธรรมประจำอยู่กับตน ไม่เสื่อมถอยไปได้ง่าย ๆ

คุณธรรมต้องประกอบด้วยเหตุผลของแต่ละบุคคล แล้วบุคคลช่วยกันแสดงพฤติกรรมที่ดีงามออกในชุมชนของตน ชุมชนได้แลเห็นตัวอย่างที่ดีอยู่เสมอ ต่อ ๆ ไปชุมชนก็จะมีคุณธรรมประจำอยู่ นับเป็นคุณธรรมของชุมชนนั้น

คุณธรรมที่ศาสนาสำคัญของโลกสั่งสอนเป็นขั้นต้น คือ **คุณธรรมที่ธำรงสังคม** ได้แก่คุณธรรมอันนำมาซึ่งความไว้วางใจกันในหมู่มนุษย์ที่มีการสื่อสารสัมพันธ์กัน ศาสนาที่นับถือพระผู้เป็นเจ้าก็มีบัญญัติไว้ว่า พระผู้เป็นเจ้ามีพระโองการให้มนุษย์นับถือพระองค์เป็นขั้นแรก ต่อไปก็คือเว้นจากการประทุษร้ายกัน แสดงความเมตตากรุณาต่อกัน เว้นจากการละเมิดสิทธิต่าง ๆ ของกันและกัน เช่น สิทธิในการสมรส หรือสิทธิที่พ่อแม่มีตามประเพณีต่อบุตรธิดา ทุกศาสนายกย่องการเคารพพ่อแม่ว่าเป็นคุณธรรม และคุณธรรมที่สำคัญที่สุดในการธำรงสังคมก็คือการถือวาจาสัตย์

เช่นเดียวกัน ศีลห้าของพุทธศาสนา คือ ข้อเว้นจากการกระทำที่จะก่อความไม่ไว้วางใจในสังคม โดยเฉพาะข้อ ๕ ยังเป็นข้อที่อนุเคราะห์ให้รักษาศีลทั้ง ๔ ข้อไว้ ศีลห้าไม่ใช่บัญญัติ เป็นการระลึกของบุคคลผู้เข้าใจว่า ความปกติสุขของสังคมจะดำรงได้อย่างไร จึงออกปากบอกกล่าวแก่ตนเองหรือท่ามกลางผู้ที่ร่วมศรัทธาเดียวกัน (สมาทาน) ว่า "ข้าพเจ้าจะงดเว้นการกระทำนั้น ๆ" นอกจากนั้นแล้วพุทธศาสนิกชนก็ต้องตั้งปณิธานว่า จะบำเพ็ญธรรมที่จะรักษาศีลไว้ เป็นคู่ ๆ กันไป ซึ่งนักเรียนย่อมทราบดีแล้ว จากวิชาสังคมศึกษาในเรื่องเบญจศีล เบญจธรรม

ถ้ามนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในหมู่บ้าน ในเมือง ในประเทศ ไว้วางใจกันไม่ได้ ความเจริญย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ เพราะต้องเสียเวลาเสียทรัพย์ไปในทางป้องกันพาลทุจริตต่าง ๆ แทนที่จะได้สร้างโรงพยาบาลหาเวชภัณฑ์ดี ๆ มาบรรจุ ก็ต้องเสียทรัพย์ซื้ออาวุธไว้ป้องกันคนสันดานบาป ต้องหายามไว้ดูแลทรัพย์สินต่าง ๆ จะมีการประชุมกันที่ไหนก็จะหาคนไปประชุมไม่ได้ เพราะคนก็ย่อมกลัวภัยที่จะเกิดขึ้นจากมนุษย์ที่ปราศจากคุณธรรม

ความไม่ไว้วางใจกัน หรือความแตกร้าว อาจเกิดจากความไม่รู้คิด และความประมาทเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น คนชอบเล่าเรื่องราวของผู้นั้นผู้นี้ อาจทำความเสื่อมเสียให้แก่เขาได้ หรือจงใจพูดเพื่อให้คนหนึ่งไม่พอใจอีกคนหนึ่ง โดยคิดว่าจะทำให้คนฟังเขาพอใจตนมากขึ้น เช่นนี้ก็มีบ่อย ๆ

ตามธรรมดาของมนุษย์ ซึ่งทางศาสนาก็เน้นหนักด้วย ผู้ที่จะพูดดี กระทำดีได้ ก็ต้องเป็นผู้คิดดี คือ เป็นผู้มีคุณธรรมอยู่ในใจนั่นเอง จะมีคนไม่กี่คนที่จะปราดเปรื่องแสร้งพูดดี ทำดีอยู่ได้โดยในใจมีความคิดไม่ดี วันหนึ่งคงจะต้องเผลอตัว แสดงความไม่ดีออกมาเป็นแน่ แต่ก็มีหลายโอกาสที่ผู้พูดไม่ดี กระทำไปด้วยความไม่รู้ประเพณีบ้าง หรือไม่รู้มารยาทตามวัฒนธรรมของหมู่ชนในที่หนึ่งสมัยหนึ่งบ้าง เราจึงต้องกล่าวถึงมารยาทด้วย

ตามปกติเช่นกัน ผู้ที่มีคุณธรรมดีก็มักมีมารยาทดี เช่น ผู้มีใจเมตตาก็มักมีคำพูดที่ไม่ระคายเคืองใจผู้ฟัง แต่ก็มีโอกาสอีกเช่นเดียวกันที่ผู้มีน้ำใจดีอาจพูดไม่ดีไป เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

เกี่ยวกับมารยาทในการฟัง การพูด และการเขียน นักเรียนได้เรียนมาจากหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๑ มากพอสมควรแก่การที่จะสื่อสารให้สัมฤทธิ์ผล ดังนั้น ในบทนี้จะกล่าวถึงมารยาทในการสื่อสาร ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมเนียมและประเพณีอย่างกว้าง ๆ ในสังคมไทย

ปัจจุบันซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว มารยาทเหล่านั้นใช้ตามประเพณีตะวันตกบ้าง ตามประเพณีไทยบ้าง บางกรณีใช้ตามประเพณีท้องถิ่น แต่บางกรณีก็ใช้วิธีการประสมกันหลายอย่าง

มารยาทในการสื่อสาร นอกจากขึ้นอยู่กับคุณธรรมแล้ว ยังขึ้นกับวัฒนธรรมและระดับของการสื่อสารระหว่างมนุษย์ในสังคมอีกด้วย จะได้กล่าวเป็นลำดับไป โดยครอบคลุมตั้งแต่การพบปะสังสรรค์ประจำวันไปจนถึงการติดต่อกับคนต่างชาติ

การสื่อสารในครอบครัว

การสื่อสารในครอบครัวมีความสำคัญแก่สันติสุขในครอบครัว ถ้าคนในครอบครัวสื่อสารกันไม่ค่อยได้ดี ก็มักมีความขุ่นข้องหมองใจกัน ระหว่างที่เป็นคนในวัยเยาว์ เราต้องคิดถึงว่า พ่อแม่กับเรามีประสบการณ์ไม่เหมือนกัน ซึ่งเป็นธรรมดาสามัญของชีวิต ตัวอย่าง หลักสูตรในโรงเรียน ชื่อวิชาต่าง ๆ การวัดผล หนังสือที่ใช้ ก็เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยเมื่อ ๑๕ – ๒๐ ปีก่อนมาก การใช้คำพูดซึ่งเข้าใจกันเฉพาะนักเรียนอาจทำให้ผู้อื่นเช่นผู้ปกครองเข้าใจผิดได้ เช่นพูดเกี่ยวกับผลการเรียนว่า "ยังไม่รู้ผลสอบ ครูยังไม่ได้ตัดเกด" คำที่ออกเสียง เกด คนรุ่นก่อนรู้แต่ว่าแปลว่า ผมหรือหัว ฟังแล้วก็งุนงงว่า เกิดการตัดผมหรือตัดหัวกันขึ้นหรืออย่างไร การใช้คำภาษาต่างประเทศและซ้ำยังออกเสียงผิด ๆ แสดงว่าเราไม่คำนึงถึงผู้ฟังเลยว่าเขาจะเข้าใจหรือไม่ นักเรียนควรทำความเข้าใจกับผู้ปกครองว่า ปัจจุบันนี้มีการจัดระดับคะแนนเป็น ๔ ระดับ และน่าจะใช้ถ้อยคำว่า "ยังไม่รู้ผลสอบ เพราะครูยังไม่ได้จัดระดับคะแนน" ควรหาโอกาสชี้แจงให้ผู้ปกครองเข้าใจว่า ระดับคะแนน ๑,๒,๓,๔ มีความหมายว่าอย่างไร

การพูดกับผู้ปกครองโดยไม่เริ่มต้นเรื่อง จะทำให้เกิดความเข้าใจไม่แจ่มแจ้ง หรืออาจเกิดความเข้าใจผิดได้ เช่นกล่าวว่า "พ่อครับ วันอาทิตย์นี้ผมไม่ไปแล้วครับ" แต่ถ้ากล่าวแต่ต้นเรื่องว่า "คุณพ่อครับ ที่ผมว่าจะไปค้างแรมที่ค่ายลูกเสือชลบุรีวันอาทิตย์ ผมไม่ไปแล้วครับ" คุณพ่อจะได้มีโอกาสซักถามต่อไป แทนที่จะต้องย้อนถามกันไปมา "ไปไหน" หรือ "ไม่ไปไหน" "เวลาเช้าหรือ" "ตอนค่ำน่ะรึ" ซึ่งเป็นพฤติกรรมการสื่อสารที่ได้ยินได้ฟังเสมอในครอบครัวไทย

บางคราวคนต่างรุ่นต่างวัยเรียกสีไม่ตรงกัน ผู้ปกครองขอให้ลูกสาวหยิบผ้าห่มสีแสดให้ แต่คนรุ่นนี้เรียกว่า สีส้ม ไม่รู้จัก สีแสด บางทีใช้สีธรรมชาติ แต่สิ่งธรรมชาติเปลี่ยนไป เช่นเขียวเปลือกแตงโมสมัยก่อนเป็นสีเขียวคล้ำเกือบดำ ต่อมาแตงโมพันธุ์ไทยเดิมสูญไปหมด มีแต่แตงโมสีเขียวอ่อน ๆ เมื่อใช้คำ "เขียวเปลือกแตงโม" คนรุ่นหนึ่งก็เข้าใจว่าสีเขียวแก่เข้ม อีกรุ่นหนึ่งเข้าใจว่าสีเขียวอ่อน ๆ คล้าย ๆ สีเปลือกส้มโอ ปัจจุบันนี้มีแตงโมพันธุ์ใหม่เกิดขึ้นอีก เปลือกสีเขียวแก่แต่ไม่เข้มเหมือนแตงโมเมื่อ ๓๐ – ๔๐ ปีมานี้ "สีแดงเลือดหมู" คนรุ่นใหม่นี้มักไม่เข้าใจ เพราะเคยเห็นเลือดหมูแต่ในชามอาหารตามบ้าน ซึ่งเป็นสีม่วงเทา ๆ ไม่ใช่สีแดงปนม่วงเหมือนแต่ก่อน สิ่งเหล่านี้

คนต่างรุ่นในครอบครัว ถ้าพยายามทำความเข้าใจกัน ก็มีเรื่องสนุกและได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่างสมัยกัน แต่ถ้าถือเอาเป็นเรื่องขัดเคือง ในครอบครัวก็มีเรื่องไม่สงบบ่อย ๆ

มารยาทที่เป็นสากลในการสื่อสารอย่างหนึ่ง คือ การไม่ตะโกนพูดกัน เมื่ออยู่ในบ้านเรือนหรืออยู่ในอาคารสถานที่ ถือเป็นกิริยาที่ไม่สุภาพ แม้ผู้ใหญ่ก็ไม่ตะโกนพูดกับเด็ก บ้านของเราทั่ว ๆ ไปก็ไม่กว้างใหญ่ถึงกับเดินไปพูดกันใกล้ ๆ ไม่ได้ ในชนบทนั้นจำเป็น คนหนึ่งอยู่กลางทุ่ง คนหนึ่งอยู่ในบ้าน ก็จำเป็นต้องตะโกน แต่ถ้ามีเด็กเล็กวิ่งไว ให้วิ่งมาพูดธุระจะดีกว่า การตะโกนกันทำให้ได้ยินไม่ถนัด โต้ตอบกันไปมาไม่ได้กี่นาทีก็ชักจะมีอารมณ์โกรธต่อกัน มารยาทเกิดขึ้นจากความจำเป็นตามธรรมชาติเป็นส่วนมาก เราควรใคร่ครวญถึงต้นเหตุของระเบียบแบบแผนทุกอย่างที่มี เมื่อใคร่ครวญแล้วก็จะแลเห็นได้ว่าการละเลยระเบียบมักเสียประโยชน์

การสื่อสารในโรงเรียน

ในโรงเรียนนักเรียนต้องติดต่อกับเพื่อนนักเรียน กับครูประจำชั้น ครูประจำวิชา ครูประจำห้องสมุด อาจารย์ใหญ่ ตลอดจนพนักงานภารโรง คนสวนหรือคนรถ นักเรียนควรถือว่า ความสุภาพมีความสำคัญมาก ถ้าติดต่อกับครูก็ต้องแสดงความเคารพ เพราะครูทุกคนมีสถานภาพเป็นผู้ใหญ่ของโรงเรียน และนักเรียนเป็นผู้อยู่ในวัยเด็กกว่า ไม่ว่าจะเป็นครูใหม่หรือครูเก่า จะมีวัยใกล้กับนักเรียน หรือสูงอายุเทียบได้กับญาติผู้ใหญ่ก็ตาม ถ้าติดต่อกับพนักงานทำหน้าที่ต่าง ๆ นักเรียนก็ต้องถือว่า เขาเป็นพนักงานของโรงเรียนคนหนึ่งมีอาชีพสุจริต นักเรียนควรนับถือเขาตามอาวุโสและใช้คำพูดให้สุภาพเหมาะสม

นักเรียนมักจะมีความข้องใจเมื่อครูที่เป็นเจ้าหน้าที่เตือนให้นักเรียนรักษาสมบัติอันเป็นของกลาง เช่น ครูประจำห้องสมุดตักเตือนให้นักเรียนรักษาระเบียบห้องสมุด เมื่อเราทำบางสิ่งบางอย่างผิดพลาดควรยอมรับผิด เพราะการยอมรับผิดเป็นกิริยาและคุณธรรมของผู้มีการศึกษาทุกชาติ ทุกภาษา การยอมรับความผิดพลาดไม่ใช่สิ่งที่ควรอับอาย วัฒนธรรมและศาสนาสำคัญ ๆ สอนให้คนรับผิดเมื่อได้พลาดพลั้ง จนกระทั่งมีคำกล่าวว่า "คนดีแก้ไข คนจัญไรแก้ตัว" การพยายามโต้แย้งสิ่งที่โต้แย้งไม่ได้ โดยบางทีใช้สำนวนให้กวนใจผู้ฟัง เป็นการแสดงความขาดมารยาทและคุณธรรม ซึ่งเมื่อติดตัวไปจนเป็นผู้ใหญ่ ก็ทำความเสียหายแก่บ้านเมืองได้ ถ้าบังเอิญผู้ที่ไม่ยอมรับผิดไปดำรงตำแหน่งสำคัญ การเลี่ยงความรับผิดชอบ คนไทยแต่ก่อนใช้สำนวนว่า "ไม่ใช่ลูกผู้ชาย" หรือ "ไม่มีใจนักเลง" สมัยนี้นิยมใช้ "ไม่มีน้ำใจนักกีฬา" ซึ่งก็มีความหมายอย่างเดียวกัน

การสื่อสารในที่สาธารณะ

การสื่อสารในที่สาธารณะนั้น เมื่อเราจะสื่อสารกับผู้ใด ก็ต้องคำนึงถึงมารยาทตามวัฒนธรรมของสังคม การทำอะไรข้ามศีรษะผู้อื่นเป็นสิ่งที่สังคมไทยรังเกียจ ทั้งในชนบทและในเมือง ดังนั้น

ในเวลารอคอยซื้อของในร้านขายของหรือในเวลาเข้าแถวรอซื้อสิ่งใด เช่น เวลามีการปันส่วนเครื่องบริโภคที่เกิดขึ้นตามความจำเป็น เช่น ซื้อข้าว ซื้อน้ำตาล เราจึงไม่ควรออกเสียงดังหรือตะโกนข้ามศีรษะผู้อื่น

ถ้าเรามีเรื่องจำเป็นต้องเข้าไปสอบถามเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ในเรื่องต่าง ๆ เช่น ถามเวลาการเดินรถ ถามถึงที่จำหน่ายใบสมัคร หรือถามถึงบุคคลที่เราต้องการพบปะเช่นแพทย์ในโรงพยาบาล ซึ่งเรามาพบตามที่นัดว่าจะพบได้ที่ใด เราควรใช้คำถามให้แจ่มชัดตรงประเด็นและสุภาพตามควร เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์บางคน เมื่อต้องตอบคำถามเดียวกันซ้ำ ๆ อยู่เรื่อย ๆ เป็นเวลาติดต่อกันหลายชั่วโมงอาจอารมณ์เสียบ้าง ถ้าบังเอิญนักเรียนพบผู้ที่ทำกิริยาไม่ค่อยดีหรือใช้วาจาเหมือนกับจะขู่ ควรมีเมตตาต่อเขา เห็นใจว่าเขาต้องทำหน้าที่เบื่อหน่ายซ้ำซาก จึงไม่ควรไปทะเลาะวิวาทอันเป็นการแสดงถึงความมีมารยาทไม่ดี

บางคราวเราจะพบแม่ค้าหรือพ่อค้าที่มีมารยาทไม่ดี เราถามราคาเพื่อเราจะได้เทียบได้ว่าถูกแพงอย่างไร เขาก็แสดงความไม่พอใจ กล่าววาจาหยาบคาย ถ้าเราใช้คำหยาบคายตอบโต้บ้าง การกระทำเช่นนั้นไม่ได้แสดงความเก่งกาจอย่างไร นอกจากแสดงว่ามารยาทที่ดียังไม่ซึมซาบเข้าไปในตัวของเราแล้ว ยังทำให้ถูกครหาไปถึงผู้ปกครองและสถานศึกษาด้วย

เด็กหญิงรุ่นสาว บางคราวมีคนหนุ่มคะนองมาทักทายอย่างไม่เกรงใจ กล่าวคำชมเชยบ้าง หรือกล่าวกระทบรูปร่าง หรือการแต่งกายบ้าง ทางดีที่สุดก็คือ รีบหลีกเลี่ยงไปเสีย โดยไม่แสดงความสนใจ เพราะการโต้ตอบ ไม่ว่าจะเป็นวิธีใด ก็อาจทำให้คนคะนองตีความไปในทางไม่เป็นประโยชน์ต่อเด็กหญิงได้ ในทางกลับกัน เด็กชายรุ่นหนุ่มก็ควรใช้มารยาทดี ไม่กล่าวคำไม่สมควรแก่หญิงคนใด ไม่ดูหมิ่นผู้ใดว่าเขามีอาชีพอย่างไร หรือมีฐานะอย่างไร ไม่ชักชวนกันทำกิริยาหรือกล่าววาจาที่กระทบกระเทือนผู้ใดโดยเห็นแก่ความสนุกอย่างไร้สาระ ผู้มีการศึกษาควรคบมิตรที่เป็นประโยชน์แก่ตน ช่วยกันให้เกิดการพัฒนาทางความรู้ความคิดและจิตใจ ถ้าศึกษาประวัติผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิต จะพบว่าเขามีมิตรดี กัลยาณมิตรมีความสำคัญแก่ชีวิตมนุษย์มาก ผู้ที่จะดีเฉพาะตัวเองหรือเลวไปคนเดียวไม่ค่อยจะมีบ่อยนัก โดยมากเพื่อนจะมีส่วนสำคัญกับความเจริญและความเสื่อมของเรา

ในโอกาสที่ผู้ปกครองวานให้ติดต่อกับผู้ทำกิจธุระทางบ้าน เช่นให้ติดต่อช่างไฟฟ้า ช่างท่อประปา ฯลฯ ซึ่งทำงานบางอย่างผิดพลาดไป เมื่อไปติดต่อควรกล่าวให้ตรงเรื่องทีเดียว ไม่ควรอ้อมค้อม เช่น บอกให้รู้ว่า "คุณพ่อให้มาบอกนายช่างว่า ขอให้ไปซ่อมท่อน้ำที่ทำไว้วันก่อน เพราะน้ำยังซึมอยู่" ไม่ควรกล่าวอ้อมค้อม เช่น "อ้อพี่ คุณพ่อถามว่าจะมาที่บ้านอีกได้ไหม วันก่อนที่ไปยังมีอะไรให้ทำอีก จะไปได้เมื่อไร" คนที่มีกิจธุระเกี่ยวกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ ไม่ค่อยมีเวลาฟังเรื่องราวยืดยาว เมื่อถามว่าจะไปอีกได้หรือไม่ เขาเข้าใจว่าจะได้งานใหม่ เมื่อรู้ว่ากลายเป็นเรื่อง

ความบกพร่องของเขา ก็มักขัดเคือง บางทีก็เสียธุระไป ฝ่ายผู้ที่จะจ้างก็หาคนรับจ้างไม่ได้ ฝ่ายผู้ที่หางานก็หาอีกไม่ได้

การสื่อสารในสังคมโดยทั่วไป

การสื่อสารในสังคมโดยทั่วไป ถ้าจะกล่าวให้ครบถ้วน ก็จะมีเรื่องราวที่จะต้องจำแนกและชี้แจงยืดยาวมากและกินเวลา จึงจะยกมากล่าวเท่าที่เห็นว่าสำคัญเพียงบางเรื่อง ดังนี้

๑. **การปฏิสันถาร** ในครอบครัวก็ดี ในหมู่คนรู้จักคุ้นเคยก็ดี ก่อนที่เราจะนิยมประเพณีตะวันตก คนไทยเราไม่มีคำทักทายที่เป็นแบบพิธี เราทักทายตามโอกาส ถ้าพบคนรู้จักที่ใด เราทักว่า "ไปไหน" อีกคนหนึ่งก็ตอบว่า "ไปธุระ" หรือบางคนก็ว่า "เปล่า" หรือ "ไปตรงนี้หน่อย" ถ้าเป็นในชนบท มีคนรู้จักเดินผ่านบ้านก็จะเชิญให้เข้าบ้าน "จะไปไหน ไม่แวะก่อนเรอะ" บางทีก็แสดงน้ำใจ "แวะก่อนซี กินข้าวมาแล้วหรือยัง กินแล้วถึงค่อยไป" ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ มีพระราชนิยมให้ใช้คำ "อรุณสวัสดิ์" สำหรับการทักทายในเวลาเช้า และ "ราตรีสวัสดิ์" สำหรับการลาจากไปในเวลาค่ำหรือกลางคืน แต่ไม่ติดเป็นนิสัยของคนทั่วไป พอสิ้นรัชกาล ก็ลืมประเพณีนี้กันไป แม้ในโรงเรียนก็เลิกสอนกัน ต่อมาอีก หลังเปลี่ยนการปกครอง เกิดความนิยมเลียนแบบตะวันตกมากขึ้น พระยาอุปกิตศิลปสารเห็นควรให้คนไทยมีคำทักทายเช่นชาวตะวันตก และให้ใช้ได้โดยไม่จำกัดว่าเวลาใด ทั้งคำทักทายเมื่อแรกพบและเมื่อกล่าวอำลา คำ "สวัสดี" เป็นคำสันสกฤต ใช้ให้พรกันมาแต่โบราณ พระยาอุปกิตศิลปสารจึงสอนศิษย์ของท่านว่า เมื่อพบท่าน ให้กล่าวคำ สวัสดี ต่อท่าน หรือเมื่อท่านทักด้วยคำ สวัสดี ก็ให้ตอบด้วยคำนี้เช่นกัน แต่ความนิยมอยู่ในวงแคบเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งถึงสมัยหนึ่ง รัฐบาลส่งเสริมให้เลียนแบบมารยาทชาวตะวันตกเกือบทุกอย่าง จึงให้ใช้คำ สวัสดี ทั่วกันไปนับแต่นั้นมา การส่งเสริมการเลียนมารยาทตะวันตกของรัฐบาลชุดนั้น มีเวลากระทำอยู่นานจนติดนิสัยคนไทยทั่ว ๆ ไป คำ สวัสดี จึงเป็นคำทักทายของคนไทยเกือบทั่วไปในปัจจุบันนี้

ที่ว่าเกือบทั่วไปนั้น ก็เพราะคนไทยยังไม่มีนิสัยใช้คำ สวัสดี อย่างสม่ำเสมอ เพียงแต่ทักทายคนที่รู้จักทั่ว ๆ ไป ไม่ค่อยใช้ในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะไม่ใช้ต่อผู้ที่เคารพเป็นอย่างสูง เช่น ไม่ใช้กับพระภิกษุหรือพระราชวงศ์ อย่างไรก็ดี สำหรับคนเสมอกันที่ไม่สนิทสนมกันนัก การทักด้วยคำ สวัสดี เป็นการแสดงมารยาทที่ดี สมควรฝึกให้ติดนิสัย

ถ้าเข้าพบผู้ใหญ่ที่สูงอายุ หรือผู้เป็นที่นับถือ เช่น ครูอาวุโสมาก ๆ จะใช้คำ สวัสดี หรือไม่ก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้อวัจนภาษา คือ ควรเข้าไปทำความเคารพให้ใกล้ท่าน และแสดงกิริยานอบน้อม การไหว้แบบไทยเป็นเอกลักษณ์ของไทย คือ พนมมือ แล้วยกมือที่พนมขึ้นทั้งมือ โดยประมาณให้ปลายนิ้วมือที่กระพุ่มอยู่เป็นส่วนที่ยกขึ้นมาจรดคาง หรือใต้จมูก พร้อมกับก้มศีรษะให้ได้จังหวะกันให้งดงาม

ที่ควรสังเกตก็คือ ในสมัยนี้ มีเด็กไทยชายหญิงและที่พ้นวัยเด็กแล้ว ยังไหว้แบบไทยไม่เป็น กล่าวคือยังไม่ก้มศีรษะ บางคราวย่อขาลง แต่ปลายนิ้วกลางจรดจมูกบ้าง จรดปากบ้าง และกล่าวคำ สวัสดี คล้ายไม่เต็มใจว่า "หวัดดีค่ะ คุณป้า" "หวัดดีจ้ะ พี่ศรี" เวลาทำความเคารพผู้ใหญ่ จะกล่าวคำ สวัสดี หรือไม่ ไม่ค่อยสำคัญนัก เพราะสำคัญที่อวัจนภาษาดังกล่าวมาแล้ว

ได้ชี้แจงถึงการทักทายเพื่อนหรือคนรู้จัก ไม่ให้เขาเกิดความรู้สึกไม่สบายใจแล้วในหนังสือเรียนภาษาไทย **ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๑** ในเล่มนี้จะเพิ่มเติมแต่เพียงว่า ในการทักเพื่อนหรือญาติในวัยเดียวกัน น่าจะทักอย่างมีน้ำใจ เช่น ถามถึงพี่น้อง ถ้าเรารู้จัก เมื่ออำลาก็ส่งความระลึกถึงไปด้วย ถ้ามีโอกาส ใคร่จะช่วยเหลือการงานอย่างไรบ้าง ก็ควรบอกให้ทราบ

การทักเด็กสำคัญมาก เด็กมักสนใจคนที่มีวัยสูงกว่าตนเล็กน้อย เช่น เพื่อน ๆ ของพี่ ๆ เป็นต้น หนุ่มสาวรุ่นพี่ควรทักเด็กให้รู้สึกว่า ระลึกถึงเขา จำเขาได้ แสดงความมีน้ำใจต่อเขาเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น พูดว่า "ไปเที่ยวกับพี่ ๆ ปีนี้ ร้องเพลงกันให้สนุกอีกนะ" เด็กที่ได้ยินคำทักทายก็จะรู้สึกพอใจว่ามีผู้สนใจตน

๒. **การแสดงความยินดีและการแสดงความเสียใจ** อาจทำได้ทั้งด้วยวาจาและด้วยลายลักษณ์–อักษร การแสดงความยินดีมีข้อที่ควรคำนึง คือ อย่าแสดงความยินดีจนเกินความจำเป็นจนกลายเป็นการประจบประแจง ส่วนการแสดงความเสียใจ เช่น กรณีไปเยี่ยมญาติมิตรที่เจ็บป่วย หรือประสบความทุกข์ ควรระวังวาจาอย่าพูดพล่อย ๆ หรือแสดงภูมิรู้ซึ่งบางทีก็ไม่แน่นักว่าจะถูกต้อง ควรพูดไปในทางให้กำลังใจ ไม่ให้สะเทือนใจผู้ฟัง

อนึ่ง ในการคบหากับชาวต่างประเทศ ควรศึกษามารยาทและประเพณีสำคัญ ๆ ของกันและกัน แต่ที่ควรระลึกไว้ในปัจจุบันนี้ก็คือ ชาวต่างประเทศรู้ภาษาไทยกันเป็นจำนวนมาก ไม่เหมือนแต่ก่อน จึงควรระวังการใช้ถ้อยคำให้สุภาพ เช่น ไม่ใช้สรรพนามมัน หรือกล่าวว่าพวกแขกนั่น พวกฝรั่งพวกนั้น คนไทยเรามีนิสัยหัวเราะขบขันง่าย เราควรให้เขารู้นิสัยของเราเสียตั้งแต่แรก ให้เขาเข้าใจว่า เวลาชาวต่างประเทศพูดไทยผิดเพี้ยน เรารู้สึกเอ็นดูจึงหัวเราะ และเวลาเขาพูดถูก เราพอใจเราก็หัวเราะอีกเช่นเดียวกัน บางโอกาสเราต้องอภัยในความไม่รู้ของเขา เช่น เขาโยนของลงบนโต๊ะให้เรา อันเป็นกิริยาหยาบสำหรับคนไทย เราก็ต้องสังเกตสีหน้าว่า เขาทำด้วยความรู้สึกอย่างไร บางทีเขาก็ใช้เท้าชี้สิ่งของหรือก้าวข้ามของบางอย่างที่ไม่ควรข้ามในความรู้สึกของคนไทย เราก็ควรบอกเขาให้เขาเข้าใจอย่างสุภาพว่า กิริยาเช่นนั้นถือว่าไม่สมควรตามธรรมเนียมไทย ไม่ควรด่วนตีความไปในทางไม่ดี ซึ่งไม่เป็นการสร้างสรรค์ เช่น เห็นฝรั่งเท้าสะเอว เราก็ว่าเขาแสดงอาการจองหอง แต่สำหรับฝรั่งบางชาติ เป็นเพียงกิริยาไม่สำรวมเท่านั้น ฝรั่งเอามือไขว้หลังเวลาที่เดินกับผู้ที่สูงศักดิ์เป็นการเคารพ ตรงข้ามกับเราซึ่งถือว่าเป็นกิริยาไม่สุภาพ ชาวจีนรุ่นผู้ใหญ่จะกล่าวถึงตนเองด้วยความถ่อมตัว และยกย่องบุรุษที่สองเป็นอย่างสูง เช่น "ข้าพเจ้ารู้สึกว่ากระท่อมน้อยของข้าพเจ้าไม่สมควรแก่ท่านจะเหยียบย่างเข้ามาเลย" หรือ "วันนี้ได้มาชมวังงามของท่าน ข้าพเจ้ารู้สึกท่วมท้น

ไปด้วยความขอบคุณในใจ" ซึ่งไม่มีความหมายอะไรมาก นอกจากเป็นมารยาทตามแบบแผนของเขา ถ้าพบคนฝรั่งเศส ผู้ชายจะกล่าวแก่ผู้หญิงว่า "วันนี้ได้รับเสน่ห์จากสตรีงามจนหาคำพูดที่เหมาะใจกล่าวไม่ได้" ดังนั้นเมื่อพบกับคนชาติใด จึงควรศึกษามารยาทของเขาจากผู้รู้ และถ้าเป็นไปได้ควรทำให้เขารู้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่ขัดกับธรรมเนียมที่ดีงามของไทย การด่วนสรุปว่าเขาดูหมิ่นเราก็ดี หรือด่วนคิดดูหมิ่นเขาก็ดี อาจก่อให้เกิดความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันอันเป็นอุปสรรคต่อการธำรงสันติสุขในหมู่มนุษย์ ไม่สมควรแก่ผู้มีการศึกษา

ภาษากับการปลูกฝังคุณธรรม

ได้กล่าวมาแล้วว่า คุณธรรมเกิดมาจากการปลูกฝัง โดยให้บุคคลได้มีโอกาสได้เห็น ได้ยิน ได้อ่าน เราจึงเห็นได้ว่า เครื่องมือในการสืบทอดคุณธรรมนั้น จะอยู่ในรูปภาษิตต่าง ๆ ซึ่งมีมากมาย ทั้งที่เป็นภาษิตที่ใช้ในวรรณคดีและภาษิตที่ใช้ในชีวิตประจำวัน อยู่ในนิทาน เรื่องเล่าหรือตำนาน รวมทั้งอยู่ในวรรณคดีต่าง ๆ ด้วย ในการฟังหรืออ่าน เราจะต้องใช้ความคิด พิจารณาว่าควรเชื่อได้เพียงใด นำมาใช้ได้เพียงใด

ภาษิต ภาษิตมิใช่สัจวาจาของพระศาสดาเสมอไป แต่เป็นคำที่ผู้ฉลาดผูกขึ้น เพื่อประโยชน์เฉพาะกาล เฉพาะโอกาส บางกรณีก็มีผู้เห็นว่าขัดแย้งกัน ตัวอย่าง ภาษิต "น้ำขึ้นให้รีบตัก" กับ "ช้า ๆ ได้พร้าสองเล่มงาม" ภาษิตแรกหมายถึง เมื่อจะกระทำกิจธุระต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปรวดเร็ว ต้องทำด้วยความฉับไว ไม่ให้เสียโอกาสเพราะความเฉยเมย จึงจะทำกิจการได้ประโยชน์ตามที่ควรได้เต็มที่ อีกภาษิตหนึ่งสอนไม่ให้ผลีผลาม ให้ใช้สติใคร่ครวญ ให้รู้ว่าธรรมชาติของบางสิ่งบางอย่างนั้นเร่งไม่ได้ ภาษิตที่ปรากฏในวรรณคดี เช่น "รู้อะไรก็ไม่สู้รู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี" มีผู้แสดงความเห็นว่าสอนให้เห็นแก่ตัว แต่พิจารณาแล้วจะเห็นว่า เตือนสติให้ใฝ่หาความรู้ ความรู้มีประโยชน์แก่ตนเองและแก่ผู้ร่วมงาน ความรู้เรื่องธรรมชาติทั่วไป เรื่องสัตว์ เรื่องสมุนไพร เรื่องเหตุของโรค และการป้องกันหรือเยียวยา ล้วนเป็นประโยชน์อย่างมาก ดีกว่ารู้เรื่องส่วนตัวของเพื่อนบ้าน แต่จะรู้สักเพียงไหนก็ตาม ถ้าไม่รู้จักติดต่อสื่อสาร ไม่รู้จักเกรงใจใคร ไม่สามารถร่วมงานกับผู้ใด ไม่เห็นคุณของความมัธยัสถ์ และโทษของการสุรุ่ยสุร่าย เราก็จะดำรงชีวิต ดำรงฐานะไม่ได้ ก็เท่ากับว่าเอาตัวไม่รอดนั่นเอง ภาษิตที่อ้างมาจึงสอนไม่ให้เห็นแก่ตัว แต่ให้เห็นแก่ผู้อื่น เพราะการมีมิตรร่วมใจมีค่ายิ่งทั้งในชีวิตส่วนตัวและการงาน

นิทาน ชนชาติทั้งหลายใช้นิทานเป็นเครื่องช่วยปลูกฝังคุณธรรม คนไทยเราก็เช่นเดียวกัน การฟังนิทาน เราก็จะต้องใช้การใคร่ครวญเช่นเดียวกับฟังเรื่องทั้งหลาย นิทานที่แนะให้เข้าใจชีวิตและให้เห็นคุณค่าของความดีมีมาก ทั้งนิทานระดับชาวบ้าน ในหนังสือเรียน หรือในวรรณคดี นิทานบางเรื่องสอนคุณธรรมเฉพาะกาล บางเรื่องเช่นที่เป็นชาดก ก็อาจสอนธรรมะในพระพุทธศาสนา

เช่น เรื่องนกแขกเต้าคาบข้าวไปเลี้ยงพ่อแม่ นิทานชาวบ้าน เช่น ยายกะตา สอนให้เห็นคุณค่าของสัตว์เล็ก ๆ ซึ่งคนอาจมองข้ามไป นิทานอีสป เราได้มาจากชาวยุโรป สอนให้รู้จักชีวิต และสอนการรู้จักคิดหลายอย่าง เช่น เรื่องเต่าแข่งกระต่าย สอนในเรื่องความประมาท นิทานเก่าเรื่องเทพารักษ์กับคนตัดไม้ สอนให้เห็นโทษของความโลภและคุณค่าของความซื่อสัตย์

ตำนาน มักสอนให้รู้เรื่องบุคคลสำคัญ และให้แลเห็นคุณธรรมของบุคคลนั้น ๆ ตัวอย่างตำนานเรื่อง พระร่วงสวรรคโลก ประทับใจคนไทยมาช้านาน เกี่ยวกับความรัก ระหว่างพระยาอภัยคามนีกับนางอุทัย ความรักของชาวบ้านป่าที่เลี้ยงและรักกุมารซึ่งต่อมาได้เป็นพระร่วง ความเมตตากรุณาของพระมเหสีของพระยาอภัย ความรักระหว่างพี่ชายน้องชาย ตำนานนี้นักประวัติศาสตร์ได้พยายามติดตามค้นคว้าว่าจะมีเนื้อความจริงสักเท่าใด เมื่อได้พบซากกำแพงเมืองสวรรคโลกจึงเป็นหลักฐานยืนยันที่ทำให้คนไทยรู้สึกภาคภูมิใจกับประวัติของชาติเรามาก ตำนานท้องถิ่นทำให้คนรักท้องถิ่นของตนเช่นเดียวกับนิทาน เมื่อเราฟังตำนาน เราก็ต้องใช้ความใคร่ครวญ รอให้มีการวิจัยว่าเราเชื่อได้แน่เพียงไหน ตรงไหนตำนานเล่าผิดพลาดไป ซึ่งเป็นธรรมดาของเรื่องเล่าโบราณของชนทุกชาติ บางกรณีกล่าวถึงความโหดร้ายทารุณ เราก็ยอมรับความจริงว่ามนุษย์ค่อย ๆ เจริญพัฒนาขึ้นทุกด้านทุกทาง รวมทั้งคุณธรรมด้วย หน้าที่ของเราก็คือ จะต้องพยายามธำรงคุณธรรมที่มีอยู่ ไม่ให้เสื่อมสูญไป และพยายามให้เกิดคุณธรรมที่กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้นเสมอไป

วรรณคดี มีอิทธิพลต่อคุณธรรมของชนชาติที่เป็นเจ้าของมาก ตัวอย่าง **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน** มีผู้อ้างถึงในฐานะเป็นกระจกส่องชีวิตไทย และให้เห็นตัวละครที่มีคุณธรรมควรแก่ความยกย่อง และตัวละครที่ไม่ควรเอาเป็นเยี่ยงอย่าง การศึกษาวรรณคดีก็คือการเรียนชีวิตส่วนลึกของมนุษย์โดยอาศัยวรรณศิลป์นั่นเอง เช่นเดียวกับเรื่องอื่น ในการอ่านวรรณคดีเราก็อ่านด้วยวิจารณญาณ แม้วรรณคดีทางศาสนา เช่น **มหาเวสสันดร** ก็มิใช่จะมุ่งให้ผู้อ่านเชื่อทุกถ้อยคำที่ใช้ และถ้าพิจารณา **กฤษณาสอนน้อง** คำฉันท์ ก็ยิ่งจะเห็นได้ชัดว่ากวีไทยมุ่งในทางสุนทรียภาพของภาษา แต่กวีที่เยี่ยม ๆ ก็ไม่ส่งเสริมความชั่ว เว้นแต่ผู้อ่านจะไม่รู้จักสังเกตอะไรเสียเลย เช่น คำฉันท์ที่กล่าวนี้ ผู้รจนาเป็นประมุขทางศาสนาของประเทศ การที่ท่านยกย่องนางกฤษณา ก็คงจะมิใช่นิยมให้สตรีไทยมีสามีพร้อมกัน ๕ คน แต่ท่านรจนาสำหรับผู้ที่เข้าถึงและขึ้นถึงวรรณศิลป์ ให้เห็นความฉลาดเฉลียวของผู้หญิงในบางกรณี

สรุปแล้ว ไม่ว่าจะอ่านหรือฟังสิ่งใดเรื่องใด จะเว้นเสียมิได้ซึ่งการไตร่ตรองพิจารณาให้ถี่ถ้วนตามสมควรแก่ผู้ใช้ปัญญา

อย่างไรก็ดี เราต้องทราบด้วยว่า ชนชาติต่าง ๆ ฉลาดพอที่จะไม่อาศัยวัจนภาษาอย่างเดียวในการปลูกฝังคุณธรรม หรือสืบทอดคุณธรรมของบรรพบุรุษ ชนชาติตั้งแต่โบราณมา ใช้อวัจนภาษาระคนปนกันไปกับวัจนภาษา ดังในการเล่านิทาน หรือตำนานตามที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยมากการสืบส่งหรือปลูกฝังคุณธรรมมักมาในรูปประเพณี แต่ในการใช้ประเพณีสืบทอดคุณธรรมของบรรพ-

บุรุษนั้น ต้องอาศัยการชี้แจงที่ถูกต้อง ต้องอาศัยผู้ที่มีปัญญาความรู้และความคิด จะเชื่อตามที่ได้ยินจากคนนั้นคนนี้ไปทันทีไม่ได้ ประเพณีของไทย มีการไปหาญาติผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณในเทศกาลสงกรานต์ ย่อมแสดงให้เห็นชัดว่า เราใคร่ให้คนรุ่นเยาว์ต่อไป ๆ ระลึกถึงพระคุณของญาติผู้ใหญ่และผู้สูงอายุที่ได้สร้างวัฒนธรรมที่ดีมาให้เรา แต่มิได้หมายความให้เชื่อตำนานนางสงกรานต์ว่าเป็นเรื่องจริง ตำนานต่าง ๆ ถ้านักเรียนได้มีโอกาสศึกษาในวิชาว่าด้วยตำนานและโบราณคดี จะเห็นว่ามีที่มาที่น่าสนใจแสดงถึงปัญญาของมนุษย์โดยมาก ประเพณีทำบุญในวันตรุษ ก็ทำให้เกิดสามัคคีธรรม ประเพณีเทศน์มหาชาติ ทำให้เกิดความพร้อมเพรียงกันหลายด้าน มีการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมด้วยการประกวดกันตกแต่งเครื่องกัณฑ์ ส่งเสริมความเสียสละแรงงานและทรัพย์เพื่อประโยชน์ของชุมชน รวมทั้งส่งเสริมวรรณคดีและการศึกษาตำนานในพระพุทธศาสนาด้วย

ในปัจจุบันนี้ มีสื่อมวลชนเป็นสื่อคุณธรรมอีกอย่างหนึ่ง สื่อมวลชนก็เช่นเดียวกันกับสื่อทั้งหลายที่เราได้กล่าวมา ย่อมมีสิ่งที่เผยแพร่ในทางดี อาจทำให้เห็นภาพเพื่อนร่วมชาติมีงานตามเทศกาล แสดงความพร้อมเพรียง ความเสียสละร่วมกันโดยมีวัจนภาษาชี้แจงส่งเสริมด้วย เช่น การแข่งเรือ งานประกวดบ้องไฟในภาคอีสาน เป็นการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมและสามัคคีธรรม และดังที่กล่าวไว้ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๑ การแข่งเรือนั้นเป็นการฝึกฝีพายไว้ใช้ในราชการทั้งเวลามีสงครามและเวลาอื่นด้วย

นอกจากการเผยแพร่สิ่งที่ดีแล้ว สื่อมวลชนก็อาจแสดงสิ่งที่ไม่ดี เช่นการโฆษณาสิ่งที่เป็นอบายมุข ดังนี้ก็เป็นหน้าที่ของเราเอง ที่จะต้องสอบถามผู้ใหญ่ มีผู้ปกครองและครูอาจารย์ เป็นต้นว่าสิ่งใดควรทำตาม สิ่งใดไม่ควรทำตาม มิใช่ปล่อยใจให้เชื่อตามสิ่งใดหรือผู้หนึ่งผู้ใดโดยไม่ใช้การไตร่ตรองหาทางที่ควรไม่ควร ซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่า วิจารณญาณ ผู้ที่เชื่อและปล่อยตัวให้ตามคนอื่นอยู่เสมอไป ก็คือคนที่ไม่มีปัญญาและขาดสติ ซึ่งไม่น่าจะเป็นพฤติกรรมของผู้ที่ได้ผ่านการศึกษามาเป็นเวลานาน และมีอายุเข้าวัยเริ่มจะเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งต้องรับผิดชอบกับครอบครัวและชาติของเราเช่นนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

นอกจากปัญหาคุณธรรม ก็ขอเตือนอีกครั้งหนึ่งว่า สื่อมวลชนนั้น ย่อมต้องทำงานให้ทันเวลา อาจไม่มีเวลาตรวจสอบความถูกต้องไม่ว่าในเรื่องใดให้ถี่ถ้วน อย่างไรก็ดี การใช้ภาษาของสื่อมวลชนเป็นประโยชน์มาก ทำให้ผู้ฟังรู้ถ้อยคำสำนวนกว้างขวางออกไป แต่สื่อมวลชนโดยเฉพาะในการโฆษณาสินค้า ย่อมใช้สำนวนภาษาของการโฆษณาและสำนวนภาษาของสื่อมวลชน ซึ่งเราจะตามอย่างตลอดไปทุกกรณี ย่อมไม่สมควร จึงขอย้ำซ้ำอีกว่า ควรสอบถามและใช้วิจารณญาณทุกเวลาทุกโอกาสไป

กิจกรรม

๑. ทบทวนความรู้

๑) คุณธรรม หมายความว่าอย่างไร คุณธรรมของบุคคลกับคุณธรรมของชุมชนเกิดขึ้นได้อย่างไร

๒) คุณธรรมประเภทไหนที่ทุกศาสนาสั่งสอนร่วมกัน ยกตัวอย่าง

๓) การแตกร้าว หรือการแตกความสามัคคี อาจเกิดจากเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้หรือไม่ เกิดขึ้นได้อย่างไร

๔) มารยาทกับคุณธรรมแตกต่างกันอย่างไร

๕) จงเล่าประวัติของคำ **สวัสดี**

๖) ชี้แจงคำกล่าวที่ว่า การไหว้แบบไทย เป็นเอกลักษณ์ของไทย

๗) ควรติดต่อสื่อสารกับผู้มีกิจธุระอย่างไร

๘) คนที่ไม่ยอมรับผิด อาจก่อความเสียหายอย่างไร

๙) เพื่อแสดงความเข้าใจของนักเรียน ให้ยกตัวอย่าง สมบัติอันเป็นของกลางในโรงเรียนมาสัก ๓ อย่าง

๑๐) มารยาทตามวัฒนธรรมไทย ที่ยกเป็นตัวอย่างในบทนี้ คืออะไร

๑๑) เราควรติดต่อสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์อย่างไร

๑๒) เด็กหญิงรุ่นสาวควรแสดงมารยาทอย่างไรในการสื่อสารนอกบ้าน ยกตัวอย่าง

๑๓) เด็กชายรุ่นหนุ่ม ควรพูดจากับเพื่อนอย่างไร เมื่อมีผู้อื่นอยู่ในที่นั้นด้วย

๑๔) นักเรียนในโรงเรียนมัธยม ควรใช้คำพูดและมารยาทต่อผู้ที่ทำงานในโรงเรียนอย่างไร

๑๕) กัลยาณมิตร สำคัญแก่ชีวิตของมนุษย์อย่างไร

๑๖) ในการติดต่อกับชาวต่างประเทศ เราควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง ผู้ที่มีคุณธรรมควรมีความคิดอย่างไรต่อคนต่างชาติ ควรใช้วาจาอย่างใด และควรปฏิบัติต่อเขาอย่างไร อธิบายสั้น ๆ

๑๗) ในการสืบทอดประเพณีก็ดี หรือคุณธรรมก็ดี ควรใช้วัจนภาษาหรืออวัจนภาษา

๑๘) ถ้าเราประสงค์จะสืบทอดวัฒนธรรมและคุณธรรม เราจะต้องทำอย่างไรบ้าง ชี้แจงสั้น ๆ

๒. ฝึกใช้ความคิดตีความ แลกเปลี่ยนความเห็นและทำงานร่วมกัน

๑) อ่านนิทานต่อไปนี้

มีนิทานเก่าเล่าไว้ว่า มีชายผู้หนึ่งเป็นคหบดีศรีษะล้าน ถ้าใครพูดอย่างใดที่เกี่ยวกับผมของผู้ใด ซึ่งไม่เป็นที่ถูกใจ ชายผู้นี้จะโกรธเคืองมาก ชายผู้นี้มีวัวอยู่คู่หนึ่ง มีลักษณะงาม มีกำลังดี คหบดีอื่น ๆ ในละแวกบ้านนั้นต่างก็ชอบใจใคร่จะขอซื้อ แต่เมื่อมีใครไปเจรจาขอซื้อ ชายนั้นก็

จะไม่ตกลง จนเป็นที่เลื่องลือว่าชายศีรษะล้านรักวัวคู่นั้นมาก ต่อมามีพ่อค้าคนหนึ่ง คุมขบวนเกวียนมาพักที่ตำบลนั้น ได้เห็นวัวคู่งามของชายศีรษะล้าน ก็มีความประสงค์จะซื้อ ผู้ที่อยู่ในตำบลนั้นก็ห้ามว่า อย่าไปติดต่อขอซื้อเพราะชายศีรษะล้านมักจะโกรธเคืองถ้าใครไปขอซื้อวัว

พ่อค้ามีบุตรสามคน จึงว่ากับบุตรทั้งสามว่า บุตรคนใดสามารถไปเจรจาซื้อวัวได้ในราคาที่สมควรก็จะให้รางวัล ให้สมแก่ความสามารถ บุตรคนใหญ่จึงไปหาชายศีรษะล้านพร้อมกับบุตรคนรอง สองคนพี่น้องเข้าไปหาคหบดีศีรษะล้าน แล้วก็กล่าวว่า "ท่านลุง พ่อผมได้เห็นวัวของท่านแล้ว ชอบใจมาก ท่านจะตั้งราคาสักเท่าใด วัวคู่นี้มีลักษณะงามจริง ๆ แม้แต่ขนวัวก็ดูเป็นเงา น่าดูยิ่งกว่าวัวทั้งหลายที่เห็นมา" ชายศีรษะล้านตอบว่า "ไม่ขาย" แล้วไม่ยอมเจรจาว่าอย่างใดทั้งสิ้น บุตรทั้งสองจึงกลับมาเล่าให้บิดาฟัง และกล่าวว่า ถ้าใครไปหาตาแก่คนนี้แล้วซื้อวัวมาได้จะยอมเป็นบ่าว บุตรชายคนรองก็กล่าวซ้ำ แสดงความเห็นเหมือนพี่ชาย

บุตรชายคนที่สามได้ยินพี่ทั้งสองแล้ว ก็อาสาแก่บิดาว่า ตนจะเป็นผู้ไปเจรจาซื้อวัวมาให้ได้ เมื่อบิดาอนุญาตก็ไปที่บ้านเจ้าของวัว เมื่อเข้าไปหาทำความเคารพอย่างนอมน้อมแล้วก็กล่าวว่า "ท่านขอรับ ท่านผมดกตกไหล่หน้าไล้เฉลิมทอง วัวของท่านทั้งสองจะขายราคาสักเท่าใด" ชายคหบดีเจ้าของวัวก็ตอบว่า "วัวคู่นี้ไม่ได้ตั้งใจจะขายให้ใคร แต่พ่อหนุ่มเป็นคนมีปัญญา ดังนั้นจะยกวัวให้โดยไม่ต้องตกลงเรื่องราคากันเลย" ว่าแล้วก็เรียกคนเลี้ยงวัวให้จูงวัวตามชายหนุ่มไปให้พ่อค้าผู้บิดา

เมื่อบิดาได้ฟังเรื่องจากลูกชายคนเล็กแล้วก็หันไปถามพี่ทั้งสองว่า จะยอมเป็นบ่าวของน้องหรือไม่

พี่ชายทั้งสองปฏิเสธไม่ยอมเป็นบ่าวของน้องชาย โดยยกเหตุผลว่า น้องชายมิได้ซื้อวัวมาด้วยราคาที่สมควร

นักเรียนอ่านนิทานแล้ว แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันว่าเกี่ยวกับการสื่อสาร มารยาท และคุณธรรมอย่างไร แล้วทุกคนเขียนแสดงความคิดเห็นเป็นบทความสั้น ๆ ประมาณ ๓๐๐ คำ ส่งครู หรือหากครูจะให้ส่งรายงานเป็นกลุ่ม ๆ ก็ได้ แล้วแต่จะเห็นสมควร

๒) ในการออกค่ายพักแรมครั้งหนึ่ง นักเรียนกลุ่มหนึ่งได้ตกลงนัดหมายกันว่า ใครจะเป็นผู้นำเอาสิ่งของอย่างใดไปใช้ระหว่างอยู่ค่ายพักแรม ครั้นไปถึงที่พักแรมปรากฏว่ามีผู้นำเอาสิ่งของอย่างเดียวกันไปสองราย กล่าวคือ จิราจันทร์กับสมรดวง ต่างก็นำเอาหม้อแกงไปทั้ง ๒ คน จึงขาดเขียงสำหรับหั่นผักและเนื้อ ทั้ง ๒ คน ก็ต่อว่าต่อขานกัน ต่างอ้างว่าตนได้ปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมายและเพื่อนบางคนก็เข้าร่วมโต้เถียง การต่อว่าต่อขานกันจึงยืดเยื้อ ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันแต่งบทสนทนา ๒ บท บทที่ ๑ วิพากษ์วิจารณ์การทุ่มเถียงกันครั้งนี้ บทที่ ๒ คำพูดของเพื่อนอีกคนหนึ่งซึ่งทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยการเถียงกัน

๓) แลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับพิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่เคยไปร่วม และบรรยายให้เห็นว่านักเรียนเข้าใจพิธีอย่างไร หรือไม่เข้าใจเพราะอะไร ต่อจากนั้นควรช่วยกันค้นคว้าเกี่ยวกับพิธีที่มีในท้องถิ่นของนักเรียน แล้วเรียบเรียงเป็นถ้อยคำ ให้ผู้เข้าไปร่วมพิธีเข้าใจประวัติและกระบวนการของพิธีที่ได้ร่วมนั้น

๔) ให้นักเรียนสามคนแสดงบทบาทสมมุติต่อไปนี้

ก. นักเรียนคนหนึ่งเป็นพนักงานผู้ช่วยในห้องสมุดของโรงเรียน ทวงค่าปรับและหนังสือที่นักเรียนอีกคนหนึ่งขอยืมไป และอีกคนหนึ่งเป็นคนไกล่เกลี่ย ให้พนักงานเข้าใจว่าจำผิดตัว

ข. นักเรียนคนหนึ่งตำหนิพนักงานห้องสมุดว่า ไม่ลงบัตร หรือไม่เขียนในสมุดขอยืมหนังสือให้เรียบร้อย พนักงานห้องสมุดไม่พอใจ นักเรียนอีกคนหนึ่งพูดจาไกล่เกลี่ยให้หายโกรธกัน

๕) แบ่งกลุ่มช่วยกันตีความสุภาษิตต่อไปนี้ แล้วเขียนรายงานส่งครู

ก. มีมิตรโง่เป็นอันตรายกว่าศัตรูฉลาด

ข. คนดีแก้ไข คนจัญไรแก้ตัว

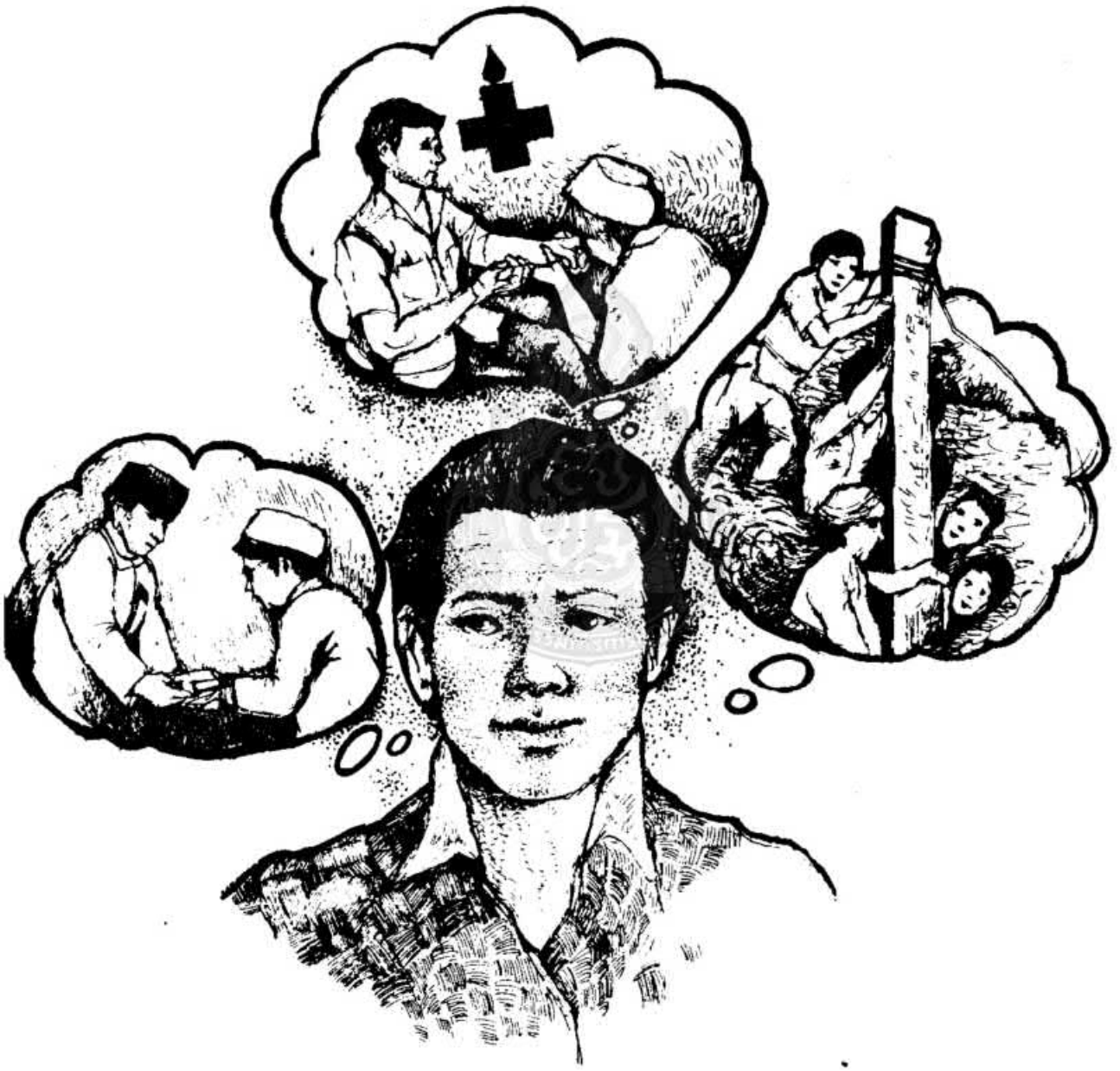
ค.

ความรู้คู่เปรียบด้วย	กำลัง กายเฮย
สุจริตคือเกราะบัง	ศาสตร์พ้อง
ปัญญาประดุจดั้ง	อาวุธ
กุมสติต่างโล่ป้อง	อาจแกล้วกลางสนาม

ง.

ราชาธิราชน้อม	ในสัตย์
อมาตย์เป็นบรรทัด	ถ่องแท้
ฝูงราษฎร์อยู่ศรีสวัสดิ์	ทุกเมื่อ
เมืองดังนี้เลิศแล้ว	ไพร่ฟ้าเปรมปรีดิ์

บทที่ ๓
ความคิดกับภาษา

สื่อสารความคิด สัมฤทธิ์ด้วยภาษา

ความหมายของการคิดและความคิด

การคิดที่จะกล่าวต่อไปในบทนี้ หมายถึง **กระบวนการทำงานของจิตใจมนุษย์ ในขณะที่กำลังพยายามหาคำตอบหรือทางออกเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง** ตัวอย่าง เวลาเราทำโจทย์เลข เราก็ต้องคิดเพื่อหาคำตอบที่ถูกต้อง เวลาเราพยายามแก้ปริศนาอักษรไขว้ เราก็ต้องคิด หรือเมื่อเวลาเราจะไกล่เกลี่ยเพื่อนที่ทุ่มเถียงกันให้ยุติการทุ่มเถียงโดยสันติวิธีเราก็ต้องคิดหาวิธีไกล่เกลี่ย เหล่านี้คือ ตัวอย่างของการคิด ส่วน **ความคิด** คือ ผลของกระบวนการคิดตามความหมายที่กล่าวมา

ตามธรรมชาติแล้ว มนุษย์ทุกคนรู้จักคิดมาตั้งแต่เด็ก และเมื่อเจริญวัยขึ้นก็ได้ใช้ความคิดมาโดยตลอด ขอบข่ายของเรื่องที่คิดก็กว้างขวางยิ่งขึ้น กระบวนการคิดก็ยุ่งยากซับซ้อนขึ้น บางเรื่องเราคิดอย่างหนัก บางเรื่องคิดพอผ่าน ๆ ไป บางครั้งเราคิดได้สำเร็จ และสามารถนำความคิดที่ได้ไปใช้ประโยชน์ต่อไป แต่บางครั้งเราก็คิดไม่สำเร็จ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิธีการคิด และปัจจัยต่าง ๆ อีกหลายประการ

แม้เวลาที่เราคิดไม่สำเร็จ เราก็มิได้เสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะว่าทุกครั้งที่เราคิด กลไกการคิดภายในตัวเราอันมีสมองเป็นอวัยวะสำคัญที่สุด ก็ได้รับการฝึกฝนให้ทำงานได้ว่องไวยิ่งขึ้น หรือมีประสิทธิภาพสูงขึ้นเสมอไป คนที่ไม่ชอบคิดหรือไม่ชอบใช้ความคิด หรือไม่มีโอกาสได้ฝึกคิดอยู่เสมอ ๆ สมรรถภาพในการคิดก็จะเฉื่อยช้าลง อาจหลงโทษตนเองว่าเป็นคนสมองไม่ดีหรือเป็นคนมี "หัวทึบ" ก็ได้

การคิดเป็นทักษะอย่างหนึ่งซึ่งเราอาจพัฒนาให้คล่องแคล่ว ชำนิชำนาญ และมีคุณภาพสูงยิ่งขึ้นได้ ผู้มีทักษะในการคิดสูง ย่อมมีความคิดที่มีคุณภาพสูง ความคิดที่มีคุณภาพสูงจะช่วยแก้ปัญหานานัปการให้แก่มนุษย์ได้ และจะช่วยสร้างสรรค์สิ่งอันเป็นประโยชน์ให้แก่มนุษย์ได้นานัปการเช่นกัน ผู้ที่มีความคิดเป็นสมบัติ ย่อมถือได้ว่าเป็นผู้มี "กำลัง" ชนิดหนึ่ง ซึ่งเราเรียกกันว่า **กำลังความคิด** หรือ **กำลังสติปัญญา** หรือ **พลังสมอง** ก็ได้

ภาษากับการแสดงความคิด

ความคิดของมนุษย์ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนทราบแน่ว่ามีอยู่จริง แต่เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน ไม่มีใครเคยเห็นความคิด หรือจับต้องความคิดได้ คลื่นของสมองที่ปรากฏเป็นเส้นกราฟให้เราเห็นได้นั้น ก็เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางกายภาพเท่านั้น หาใช่ตัวความคิดไม่ เราสามารถกำหนดความคิดได้โดยทางอ้อม กล่าวคือ จะกำหนดได้ก็ต่อเมื่อบุคคลแสดงความคิดของตนออกมาเป็นการกระทำและคำพูด หรือพฤติกรรมภายนอก แล้วเท่านั้น

ความคิดที่มนุษย์แสดงออกมาเป็นคำพูด ก็คือภาษานั่นเอง และการที่มนุษย์สามารถแสดงความคิดออกมาเป็นภาษาได้นั้น ก็เพราะว่าภาษาเป็น**ระบบสัญลักษณ์**ที่มนุษย์ได้เรียนรู้ สืบทอดและพัฒนาต่อ ๆ กันมาโดยลำดับ ควบคู่กับความเป็นมาของมนุษย์แต่ละคน แต่ละกลุ่มสังคม หรืออาจเรียกว่าแต่ละวัฒนธรรมก็ได้

ที่กล่าวว่าภาษาเป็นระบบสัญลักษณ์ หมายความว่าภาษาของมนุษย์นั้น ไม่ว่าภาษาใดก็ตาม จะประกอบด้วยสัญลักษณ์ อันได้แก่ถ้อยคำที่สามารถนำมาเรียบเรียงกันเข้า โดยอาศัยระเบียบและกฎเกณฑ์ของภาษานั้น ๆ ซึ่งมนุษย์ในชุมชนหนึ่ง ๆ ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นโดยธรรมชาติ จนสามารถใช้แทนความจริงต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่มนุษย์ได้ ถ้าหากว่าภาษามิใช่ระบบสัญลักษณ์ กล่าวคือ มิได้มีระเบียบหรือมีกฎเกณฑ์ในการเรียบเรียงที่แน่นอนพอควรแล้ว มนุษย์ก็ไม่มีทางเรียนรู้ภาษา ไม่อาจสืบทอดและพัฒนาภาษาเช่นที่เป็นอยู่นี้ได้เลย

เมื่อมนุษย์ได้เรียนรู้ภาษาและใช้ภาษาสำหรับแสดงออกซึ่งความคิดของตนแล้ว ยังใช้เป็นเครื่องมือในการคิดด้วย ภาษาอาจใช้เป็นเครื่องมือในการคิดได้อย่างไร บางคนอาจยังมองเห็นได้ไม่ค่อยชัดเจนนัก เพื่อให้เข้าใจง่ายจะได้อาศัยตัวอย่างที่ใกล้ตัว ลองนึกถึงเวลาเราคิดโจทย์เลขอยู่คนเดียว ถ้าเราได้คิดโดยพูดออกไปดัง ๆ เป็นคำพูดและบางทีก็อาจเขียนลงไปเป็นตัวเลขและตัวอักษรด้วย ให้เป็นขั้นตอนไปตามลำดับของกระบวนการคิดของเรา เราก็คงจะได้คำตอบออกมาเป็นระยะ ๆ ไป จนในที่สุดก็อาจจะได้คำตอบขั้นสุดท้ายโดยสมบูรณ์ แม้ขณะที่เราคิดในห้องสอบซึ่งเราคงจะส่งเสียงดังไม่ได้ แต่เราก็คิดออกเป็นคำพูดในใจ หรือพูดพึมพำกับตัวเองโดยไม่ให้คนอื่นที่อยู่ข้างเคียงได้ยิน พร้อมกันนั้นเราก็เขียนตัวเลขและตัวอักษรทดลงไว้ เช่นเดียวกัน นักเรียนคงเคยสังเกตเห็นคนบางคนขณะคิดเลข จะทำปากขมุบขมิบไปด้วย นี่เป็นเครื่องแสดงอย่างชัดเจนว่า คน ๆ นั้นกำลังคิดโดยอาศัยคำพูดเป็นเครื่องมือในการคิด หรือจะกล่าวว่าใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการคิดก็ได้เช่นกัน

แม้ในการคิดเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ใช่โจทย์คณิตศาสตร์ดังกล่าวข้างต้น คนเราก็ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญสำหรับคิดเสมอไป สมมติว่าเราคิดโครงการอะไรสักอย่างหนึ่ง เราย่อมต้องคิดโดยอาศัยภาษาตลอดเวลา อาจเปล่งเสียงพูดออกมาก่อน แล้วจึงเขียนร่างลงเป็นตัวหนังสือ ทบทวนแต่งเติมแก้ไข อยู่ชั่วระยะหนึ่ง กว่าจะสำเร็จเป็นโครงการขึ้นได้ จะเห็นได้ว่า ตลอดระยะเวลานั้นต้องใช้ภาษาแนบเนื่องไปกับกระบวนการของความคิดโดยตลอด ยิ่งในการคิดร่วมกับผู้อื่น หรือที่เรียกว่ากระบวนการคิดในกลุ่ม เราต้องคิดออกไปดัง ๆ เป็นคำพูด ให้ผู้ที่ร่วมคิดได้ยิน และรับรู้ความคิดของเราให้ชัดเจนโดยต่อเนื่องไป

จึงอาจสรุปได้ว่า การใช้ภาษากับการคิดนั้น แม้จะไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่ก็แนบเนื่องกันอย่างใกล้ชิดจนแยกไม่ออก

ทิศทางในการคิด

เราได้เข้าใจธรรมชาติของการคิดและการแสดงออกของความคิดมาพอควรแล้ว ประเด็นสำคัญที่จำเป็นต้องพิจารณาต่อไปก็คือ เราควรมีทิศทางในการคิดอย่างไร ทั้งนี้เพื่อจะได้พัฒนาการคิดของเราไปตามทิศทางนั้น

เกี่ยวกับเรื่องทิศทางในการคิดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้เคยพระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ มีความตอนหนึ่ง ดังนี้

> การคิดนั้นอาจคิดได้หลายอย่าง จะคิดให้วัฒนะ คือคิดแล้วทำให้เจริญงอกงามก็ได้ จะคิดให้หายนะ คือคิดแล้วทำให้พินาศฉิบหายก็ได้ การคิดให้เจริญจึงต้องมีหลักอาศัย หมายความว่า เมื่อคิดเรื่องใด สิ่งใด ต้องตั้งใจให้มั่นคงในความเป็นกลาง ไม่ปล่อยให้อคติอย่างหนึ่งอย่างใดครอบงำ ให้มีแต่ความจริงใจ ตรงตามเหตุ ตามผลที่ถูกแท้และเป็นธรรม

พระบรมราโชวาทที่อัญเชิญมาข้างต้นนี้ มีคุณค่ายิ่งนักที่ได้ชี้ทิศทางในการคิดให้แก่เราว่าต้องคิดไปในทางที่เป็นคุณประโยชน์หรือวัฒนะ เป็นเครื่องเตือนใจมิให้เราหลงคิดไปในทางที่ก่อให้เกิดโทษหรือหายนะทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม

ทิศทางในการคิดที่เป็นคุณประโยชน์ อาจแยกแยะพิจารณาออกไปได้อีกหลายทางด้วยกัน ที่สำคัญ ๆ ก็เช่น คิดช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คิดหาทางประนีประนอมกัน คิดหาวิธีที่จะให้บุคคลฝ่ายต่าง ๆ ร่วมมือกันประกอบกรณียกิจน้อยใหญ่ คิดหาทางป้องกันอันตรายไม่ให้เกิดมีแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม คิดยกย่องสรรเสริญผู้กระทำความดี คิดหาวิธีที่จะดำรงชีวิตให้เป็นปกติสุขดังนี้ เป็นต้น

เมื่อเรามีทิศทางในการคิดไปในทางที่เป็นคุณประโยชน์ดังกล่าว การแสดงออกซึ่งความคิดนั้น ๆ ออกมาเป็นภาษาเพื่อสื่อสารกับบุคคลอื่นในสังคม ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมและเมื่อความคิดนั้นเปลี่ยนเป็นการกระทำ ผลของการกระทำก็จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขเช่นกันและนี่คือจุดมุ่งหมายขั้นสุดท้าย อันเป็นจุดมุ่งหมายที่สูงสุดของการพัฒนาความคิด

การคิดอย่างมีเหตุผลและภาษาที่ใช้แสดงเหตุผล

การคิดของมนุษย์แบ่งออกได้อย่างกว้าง ๆ เป็น ๒ ประเภทคือ **การคิดอย่างมีเหตุผล**ประเภทหนึ่ง และ**การคิดอย่างไม่มีเหตุผล**อีกประเภทหนึ่ง การคิดอย่างมีเหตุผลต้องอาศัยหลักการหรือมีข้อเท็จจริงที่ถูกต้องสนับสนุนอย่างแน่นแฟ้นเพียงพอ การคิดเช่นนี้มีโอกาสผิดพลาดน้อย ส่วนการคิดอย่างไม่มีเหตุผลนั้น มีลักษณะตรงกันข้าม กล่าวคือเป็นการคิดที่ขาดข้อสนับสนุนที่มีน้ำหนักเพียงพอ ผลของการคิดจึงมักจะผิดพลาดหรือเลื่อนลอย ไม่เกิดประโยชน์

บุคคลที่มีปกติวิสัยชอบคิดอย่างไม่มีเหตุผลนั้น เมื่อได้รับข้อเท็จจริงบางอย่างก็มักจะสรุปเอาง่าย ๆ หรือปักใจเชื่อง่าย ๆ ว่าจะต้องเป็นเช่นนี้ ทั้ง ๆ ที่ข้อเท็จจริงนั้นหาได้เป็นหลักฐานที่มีน้ำหนักแน่นแฟ้นเพียงพอไม่ ตรงกันข้ามกับบุคคลที่มีปกติวิสัยชอบคิดอย่างมีเหตุผล มักจะเป็นคนที่ไม่หลงเชื่ออะไรง่าย ๆ ก่อนที่จะตริตรองให้ถ่องแท้เสียก่อน

จะขอยกตัวอย่างเพื่อแสดงให้เห็นถึงวิธีคิดอย่างมีเหตุผล และวิธีคิดอย่างไม่มีเหตุผลโดยใช้นิทานสุภาษิตที่นักเรียนเกือบทุกคนเคยอ่านผ่านมาแล้วตั้งแต่ยังเรียนอยู่ในชั้นเล็ก ๆ นิทานเรื่องนั้นคือเรื่อง **กระต่ายตื่นตูม** ขอให้นักเรียนอ่านอย่างพินิจพิเคราะห์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อจะได้แลเห็นวิธีคิดอย่างมีเหตุผลและไม่มีเหตุผลตามที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของนิทานเรื่องนี้

กระต่ายตื่นตูม

ครั้งหนึ่ง กระต่ายตัวหนึ่งนอนหลับอยู่ใต้ต้นตาล ขณะเมื่อกระต่ายหลับอยู่นั้น เกิดลมพายุใหญ่พัดกล้า ลูกตาลบนต้นหล่นตูมลงมาที่พื้นดินเกือบถูกกระต่าย กระต่ายตกใจตื่นขึ้นสำคัญว่าฟ้าถล่ม ไม่ทันได้ตริตรอง ลุกขึ้นได้ก็วิ่งไปโดยสุดกำลัง เพราะกลัวความตาย

ฝ่ายเสือ ช้าง กวาง ทราย แรด และสัตว์อื่นอีกหลายจำพวก เห็นกระต่ายวิ่งมาโดยเต็มกำลังดังนั้น จึงถามกระต่ายว่า "นี่ท่านวิ่งหนีอะไรมา" กระต่ายวิ่งพลางบอกความพลางว่า "ฟ้าถล่ม" สัตว์เหล่านั้นได้ฟังกระต่ายบอก ไม่ทันตริตรองสำคัญว่าฟ้าถล่มจริง ก็พากันวิ่งตามกระต่ายไป หกล้ม ขาหัก แข้งหัก โดนต้นไม้ ตกเหวตายบ้างก็มี ส่วนที่ยังเหลืออยู่ก็พากันวิ่งหนีต่อไปอีก

พระยาราชสีห์ตัวหนึ่ง เป็นสัตว์มีปัญญา เห็นสัตว์ทั้งหลาย มีเสือ ช้าง เป็นต้น พากันวิ่งมาไม่หยุดหย่อนจึงร้องถามว่า "เอ๊ะ เหตุไรท่านทั้งหลายจึงพากันวิ่ง จนโดนกันล้มตายฉะนี้ หยุดบอกให้เราทราบประเดี๋ยวก่อน" สัตว์เหล่านั้นกลัวอำนาจราชสีห์ก็ต้องหยุด และเล่าความที่กระต่ายแจ้งแก่ตนให้ราชสีห์ฟัง ราชสีห์เข้าใจทันทีว่าสัตว์เหล่านี้คงจะตื่นอะไรมาสักอย่างหนึ่ง จึงถามต่อไปว่า "ฟ้าถล่มที่ตรงไหน จงพาเราไปดูสักที" สัตว์เหล่านั้นกลัวตายจนตัวสั่น แต่ขัดอำนาจราชสีห์ไม่ได้ ก็ต้องพาราชสีห์ไป พอถึงใต้ต้นตาลที่กระต่ายนอน ราชสีห์พิเคราะห์เห็นลูกตาลตกอยู่โคนต้นก็เข้าใจว่าผลตาลนั้นหล่นลงมา กระต่ายสำคัญว่าฟ้าถล่ม ก็ตกใจวิ่งหนี สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีปัญญาตริตรองก็พากันหลงเชื่อกระต่าย วิ่งเตลิดไปจนโดนกันขาหัก คอหัก ตกเหวตาย สัตว์ทั้งหลายที่พากันได้รับทุกขเวทนาครั้งนี้ เพราะเป็นผู้ขลาดเขลาเบาปัญญาหาตริตรองมิได้

(จาก **นิทานสุภาษิต** *เรียบเรียงโดย พระประกาศวุฒิสาร (สุน บุณโยประการ))*

นิทานเรื่องนี้แม้จะเป็นเรื่องสมมติ แต่ก็ได้แสดงตัวอย่างของการคิดอย่างไม่มีเหตุผลไว้สองตอนด้วยกัน และแสดงตัวอย่างของการคิดอย่างมีเหตุผลไว้หนึ่งตอน ตอนที่แสดงให้เห็นถึงการคิดอย่างไม่มีเหตุผลนั้นมีดังนี้

ในตอนแรก กระต่ายตกใจตื่นขึ้น เพราะได้ยินเสียงและแรงสะเทือนจากการที่ลูกตาลหล่นลงมาบนพื้นดินใกล้กับบริเวณที่ตนนอนอยู่ และโดยไม่ทันตริตรอง กระต่ายก็สรุปเอาเองและเชื่อสนิท

ว่าฟ้าถล่มลงมาแล้ว ซึ่งหมายความว่าตนจะต้องถูกฟ้าทับตายเป็นแน่ ถ้าไม่รีบหนีไปเสียให้พ้น การสรุปผิด ๆ เช่นนี้ เป็นเหตุให้กระต่ายวิ่งเตลิดไปโดยสุดกำลัง ไม่ยอมหยุดวิ่ง แม้ขณะที่กำลังบอกความแก่สัตว์อื่นให้รับรู้ว่าฟ้ากำลังถล่มลงมา ที่กล่าวมานี้แสดงว่ากระต่าย **คิดอย่างไม่มีเหตุผล** นั่นเอง

เสียงดังและแรงสะเทือนที่ลูกตาลกระทบพื้นดินอย่างแรงนั้น คือตัวข้อเท็จจริงที่กระต่ายได้รับรู้หรือได้ประสบมาด้วยตนเอง แต่กระต่ายไม่รู้หลักความจริงว่า เป็นไปไม่ได้ที่ฟ้าจะถล่มลงมา จะมีก็แต่ฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า เท่านั้น นอกจากนี้กระต่ายก็ไม่รู้ด้วยว่า เสียงดังและแรงสะเทือนเช่นนั้นอาจเกิดจากสาเหตุอื่นอะไรได้อีกบ้าง กระต่ายจึงไม่สามารถที่จะใช้วิธีคิดอย่างมีเหตุผลได้

ในตอนที่สอง เมื่อสัตว์ป่าอื่นอีกหลายชนิดมี เสือ ช้าง กวาง แรด เป็นต้น แลเห็นกระต่ายวิ่งมาโดยเต็มกำลังด้วยความตระหนกตกใจ และได้ฟังความจากกระต่ายแต่เพียงว่า ฟ้าถล่ม เท่านั้น มิได้ฟังเหตุผลต้นปลายจากกระต่ายแต่อย่างใดอีกเลย ต่างก็พากันหลงเชื่อตามที่กระต่ายบอกโดยสิ้นเชิง **หาได้ใช้ความคิดของตนเองอย่างมีเหตุผลไม่** พากันวิ่งหนีตามกระต่ายเพราะกลัวว่าฟ้าจะถล่มทับตน จนเกิดโกลาหลไปทั่วทั้งป่า

ข้อเท็จจริงที่สัตว์ป่าหลายชนิดเหล่านั้นได้รับก็คือการได้ยินคำพูดของกระต่ายที่บอกความแก่ตนว่าฟ้าถล่ม กับได้แลเห็นกิริยาอาการของกระต่ายซึ่งแสดงความหวาดกลัวอย่างยิ่งสมจริงตามคำพูดที่กล่าวออกมา โดยข้อเท็จจริงเพียงเท่านี้ สัตว์ป่าเหล่านั้นพากันหลงเชื่อสนิทว่าเกิดปรากฏการณ์ฟ้าถล่มขึ้นจริง

สัตว์ป่าเหล่านั้นโง่เขลาพอ ๆ กันกับกระต่าย ไม่รู้หลักความจริงว่าเป็นไปไม่ได้ที่ฟ้าจะถล่มลงมา ประกอบกับไม่มีสติปัญญาพอที่จะตั้งข้อสันนิษฐานว่า น่าจะมีสาเหตุอื่นอะไรอีกได้บ้างที่ทำให้กระต่ายตระหนกตกใจถึงขนาดนั้น สัตว์ป่าเหล่านั้นจึงไม่สามารถคิดอย่างมีเหตุผลได้เลย

ตอนที่แสดงให้เห็นตัวอย่างของการคิดอย่างมีเหตุผลนั้นก็คือ ตอนที่พระยาราชสีห์ได้แลเห็นสัตว์ป่าเหล่านั้นพากันวิ่งกระเจิดกระเจิงมา และได้รับทราบข้อเท็จจริงจากสัตว์เหล่านั้นว่าการที่พากันวิ่งหนีกันอย่างเต็มที่นั้น ก็เพราะได้ทราบมาจากกระต่ายว่าฟ้าถล่ม ราชสีห์เป็นผู้มีปัญญาไม่ยอมรับความเชื่อว่าฟ้าถล่มเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นไปได้ จึงได้ใช้อำนาจบังคับให้สัตว์เหล่านั้นพาไปดูยังที่เกิดเหตุ ก็ได้พบข้อเท็จจริงเพิ่มเติมขึ้นอีก นั่นคือได้แลเห็นลูกตาลหล่นอยู่โคนต้น ลักษณะของลูกตาลคงแสดงว่าเพิ่งหล่นลงมาใหม่ ๆ ด้วย แม้ว่าในเรื่องนิทานจะมิได้บอกไว้ก็ตาม ข้อเท็จจริงที่ราชสีห์ได้พบเห็น ประกอบกับความเข้าใจที่ถูกต้องของราชสีห์เกี่ยวกับความจริงของธรรมชาตินี้เอง ทำให้ราชสีห์คิดอย่างมีเหตุผล จนสรุปเป็นข้อสันนิษฐานอย่างถูกต้องได้ว่า เสียงของลูกตาลที่หล่นลงมาทำให้กระต่ายหลงคิดว่าฟ้าถล่ม สัตว์ป่าอื่นพลอยหลงเชื่อกระต่าย จึงเตลิดเปิดเปิงได้รับทุกขเวทนา ทั้งนี้ก็เพราะความโง่เขลาเบาปัญญาโดยแท้

จากตัวอย่างข้างต้น นักเรียนคงจะพอเห็นแล้วว่า การคิดอย่างมีเหตุผลก็คือ **วิธีการตั้งข้อสรุปโดยมีเหตุผลสนับสนุนข้อสรุปนั้น และเหตุผลนั้นต้องมีน้ำหนักเพียงพอด้วย** เหตุผลอาจเป็นข้อเท็จจริง

หรืออาจเป็นหลักการ หรือทั้งสองอย่างประกอบกัน ทั้งนี้ต้องเป็นข้อเท็จจริงหรือหลักการที่ถูกต้องด้วย มิฉะนั้นแล้วข้อสรุปนั้นอาจผิดพลาดได้

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างของการคิดอย่างมีเหตุผลและการคิดอย่างไม่มีเหตุผล แสดงเปรียบเทียบกันเป็นคู่ ๆ เพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น จึงใช้ข้อสรุปเดียวกัน ซึ่งได้พิมพ์ตัวเอนไว้พอให้นักเรียนสังเกตได้

การคิดอย่างมีเหตุผล	การคิดอย่างไม่มีเหตุผล
ผมตัดสินใจอุทิศดวงตาให้แก่สภากาชาดไทย ทั้งนี้เพราะผมต้องการทำประโยชน์ใหญ่หลวงแก่เพื่อนมนุษย์ผู้ประสบเคราะห์กรรม แม้ว่าผมจะสิ้นชีวิตไปแล้วก็ตาม **หมายเหตุ** การอุทิศดวงตาให้แก่เพื่อนมนุษย์ผู้ตาบอดเพื่อให้ดวงตาของเขากลับมองเห็นได้อีก นับว่าเป็นการทำคุณประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง	*ผมตัดสินใจอุทิศดวงตาให้แก่สภากาชาดไทย* เพราะผมหวังว่าต่อจากนี้ไปจนตลอดชีวิตของผม ผมจะไม่เป็นโรคตาชนิดใด ๆ เลย **หมายเหตุ** การเป็นโรคตา เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน อาจโดยอุบัติเหตุ การติดเชื้อ การเกิดเนื้องอก ฯลฯ ผู้ที่อุทิศดวงตาแล้วอาจเกิดโรคตาหรือไม่เกิดก็ได้ ไม่มีผู้ใดกำหนดรู้ล่วงหน้าได้โดยแน่นอน
ตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดควรมาจากการเลือกตั้ง ด้วยเหตุผล ๓ ประการ คือ (ก) เพื่อเป็นการแสดงความเป็นประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น (ข) เพื่อให้ผู้ดำรงตำแหน่งนี้รับผิดชอบต่อประชาชนในท้องถิ่นนั้นโดยตรง (ค) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้มีโอกาสปกครองและบริหารงานในท้องถิ่นของตนเอง ในระดับสูงของแต่ละท้องถิ่น	*ตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดควรมาจากการเลือกตั้ง* เพื่อที่ว่าจะได้เหมือนกับในสหรัฐอเมริกา ที่ผู้ว่าราชการรัฐของเขาได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชนในรัฐนั้นโดยตรง

การคิดอย่างมีเหตุผล		การคิดอย่างไม่มีเหตุผล	
หมายเหตุ	เหตุผลทั้ง ๓ ข้อนี้แม้ว่าอาจจะมีผู้โต้แย้งหรือคัดค้านได้ แต่ก็ถือได้ว่า เป็นเหตุผลที่น่ารับฟัง มีน้ำหนักพอที่จะสนับสนุนข้อสรุปข้างต้นนั้นได้	**หมายเหตุ**	ไม่มีเหตุผลหรือความจำเป็นใดเลยที่ประเทศไทยจะต้องเหมือนกับประเทศสหรัฐอเมริกาในเรื่องการปกครองท้องถิ่น
เรามีความจำเป็นต้องลดจำนวนชั่วโมงเรียนวิชาภาษาไทย ซึ่งเป็นวิชาบังคับให้เหลือเพียง ๒ คาบชั่วโมงต่อสัปดาห์ เพราะว่าตามโครงสร้างของหลักสูตรใหม่กำหนดให้มีวิชาอาชีพเป็นวิชาบังคับให้เลือกตามความถนัดของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนพอนำไปประกอบอาชีพได้เมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้ว หลักสูตรเดิมมิได้กำหนดไว้เช่นนี้ จึงจำเป็นต้องเจียดชั่วโมงของวิชาภาษาไทยซึ่งเป็นวิชาสามัญบังคับไปให้แก่วิชาอาชีพ		*เรามีความจำเป็นต้องลดจำนวนชั่วโมงเรียนวิชาภาษาไทย ซึ่งเป็นวิชาบังคับให้เหลือเพียง ๒ คาบชั่วโมงต่อสัปดาห์* เพราะว่าวิชาภาษาไทยนั้นเรียนกันมามากแล้ว ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น อีกประการหนึ่ง ทุกคนก็พูดและเขียนภาษาไทย อ่านและฟังภาษาไทยกันอยู่ทุกวันแล้ว	
หมายเหตุ	เหตุผลที่ให้ไว้ทำให้ยอมรับได้ว่าจำเป็นต้องลดชั่วโมงเรียนวิชาภาษาไทยลงไป มิฉะนั้นแล้วก็ไม่มีทางปลูกฝังวิชาอาชีพให้แก่นักเรียนได้เลย	**หมายเหตุ**	การเรียนวิชาภาษาไทยนั้น อันที่จริงควรเรียนจนถึงขั้นอุดมศึกษาด้วยซ้ำ การเกิดมาเป็นคนไทยและใช้ภาษาอยู่ทุกวันนั้นไม่ได้ทำให้ทุกคนรู้ภาษาไทยดีพอเสมอไป ต้องอาศัยการเรียนการฝึกอีกมาก การคิดเช่นนั้นไม่มีเหตุผลที่พอจะฟังได้สำหรับผู้ที่มีความรู้ทางการศึกษา

การคิดอย่างมีเหตุผล		การคิดอย่างไม่มีเหตุผล	
พวกเราทุกคนควรช่วยกันประหยัดพลังงาน เพราะถ้าไม่ประหยัดแล้ว ในที่สุดเราก็จะไม่มีพลังงานใช้ กิจการแทบทุกอย่างในบ้านเมืองก็จะชะงักงันไปหมด ความเดือดร้อนก็จะเกิดขึ้นทั่วไปในทุกระดับของสังคม		*พวกเราทุกคนควรช่วยกันประหยัดพลังงาน* เพราะว่าการประหยัดพลังงานเป็นสิ่งที่ทุกคนควรกระทำ	
หมายเหตุ	วิธีคิดเช่นนี้นับว่าใช้เหตุผลที่ดี เพราะว่าคงไม่มีใครปรารถนาที่จะเห็นความเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง และเมื่อไม่ปรารถนาเช่นนั้นก็จำเป็นจะต้องเลือกในทางที่จะช่วยกันประหยัดเท่านั้น ข้อสรุปข้างต้นจึงสมเหตุสมผล	**หมายเหตุ**	วิธีคิดข้างต้นนี้ แท้ที่จริงก็คือการคิดวกวนกลับไปกลับมา ไม่ให้เหตุผลแต่อย่างไร จึงถือว่าเป็นวิธีคิดอย่างไม่มีเหตุผล

เมื่อคนเราสามารถคิดอย่างมีเหตุผลได้แล้ว การแสดงเหตุผลออกมาให้ปรากฏ โดยใช้ภาษาเพื่อสื่อสารกับผู้อื่นก็สามารถกระทำได้ไม่ยากนัก ทั้งนี้ถ้ารู้จักวิธีใช้ภาษาให้ดีพอ

การแสดงความคิดที่มีเหตุผลแต่ละตอนนั้น จะต้องประกอบด้วยข้อความ ๒ ช่วงด้วยกัน ช่วงหนึ่งคือ **เหตุผล** อีกช่วงหนึ่งคือ **ข้อสรุป** ที่ได้มาจากตัวเหตุผลนั้น จะขาดช่วงใดช่วงหนึ่งไม่ได้ มิฉะนั้นแล้วจะทำให้ผู้รับสารเกิดความงุนงงเพราะรับสารได้ไม่สมบูรณ์พอ ตัวอย่าง มีผู้กล่าวว่า "โดยเหตุที่ข้าพเจ้ายังขาดประสบการณ์ในการทำงานเป็นกลุ่ม" และก็หยุดอยู่เพียงเท่านั้น หรือกล่าวข้อความอื่นที่ไม่สัมพันธ์กันต่อ ๆ ไป ผู้รับสารย่อมงุนงงสงสัย ผู้ส่งสารจำเป็นต้องกล่าวสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามออกมาอีกช่วงหนึ่งให้ชัดเจนลงไป เป็นต้นว่า "ข้าพเจ้าจึงไม่แน่ใจว่า ข้าพเจ้าจะทำหน้าที่ประธานได้ดีพอ" ในบางครั้งผู้กล่าวต้องการจะแสดงเหตุผล แต่กล่าวข้อความออกไปเพียงช่วงเดียว เช่นกล่าวว่า "เราตัดสินใจเข้ารับราชการโดยไม่ลังเล" เมื่อกล่าวเพียงเท่านี้ แม้จะได้ความบริบูรณ์ แต่ผู้รับสารย่อมไม่มีทางรับรู้ได้เลยว่า นั่นเป็นการแสดงเหตุผล จะรับรู้เพียงว่าเป็นการบอกให้ทราบเท่านั้น

ในการใช้ภาษาเพื่อแสดงเหตุผล มีถ้อยคำซึ่งจำเป็นต้องนำมาใช้เสมอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เพราะว่า . . .	/	เพราะฉะนั้น . . .
โดยที่ . . .	/	ฉะนั้น . . .
. . .	/	. . . จึง . . .
. . .	/	ทั้งนี้เพราะว่า . . .
. . .	/	เหตุผลก็คือ . . .

คำว่า เพราะว่า . . . / เพราะฉะนั้น . . . เป็นคำสันธานที่สำคัญมากสำหรับแสดงเหตุผล ในวิชาคณิตศาสตร์มักจะใช้เฉพาะคำนี้เท่านั้น ไม่นิยมยักเยื้องไปใช้สันธานตัวอื่น ต่างจากเมื่อใช้ในสำนวนภาษาสามัญ ซึ่งผู้ใช้อาจเปลี่ยนใช้ได้หลายอย่าง ตามที่เห็นว่าเหมาะกับสำนวนภาษาในบริบทนั้น ๆ

ตัวอย่าง การใช้ภาษาแสดงเหตุผล

ก. **เพราะว่า** สามเหลี่ยมสองรูปนี้มีมุมเท่ากัน มุมต่อมุม **เพราะฉะนั้น** สามเหลี่ยมสองรูปนี้คล้ายคลึงกัน

หมายเหตุ (๑) คำ **เพราะว่า** ใช้นำช่วงข้อความที่เป็นตัวเหตุผล คำ **เพราะฉะนั้น** ใช้นำช่วงข้อความที่เป็นข้อสรุป

(๒) คำ **โดยที่** อาจใช้แทนคำ **เพราะว่า** ได้ในทำนองเดียวกัน คำ **ฉะนั้น** ก็อาจใช้แทนคำ **เพราะฉะนั้น** ได้

ข. **เพราะว่า** ข้าพเจ้าได้พิจารณาแล้วว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ข้าพเจ้าจึงเชิญท่านเป็นที่ปรึกษาของชุมชน

หมายเหตุ (๑) คำ **จึง** ทำหน้าที่กำกับช่วงของข้อความที่เป็นข้อสรุป เช่นเดียวกับคำ **เพราะฉะนั้น** นั่นเอง แต่วางอยู่หลังประธาน ผิดกับคำ **เพราะฉะนั้น** หรือ **ฉะนั้น** ที่ต้องวางอยู่หน้าประธานในประโยค

(๒) เมื่อใช้คำ **จึง** อาจไม่ใช้คำ **เพราะว่า** หรือ **โดยที่** ซึ่งนำหน้าข้อความช่วงที่เป็นตัวเหตุผลก็ได้ ประโยคสื่อความหมายได้เท่ากัน แต่อาจจะขาดการเน้นหนักที่ตัวเหตุผลไปบ้าง

ค. บิดาของกระผมเลิกอาชีพการทำนาเกลือแล้ว **ทั้งนี้เพราะว่า** ประการแรก อายุของท่านมากแล้ว ประการที่สอง คนงานที่มีความสันทัดในการทำนาเกลือหายากมากในทุกวันนี้ผิดกว่าแต่ก่อน และประการสุดท้าย ราคาเกลือส่งออกระยะนี้ตกต่ำลงมาก ทำให้ได้กำไรไม่ค่อยจะคุ้มกัน

หมายเหตุ (๑) การแสดงเหตุผลในข้อนี้ ช่วงของข้อความที่เป็นข้อสรุปไม่ใช้คำสันธานเลย แต่ช่วงที่เป็นตัวเหตุผลนั้น มีเหตุผลย่อย ๆ ๓ ข้อด้วยกัน เหตุผลทั้ง ๓ ข้อนี้นำด้วย

กลุ่มคำ **ทั้งนี้เพราะว่า** แต่หากจะใช้ **เพราะว่า** หรือ **เพราะ** หรือ **โดยที่** หรือ **ทั้งนี้ก็เพราะ** อย่างใดอย่างหนึ่งแทน ก็อาจสื่อความหมายได้เท่ากัน

(๒) ในกรณีที่การแสดงเหตุผลเริ่มต้นด้วยช่วงที่เป็นข้อสรุป จะใช้คำ **จึง** กำกับไว้ในข้อสรุปไม่ได้

(๓) ในกรณีที่การแสดงเหตุผลเริ่มต้นด้วยช่วงที่เป็นตัวเหตุผล จะใช้คำ **ทั้งนี้** ประกอบคำ **เพราะว่า** ไม่ได้

อุปสรรคของการคิด

การคิด คือกระบวนการทำงานของจิตใจดังกล่าวมาแล้วแต่ต้น การทำงานใด ๆ ก็ตาม เป็นธรรมดาอยู่เองย่อมจะมีอุปสรรคเกิดขึ้นได้ แต่ถ้าเราสามารถรู้เท่าทันอุปสรรคต่าง ๆ ได้แล้ว เราอาจขจัดอุปสรรคเหล่านั้นให้ลดน้อยลง หรือให้หมดสิ้นไปได้ อุปสรรคของการคิดก็เช่นกัน เราควรที่จะรู้เท่าทัน และระมัดระวังมิให้เกิดขึ้น แม้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว เราก็ต้องหาทางขจัดให้หมดสิ้นไป อุปสรรคของการคิดอาจประมวลได้ดังต่อไปนี้

๑. **อคติ** อคติคือความลำเอียงไม่ว่าจะลำเอียงเพราะความชอบ ความโกรธเคืองเกลียดชัง ความโง่เขลา หรือความหวาดกลัวก็ตาม เมื่อเข้ามาครอบงำจิตใจของมนุษย์แล้ว จะกลายเป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้มนุษย์คิดไปในทางที่ถูกต้อง เที่ยงตรง ตามเหตุตามผลที่เป็นจริง ดังนั้นในขณะที่เราคิดพิจารณาสิ่งใดก็ตาม เราต้องสำรวจตัวเองด้วยความระมัดระวังว่า เรากำลังมีอคติเกิดขึ้นในใจหรือไม่ ถ้ามี จำเป็นต้องขจัดให้หมดไป

๒. **ความเร่งรัด** ถ้าคนเราถูกเร่งรัดให้คิดหรือกระทำสิ่งใดให้เสร็จภายในเวลาอันจำกัดเกินไป ความเร่งรัดนั้นเองจะกลายเป็นอุปสรรคไม่ให้เราใช้ความคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพดีพอ การคิดต้องอาศัยเวลาตริตรอง ใคร่ครวญตามสมควร มิฉะนั้นความคิดที่ได้ออกมาอาจบกพร่องผิดพลาด อันจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงได้

๓. **ความบกพร่องของสุขภาพทางกายและจิต** เมื่อสุขภาพทางกายและทางจิตไม่อยู่ในภาวะปกติ เช่น กำลังเจ็บป่วย หรือกำลังทุกข์ร้อน วิตกกังวล สมรรถภาพการคิดของบุคคลย่อมบกพร่องไปด้วย และถ้ายิ่งฝืนใช้ความคิดอีกด้วยแล้ว ก็จะมีผลกระทบกระเทือนทำให้สุขภาพทรุดโทรมมากยิ่งขึ้น สุขภาพที่ไม่สมบูรณ์ทั้งทางกายและจิตจึงเป็นอุปสรรคแก่การคิดเป็นอย่างมาก

๔. **สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย** มนุษย์เราจะต้องปรากฏตัวอยู่ในสภาพแวดล้อมไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งตลอดเวลา สภาพแวดล้อมบางอย่างเอื้ออำนวยให้เราใช้ความคิดได้อย่างปลอดโปร่ง แน่วแน่ รวดเร็ว เช่นเมื่อเรานั่งอยู่ในสถานที่ที่เงียบสงบร่มเย็น ปราศจากเสียงดังรบกวน อากาศถ่ายเทได้สะดวก

เราย่อมใช้ความคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในสภาพแวดล้อมที่ตรงกันข้ามกับที่กล่าวมา เช่นในห้องที่มีเสียงอื้ออึง อบอ้าว หรือแออัดด้วยผู้คนย่อมเป็นการยากที่เราจะใช้ความคิดได้ดีพอ

๕. **ความเหนื่อยล้าและความซ้ำซากจำเจ** อุปสรรคข้อนี้ไม่ได้เกี่ยวกับสุขภาพ เพราะบุคคลแม้มีสุขภาพดี แต่ถ้าต้องใช้ความคิดหรือออกแรงตรากตรำเป็นเวลานานโดยไม่ได้พักผ่อนย่อมจะเกิดความเหนื่อยล้าขึ้นได้ เมื่อเกิดความเหนื่อยล้าก็ย่อมไม่อาจใช้ความคิดต่อไปให้ดีได้ เหมือนในเวลาที่ร่างกายอยู่ในภาวะปกติ นอกจากนี้ถ้าคนเราต้องคิด ต้องกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดซ้ำซากจำเจอยู่เป็นเวลานาน ความเบื่อหน่ายย่อมเกิดขึ้น และเมื่อเกิดความเบื่อหน่าย สมรรถภาพการใช้ความคิดก็ย่อมจะเสื่อมถอยลงได้เช่นกัน

๖. **การขาดพื้นความรู้ที่เพียงพอ** อุปสรรคของการคิดข้อนี้ แม้ว่าจะกล่าวไว้เป็นข้อสุดท้าย แต่มิได้หมายความว่าสำคัญน้อยที่สุด การคิดทุกอย่างต้องอาศัยพื้นความรู้ทั้งสิ้น ยิ่งมีพื้นความรู้ในเรื่องที่คิดไว้มาก ความคิดที่ได้ย่อมมีคุณภาพสูง ถ้ามีพื้นความรู้น้อย หรือมีพื้นความรู้อย่างผิด ๆ แม้จะได้ความคิดออกมา ก็ไม่ค่อยเป็นประโยชน์นัก หรือบางทีอาจจะกลับเป็นโทษก็ได้

กิจกรรม

๑. ทบทวนความรู้

๑) **การคิด** กับ **ความคิด** แตกต่างกันอย่างไร จงอธิบายตามความเข้าใจของนักเรียน

๒) ที่กล่าวว่า ความคิดเป็นกำลังชนิดหนึ่งของมนุษย์ หมายความว่าอย่างไร

๓) มนุษย์แสดงความคิดของตนให้ผู้อื่นรับทราบได้อย่างไร

๔) มนุษย์สามารถแสดงความคิดของตนออกไปด้วยวิธีอื่น ๆ นอกจากวิธีการใช้ภาษาได้อย่างไร ยกตัวอย่าง

๕) ยกตัวอย่างที่แสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่า ภาษาเป็นเครื่องมือในการคิดของมนุษย์

๖) เหตุใดจึงกล่าวว่า การใช้ภาษากับการคิด แม้จะไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่แนบเนื่องใกล้ชิดกันจนแยกไม่ออก

๗) ทิศทางในการคิดหมายถึงอะไร ยกตัวอย่างไม่ให้ซ้ำกับในหนังสือเรียน

๘) วิธีคิดอย่างมีเหตุผลมีกระบวนการอย่างไร และมีประโยชน์อย่างไร

๙) ยกตัวอย่างวิธีคิดอย่างมีเหตุผลมา ๕ ตัวอย่าง พร้อมทั้งแยกให้เห็นตัวเหตุผลและข้อสรุปจากเหตุผลนั้นให้ชัดเจน (ตัวอย่างไม่ให้ซ้ำกับในหนังสือเรียน)

๑๐) อุปสรรคของการคิดได้กล่าวไว้หลายข้อด้วยกันแล้วในบทเรียน ให้นักเรียนยกตัวอย่างเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันที่แสดงให้เห็นอุปสรรคแต่ละข้อนั้น

๒. กิจกรรมกลุ่ม

ช่วยกันตอบคำถามต่อไปนี้สั้น ๆ

๑) เมื่อบุคคลกล่าวคำอุทานออกมาด้วยความตกใจ หรือดีใจผิดธรรมดา ขณะนั้นเขาได้ใช้ความคิดหรือไม่ อธิบายตามความเห็นของนักเรียน

๒) บุคคลผู้หนึ่งไม่รู้จะตัดสินใจอย่างไรดีว่า เขาควรจะสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองพรรคหนึ่งหรือไม่ เขาจึงไปถามความเห็นผู้ที่เขาเคารพนับถือท่านหนึ่ง ซึ่งได้ให้ความเห็นจนบุคคลผู้นั้นตัดสินใจได้ จากสถานการณ์ข้างต้นนี้ จงชี้ให้ชัดว่าตอนใดเป็นการคิดและตอนใดเป็นความคิด

๓) ถ้าเราไม่มีคำเรียกลักษณะของรสต่าง ๆ เช่น หวานปะแล่ม หวานเย็น หวานเอียน หวานหอม หวานแหลม เหล่านี้ เราจะสามารถใช้ความคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของรสผลไม้ไทยได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

๔) การคิดเลขในใจนั้นโดยปกติคนเราต้องคิดเป็นภาษาเสมอใช่หรือไม่ จงให้เหตุผลด้วย

๕) ถ้าปรากฏว่าบุคคลจำนวนมากในสังคมพากันคิดอย่างไม่มีเหตุผลแล้ว สภาพของสังคมจะเป็นอย่างไร

๖) อุปสรรคของการคิดนอกเหนือไปจากที่แสดงไว้ในหนังสือเรียน นักเรียนคิดว่ายังมีอะไรอีกบ้าง ตอบมาเป็นข้อ ๆ พร้อมทั้งอธิบายสั้น ๆ ประกอบด้วย

๗) การคิดโดยไม่ทราบข้อเท็จจริง หรือทราบมาอย่างผิด ๆ ก่อให้เกิดผลเสียอย่างไร

๘) นักเรียนคิดว่าการคิดร่วมกันกับผู้อื่นมีข้อดีและข้อขัดข้องอย่างไรบ้าง

๓. กิจกรรมเสริม

๑) เลือกนิทานสุภาษิต หรือบทอ่านอื่น ๆ จากหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักษณ์ เล่ม ๒ ที่แสดงให้เห็นถึงการคิดอย่างไม่มีเหตุผล และการคิดอย่างมีเหตุผลของตัวละครในเรื่องมาคนละหนึ่งเรื่อง แล้วแสดงการวิเคราะห์ให้เห็นเป็นตอน ๆ ว่าตัวละครในเรื่องคิดอย่างมีเหตุผล และคิดอย่างไม่มีเหตุผลเป็นประการใด ผลที่ตามมาอันเนื่องจากการคิดทั้ง ๒ วิธีนั้นเป็นอย่างไร (ดูแนวการวิเคราะห์จากเรื่อง กระต่ายตื่นตูมในหนังสือเรียน อาจทำเป็นกลุ่มหรือเป็นรายบุคคลก็ได้)

๒) ให้นักเรียนแต่งข้อความที่แสดงเหตุผล **ตามทรรศนะของนักเรียน** แล้วผลัดเปลี่ยนกันอ่านในการอ่านให้วิจารณ์ว่าในข้อความนั้น ช่วงที่เป็นข้อสรุป และช่วงที่เป็นตัวเหตุผลได้แก่อะไร เหตุผลมีน้ำหนักน่าเชื่อถือเพียงไร หากไม่เห็นด้วยจะคัดค้านว่าอย่างไร

๓) แบ่งกลุ่มเลือกข้อความที่แสดงเหตุผลจากบทบรรณาธิการในหนังสือพิมพ์รายวัน

มากลุ่มละ ๑ – ๒ ชิ้น ช่วยกันวิเคราะห์ให้ชัดเจนว่า บทบรรณาธิการนั้น ๆ มีการแสดงเหตุผลกี่ตอน แต่ละตอน ช่วงที่เป็นข้อสรุป และช่วงที่เป็นเหตุผลได้แก่อะไร แสดงความเห็นประกอบด้วยว่า นักเรียนเห็นด้วยกับการแสดงเหตุผลนั้น ๆ หรือไม่ เพราะเหตุใด

บทที่ ๔
การใช้ถ้อยคำสำนวนให้มีประสิทธิผล

ถ้อยคำอันสุนทร คืออาภรณ์แห่งภาษา

ตามปกติเมื่อคนเราใช้ถ้อยคำสำนวนในการสื่อสารกับผู้อื่น เราย่อมมีความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น มุ่งหมายที่จะให้ผู้ฟังรับทราบ ให้ผู้ฟังเชื่อถือ ให้ปฏิบัติตามหรือให้คล้อยตามเป็นต้น ถ้าปรากฏว่าผู้ฟังเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตรงตามจุดมุ่งหมายของเรา ก็นับได้ว่าการใช้ถ้อยคำสำนวนของเรามีประสิทธิผล ซึ่งอาจมากน้อยแตกต่างกันไปแล้วแต่กรณี แต่โดยธรรมดาแล้ว เราย่อมต้องการให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ การที่จะสามารถใช้ถ้อยคำสำนวนให้เกิดประสิทธิผลได้มากที่สุดนั้น ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในเรื่องถ้อยคำสำนวนให้ดีพอ และที่สำคัญคือต้องอาศัยการฝึกฝนให้มากด้วย

ในบทนี้เราจะแยกพิจารณาเป็น ๒ ตอนด้วยกัน คือ ตอนแรกว่าด้วย **ถ้อยคำ** และตอนต่อไปว่าด้วย **สำนวน** ทั้งนี้จะกล่าวพอเป็นแนวทางสำหรับนักเรียนในระดับชั้นนี้เท่านั้น

ตอนที่ ๑ การใช้ถ้อยคำ

ถ้อยคำ หมายถึงคำพูดที่มนุษย์ใช้สื่อสารกันทั้งในด้านกิจธุระและในด้านกิจการอื่น ๆ มีรูปลักษณะต่าง ๆ กันไป เช่น เป็นคำมูลบ้าง คำประสมบ้าง คำซ้อนบ้าง ดังที่นักเรียนได้เรียนมาแล้วในหนังสือเรียนวิชาหลักภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในการใช้ถ้อยคำนั้นจุดมุ่งหมายสำคัญที่สุดก็คือ เพื่อช่วยให้เราสื่อสารกันได้อย่างมีประสิทธิผล ฉะนั้นเราจำเป็นต้องรู้จักถ้อยคำและเข้าใจความหมายของถ้อยคำให้มากพอ ยิ่งเรารู้จักถ้อยคำมากเท่าใด โอกาสที่เราจะเลือกใช้ถ้อยคำยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น ผู้ที่ไม่สามารถเลือกใช้ถ้อยคำได้หรือถึงกับอับจนถ้อยคำ ย่อมไม่อาจแสดงความคิดของตนออกไปให้ผู้อื่นรับรู้ได้ดังประสงค์ ในบทนี้จะได้อธิบายถึงความหมายของถ้อยคำเสียก่อนแล้วจึงจะได้แนะนำวิธีใช้ถ้อยคำเป็นลำดับต่อไป

ความหมายของถ้อยคำ

ความหมายของถ้อยคำอาจแยกพิจารณาได้เป็น ๒ ประการ คือ

๑. ความหมายเฉพาะของคำ

๒. ความหมายเทียบเคียงกับคำอื่น

๑. **ความหมายเฉพาะของคำ** คำ อาจมีความหมายได้หลายอย่าง เช่น คำ **หน้า** อาจหมายถึงส่วนของศีรษะตั้งแต่หน้าผากลงมาจดคาง อาจหมายถึง ซีกของร่างกาย ตรงข้ามกับหลัง หรืออาจหมายถึงเครื่องปรุงที่ปะบนข้าวเหนียว เช่น ข้าวเหนียวหน้ากุ้ง หน้าสังขยา หรืออาจหมายถึงคราวหรือฤดูกาลก็ได้

เราควรพิจารณาด้วยว่า ความหมายเฉพาะของคำอาจแยกพิจารณาได้ ๒ ทาง คือ

ทางที่ ๑ เราอาจพิจารณาว่า เป็น**ความหมายตามตัว** กับ**ความหมายเชิงอุปมา**

ทางที่ ๒ เราอาจพิจารณาว่า เป็น**ความหมายนัยตรง** กับ**ความหมายนัยประหวัด**

ดังจะได้ชี้ให้เห็นต่อไปนี้

ความหมายตามตัว กับความหมายเชิงอุปมา

นักเรียนสังเกตถ้อยคำที่ใช้ในตัวอย่างต่อไปนี้

ประโยค ก. เมื่อคืนนี้ มีดาวเต็มท้องฟ้า

ประโยค ข. งานเลี้ยงเมื่อคืนนี้ มีดาวเต็มไปหมด

ในประโยค ก.**ดาว** หมายถึง ดวงดาวที่อยู่ในท้องฟ้า ส่วนประโยค ข.**ดาว** หมายถึงคนเด่นเป็นพิเศษ อาจจะเป็นผู้มีความงามหรือมีสมรรถภาพที่คนจำนวนมากเฟ่งเล็ง **ดาว** ในประโยค ก. จึงเป็นคำที่มีความหมายตามตัว **ดาว** ในประโยค ข. มีความหมายเชิงอุปมา

หรือตัวอย่างต่อไปนี้

เจ้าน้อยเป็น**ลูกหม้อ**แท้

ถ้าผู้พูดหมายถึง บุคคล คำ **ลูกหม้อ** ก็มีความหมายเชิงอุปมา เช่น เป็นเด็กที่เกิดในตระกูลนักแสดง โตขึ้นก็ได้เป็นนักแสดงที่เชี่ยวชาญ หรือในกรณีขององค์การหนึ่งองค์การใด ก็หมายถึงผู้ที่ทำงานมาตั้งแต่ตำแหน่งชั้นต้นจนถึงตำแหน่งสูง เช่น พูดว่า เขาเป็นลูกหม้อของกระทรวงมหาดไทย นี่ก็เป็นความหมายเชิงอุปมาเช่นกัน แต่ถ้า "เจ้าน้อย" เป็นชื่อของปลากัด ก็หมายความว่าเจ้าน้อยเป็นปลาที่เจ้าของผสมขึ้นในหม้อหรือในโอ่ง ซึ่งเป็นความหมายตามตัว

ความหมายนัยตรง กับความหมายนัยประหวัด

ความหมายนัยตรง คือ ความหมายที่มักจะปรากฏในพจนานุกรม ซึ่งผู้ใช้ภาษาเข้าใจตรงกัน

ความหมายนัยประหวัด คือ ความหมายที่คำนั้นก่อให้เกิดความรู้สึกต่าง ๆ กันไป อาจจะเป็นในทางดีหรือไม่ดีก็ได้ ตัวอย่าง

คำ **มะเร็ง** ความหมายนัยตรง คือ โรคร้ายชนิดหนึ่ง แต่เมื่อใช้ในบริบทว่า **วันมะเร็งแห่งชาติ** แม้จะเจตนาให้มีความหมายนัยตรงว่า ต้องการจะเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันและรักษาโรคมะเร็งแก่สาธารณชนก็ตาม ก็มักจะทำให้เกิดความหมายนัยประหวัด กล่าวคือ ทำให้เกิดความรู้สึกหวาดหวั่น ไม่พอใจที่จะใช้หรือได้ยินข้อความนี้ เพราะประหวัดไปถึงอันตรายร้ายแรงของโรค

คำ **เสือ** ความหมายนัยตรงก็คือ สัตว์ป่าชนิดหนึ่ง แต่ก็อาจใช้ให้เกิดความหมายนัยประหวัดได้ เช่น เมื่อใช้ว่า **คนบ้านนั้นเสือทั้งนั้น** อาจมีความหมายนัยประหวัดไปในทางดี คือเป็นผู้มีกำลัง กล้าหาญ หรือเชื่อมั่นในตนเอง หรือมีความหมายนัยประหวัดไปในทางไม่ดี คือ เป็นอันธพาล หรือเป็นผู้มีใจอำมหิตก็ได้

ในการพิจารณาความหมายของคำ เราควรพิจารณาเกี่ยวกับ รูปลักษณ์ ของคำด้วย เช่น

พวกที่ ๑ คำประสมที่มีคำมูล ๒ คำ ความหมายของคำมูลคำแรก เหมือนกับความหมายของคำมูลคำหลัง เช่น

ก่อ – สร้าง	–	ก่อสร้าง	คัด – เลือก	–	คัดเลือก
ท้อ – ถอย	–	ท้อถอย	อด – ทน	–	อดทน
ชัก – จูง	–	ชักจูง			

พวกที่ ๒ คำประสมหรือคำซ้อนที่มีคำหน้าหรือคำหลังซ้ำกัน เช่น

กีดกัน	–	กีดขวาง	ค้นคว้า	–	ค้นหา
ปลอมแปลง	–	เปลี่ยนแปลง	มุ่งหมาย	–	มั่นหมาย
ล่อลวง	–	หลอกลวง			

พวกที่ ๓ คำประสมที่ประกอบด้วยคำมูล ๒ คำ เมื่อสับที่กัน ความหมายเปลี่ยนไปเป็นอีกความหมายหนึ่ง เช่น

คนกลาง	–	กลางคน	ทอดมัน	–	มันทอด
ดอกไม้	–	ไม้ดอก	ใจหาย	–	หายใจ
ทรงเครื่อง	–	เครื่องทรง	ตาน้ำ	–	น้ำตา
ใจดี	–	ดีใจ	ถ่ายรูป	–	รูปถ่าย
เดินทาง	–	ทางเดิน			

ตัวอย่างเท่าที่ยกมานี้ คงพอจะเป็นแนวทางให้นักเรียนสังเกต เพื่อจะได้ศึกษาให้กว้างขวางต่อไป

๒. **ความหมายเทียบเคียงกับคำอื่น** เราอาจจะนำถ้อยคำในภาษามาเทียบเคียงกันได้ในแง่ต่าง ๆ กัน ทั้งในแง่ที่มีความหมายเหมือนกัน ความหมายตรงข้ามกัน ความหมายร่วมกัน และความหมายแคบกว้างต่างกัน ซึ่งจะได้อธิบายเป็นพวก ๆ ดังต่อไปนี้

๑) **คำที่มีความหมายเหมือนกัน** มีคำอยู่เป็นอันมากที่อาจถือได้ว่ามีความหมายเหมือนกัน ตัวอย่างเช่น คำที่มีความหมายว่า "กิน" ก็มี รับประทาน บริโภค ฉัน ฯลฯ คำที่มีความหมายว่า "ดอกไม้" ก็มี ผกา มาลี บุปผา ฯลฯ คำที่มีความหมายว่า "เดิน" ก็มี ดำเนิน ยุรยาตร ย่าง ฯลฯ คำที่มีความหมายว่า "ตา" ก็มี นัยน์ตา เนตร จักษุ ฯลฯ คำที่มีความหมายว่า "หญิง" ก็มี นารี กัญญา อิสตรี ฯลฯ คำที่มีความหมายถึง "การแสดงชนิดหนึ่ง" ก็มีใช้หลายคำ เช่น ลิเก ยี่เก นาฏดนตรี

อย่างไรก็ดี คำเหล่านี้ถึงแม้จะมีความหมายเหมือนกัน แต่ก็มิได้ใช้แทนกันได้ในทุกกรณีไป มีข้อควรสังเกตดังนี้

ก. คำหนึ่งใช้ในภาษาสุภาพ อีกคำหนึ่งใช้ในภาษาไม่สุภาพ หรือภาษาที่ต่างระดับกัน เช่น รับประทาน สุภาพกว่า กิน ส่วน ฟาด เป็นคำคะนอง

ข. คำหนึ่งใช้เมื่อต้องการให้เป็นแบบแผน อีกคำหนึ่งใช้เมื่อไม่ต้องการให้เป็นแบบแผน ตัวอย่าง คำที่เป็นแบบแผน เช่น มากมาย ใบอนุญาตขับขี่รถยนต์ ภาพยนตร์ ทั้ง ๓ คำนี้ ถ้าไม่ต้องการให้เป็นแบบแผนก็ใช้ว่า เยอะแยะ ใบขับขี่ หนัง ตามลำดับ

ค. คำหนึ่งใช้ในภาษาสำหรับเด็ก อีกคำหนึ่งใช้ในภาษาสำหรับผู้ใหญ่ เช่น เด็กใช้ หม่ำ ผู้ใหญ่ใช้ กิน

ง. คำหนึ่งใช้ในสำนวนภาษาการประพันธ์ อีกคำหนึ่งใช้ในสำนวนภาษาสามัญเช่น กนก อุบล จำรัส สุริยา ใช้ในสำนวนภาษาการประพันธ์เท่านั้น แต่ในสำนวนภาษาสามัญใช้ว่า ทอง ดอกบัว สว่างหรือแจ่มใส ดวงตะวันหรือพระอาทิตย์ ตามลำดับ

๒) **คำที่มีความหมายตรงข้ามกัน** คำต่าง ๆ อาจจะทำให้มีความหมายตรงข้ามกันได้โดยเติมคำว่า "ไม่" หรือ "ไม่ใช่" เข้าไป เช่น ดี – ไม่ดี มนุษย์ – ไม่ใช่มนุษย์ ทางน้ำ – ไม่ใช่ทางน้ำ แต่มีคำอยู่อีกจำนวนหนึ่งซึ่งเมื่อเทียบกันเข้าแล้วจะมีความหมายตรงข้ามกัน เช่น อ้วน – ผอม ซ้าย – ขวา บน – ล่าง ใน – นอก มนุษย์ – อมนุษย์ คลาย – ขัน สุจริต – ทุจริต เป็น – ตาย ตึง – หย่อน อภิชาตบุตร – อวชาตบุตร ขึ้น – ลง มืด – สว่าง กลางคืน – กลางวัน ดึง – ดัน พอง – แฟบ ยิ้ม – บึ้ง ดี – ชั่ว

๓) **คำที่มีความหมายร่วมกัน** มีคำจำนวนมากที่มีความหมายส่วนหนึ่งร่วมกัน แต่อีกส่วนหนึ่งมีความหมายต่างกัน เช่น

ขำ – ขัน ความหมายร่วมคือ เกิดอารมณ์สนุกชวนให้หัวเราะ แต่ความหมายที่ต่างกันไปนั้น คือ ขัน มักแสดงอาการหัวเราะออกมาให้เห็นชัด แต่ ขำ แสดงอาการหัวเราะไม่ชัดเท่า

ตัด – หั่น ความหมายร่วมคือ ทำให้ขาดด้วยของมีคม แต่อาการที่ทำให้ขาดนั้นต่างกัน คือ ถ้า หั่น ต้องใช้เขียงหรือภาชนะรอง แต่ ตัด ไม่จำเป็น คำในจำพวกนี้ยังมีเฉือน ปาด สับ แล่ เลาะ เจียน ฝาน เฉาะ คว้าน

ส่งเสริม – สนับสนุน ความหมายร่วมกันคือ ช่วยทำให้ดีขึ้น แต่ที่ต่างกันคือ ส่งเสริม เน้นการลงมือช่วยด้วยการปฏิบัติหรือกระทำ เช่น ส่งเสริมการลงทุน สนับสนุน อาจเป็นเพียงการให้กำลังใจ และอาจใช้ในแง่ที่ไม่เป็นรูปธรรม เช่น พูดสนับสนุน

ตรวจตรา – ตรวจสอบ ความหมายร่วมคือ ดูแลให้เรียบร้อย แต่ที่ต่างกันคือตรวจตรา ใช้เมื่อเหตุการณ์อยู่ในสภาพปกติ ส่วน ตรวจสอบ มักใช้เมื่อเกิดความสงสัยว่า ได้เกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นและต้องการจะหาข้อเท็จจริง

๔) **คำที่มีความหมายแคบกว้างต่างกัน** คำบางคำที่ความหมายครอบคลุมรวมความหมายของอีกคำหนึ่งไว้ เช่น

คำ พืช มีความหมายครอบคลุม ต้นไม้ ผัก หญ้าทุกชนิด ทั้งที่มีดอกและไม่มีดอก ทั้งไม้เลื้อยและไม้ยืนต้น

คำ เครื่องเขียน มีความหมายครอบคลุม ดินสอ ปากกา ยางลบ ไม้บรรทัด สมุด ชอล์ก

คำ เครื่องสุขภัณฑ์ มีความหมายครอบคลุม โถส้วม อ่างล้างหน้า อ่างอาบน้ำ กระเบื้องปูห้องน้ำ ฝักบัว ก๊อกน้ำ

คำ เวชภัณฑ์ มีความหมายครอบคลุม เครื่องมือเครื่องใช้ในการแพทย์ทั้งหมด เช่น เครื่องให้น้ำเกลือ ยาทุกชนิด เข็มฉีดยา เครื่องมือผ่าตัด ผ้าพันแผล

คำ ทรัพย์ มีความหมายครอบคลุม สิ่งที่เคลื่อนที่ได้และไม่ได้ เช่น วัว ควาย รถ เงิน ทอง ที่ดิน สติปัญญา เสื้อผ้า เครื่องประดับ

คำ ญาติ มีความหมายครอบคลุม พี่ น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา หลาน ทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา

คำ ประชาชน มีความหมายครอบคลุม พ่อค้า ชาวนา ข้าราชการ คนว่างงาน พลเมืองทุกคน

วิธีการใช้ถ้อยคำ

ผู้ที่เข้าใจความหมายของถ้อยคำแล้ว ควรรู้จักนำคำเหล่านั้นมาใช้ให้มีประสิทธิผลด้วย ในการใช้ถ้อยคำให้มีประสิทธิผล มีข้อควรคำนึงที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. **การใช้คำให้ตรงตามความหมาย มีข้อควรระวัง ดังนี้**

๑) เมื่อเรามีเจตนาจะใช้คำให้มีความหมายนัยตรง ต้องระวังไม่ให้ผู้อื่นคิดไปในทางที่มีความหมายนัยประหวัด โดยใช้คำให้มีความหมายกระชับ หรือใช้บริบทช่วยให้ชัดเจนขึ้น

ตัวอย่างที่ ๑

ในการประกาศทางเครื่องขยายเสียงมีข้อความว่า "ให้นักเรียนห้อง ค. ประชุมในห้องเล็ก ส่วนนักเรียนห้อง ข. ประชุมในห้องใหญ่"

ผู้ประกาศเจตนาต้องการใช้คำ **ห้องเล็ก** และ **ห้องใหญ่** ที่มีความหมายนัยตรง คือหมายถึงห้องประชุมเล็กและห้องประชุมใหญ่ ซึ่งทุกคนรู้จักกันเป็นอย่างดีแล้ว แต่คำว่า **ห้องเล็ก**นั่นเอง ก่อให้เกิดความหมายนัยประหวัดไปว่าเป็นห้องที่มีความสำคัญน้อยกว่า หรือบางคนอาจคิดเลยเถิดไปว่าหมายถึงห้องสุขา

ตัวอย่างที่ ๒

มีผู้พูดว่า "เราต้องทำงานนี้อย่างมีแผนนะ"

ผู้พูดต้องการกำชับโดยใช้คำว่า **แผน** ที่มีความหมายนัยตรงว่า มีการตระเตรียมอย่างรอบคอบ แต่ผู้ที่ได้ฟังบางคนอาจเข้าใจความหมายเป็นนัยประหวัดว่า หมายถึง การใช้อุบายหรือเล่ห์เหลี่ยมที่แยบยล ซึ่งเป็นความหมายที่ไม่พึงประสงค์

ตัวอย่างที่ ๓

ผู้บังคับบัญชาบ่นให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาฟังว่า "หมู่นี้ผมเหนื่อยเหลือเกิน"

ผู้บังคับบัญชาพูดโดยมีความหมายนัยตรงว่า เหนื่อยเพราะทำงานมากไป แต่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาอาจเข้าใจเป็นความหมายนัยประหวัดไปว่า ผู้บังคับบัญชาเกิดความอิดหนาระอาใจคน

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ ถ้าเราจะใช้ถ้อยคำให้เกิดความหมายนัยตรง ตามความต้องการของเราจริง ๆ เราอาจปรับปรุงดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เราควรใช้คำว่า **ห้องประชุมเล็ก** แทนคำว่า **ห้องเล็ก**

ตัวอย่างที่ ๒ เราควรพูดว่า **เราต้องทำงานโดยวางแผนล่วงหน้าให้เรียบร้อย**

ตัวอย่างที่ ๓ เราควรพูดว่า **หมู่นี้ผมออกแรงหน่อยก็เหนื่อยเสียแล้ว**

๒) ใช้คำไม่ก่อให้เกิดความหมายกำกวม คำที่ก่อให้เกิดความกำกวมคือคำที่ทำให้คนเข้าใจความหมายไปได้มากกว่า ๑ อย่าง

ตัวอย่างที่ ๑

คนโดยสารพูดกับแท็กซี่ว่า "จากที่นี่ไปสถานี ๑๐ นาทีจะถึงไหม"

คำ ถึง ในที่นี้อาจหมายความว่า จะใช้เวลาถึง ๑๐ นาทีหรือไม่ก็ได้ หรืออาจเข้าใจว่าจะเดินทางถึงตัวสถานีหรือไม่ก็ได้

วิธีแก้ก็คือ อาจถามว่า "จากที่นี่ไปสถานีใช้เวลาถึง ๑๐ นาทีไหม" หรืออาจถามว่า "จากที่นี่ไปสถานีใช้เวลา ๑๐ นาที ถึงสถานีไหม"

ตัวอย่างที่ ๒

"น้องชายผมนี่แปลก ขาสั้นแต่ชอบกระโดดข้ามรั้ว"

ชอบกระโดดข้ามรั้ว มีความกำกวม อาจหมายถึง ชอบกรีฑาชนิดหนึ่งหรืออาจมีความหมายตรง ๆ ว่าชอบกระโดดข้ามรั้วจริง ๆ คือชอบกระโดดข้ามรั้วที่ล้อมบริเวณไว้ ก็ได้

วิธีแก้คือ เติมคำ กรีฑา เข้าไปข้างหน้า หรือมิฉะนั้นก็ต้องเติมว่าเป็นรั้วที่ล้อมอะไรให้ชัดเจนลงไป เช่นรั้วบ้าน รั้วสนาม ก็จะหมดความกำกวม

ตัวอย่างที่ ๓

นายแพทย์ผู้หนึ่งพูดว่า "พรุ่งนี้พี่ไม่ว่าง มีนัดต้องผ่าตัด"

คำ **ผ่าตัด** ในที่นี้อาจหมายความว่า ผู้พูดจะไปทำการผ่าตัดเพราะเป็นหมอ หรือจะไปรับการผ่าตัดเพราะป่วยก็ได้

วิธีแก้คือ ต้องเติมคำลงไปให้ชัดเจน อาจจะเป็นว่า ต้องผ่าตัดคนไข้ หรือต้องไปรับการผ่าตัด แล้วแต่กรณี

๓) เลือกใช้คำที่แม่นตรงกับความต้องการ

ตัวอย่างที่ ๑

ถ้าต้องการกล้วยที่ปอกเปลือกแล้วและทำให้สุกโดยเรียงไว้เหนือเตาไฟ ก็ต้องบอกว่า **กล้วยปิ้ง** ไม่ใช่ **กล้วยเผา** ซึ่งเป็นกล้วยที่ทำให้สุกทั้งเปลือกด้วยวิธีเดียวกันนั่นเอง

ตัวอย่างที่ ๒

ถ้านักเรียนต้องการหนังสือที่รับรองความประพฤติจากอาจารย์ใหญ่หรืออาจารย์ฝ่ายแนะแนวของโรงเรียน ควรกล่าวว่า **ขอหนังสือรับรองความประพฤติ** หรือ **ใบรับรองความประพฤติ**ไม่ควรใช้เพียง **ใบรับรอง** ซึ่งโรงเรียนอาจเข้าใจว่า นักเรียนต้องการใบรับรองการเล่าเรียนว่ากำลังเรียนอยู่ในชั้นนั้น ๆ ซึ่งไม่ตรงตามความประสงค์

ตัวอย่างที่ ๓

ถ้านักเรียนขอลงทะเบียนวิชาเรียนภายหลังที่หมดกำหนดลงทะเบียนแล้ว ก็ควรพูดว่า **ขออนุญาตลงทะเบียนช้ากว่ากำหนด** ไม่ควรพูดว่า **ขออนุญาตลงทะเบียนสาย** เพราะคำว่า **สาย** แท้จริงหมายถึงช่วงของวันหลังจากตอนเช้า แต่อยู่ในระยะก่อนเที่ยงวัน

๔) เลือกใช้คำที่มีความหมายเกี่ยวเนื่องกับคำอื่นให้เหมาะสม คำประเภทนี้โดยตัวของมันเอง ไม่อาจกำหนดความหมายได้แน่ชัด เพราะไม่แสดงถึงปรากฏการณ์ สถานการณ์ หรือสิ่งต่าง ๆ โดยตรง แต่เป็นคำที่มีความสำคัญต่อคำอื่นที่อยู่แวดล้อม ก่อให้เกิดความหมายที่แจ่มชัดขึ้นในการสื่อสาร ถ้าใช้ผิดอาจทำให้การสื่อสารไม่สัมฤทธิ์ผลได้

เราอาจแบ่งคำประเภทนี้เป็นพวก ๆ ได้ดังนี้

ก. คำที่ช่วยแสดงความสัมพันธ์

ตัวอย่าง

แม่**กับ**ลูก

ยืน**ใต้**สะพาน

ชิงชนะเลิศ**ระหว่าง**ทีมจามจุรี**กับ**ทีมท่าพระจันทร์

สูง**กว่า**น้อง

ปริมาณสินค้าขาออก**เพิ่มขึ้น****เพราะฉะนั้น**การขาดดุลการค้า**จึง**ลดน้อยลง

ศาลฎีกาตัดสินคดีเรียบร้อยแล้วเราจึงไม่ควรโต้แย้งอีกต่อไป
เสือพีเพราะป่าปก
สำเร็จแน่ถ้าพยายาม
เขาใจป้ำแม้ว่าจะยากจน

ข. คำที่ช่วยชี้เฉพาะ

ตัวอย่าง

บ้านนี้ บ้านนั้น
บ้านโน้น

ค. คำที่แยกประเภทหรือแสดงลักษณะคำอื่น

ตัวอย่าง

ยอมแพ้ทุกที
ประชุม ๓ ครั้ง
ถูกตั้งข้อหา ๕ กระทง
กรรมการ ๒ คน
นักเรียน ๒ ชั้น
เสือตัวนี้
การกระทำทุกอย่าง
เสื้อแบบนี้

ง. คำที่ช่วยแสดงเจตนา อารมณ์ หรือความรู้สึก ตามสถานะของบุคคล

ตัวอย่าง

ครูคะ (แสดงสถานะของผู้พูดว่าเป็นเพศหญิงอ่อนอาวุโสกว่า สื่อสารโดยมีเจตนานอบน้อม)
โปรดอย่าเลยเวลานะ (แสดงเจตนาที่จะเตือนด้วยความสุภาพ)
อย่าเลยเวลาชิคะ (แสดงเจตนาต่อว่าแต่ไม่รุนแรง)
เราไปกันเถอะ (แสดงเจตนาชักชวน)
ไปละ (แสดงเจตนาที่จะบอกให้รู้)
ไปละนะ (แสดงเจตนาที่จะบอกให้ทราบ และแสดงความสัมพันธ์อย่างฉันมิตร)

จ. คำที่ช่วยขยายความหมายของคำที่แสดงอาการให้ชัดขึ้น

ตัวอย่าง

เขาจะมา	(คำ **จะ** ช่วยแสดงความหมายของคำกริยา **มา** ให้ชัดขึ้นว่ายังไม่มา แต่การมานั้นต้องเกิดขึ้นแน่ ๆ ในเวลาอันใกล้)
เขาจะมาแล้ว	(มีความหมายคล้ายกับข้างต้น แต่ย้ำความรู้สึกว่าการมาจะต้องเกิดขึ้น ในเวลาอันใกล้ยิ่งขึ้นแน่นอน)
เขาจะมาอยู่แล้ว	(ข้อความนี้แสดงว่าเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งเกิดประจวบขึ้น อันอาจเป็นผลให้มาหรือไม่มาก็ได้ แล้วแต่บริบท เช่น เขาจะมาอยู่แล้ว ถึงเราจะไม่ชวนเขา เขาจะมาอยู่แล้ว เผอิญลูกป่วยโดยกะทันหัน)

ฉ. คำที่ใช้แทนคำอื่นในบริบท

ตัวอย่าง

ตาสียังอยู่มาอีกหลายปี แกเพิ่งตายเมื่อเดือนก่อนนี่เอง
อย่าแหย่หมา มันจะกัดเอา
เขาอยากจะใช้เงินสักเท่าไร นั่นเป็นเรื่องของเขา

๒. **การใช้คำให้ตรงตามความนิยมของผู้ที่ใช้ภาษาเดียวกัน** คำที่มีความหมายเดียวกัน บางทีก็อาจใช้แทนกันได้ แต่บางทีก็ใช้แทนกันไม่ได้ แล้วแต่ความนิยมของผู้ใช้ภาษาว่าคำนั้น ๆ ต้องใช้ควบคู่ไปกับคำใด ถ้าเราใช้ผิดหรือสับสน อาจทำให้การสื่อสารไม่ดำเนินไปตรงตามความประสงค์ของเรา เราจึงต้องระมัดระวังในเรื่องนี้ด้วย

ตัวอย่าง

คำที่มีความหมายว่า มาก ในภาษาไทยมีใช้หลายคำ แต่เราใช้ในบริบทต่าง ๆ กันตามความนิยม เช่น

ที่นี่ยุง**ชุม**	ปีนี้มะม่วง**ดก**	เมื่อคืนนี้ฝน**ตกหนัก**
ปีนี้ฝน**ตกชุก**กว่าปีก่อน	เมืองนี้ข้าวปลาอาหาร**บริบูรณ์**	โจรผู้ร้าย**ชุกชุม**
ข้าวปลา**อุดมสมบูรณ์**	ผู้คน**ล้นหลาม**	ผู้คน**แน่นขนัด**
น้ำท่วม**เจิ่ง**		

หมายเหตุ : คำที่พิมพ์ตัวหนานั้น ถ้าใช้คำว่า "มาก" แทน ก็สื่อความหมายพอไปได้ แต่ก็นับว่ามีประสิทธิผลต่ำมาก

๓. **การใช้คำให้เหมาะกับกาลเทศะและบุคคล** นอกจากจะใช้คำให้ตรงความหมายและความนิยมตามที่กล่าวมาแล้ว ยังจำเป็นต้องใช้ให้เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคลด้วย จึงจะทำให้การสื่อสารเกิดประสิทธิผล

ในที่สาธารณะ หรือในสถานที่สำคัญ ต้องใช้คำพูดที่แสดงความสำรวมและให้ความเคารพต่อสถานที่

ในโอกาสที่เป็นการประชุมสาธารณะ ย่อมไม่ใช่เวลาที่จะใช้ถ้อยคำตลกคะนอง หรือแสดงความเป็นกันเอง แต่ในสถานที่เดียวกันนั้น ถ้าเป็นโอกาสจัดงานสนุกสนานรื่นเริง ก็ใช้ถ้อยคำเป็นกันเองได้

ในการพูดกับบุคคลที่เรายกย่อง ก็เลือกใช้คำพูดสุภาพแสดงว่าให้เกียรติ แต่เมื่อพูดกับผู้ที่สนิทสนมคุ้นเคย ก็อาจใช้คำแสดงความเป็นกันเองได้

คำที่มีความหมายเหมือนกัน แต่คำหนึ่งสุภาพกว่าหรือเป็นแบบแผนมากกว่า ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อ **คำที่มีความหมายเหมือนกัน** จึงจะไม่กล่าวซ้ำอีก จะยกตัวอย่างแต่เพียงการใช้คำให้เหมาะกับฐานะของบุคคล ดังนี้

๑) พูดเรื่อง **กลับบ้านผิดเวลา**

พ่อพูดกับลูกชาย	"อีดแกไปไหนของแกนะ กลับค่ำทุกวันบอกมาซิ"
ลูกสาวพูดกับแม่	"คุณแม่คะ หมู่นี้ทำไมคุณแม่กลับบ้านค่ำ ๆ ทุกวันล่ะคะ"
เพื่อนพูดกับเพื่อน	"เฮ้ย วิทย์ มีคนบอกว่าหมู่นี้แกกลับบ้านดึก ๆ ดื่น ๆ จริงไหม"

๒) พูดเรื่อง **ขอให้ช่วยจดข้อความ**

ครูพูดกับศิษย์	"เธอช่วยจดบันทึกสั้น ๆ ไว้เรียนอาจารย์นงเยาว์ด้วยนะ ขอบใจมาก"
นักธุรกิจพูดกับภริยาของเพื่อนทางโทรศัพท์	"คุณจี๊ดกรุณาช่วยจดข้อความนี้ไว้ให้บุญชัยเขาอ่านด้วยนะครับ ขอบคุณครับ"
เด็กพูดกับผู้ปกครองของเพื่อน	"หนูขอความกรุณาคุณอาโปรดจดข้อความไว้ให้ประภาอ่านด้วยนะคะ เพราะคุณครูกำชับให้หนูบอกเขาให้ได้ ขอบพระคุณมากค่ะ"
นายจ้างพูดกับเสมียน	"พจน์ จดข้อความนี้ไว้ในสมุดบันทึก แล้วคอยเตือนฉันด้วย ก่อนถึงเวลาประชุมจะได้ไม่ลืม"

๔. **การใช้คำไม่ซ้ำซาก** หรือที่เรียกกันว่า รู้จัก**หลากคำ** ซึ่งหมายถึงการเลือกใช้คำให้แปลก ๆ ออกไป โดยคำเหล่านั้นมีความหมายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน

ตัวอย่าง

ข้าพเจ้ามีความสุขกับการเลี้ยงสัตว์และปลูกต้นไม้ พอใจที่จะทำอาหารรับประทานเอง เพลิดเพลินกับรายการทางโทรทัศน์ นอกจากนี้ยังชอบไปท่องเที่ยวตามต่างจังหวัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งตามชนบท

นักเรียนจะเห็นวิธีการหลากคำในตัวอย่างข้างต้นนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับข้อความข้างล่างนี้ซึ่งมิได้ใช้วิธีหลากคำ แต่ใช้คำ **ชอบ** คำเดียวซ้ำ ๆ กัน โดยมิได้เจตนาจะเน้นหรือย้ำแต่ประการใด

ข้าพเจ้าชอบเลี้ยงสัตว์ ชอบปลูกต้นไม้ ชอบทำอาหารรับประทานเอง ชอบดูโทรทัศน์ ชอบไปท่องเที่ยวตามต่างจังหวัด และชอบชนบท

๕. การใช้คำให้เห็นภาพ หมายถึงการใช้ถ้อยคำที่ทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเห็นภาพราวกับว่าได้สัมผัสด้วยตนเอง

ตัวอย่าง

ดำทะมึน ขาวโพลง เหลืองอ๋อย แดงฉาน แดงแจ๋ ดำขลับ ขาวผ่อง ดังลั่น ดังเปรี้ยง ดังโครม เงียบกริบ เงียบเชียบ เงียบสงัด หอมฟุ้ง หอมหวน หอมระรวย หอมเย็น หอมหวานเหม็นคลุ้ง เหม็นหึน เหม็นตุ ๆ เหม็นเขียว ฉุนกึก หวานจ๋อย หวานปะแล่ม ๆ ขมปี๋ เค็มปี๋ เปรี้ยวจี๊ด มันสนิท จืดชืด อ่อนนุ่ม อ่อนพลิ้ว อ่อนละมุน อ่อนสลวย อ่อนช้อย แข็งปั๋ง แข็งแกร่ง อ่อนปวกเปียก อ่อนระทวย แข็งกระด้าง นุ่มนวล ใหญ่โต มโหฬาร กว้างใหญ่ไพศาล ใหญ่หลวง เล็กกะจิริด เกะกะเก้งก้าง

อนึ่ง เมื่อนักเรียนได้ศึกษาเรื่องถ้อยคำสำนวน ก็จะได้สังเกตเห็นอีกว่า มีสำนวนเป็นอันมากที่ช่วยทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเห็นภาพได้เช่นกัน

ข้อควรคำนึงข้างต้นนี้ จะช่วยให้เราสามารถใช้ถ้อยคำได้อย่างมีประสิทธิผล กล่าวคือ สามารถถ่ายทอดความคิดความรู้สึกของเราแก่ผู้อื่นได้ตามที่ต้องการ แต่ในการสื่อสารของมนุษย์นั้น นอกจากจะคำนึงถึงการถ่ายทอดความคิดให้ตรงตามความต้องการแล้ว ในบางครั้งจำเป็นต้องคำนึงถึงไมตรีจิตและมนุษยสัมพันธ์อีกด้วย ขอให้นักเรียนสังเกตการสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ ตามตัวอย่างข้างล่างนี้ว่าได้ใช้ถ้อยคำอย่างไรจึงก่อให้เกิดไมตรีจิตและมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกัน

ถ้าเรามีความรู้สึกอยู่ในใจว่า บุคคลหนึ่งทำอะไรให้แก่ส่วนรวมไม่ได้ เพราะเขาขาดสมรรถภาพหลายอย่างด้วยกัน หากเรากล่าวออกไปตรง ๆ ว่า "บุคคลผู้นี้ไร้ประโยชน์ ทำอะไรให้แก่ส่วนรวมไม่ได้" การกล่าวเช่นนี้แม้จะเป็นความจริง ก็ย่อมก่อให้เกิดความสะเทือนใจ และส่อให้เห็นว่า เราเป็นคนขาดความเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ หรือขาดเมตตาจิต เราจึงต้องระมัดระวังการใช้ถ้อยคำยิ่งขึ้นเช่น

อาจกล่าวว่า "บุคคลผู้นี้คงจะไม่สามารถทำประโยชน์ได้เท่าใดนัก" หรือถ้าไม่จำเป็นก็ไม่ควรกล่าวเสียเลย

ถ้าเราต้องการจะสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน เราก็ต้องเลือกใช้คำให้เหมาะ อาจกล่าวว่า

พระท่านสอนให้มีขันติ คืออดทนและอดกลั้น หนักนิดเบาหน่อย ก็ให้อภัยกันเสียเถอะ เราเป็นนักเรียนโรงเรียนเดียวกัน

จะทำอะไร ก็คิดถึงใจเขาใจเราบ้าง เรารักความสุข เกลียดความทุกข์เพียงไร คนอื่นเขาก็รักความสุข เกลียดความทุกข์เพียงนั้น

อันที่จริง ทวีเขาก็เจตนาดีนะ ถึงได้มาชวนพวกเราไปกินเลี้ยงที่บ้านพ่อเขา คนคุ้นเคยกันทั้งนั้น อย่าเข้าใจเขาผิด ๆ เลยน่ะ

ถ้าเราต้องการปลอบใจหรือให้กำลังใจ เราก็ต้องเลือกใช้คำประณีตยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดผลดังที่เราต้องการ เช่น

สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง เราผิดพลาดไปเพียงแค่นี้ เมื่อสำนึกผิดก็กลับตัวเสียใหม่ โอกาสยังมีที่เราจะพิสูจน์ตัวเองว่า เราก็สามารถทำดีได้ไม่แพ้ใคร

อะไร ๆ ก็ไม่พ้นความพยายาม ถึงจะมีอุปสรรคมากมายเพียงใด ถ้าเราพยายามให้สุดกำลัง เราก็จะสามารถเอาชนะอุปสรรคเหล่านั้นได้

ตราบใดเรายังมีลมหายใจ อย่าเพ่อสิ้นหวัง เรามีสิทธิ์จะหวังเท่า ๆ กับคนอื่น ๆ เหมือนกัน

ตอนที่ ๒ การใช้สำนวน

สำนวน ในบทนี้หมายถึงถ้อยคำที่เรียบเรียงไว้ตายตัว สลับที่หรือตัดทอนไม่ได้ อาจมีความหมายไม่ตรงไปตรงมา แต่ก็เป็นที่เข้าใจกันจนแพร่หลาย ทั้งนี้ต่างจากเรื่องของสำนวนภาษาสามัญ สำนวนภาษาการประพันธ์ และสำนวนภาษาสื่อมวลชน ฯลฯ ดังที่เคยเรียนมาแล้วในบทที่ ๑ หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๑

โดยทั่วไป สำนวนมีความหมายครอบคลุมไปถึงภาษิต สุภาษิต และคำพังเพยด้วย คำทั้งสี่นี้มักใช้สับสนปนกันอยู่เสมอ สรุปแล้วสำนวน คำพังเพย ภาษิต สุภาษิต จะแยกจากกันให้เด็ดขาดได้ยาก

มนุษย์แต่ละชาติแต่ละภาษาย่อมมีสำนวน คำพังเพย สุภาษิต และภาษิตของตน บางทีสารในสำนวนและภาษิตบางบทของชาติต่าง ๆ ก็อาจตรงกันได้ เช่น ภาษิตของอังกฤษว่า "เอาถ่านหินไปขายเมืองนิวคาสเซิล" ก็ตรงกับภาษิตของไทยที่ว่า "เอามะพร้าวห้าวไปขายสวน เอาแป้งนวลไปขายชาววัง" ซึ่งหมายความว่าให้สิ่งที่ผู้รับมีอยู่แล้ว ย่อมไม่มีประโยชน์

การพิจารณาสำนวนไทย

เราอาจสังเกตจำนวนคำที่ประกอบขึ้นเป็นสำนวนนั้น ๆ และสังเกตเสียงว่ามีเสียงสัมผัสคล้องจองกันหรือไม่ นอกจากนั้นเรายังอาจสังเกตได้อีกว่า สำนวนนั้น ๆ มีลักษณะเป็นกลุ่มคำหรือประโยค

ในที่นี้เราจะพิจารณา **จำนวนคำและเสียง**ในสำนวนเสียก่อน โดยเฉพาะประเภท**ที่มีเสียงสัมผัส** สำนวนเหล่านี้อาจเรียงกันตั้งแต่ ๔ คำขึ้นไปจนถึง ๑๒ คำ บางสำนวนมีลักษณะเป็นกลุ่มคำ บางสำนวนเป็นประโยคความเดียวก็มี เป็นประโยคความซ้อนก็มี ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างสำนวนไทยที่เรียงกัน ๔ คำ ๖ คำ ๘ คำ ๑๐ คำ และ ๑๒ คำ ตามลำดับ

๑. **เรียง ๔ คำ** เช่น ข้าวแดงแกงร้อน ข้าวเหลือเกลืออิ่ม คลุกคลีตีโมง คอขาดบาดตาย โง่เง่าเต่าตุ่น จองหองพองขน ดุมวงกงเกวียน ต้นร้ายปลายดี ตีปลาหน้าไซ เต่าใหญ่ไข่กลบ น้ำใสใจจริง ปากว่าตาขยิบ มือไวใจเร็ว รวบรัดตัดความ เลือดเนื้อเชื้อไข ฯลฯ

๒. **เรียง ๖ คำ** เช่น ขิงก็ราข่าก็แรง ขุดด้วยปากถากด้วยตา คดในข้องอในกระดูก คบคนจรนอนหมอนหมิ่น ฆ่าไม่ตายขายไม่ขาด จับให้มั่นคั้นให้ตาย ทรัพย์ในดินสินในน้ำ นกมีหูหนูมีปีกนอนกลางดินกินกลางทราย ตื้นแต่ดึกสึกแต่หนุ่ม น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า บ้านเคยอยู่อู่เคยนอน พลัดที่นาคาที่อยู่ หวานเป็นลมขมเป็นยา ขุให้รำตำให้รั่ว ฯลฯ

๓. **เรียง ๘ คำ** เช่น กินอยู่กับปาก อยากอยู่กับท้อง เกลียดขี้ขี้ตาม เกลียดความความถึง ข้างนอกสุกใส ข้างในเป็นโพรง คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด ชักน้ำเข้าลึก ชักศึกเข้าบ้าน ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ ถี่ลอดตาช้าง ห่างลอดตาเล็น นอนหลับไม่รู้นอนคู้ไม่เห็น น้ำขุ่นไว้ใน น้ำใสไว้นอก มีลูกกวนตัว มีผัวกวนใจ รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี รู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง รักยาวให้บั่น รักสั้นให้ต่อ ฯลฯ

๔. **เรียง ๑๐ คำ** เช่น เข้าป่าอย่าเสียเหมือง เข้าเมืองอย่าเสียขุน คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนเสื่อ คบคนให้ดูหน้า ซื้อผ้าให้ดูเนื้อ ดักลอบต้องหมั่นกู้ เป็นเจ้าชู้ต้องหมั่นเกี้ยว ดูวัวให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่ ความวัวไม่ทันหาย ความควายเข้ามาแทรก ชาติเสือต้องไว้ลาย ชาติชายต้องไว้ชื่อ ทำนาอย่าเสียไร่ เลี้ยงไก่อย่าเสียรัง น้ำมาปลากินมด น้ำลดมดกินปลา รักเหายิ่งกว่าผม รักลมยิ่งกว่าน้ำ สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง หุงข้าวประชดหม้า ปิ้งปลาประชดแมว เอาลูกเขามาเลี้ยง เอาเมียเขามาอม ฯลฯ

๕. **เรียง ๑๒ คำ** เช่น ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกอู่ตามใจผู้นอน มีเงินเขานับว่าน้อง มีทองเขานับว่าพี่ ไม่เห็นน้ำตัดกระบอก ไม่เห็นกระรอกก่งหน้าไม้ เล่นกับหมาหมาเลียปาก เล่นกับสากสากต่อยหัว ฯลฯ

สำนวนที่**ไม่มีเสียงสัมผัส** ยังมีอีกเป็นจำนวนมาก สำนวนเหล่านี้ส่วนมากมีตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไปจนถึง ๘ คำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑. **เรียง ๒ คำ** เช่น ก่อหวอด กันท่า แก้เกี้ยว แก้เผ็ด แกะรอย ไก่โห่ ขบเผาะ ข่มหมู ขึ้นคาน เข้าปิ้ง ควันหลง คว่ำบาตร คู่ปรับ งามหน้า จนแต้ม จนมุม ชิมลาง ดีแตก ตกหลุม ตัดบท ฯลฯ

๒. **เรียง ๓ คำ** เช่น กาคาบพริก ก้างขวางคอ ไก่รองบ่อน เกลือจิ้มเกลือ เกลือเป็นหนอน แก้วลืมคอน ไข่ในหิน คมในฝัก คลุมถุงชน คว้าน้ำเหลว คอเป็นเอ็น ฆ้องปากแตก แจงสี่เบี้ย ชุบมือเปิบ ดาบสองคม ตายดาบหน้า ตีท้ายครัว เตี้ยอุ้มค่อม ถ่านไฟเก่า เถรส่องบาตร แทงใจดำ นกสองหัว ฯลฯ

๓. **เรียง ๔ คำ** เช่น ก่อแล้วต้องสาน กิ่งทองใบหยก กิ้งก่าได้ทอง กินน้ำใต้ศอก กินน้ำเห็นปลิง กินปูนร้อนท้อง เกี่ยวแฝกมุงป่า แกว่งเท้าหาเสี้ยน ใกล้เกลือกินด่าง ขนทรายเข้าวัด ข้าวใหม่ปลามัน เข้าค้ายเข้าเข็ม คนล้มอย่าข้าม คาบลูกคาบดอก ฆ่าช้างเอางา เจ้าถ้อยหมอความ ใจดีสู้เสือ ดินพอกหางหมู แปดเหลี่ยมแปดคม ไม้เบื่อไม้เมา น้ำตาลใกล้มด ปิดทองหลังพระ ฯลฯ

๔. **เรียง ๕ คำ** เช่น กินน้ำไม่เผื่อแล้ง เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน ขนหน้าแข้งไม่ร่วง ขึ้นต้นไม้สุดยอด เขียนเสือให้วัวกลัว ขว้างงูไม่พ้นคอ เด็ดบัวไม่ไว้ใย ต้นไม้ตายเพราะลูก ตำข้าวสารกรอกหม้อ ตีงูให้หลังหัก ทำนาบนหลังคน น้ำกลิ้งบนใบบอน น้ำขึ้นให้รีบตัก น้ำตาเช็ดหัวเข่า เนื้อหนูใส่เนื้อช้าง ปัญญาแค่หางอึ่ง ปลาหมอตายเพราะปาก ฝากเนื้อไว้กับเสือ ลางเนื้อชอบลางยา ฯลฯ

๕. **เรียง ๖ คำ** เช่น กลืนไม่เข้าคายไม่ออก กินที่ลับไขที่แจ้ง ถ่มน้ำลายแล้วกลืนกิน นิ้วไหนร้ายตัดนิ้วนั้น บ้านเมืองมีขื่อมีแป ใบไม้ร่วงจะออกช่อ ปากไม่สิ้นกลิ่นน้ำนม ปลูกศาลเตี้ยชำระความ ปากคนยาวกว่าปากกา ยกภูเขาออกจากอก สร้างวิมานในอากาศ กินไม่ได้นอนไม่หลับ สาบานเจ็ดวัดเจ็ดวา เสือสู้กันหญ้าแพรกแหลก เสี้ยมเขาควายให้ชนกัน เห็นกงจักรเป็นดอกบัว พลิกหน้ามือเป็นหลังมือ เรียนผูกแล้วต้องเรียนแก้ วันพระไม่มีหนเดียว ฯลฯ

๖. **เรียง ๗ คำ** เช่น กินบนเรือนขี้บนหลังคา คอหยัก ๆ สักแต่ว่าคน เจ็กปราศรัยเหมือนไทยตีกัน นกน้อยทำรังแต่พอตัว นกยูงย่อมมีแววที่หาง น้ำเกลือน้ำปลาร้ารดหัว ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ มือไม่พายเอาตีนราน้ำ ไม่รู้จักหม้อข้าวหม้อแกง ไม่มีมูลฝอยหมาไม่ขี้ ไม่รู้จักหัวนอนปลายตีน ละเลงขนมเบื้องด้วยปาก ลมไม่พัดใบไม้ไม่ไหว วัวไม่กินหญ้าอย่าข่มเขา สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น ฯลฯ

๗. **เรียง ๘ คำ** เช่น ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่ เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย แผ่นดินไม่กลบหน้าก็แล้วไป มะกอกสามตะกร้าปาไม่ถูก เมื่อเจ้าจะไปเหมือนไก่จะบิน รักจะหยอกกลัวอะไรกับหยิก ลมพัดมาทางไหนไปทางนั้น ฯลฯ

สรุปลักษณะเด่นของสำนวนไทยก็คือ เป็นถ้อยคำที่มีคารมคมคาย กินใจผู้ฟัง ใช้คำกะทัดรัด ไพเราะรื่นหู ถ้ามีสองวรรค ความในแต่ละวรรค จะมีน้ำหนักสมดุลกัน มีความหมายลึกซึ้ง สำนวนเหล่านี้

เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย และเป็นที่นิยมของมหาชน นับเป็นมรดกทางภาษาที่ตกทอดจากคนไทยในสมัยโบราณมาสู่คนไทยในปัจจุบัน เป็นหน้าที่ของเราคนไทยที่จะต้องช่วยกันรักษาไว้ให้ยั่งยืนตลอดไป

การใช้สำนวนไทยให้มีประสิทธิผล

การใช้สำนวนไทยให้มีประสิทธิผล มีหลักทั่ว ๆ ไปคล้ายกับการใช้ถ้อยคำ คือใช้ให้เหมาะกับกาลเทศะและสถานการณ์

ต่อไปนี้จะนำตัวอย่างสำนวนมาชี้แจงความหมาย และแสดงวิธีใช้พอเป็นแนวทางสำหรับให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าต่อไป

กระดี่ได้น้ำ

ความหมาย –แสดงอาการดีใจจนออกนอกหน้า

ตัวอย่าง เด็ก ๆ พวกนี้คึกคักกันยังกับ**กระดี่ได้น้ำ** เชียวนะ

กระต่ายตื่นตูม

ความหมาย –เมื่อมีเหตุอะไรเกิดขึ้น ไม่ทันพิจารณาให้ถี่ถ้วนก็ตกใจเกินกว่าเหตุ

ตัวอย่าง ทำตื่นเต้นเป็น**กระต่ายตื่นตูม**ไปได้เรื่องนิดเดียว เท่านั้น

ก้างขวางคอ

ความหมาย –เข้าไปยุ่งหรือแทรกแซงในเรื่องของผู้อื่น

ตัวอย่าง เราอย่าไปเป็น**ก้างขวางคอ**สองคนนั่นเลย ปล่อยให้เขาคุยกันตามสบายดีกว่า

ขมิ้นกับปูน

ความหมาย –ขัดแย้ง หรือทะเลาะกันเมื่อเข้าใกล้กัน

ตัวอย่าง เด็ก ๒ คนนี่มีเรื่องทะเลาะกันไม่ได้หยุด เป็น**ขมิ้นกับปูน**ทีเดียว

ขวานผ่าซาก

ความหมาย –พูดตรง ๆ อย่างไม่เกรงใจใคร โดยไม่คำนึงว่าคำพูดของตนจะบาดใจผู้อื่นหรือไม่

ตัวอย่าง หัวหน้าคนนี้ชอบพูด **ขวานผ่าซาก**ยังงี้แหละ แต่ใจจริงน่ะเป็นคนโอบอ้อมอารีต่อลูกน้อง

ข้างนอกสุกใส ข้างในเป็นโพรง

ความหมาย –ภายนอกดูภูมิฐานหรือร่ำรวย แต่ฐานะที่แท้จริงนั้นตรงกันข้าม

ตัวอย่าง ใคร ๆ ก็คิดว่าเขาเป็นคนร่ำรวย เพราะแต่งตัวดีนั่งรถราคาแพง แต่ที่จริงแล้ว **ข้างนอกสุกใสข้างในเป็นโพรง**ต่างหาก

คงเส้นคงวา

ความหมาย –รักษาและปฏิบัติตามแบบแผนเป็นที่เชื่อถือและไว้วางใจได้

ตัวอย่าง นายอำเภอคนนี้ น่าเคารพ เพราะเป็นคน**คงเส้นคงวา**มาแต่ไหนแต่ไรแล้ว ท่านเคยปฏิบัติตามระเบียบอย่างไร เดี๋ยวนี้ก็ยังคงปฏิบัติอย่างนั้น

คดในข้อ งอในกระดูก

ความหมาย –คดโกงอยู่ในนิสัยสันดาน ใครคบหาสมาคมด้วย ก็จะต้องเดือดร้อนภายหลัง

ตัวอย่าง เขาเป็นคนประเภทที่เรียกว่า **คดในข้อ งอในกระดูก** เราไม่ควรไว้ใจเขาเป็นอันขาด

คนตายขายคนเป็น

ความหมาย –การที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายจัดงานศพอย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น เป็นเหตุให้คนอยู่ข้างหลังต้องเดือดร้อน

ตัวอย่าง เราอย่าไปเอาอย่างงานศพของครอบครัวนั้นเลย ทำแต่พอสมฐานะดีกว่า เดี๋ยวจะได้ชื่อว่า **คนตายขายคนเป็น**

งมเข็มในมหาสมุทร

ความหมาย –ทำงานบางอย่างที่ยากยิ่ง แทบจะเรียกได้ว่าสุดวิสัยที่จะทำให้สำเร็จได้

ตัวอย่าง การที่จะหาคนดีมีคุณธรรม และฉลาดรู้ทันคนไปทำงานในตำแหน่งสำคัญนั้น หายากเหมือน**งมเข็มในมหาสมุทร**ทีเดียว

เงาตามตัว

ความหมาย –ผลของกรรมที่ติดตามสนองผู้กระทำกรรมนั้น ๆ

ตัวอย่าง คนสมัยใหม่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยจะเชื่อกฎแห่งกรรมกัน แต่สำหรับฉันเชื่อว่ากรรมติดตามเราเหมือน**เงาตามตัว**

จับปลาสองมือ

ความหมาย –มีใจไม่แน่นอน ทำกิจที่ยากมากกว่าหนึ่งอย่างในเวลาเดียวกัน จึงผิดพลาดหรือไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร

ตัวอย่าง เธอจะเลือกใครก็ตกลงใจเสียเถอะ อย่ามัวแต่**จับปลาสองมือ**อยู่เลย

จับปูใส่กระด้ง

ความหมาย –พยายามควบคุมเด็กที่อยู่ในวัยซุกซนให้อยู่ในระเบียบซึ่งเป็นงานยาก

ตัวอย่าง ครูที่จะคุมเด็กชั้นนี้ได้ต้องใจเย็น เพราะเด็กพวกนี้ซนจริง ๆ กว่าจะทำให้อยู่ในระเบียบได้ก็ต้องใช้เวลา เหมือน**จับปูใส่กระด้ง**นั่นแหละ

ใจดีสู้เสือ

ความหมาย –เผชิญหน้ากับบุคคลที่ตนเคยเกรงกลัว ก็ต้องทำใจกล้า ไม่หลบเลี่ยง

ตัวอย่าง ที่จริงเราใจคอไม่ค่อยจะดีเหมือนกันเมื่อต้องไปพบผู้จัดการหน้าดุคนนั้น แต่เราก็ทำ **ใจดีสู้เสือ** เรื่องที่เราเตรียมไปพูดกับเขาก็เลยสำเร็จ

ชักใบให้เรือเสีย

ความหมาย –ขัดขวางในการสนทนาหรือในการงาน ทำให้เรื่องออกนอกแนวทางไป จึงไม่ได้ประโยชน์ตามที่ต้องการ

ตัวอย่าง นี่คุณ ขอทีเถอะ อย่ามา**ชักใบให้เรือเสีย**หน่อยเลย เขากำลังพูดธุระการงานกันพอดีพอร้าย เดี๋ยวก็เลยตกลงกันไม่ได้

เมื่อเราสามารถใช้สำนวนได้ถูกต้องตามความหมายและเหมาะแก่กาลเทศะและสถานการณ์แล้ว ภาษาที่เราใช้ในการสื่อสารก็จะสละสลวย มีอรรถรสขึ้น

ต่อไปนี้จะได้ให้ตัวอย่างสำนวนเพิ่มเติมและจะได้ชี้แจงเฉพาะความหมายของสำนวนเท่านั้น ขอให้นักเรียนคิดหาประโยคตัวอย่างเอาเอง

แก้วสารพัดนึก หมายถึง แก้ววิเศษที่ช่วยบันดาลให้บุคคลผู้เป็นเจ้าของได้สิ่งที่ตนปรารถนา

เกลือเป็นหนอน หมายถึง การที่มีคนทรยศเกิดขึ้นในหมู่คณะ ทำให้หมู่คณะต้องเสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศ หรือเสียผลประโยชน์ไป

กำแพงมีหู ประตูมีตา หมายถึง การที่อาจมีผู้รู้เห็น หรือแอบฟังความลับอยู่จึงต้องระมัดระวังไม่พูดพล่อย ๆ

กิ่งทองใบหยก หมายถึง หนุ่มสาวที่มีความเหมาะสมด้วยประการทั้งปวงที่จะเป็นคู่ครองของกันและกัน

คมในฝัก หมายถึง มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดแต่ซ่อนความฉลาดนั้นไว้ยังไม่แสดงออกมา เมื่อยังไม่ถึงเวลาอันสมควร

คลุมถุงชน หมายถึง ลักษณะการสมรสที่จัดขึ้นด้วยความเห็นชอบของผู้ใหญ่ โดยที่คู่บ่าวสาวอาจไม่สมัครใจก็ได้

คว้าน้ำเหลว หมายถึง ผิดหวังในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากผู้ที่ตนคาดหวังว่าเขาจะช่วย

จูงจมูก หมายถึง ถูกใครชักจูงหรือสั่งให้ทำอะไร ก็ทำตามเขาไป โดยไม่มีข้อโต้แย้ง

ชักแม่น้ำทั้งห้า หมายถึง พูดจาอ้อมค้อมอยู่เป็นเวลานาน กว่าจะวกเข้ามาถึงจุดหมายของเรื่อง

ชุบมือเปิบ หมายถึง ฉวยโอกาสรวบเอาผลงานของคนอื่นมาเป็นของตน เพื่อหวังความดีความชอบ โดยที่ตนมิได้ลงทุนลงแรงอะไรเลย

ดอกไม้ริมทาง หมายถึง ผู้หญิงที่ไม่รักนวลสงวนตัว ย่อมง่ายต่อการที่ผู้ชายจะทำลาย

เด็กเลี้ยงแกะ หมายถึง ผู้ที่กล่าวเท็จอยู่เสมอจนไม่มีใครเชื่อถือ แม้จะพูดความจริงในบางโอกาส

นกสองหัว หมายถึง คนที่ไม่น่าไว้วางใจเพราะทำตัวกลับกลอกโลเล ทำตนเข้าด้วยกับทั้งสองฝ่าย

เห็นกงจักรเป็นดอกบัว หมายถึง หลงผิดไป เข้าใจว่าสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยเป็นสิ่งที่ดีงาม ฯลฯ

เท่าที่กล่าวมา จะเห็นว่าสำนวนในภาษาไทยมีมากมาย ล้วนน่าสนใจและจดจำไว้ ตัวอย่างที่ยกมาให้ดูนี้เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น สำนวนทั้งหลายเหล่านี้ เรามีมาตั้งแต่โบราณ และเมื่อเวลาผ่านไป ก็มีสำนวนใหม่ ๆ เกิดขึ้นอีกเรื่อย ๆ ตามเหตุการณ์และความนิยมของประชาชน สำนวนใดเก่า มีความลึกซึ้งคมคายก็เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย และอยู่ได้นาน สำนวนใดต่ำต้นใช้ภาษาไม่ดีก็ไม่เป็นที่นิยม ไม่ช้าก็จะสูญหายไปจากความทรงจำ หากนักเรียนรู้จักสังเกตและเลือกใช้ให้เหมาะสมกับโอกาสก็จะเกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่ส่วนรวม เป็นการช่วยอนุรักษ์สมบัติทางภาษาและวัฒนธรรมของไทยไว้ให้ยั่งยืนตลอดไป

กิจกรรม

๑. ทบทวนความรู้

๑) ที่กล่าวว่าควรใช้ถ้อยคำสำนวนให้มีประสิทธิผลนั้น นักเรียนเข้าใจว่าอย่างไร

๒) รูปลักษณ์ของถ้อยคำหมายความว่าอย่างไร แยกกล่าวให้เห็นชัดเป็นพวก ๆ (ให้ใช้ความรู้เดิมของนักเรียนที่เคยเรียนมาแล้ว ในหนังสือเรียนวิชาหลักภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น)

๓) การรู้จักถ้อยคำและเข้าใจความหมายของถ้อยคำมากพอ จะเกิดประโยชน์อย่างไร

๔) ในการเลือกใช้ถ้อยคำให้มีประสิทธิผล มีข้อที่ควรคำนึงอย่างไรบ้าง

๕) ความหมายเฉพาะของคำ หมายความว่าอย่างไร ยกตัวอย่าง

๖) ความหมายเทียบเคียงกับคำอื่นหมายความว่าอย่างไร ยกตัวอย่าง

๗) ยกตัวอย่างคำที่มีความหมายตามตัว กับคำที่มีความหมายเชิงอุปมา มา ๕ คำ และชี้ให้เห็นด้วยว่ามีความหมายตามตัว และความหมายเชิงอุปมาอย่างไร

๘) ความหมาย "นัยตรง" กับความหมาย "นัยประหวัด" มีข้อแตกต่างในประการที่สำคัญ ๆ อย่างไร

๙) เราอาจนำถ้อยคำมาเทียบเคียงกันโดยพิจารณาถึงความหมายของคำในแง่ต่าง ๆ ได้อย่างไรบ้าง

๑๐) ยกตัวอย่าง

(๑) คำที่มีความหมายเหมือนกันมา ๕ ชุด ชุดละอย่างน้อย ๓ คำ

(๒) คำที่มีความหมายตรงข้ามกัน ๑๐ คู่

(๓) คำที่มีความหมายร่วมกัน ๑๐ ชุด ชุดละอย่างน้อย ๒ คำ

(๔) คำที่มีความหมายแคบกว้างต่างกัน ๕ ชุด ชุดละอย่างน้อย ๓ คำ

๑๑) จงชี้ให้เห็นถึงวิธีการใช้ถ้อยคำอย่างมีประสิทธิผลมาอย่างกว้าง ๆ

๑๒) คำ **สำนวน** ตามที่ใช้ในบทเรียนนี้มีความหมายว่าอย่างไร ตอบโดยใช้ถ้อยคำของนักเรียนเอง

๑๓) การใช้สำนวนให้มีประสิทธิผล มีวิธีการอย่างไร แตกต่างจากการใช้ถ้อยคำทั่วไปหรือไม่อย่างไร

๒. กิจกรรมกลุ่ม

๑) นักเรียนจับคู่ช่วยกันรวบรวมคำไทยที่มีรูปลักษณ์ต่าง ๆ กัน ได้แก่ คำมูลพยางค์เดียว คำมูลหลายพยางค์ คำประสม คำซ้อน (ซ้อนเพื่อเสียงและซ้อนเพื่อความหมาย) คำซ้ำ (ซ้ำ ๑ คู่ และซ้ำ ๒ คู่) ประเภทละ ๒๐ คำ เขียนส่งครู เมื่อครูตรวจดูเห็นว่าถูกต้องแล้วก็มอบให้นักเรียน ๕ คน ช่วยกันแยกประเภทคำทั้งหมดที่รวบรวมได้ โดยตัดคำที่ซ้ำกันออกไป แล้วคัดลอกไว้ในสมุดของชั้น หรือพิมพ์แจกกันแล้วแต่กรณี

๒) ให้นักเรียนอภิปรายร่วมกันโดยมีขั้นตอนตามลำดับดังนี้

ก. นักเรียนคนหนึ่งยกคำที่เกี่ยวกับสัตว์เลี้ยง หรือสิ่งอื่น ๆ ที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน ขึ้นมาคำหนึ่ง

ข. นักเรียนในกลุ่มช่วยกันบอกความหมายนัยตรงของคำนั้น เรียบเรียงให้สละสลวยแล้วเขียนลงไว้

ค. นักเรียนในกลุ่มแสดงความรู้สึกของตนว่าคำนั้นอาจทำให้ตนคิดเป็นความหมายนัยประหวัดไปได้อย่างไรบ้าง

ง. เรียบเรียงข้อความเป็นเรื่องราวสั้น ๆ ใช้คำนั้นโดยมุ่งหมายให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจความหมายนัยตรง

จ. นำคำนั้นมาแต่งเป็นเรื่องราวสั้น ๆ โดยมุ่งให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกต่าง ๆ

๓) ทำงานร่วมกันตามขั้นตอนต่อไปนี้

ก. ช่วยกันรวบรวมคำที่มีความหมายแคบกว้างต่างกัน ประมาณ ๑๕ คู่

ข. นำคำเหล่านั้นมาแต่งให้เป็นประโยค เรียบเรียงให้เป็นเรื่องราว

ค. ช่วยกันอธิบายว่าคำที่เลือกมานั้นแคบกว้างต่างกันอย่างไร เขียนคำอธิบายลงไว้ด้วย

๔) ทำเช่นเดียวกับในข้อ ๓ แต่เปลี่ยนเนื้อหาให้เป็น

(๑) การรวบรวมคำที่มีความหมายร่วมกัน

(๒) การรวบรวมคำที่มีความหมายตรงข้ามกัน

๕) ช่วยกันแต่งบทสนทนาสั้น ๆ โดยใช้คำที่มีความหมายเกี่ยวเนื่องกับคำอื่น เช่น ชิ คะ เพราะ จึง ใน นั้น ฯลฯ

เนื้อหาในการสนทนาแต่ละบทให้เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งต่อไปนี้

(๑) ความประหยัด

(๒) การรักษาความสะอาด

(๓) การไปทัศนศึกษา

(๔) การทำสวนครัว

(๕) การดูแลสัตว์เลี้ยง

(๖) การอยู่ค่ายพักแรม

(๗) การออกกำลังกาย

(๘) ยาประจำบ้าน

(๙) การเลือกคู่

(๑๐) ความเชื่อถือทางไสยศาสตร์

๖) ช่วยกันต่อเติมสำนวนต่อไปนี้ให้สมบูรณ์

ประเภท ๔ คำเรียงกัน

ข้าวยาก.....	เคราะห์หาม.....	เงยหน้า.....
จิ้มลิ้ม.....	ฉกชิง.....	ซักไซ้.....
ดุด่า.....	ดีดสี.....	ตัดช่อง.....
ติฉิน.....	ทำมา.....	เทือกเถา.....

ประเภท ๖ คำเรียงกัน

ขุดด้วยปาก.....	ชั่วเจ็ดที.....	น้ำป่าใส.....

ปล้ำผีลุก..... พลัดที่นา..... ฝนสั่งฟ้า.....
สามวันดี..... เลือกที่รัก..... เสียงเท่าฟ้า.....

ประเภท ๘ คำ

ข้างนอกสุกใส..... คนชังมีนัก.....
ซื้อวัวหน้านา..... น้ำขุ่นไว้ใน.....
ผู้ดีเดินตรอก..... มั่งมีในใจ.....
ยิ่งมียิ่งได้..... รักยาวให้บั่น.....

๗) จงเติมสำนวนเปรียบเทียบในช่องว่างให้รับกับข้อความที่มีอยู่แล้ว

(๑) เขาทำงาน.....แต่กระนั้นรายจ่ายก็ยังท่วมรายได้
(๒) ดวงตาของเธอสุกใส.....
(๓) เธอควรจะเตือนน้องของเธออย่าให้เห็น.....เป็น.....
(๔) คุณตอบอย่างนั้นเขาเรียกว่าตอบอย่าง.....ดิน
(๕) เพ็ญศรีแต่งตัวแล้วสวยจนจำเกือบไม่ได้ นี่แหละเขาว่าไก่.....คน.....
(๖) เรื่องนี้ฉันเห็นว่าผิดทั้งสองคนนั่นแหละ อย่างที่เขาเรียกว่า.....ก็.....ก็.....
(๗) เราไม่ควรจัดงานให้หรูหราฟุ่มเฟือยเกินไป เดี๋ยวจะเข้าทำนองตำ.....น้ำ
(๘) ฉันไม่ชอบไปซื้อของร้านนั้น คนขายหน้าตาสวยดี แต่พูดจาเหมือนมะ.....น้ำ

๓. กิจกรรมเสริม

๑) แบ่งกลุ่ม ทำแฟ้มรวบรวมสำนวนไทยให้ได้มากที่สุด เรียงตามลำดับอักษรโดยจำแนกเป็นประเภท มีเสียงสัมผัส และไม่มีเสียงสัมผัส และเรียงคำไว้เป็นหมวด เช่น หมวด ๔ คำ ๖ คำ ฯลฯ เสร็จแล้วเปลี่ยนกันอ่าน

๒) แบ่งกลุ่มทำสมุดรวบรวมคำพ้องรูปและคำพ้องเสียงให้ได้มากที่สุด แล้วระบุว่าคำนั้นมีความหมายเฉพาะของคำ หรือมีความหมายเทียบเคียงกับคำอื่นอย่างไร

๓) จัดอภิปรายเป็นคณะ ในหัวข้อ "สำนวนไทยกับค่านิยมของคนไทย" อาจจัดในชั้นหรือในวันกิจกรรมของชุมนุมภาษาไทยก็ได้

บทที่ ๕
การเขียนเชิงวิชาการและกิจธุระ

นักเรียนได้ทราบมาแล้วจากหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๑ ว่ากระบวนการเขียนเพื่อแสดงความรู้ ความคิด ความรู้สึก และความต้องการของมนุษย์นั้นแจกแจงเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ได้อย่างไรบ้าง และมีขั้นตอนอย่างไร กระบวนการเขียนกับกระบวนการคิดมีความสัมพันธ์กันอย่างไร นอกจากนี้นักเรียนก็ยังได้ฝึกการเขียนจดหมายประเภทต่าง ๆ มาแล้วพอสมควร

ในบทนี้ เราจะได้เพ่งเล็งถึงการเขียนอีก ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ซึ่งนักเรียนทุกคนจะต้องมีโอกาสใช้ ทั้งในปัจจุบันและในภายภาคหน้า การเขียนทั้ง ๒ ประเภทนี้ได้แก่การเขียนรายงานเชิงวิชาการและการเขียนเชิงกิจธุระบางประเภท

ตอนที่ ๑ การเขียนรายงานเชิงวิชาการ

การเขียนรายงานเชิงวิชาการ หมายถึงการนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าอย่างมีระบบ โดยอ้างอิงหลักฐานที่มาอย่างมีแบบแผนแน่นอน อาจทำเป็นรายบุคคลหรือเป็นคณะก็ได้

โดยที่การอ้างอิงหลักฐานที่มา เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการเขียนรายงานเชิงวิชาการ นักเรียนจึงจำเป็นต้องเข้าใจวิธีการจดบันทึกข้อความรู้หรือข้อมูลต่าง ๆ จากหลักฐานที่มา ให้เป็นระบบเสียก่อน ดังจะได้กล่าวต่อไป

วิธีการจดบันทึก

นักเรียนเคยได้เรียนเกี่ยวกับการเขียนบันทึกมาแล้วจากหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๑ แต่ที่เราจะได้เรียนต่อไปในบทนี้เป็นเรื่องของการจดบันทึกซึ่งแตกต่างจากการเขียนบันทึกมาก เพราะการจดบันทึกนั้นเป็นกระบวนการในขณะที่เรากำลังรับสาร ส่วนการเขียนบันทึกนั้นเป็นกระบวนการในการส่งสาร

การจดบันทึกอาจจำแนกออกได้ ดังนี้

๑. จดบันทึกจากการฟัง เช่น จดบันทึกคำบรรยาย ปาฐกถา การอภิปราย การสัมภาษณ์ การประชุม รายการจากวิทยุและโทรทัศน์

๒. จดบันทึกจากการอ่าน เช่น จดบันทึกจากหนังสือ หนังสือพิมพ์ ตลอดจนเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

๓. จดบันทึกจากประสบการณ์ตรง เช่น จดบันทึกเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้พบเห็นได้สังเกต ในชีวิตประจำวันหรือในโอกาสพิเศษต่าง ๆ

นักเรียนจะจดบันทึกจากแหล่งใดก็ตาม มีหลักสำคัญที่ควรระลึกไว้ดังนี้

๑. เก็บข้อมูลหรือข้อความให้ถูกต้องตรงตามที่ปรากฏอยู่จริง

๒. ระบุแหล่งที่มาให้ชัดเจน รวมทั้งบอกวัน เดือน ปี ที่ได้บันทึกไว้ด้วย

๓. จดบันทึกอย่างมีระบบให้เป็นระเบียบเดียวกัน

ต่อไปนี้จะได้แนะวิธีจดบันทึกจากแหล่งที่มาทั้ง ๓ ประเภท ตามที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นลำดับไป

๑. วิธีจดบันทึกจากการฟัง

การจดบันทึกจากการฟังจะได้ผลดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพในการฟังของผู้จดบันทึก ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๑ ได้กล่าวถึงการพัฒนาสมรรถภาพการฟังมาแล้ว นักเรียนจึงควรทบทวนความรู้จากหนังสือเล่มนั้น และพยายามเพิ่มพูนประสบการณ์ในการฟังของตนให้มากยิ่งขึ้นเพื่อที่จะได้สามารถฟังแล้วเข้าใจ จับประเด็น วิเคราะห์ และตีความได้

ในขณะที่กำลังฟังอยู่นั้น เราไม่สามารถจดคำพูดได้ทุกคำ ฉะนั้นวิธีจดบันทึกจากการฟังจึงจำเป็นต้องรู้จักเลือกจดเฉพาะประเด็นสำคัญ กล่าวคือต้องสามารถแยกใจความสำคัญออกจากพลความได้ ข้อความตอนใดที่ไม่สำคัญหรือไม่เกี่ยวกับเรื่องนั้นโดยตรงก็ไม่จำเป็นต้องจด ทั้งนี้อาจใช้อักษรย่อหรือเครื่องหมายที่ใช้กันทั่วไป เพื่อให้บันทึกไว้ได้อย่างรวดเร็ว เช่น

ร.ร.	แทน	โรงเรียน
ร. ๑	แทน	รัชกาลที่ ๑
∴	แทน	เพราะฉะนั้น
>	แทน	มากกว่า

นักเรียนอาจใช้อักษรย่อหรือเครื่องหมายของนักเรียนเองโดยเฉพาะ แต่ทั้งนี้ต้องให้เป็นระบบ จะได้ไม่สับสนภายหลัง

เพื่อให้นักเรียนเข้าใจวิธีการจดบันทึกจากการฟังโดยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จะแสดงตัวอย่างการจดบันทึกดังนี้

ตัวอย่างการจดบันทึกจากการฟัง

(๒ พ.ย. ๒๔)

ข้อความที่ได้ฟัง	การจดบันทึก
ต่อไปนี้ท่านจะได้ฟังบทความเรื่อง "ของดีที่วัดระฆัง" ซึ่ง "ฉิชา" ได้เขียนไว้ในหนังสือสตรีสาร ภาคพิเศษ หน้า ๑๑ ฉบับที่ ๑๘ วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๒๔	"ของดีที่วัดระฆัง" ของ "ฉิชา" จาก *สตรีสาร* ภาคพิเศษ ฉบับ ๑๘ ๒ ส.ค. ๒๔ รายการวิทยุ "เที่ยวเมืองไทย ๕ นาที"
เพื่อนเคยได้ยินชื่อวัดระฆังมาบ้างหรือไม่ วัดระฆัง มีชื่อเต็มว่า วัดระฆังโฆสิตาราม เป็นวัดเก่าแก่โบราณมีมาตั้งแต่ก่อนสมัยรัชกาลที่ ๑ แต่เดิมชื่อวัดบางหว้าใหญ่	วัดระฆังโฆสิตารามเป็นวัดเก่า มีมาก่อนสมัย ร. ๑ เดิมชื่อวัดบางหว้าใหญ่
เพื่อน ๆ อาจจะเคยได้ยินชื่อโรงเรียนสตรีวัดระฆังซึ่งตั้งอยู่บริเวณเดียวกับวัด อยู่ฝั่งธนบุรี ตั้งอยู่ตรงข้ามฝั่งแม่น้ำกับพระบรมมหาราชวัง ถ้านั่งเรือข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยา จะมีท่าให้เรือข้ามฟากจอด เรียกว่าท่าน้ำวัดระฆัง	ร.ร.สตรีวัดระฆัง ตั้งอยู่บริเวณวัดนี้ อยู่ฝั่งธน ฯ ตรงข้ามกับพระบรมมหาราชวัง ลงเรือข้ามฟากไปถึงวัดได้
ที่วัดระฆังแห่งนี้มีศิลปวัตถุที่สำคัญ สวยงาม และมีชื่อเสียงมาก คือพระปรางค์และหอพระไตรปิฎก	มีศิลปวัตถุที่งดงาม สำคัญ มีชื่อเสียง คือ ๑. พระปรางค์

ข้อความที่ได้ฟัง	การจดบันทึก
ซึ่งเรียกกันเป็นที่เข้าใจว่า หอไตร วัดระฆัง	๒. หอพระไตรปิฎก
เพื่อน ๆ บางคนอาจเคยเดินผ่านวัดระฆังมาแล้ว แต่อาจไม่ได้สนใจว่าจะมีสิ่งใดงดงามน่าชมเหมือนกับการเดินผ่านตึกเก่า ๆ ซุ้มประตูเก่า ๆ แต่ถ้าเพื่อน ๆ ลองหยุดคิดสักนิดว่า ของเก่า ๆ ที่เพื่อน ๆ เห็นหรือเดินผ่านนั้นมีความเป็นมาอย่างไร ใครสร้าง สร้างตั้งแต่เมื่อใด	
เหมือนกับการที่เราไปเดินเล่นที่จังหวัดอยุธยา แล้วเดินผ่านซากโบราณสถานต่าง ๆ ถ้าเราไม่ได้ให้ความสนใจ เราก็อาจเพียงเดินผ่านไป แต่ถ้าเพื่อน ๆ ลองสร้างมโนภาพขึ้นในใจว่า สิ่งของที่ปรักหักพังนี้ถ้ายังอยู่ในสภาพที่ดีจะเป็นอย่างไร สมัยนั้นเขาใช้ทำอะไร ใครสร้าง เพื่อน ๆ ก็จะเกิดความรู้สึกสนุกและอยากเรียนรู้เพิ่มเติมให้ถูกต้องว่า จริง ๆ แล้วเรื่องราวของโบราณสถานแห่งนั้นมีความเป็นมาอย่างไรสำคัญอย่างไร	
เหมือนกับพระปรางค์ที่วัดระฆัง ซึ่งเป็นพระปรางค์องค์ที่ทำขึ้นอย่างสวยงามและถูกแบบแผน เพียงองค์เดียวในกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อน ๆ อาจยังไม่ทราบว่าสวยงามและถูกแบบอย่างไร แต่เพื่อน ๆ อาจเรียนรู้ศึกษาเพิ่มเติมในเวลาต่อไป ในขั้นต้นเพื่อน ๆ อาจไปชมของจริง เพื่อดูความงามที่มีผู้กล่าวขานนั้นว่าเป็นเช่นไร ถ้าเพื่อน ๆ สนใจจริงก็อาจถามผู้รู้ให้อธิบายเพื่อความกระจ่างเพิ่มได้	พระปรางค์วัดระฆังสร้างอย่างสวยงามถูกแบบแผน เพียงองค์เดียวในกรุงรัตน ฯ

ข้อความที่ได้ฟัง	การจดบันทึก
ที่วัดระฆังนี้ ยังมีศิลปวัตถุมีค่าควรเมืองอีกชิ้นหนึ่ง คือหอพระไตรปิฎก ที่กล่าวมาแต่ต้น	มีหอไตรมีค่าควรเมือง
หอไตรนี้สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นเรือนฝากระดานหลังคามุงกระเบื้อง สามหลังแฝด มีชานหน้า แต่เดิมนั้นปลูกอยู่กลางสระ ต่อมารื้อถอนย้ายขึ้นมาบนบก รอดปากเหยี่ยวปากกามาได้อย่างน่าใจหาย	สร้างสมัย ร. ๑ เรือนฝากระดานมุงกระเบื้อง สามหลังแฝด มีชานหน้า เดิมปลูกกลางสระ ต่อมาย้ายมาปลูกบนบก
รอดปากเหยี่ยวปากกา หมายความว่า รอดพ้นอันตราย เพราะเป็นที่ประจักษ์แพร่หลายขึ้นมาว่าหอไตรนี้งดงามและมีค่า จึงมีการอนุรักษ์ (บำรุงรักษาไว้) หาไม่แล้วก็อาจโดนรื้อถอนทำลายไปได้ ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์	เพราะประจักษ์กันแพร่หลายว่าหอไตรนี้งาม มีค่า จึงมีการอนุรักษ์ไว้
หอพระไตรปิฎกวัดระฆังแห่งนี้มีคุณค่าทั้งทางสถาปัตยกรรมไทย และทางด้านจิตรกรรมฝาผนัง เพื่อน ๆ ที่เคยไปเที่ยวชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อาจเคยเห็นเคยชมภาพจิตรกรรมฝาผนังมาบ้าง ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งของยุครัตน-โกสินทร์อยู่ที่หอไตรวัดระฆังนี้	คุณค่าหอไตร — สถาปัตยกรรมไทย, จิตรกรรมฝาผนัง มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่งามที่สุดแห่งหนึ่งของกรุงรัตน ฯ
ปัจจุบันมีการอนุรักษ์หอไตรแห่งนี้อย่างดี โดยมีอาจารย์เฟื้อ หริพิทักษ์ เป็นผู้ทุ่มเทสละแรงกายแรงใจ ทำการอนุรักษ์ อาจารย์เฟื้อ เป็นนักศึกษารุ่นแรกของอาจารย์ศิลป พีระศรี ผู้วางรากฐานศิลปะสมัยใหม่ในเมืองไทย อาจารย์เฟื้อ นิยมและเห็นคุณค่าของงานศิลปะในอดีต และอุทิศเวลาเพื่อการอนุรักษ์มาเป็นเวลานาน	ปัจจุบันอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี ผู้ที่ทุ่มเทในการอนุรักษ์คือ อ.เฟื้อ หริพิทักษ์ ศิษย์ อ.ศิลป พีระศรี ผู้วางรากฐานศิลปะสมัยใหม่ในไทย เป็นผู้เห็นคุณค่างานศิลปะในอดีต จึงอุทิศเวลาอนุรักษ์มาเป็นเวลานาน

ข้อความที่ได้ฟัง	การจดบันทึก
เพื่อน ๆ อาจแวะไปชมความงามของหอไตร และพระปรางค์ที่วัดระฆังได้ ถ้ามีโอกาส ประตูและซุ้มประตูของหอไตรเป็นอีกอย่างหนึ่งที่ฝีมืองานแกะไม้งามเป็นเลิศ ดูแล้วประหลาดใจว่าทำไมคนโบราณถึงได้ทำงานศิลปกรรมได้งดงามจนคนรุ่นหลังอดทึ่งไม่ได้	ประตูและซุ้มประตูของหอไตร มีงานแกะไม้ที่งามเป็นเลิศ
เพื่อน ๆ เคยสงสัยไหมว่า ทำไมงานศิลปกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียนฝาผนัง วัดวาอาราม งานแกะไม้ งานหัตถกรรมต่าง ๆ นั้น ทำไมคนสมัยโบราณถึงทำได้งดงามวิจิตรบรรจงกว่างานแบบเดียวกันในสมัยปัจจุบันมาก	น่าคิดว่า ทำไมคนโบราณจึงทำงานศิลปะงามกว่าสมัยนี้

เมื่อเราจดบันทึกไปในขณะที่ฟังตามที่แสดงให้ดูข้างต้นนี้แล้ว เราก็ควรย้อนระลึกอีกทีหนึ่งว่าเจตนาที่แท้จริงของเจ้าของบทความตามที่ผู้อ่านได้อ่านให้เราฟังนั้น เป็นไปในทำนองใด ให้ความรู้ล้วน ๆ หรือกระตุ้นให้เราใช้ความคิด หรือให้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับตัวอย่างที่ผ่านมานี้คงจะเป็นว่า ผู้เขียนต้องการแนะให้เราสนใจและมองเห็นคุณค่าของโบราณวัตถุหรือโบราณสถานที่เราได้พบเห็น แนะให้เราสนใจศึกษาความเป็นมา อาทิ ใครสร้าง สร้างเมื่อใด เมื่อเราระลึกได้เช่นนี้แล้ว ในการเรียบเรียงบันทึกสิ่งที่เราได้ฟัง เราก็ควรจะเขียนแสดงไว้ด้วย

อนึ่ง ในการเรียบเรียงนั้น อย่าทิ้งเวลาให้เนิ่นนานจนเกินไป เพราะผู้จดยังสามารถจำข้อความบางตอนที่ไม่ได้จดลงไว้ จะได้เพิ่มเติมให้สมบูรณ์

ตัวอย่างบทเรียบเรียงจากบันทึกข้างต้น มีดังนี้

วัดระฆังโฆสิตารามเป็นวัดเก่า สร้างก่อนสมัยรัชกาลที่ ๑ เดิมชื่อว่าวัดบางหว้าใหญ่ วัดนี้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาทางฝั่งธนบุรี อยู่ตรงกันข้ามกับพระบรมมหาราชวัง

ที่วัดระฆังมีงานศิลปะที่สำคัญ งดงามและมีชื่อเสียงมากคือ พระปรางค์และหอพระไตรปิฎก เจ้าของบทความแนะว่า เมื่อเราพบโบราณวัตถุหรือโบราณสถานควรสนใจศึกษาความเป็นมาว่า ใครสร้าง สร้างเมื่อใด

พระปรางค์วัดระฆังได้ชื่อว่าเป็นพระปรางค์องค์เดียวที่สร้างขึ้นอย่างสวยงามและถูกแบบในกรุงรัตนโกสินทร์

หอไตรวัดระฆัง เป็นสถาปัตยกรรมที่มีค่าควรเมือง สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นเรือนฝากระดานสามหลังแฝด มีชานหน้า หลังคามุงกระเบื้อง เดิมปลูกอยู่กลางสระ ต่อมาย้ายขึ้นมาปลูกไว้บนบก เป็นที่ทราบกันแพร่หลายว่า หอไตรนี้งดงามทรงคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ จึงไม่ถูกรื้อถอนไป

นอกจากมีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมไทยแล้ว ก็ยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่งามที่สุดแห่งหนึ่งของยุครัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ประตูและซุ้มประตูของหอไตรยังมีงานฝีมือแกะไม้งามเป็นเลิศอีกด้วย

ผู้ที่ทุ่มเทแรงกายแรงใจในการอนุรักษ์หอไตรแห่งนี้ คือ อาจารย์เฟื้อ หริพิทักษ์ ซึ่งเป็นผู้ที่เห็นคุณค่างานศิลปะในอดีต จึงอุทิศเวลาทำการอนุรักษ์ตลอดมา

เจ้าของบทความได้ฝากข้อคิดแก่ผู้ฟังว่าเหตุใดงานศิลปกรรมของคนสมัยก่อนจึงวิจิตรบรรจงกว่างานศิลปะในสมัยปัจจุบัน

สิริชา ทองสกุล ผู้บันทึก
๒ พ.ย.๒๔

นอกจากนี้ในการฟังชนิดอื่น ๆ เช่น การฟังสัมภาษณ์ การฟังการอภิปราย และการฟังการประชุม วิธีการจดบันทึกก็เป็นไปในทำนองเดียวกับที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น เพียงแต่มีข้อปลีกย่อยแตกต่างกันไป จะได้กล่าวเฉพาะที่นักเรียนควรทราบไว้ ดังนี้

การจดบันทึกการสัมภาษณ์ เมื่อผู้จดบันทึกไม่ได้เป็นผู้สัมภาษณ์เอง ควรแยกจดบันทึกคำถามของผู้สัมภาษณ์ออกจากคำตอบของผู้ให้สัมภาษณ์ ไม่ให้ปะปนกัน เพื่อจะได้สะดวกเวลาเรียบเรียงภายหลัง แม้ว่าในการเรียบเรียงนั้นจะไม่แยกคำถามและคำตอบออกจากกันก็ตาม

เมื่อผู้บันทึกเป็นผู้สัมภาษณ์เอง ตามปกติผู้สัมภาษณ์จะเตรียมคำถามไว้ล่วงหน้าแล้ว อาจจดเฉพาะคำตอบของผู้ให้สัมภาษณ์เท่านั้นก็ได้

การจดบันทึกการอภิปรายเป็นคณะ ควรจดเฉพาะข้อความสำคัญของคำพูดของผู้อภิปรายเป็นคน ๆ ไปทุกครั้งที่พูด ไม่ว่าในการเรียบเรียงเพื่อนำเสนอนั้นจะใช้วิธีใดก็ตาม

การจดบันทึกการประชุม ควรจดไปตามระเบียบวาระ โดยใช้วิธีการเดียวกับการจดบันทึกการอภิปราย แต่ต้องระวังในการใช้คำให้ถูกต้อง เป็นต้นว่า เมื่อใดเป็นการเสนอ ตั้งข้อสังเกต สนับสนุน โต้แย้ง แจ้งให้ทราบ เมื่อใดเป็นมติ และมตินั้นเป็นมติโดยเอกฉันท์หรือไม่ ควรระบุไว้ด้วย เมื่อใดเป็นข้อยุติหรือข้อสรุป ก็ต้องบอกไว้ให้ชัดเจนด้วยเช่นกัน

๒. วิธีจดบันทึกจากการอ่าน

นักเรียนควรทบทวนความรู้เรื่องการอ่านที่เคยเรียนมาแล้วในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๑ และควรฝึกฝนให้มากยิ่งขึ้น ในการอ่านเพื่อเก็บความรู้ และการจัดลำดับความสำคัญของข้อความที่อ่าน

ในการจดบันทึกจากการอ่านนั้น มีสิ่งสำคัญที่จะต้องเข้าใจและปฏิบัติ ๓ ประการคือ

๑) การบอกแหล่งที่มา
๒) วิธีจดบันทึกข้อความ
๓) รูปแบบในการจดบันทึก

การบอกแหล่งที่มา การบอกแหล่งที่มาของข้อความที่บันทึก เป็นการแสดงมารยาทอันดีต่อเจ้าของเรื่องเดิม และเป็นประโยชน์ในการแสดงหลักฐานอ้างอิงด้วย การบอกแหล่งที่มานั้นควรใช้ให้เป็นระบบเดียวกัน ดังตัวอย่างข้างล่างนี้

หนังสือเล่ม ให้ระบุ
ชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง ครั้งที่พิมพ์ สถานที่พิมพ์ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์ ปีที่พิมพ์ หน้า

ตัวอย่าง ท.กล้วยไม้ ณ อยุธยา. **สองร้อยปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร : สารศึกษาการพิมพ์, ๒๕๒๔. หน้า ๑๔ – ๑๘.

บุญชู เจนพนัส และสมศรี พนมวัน ณ อยุธยา. **คำอธิบายระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. ๒๕๐๖**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสารการพิมพ์, ๒๕๒๒. หน้า ค.

วิภา กงกะนันทน์. **วรรณคดีศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓. หน้า ๑๐.

นิตยสารหรือวารสาร ให้ระบุ
ชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง ชื่อวารสาร ปีที่ ฉบับที่ วันที่ เดือน พ.ศ. เลขหน้า

ตัวอย่าง สมศรี สุกุมลนันทน์. "แก้วมาลูน." **สตรีสาร** ๓๔ (มิถุนายน ๒๕๒๔) : ๕๑ – ๕๕.

สุจิตต์ วงศ์เทศ และทรงวิทย์ ดลประสิทธิ์. "หลวงประดิษฐไพเราะ : ๑๐๐ ปี นักดนตรีเอกกรุงรัตนโกสินทร์." **ศิลปวัฒนธรรม** ๒ (สิงหาคม ๒๕๒๔) : ๑๖ – ๕๗.

หนังสือพิมพ์ ให้ระบุ
ชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง ชื่อหนังสือพิมพ์ วันที่ เดือน ปี เลขหน้า

ตัวอย่าง ดีพร้อม ไชยวงศ์เกียรติ."ทำปุ๋ยหมักใช้ได้ใน ๓๒ วัน." **ไทยรัฐ** (๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๔) : ๗.

ในกรณีที่ไม่ปรากฏรายการชื่อผู้แต่ง ให้ใส่ชื่อบทความไว้ในตำแหน่งรายการชื่อผู้แต่ง

ตัวอย่าง "นมผงเลี้ยงทารก ความสูญเปล่าของประเทศยากจน." **สยามรัฐ** (๑๕ มิถุนายน ๒๕๒๔) : ๔.

วิธีจดบันทึกข้อความ วิธีจดบันทึกข้อความอาจทำได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้จดบันทึก ที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

(๑) จับสาระสำคัญของข้อความที่อ่านและจดบันทึกโดยใช้ถ้อยคำของเราเอง ทั้งนี้ให้ตรงกับความเดิม โดยไม่ต่อเติม

(๒) ใช้ถ้อยคำบางคำที่สำคัญจากต้นฉบับประสมกับถ้อยคำของเราเอง โดยไม่ต่อเติมเช่นกัน

(๓) จดข้อความตอนใดตอนหนึ่งจากหนังสือหรือเอกสารที่เราอ่านเพื่อใช้ในการอ้างอิง โดยจดให้ตรงตามต้นฉบับทุกประการ ใส่เครื่องหมายอัญประกาศกำกับไว้

(๔) ทำโดยวิธีใดวิธีหนึ่งใน ๓ วิธีข้างต้น และแสดงความคิดเห็นหรือข้อสังเกตเพิ่มเติม โดยระบุไว้ให้ชัดว่าตอนนี้เป็นความคิดเสริมของเรา และแยกเขียนไว้อีกตอนหนึ่งต่างหาก

รูปแบบในการจดบันทึก การจดบันทึกควรจดเพียงด้านเดียวบนแผ่นกระดาษที่มีขนาดเดียวกัน เราควรวางรูปแบบในการจดบันทึกตามลำดับดังนี้ หัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อย แหล่งที่มาของเอกสารที่อ่าน เลขหน้าที่ข้อความนั้นปรากฏ เนื้อความ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

การทำปุ๋ยหมัก – สูตรวัสดุที่ใช้

ดีพร้อม ไชยวงศ์เกียรติ. "ทำปุ๋ยหมักใช้ได้ใน ๓๒ วัน." **ไทยรัฐ** (๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๔) : ๗.

สูตรวัสดุที่ใช้ทำปุ๋ยหมักของกรมพัฒนาที่ดิน เศษพืช (ใบไม้ใบหญ้า) เศษฟาง กากอ้อย หรืออื่น ๆ ๑,๐๐๐ กิโลกรัม มูลสัตว์ ๒๐๐ กิโลกรัม ปุ๋ยแคลเซียมแอมโมเนียไนเตรท ๒ กิโลกรัม อะโกรแม็กซ์เซ็ลโลสะแตท (ตัวเชื้อ) ๕๐ กรัม อะโกรแม็กซ์ชนิดเข้มข้น (สารเร่ง) ๑๐๐ ซี.ซี.

๓. วิธีจดบันทึกจากประสบการณ์ตรง

ความรู้บางอย่างเราไม่อาจหาได้จากการอ่านหรือการฟัง ต้องอาศัยการไปดูและสังเกตด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น เมื่อเราไปดูการปฏิสังขรณ์วัดพระแก้ว ไปเยี่ยมฟาร์มตะพาบน้ำ หรือฟาร์มปลาบู่ ฯลฯ เราย่อมจะได้รับความรู้เป็นอันมาก ความรู้ดังกล่าวเราไม่อาจหาได้จากการอ่านหรือการฟัง เพราะเป็นความรู้จากประสบการณ์ตรง แต่เราก็อาจใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาเขียนรายงานได้เป็นอย่างดี

การบันทึกจากการสังเกตเท่าที่กล่าวมาข้างต้น แม้ในบางครั้งเรามิได้มีความมุ่งหมายอย่างแน่ชัดว่า จะนำมาใช้เรียบเรียงความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นโดยตรงก็ตาม แต่การสังเกตและบันทึกไว้ให้อยู่ในรูปของอนุทิน ก็นับว่าเป็นนิสัยที่ดี ควรปลูกฝังให้ติดตัวต่อไป

วิธีการจดบันทึกจากการสังเกตของจริงนั้น กล่าวโดยทั่ว ๆ ไปก็คล้าย ๆ กับการบันทึกจากการอ่านและการฟังนั่นเอง กล่าวคือ เราต้องรู้จักสังเกตสิ่งที่สำคัญ ๆ สังเกตดูความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่เราเห็นนั้นว่าเกี่ยวข้องกันอย่างไร แต่ละสิ่งแต่ละอย่างทำหน้าที่หรือมีพันธกิจต่อกันอย่างไร เราก็บันทึกลงไว้ ตามที่ได้สังเกตเห็น และถ้าเรามีข้อสงสัย หรือมีความคิดเห็นอย่างไรก็บันทึกลงไว้เช่นกัน แต่ควรแยกไว้ต่างหากให้เห็นชัดว่า ตรงนั้น ๆ เป็นความคิดเห็นของเรา มิใช่ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตโดยตรง เมื่อเรามีโอกาสเรียบเรียงบันทึก เราก็ควรย้อนระลึกถึงประสบการณ์จากการสังเกตของเราในครั้งนั้น แล้วเรียบเรียงลงไว้ตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. ระบุเรื่องที่จะบันทึก

๒. บอกวัน เวลา สถานที่ ให้ถูกต้อง

๓. ระบุชื่อผู้เกี่ยวข้อง

๔. บอกสภาพของสิ่งที่บันทึกให้ชัดเจน เช่นเมื่อไปสังเกตโรงงานอุตสาหกรรม ก็อาจบอกสภาพของโรงงานนั้นว่าทรุดโทรมหรือทันสมัย ฯลฯ

๕. เรียบเรียงตามลำดับเหตุการณ์

๖. ถ้ามีข้อสังเกตหรือมีความคิดเห็นประการใด ควรเรียบเรียงไว้ตอนท้าย ทั้งนี้ควรเขียนให้รวบรัด ให้รายละเอียดเฉพาะที่จำเป็น ไม่ใช้ถ้อยคำฟุ่มเฟือย

การบันทึกจากการอ่าน การฟัง และการได้ประสบมา ตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ นักเรียนจะเห็นได้ว่า แท้ที่จริงแล้วก็คือกิจกรรมของมนุษย์ในการใช้ภาษานั่นเอง ถ้ามนุษย์ไม่มีภาษาเขียนสำหรับใช้บันทึกแล้ว ทางเดียวที่มนุษย์จะบันทึกไว้ได้ก็คือเก็บไว้ในความทรงจำ ซึ่งมนุษย์อาจจะลืมได้เมื่อกาลเวลาผ่านไป และที่สำคัญคือไม่สามารถส่งต่อมายังคนชั้นหลังได้

ตัวอย่างการจดบันทึกจากประสบการณ์ตรง

บันทึกการไปชมละครชาตรีเรื่อง มโนห์รา ของกรมศิลปากร

วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๒๔ เวลา ๑๐.๐๐ - ๑๒.๔๕ น.

ณ โรงละครแห่งชาติ

ละครรอบที่ข้าพเจ้าไปชมนี้ เป็นการแสดงรอบแรก ยังไม่มีสูจิบัตรจำหน่าย มีผู้เข้าชมเต็มเกือบทุกที่นั่ง ผู้ที่มาชมมีทุกเพศทุกวัย นักเรียนที่แต่งเครื่องแบบมาชมกันเป็นหมู่คณะก็มีไม่น้อย ข้าพเจ้าได้ที่นั่งแถว จ. ซึ่งค่อนข้างใกล้เวที ทำให้เห็นการแสดงอย่างชัดเจน

ละครแบ่งเป็น ๕ องก์ด้วยกัน ก่อนการแสดงในแต่ละองก์ จะมีผู้ให้เสียงบรรยายช่วยให้คนดูเข้าใจเนื้อเรื่องได้ต่อเนื่องกันโดยตลอด เนื้อเรื่องและการแสดงในแต่ละองก์มีดังนี้

องก์ที่ ๑ แบ่งเป็น ๒ ฉาก

ฉากที่ ๑ สระน้ำในป่าหิมพานต์ นางกินรีซึ่งพำนักอยู่ที่เขาไกรลาสจะมาเล่นน้ำที่สระน้ำทุกคืนวันเพ็ญ พรานบุญรู้ว่านางกินรี มีรูปร่างสวยงาม จึงมาซุ่มคอยทีอยู่เพื่อจับนางไปถวายพระสุธน พระยุพราชแห่งเมืองปัญจาล พอได้เวลา นางกินรีทั้งเจ็ดซึ่งเป็นธิดาของท้าวทุมราชแห่งไกรลาสนครก็บินมา แล้วถอดปีกถอดหางลงเล่นน้ำกันอย่างสนุก พรานบุญใช้บ่วงนาคคล้องนางมโนห์ราน้องคนเล็กไว้ได้ นางอื่น ๆ ก็ตกใจ พากันบินหนีไป

ฉากนี้ทำเป็นป่าสมมติ ดูสวยงาม ให้แสงสลัว ๆ เพราะสมมติว่าเป็นเวลากลางคืน เปิดฉาก มีสัตว์ชนิดต่าง ๆ เช่น กระต่าย ลิง หมี เล่นหยอกล้อกันอยู่ เวทีค่อยสว่างขึ้นเมื่อนางกินรีทั้งเจ็ดร่ายรำออกมาอย่างงดงาม ด้วยท่วงท่าซึ่งดูราวกับเหินบิน

ฉากที่ ๒ ใช้บริเวณหน้าเวที มีกองทหารนำมาก่อน พระสุธนเสด็จมาในราชรถ พรานบุญจึงนำนางมโนห์รา และปีกหางของนางมาถวาย กำชับให้เก็บปีกหางไว้ พระสุธนประทานรางวัลแก่พราน แล้วรับนางกลับเข้านครปัญจาล

องก์ที่ ๒

ผู้บรรยายเล่าเรื่องว่า นางมโนห์ราได้อุปภิเษกเป็นชายาของพระสุธน ทั้งพระบิดาพระมารดาและพลเมืองต้อนรับนางด้วยความยินดี ยกเว้นปุโรหิตซึ่งอยากจะถวายธิดาของตนให้เป็นชายา ปุโรหิตผิดหวังมาก จึงคิดกำจัดนางมโนห์ราเสีย โดยทำอุบายให้คนของตนยกพวกเข้าตีชายแดนเมืองปัญจาล พระสุธนจึงต้องเสด็จไปปราบ

องก์ที่สองนี้มี ๒ ฉากด้วยกัน

ฉากที่ ๑ เป็นฉากห้องบรรทมของนางมโนห์รา พระสุธนเสด็จมาลาไปทำสงคราม นางมโนห์ราเศร้าโศกมาก เพราะรู้สึกว่าขาดที่พึ่ง พระสุธนปลอบให้นางสบายใจว่าพระบิดาพระมารดาจะเป็นที่พึ่งได้ และชี้แจงให้นางเข้าใจหน้าที่ของพระองค์

ฉากที่ ๒ เป็นฉากพระสุธนยกทัพ ลักษณะฉากทำเป็นกำแพงและประตูเมือง ตัวละครผ่านออกมาทางประตูนี้ เริ่มด้วยคนถือธงชัยประจำทัพ โบกสะบัดธง รำออกมาด้วยท่วงท่าที่งามสง่า ครั้นแล้วทหารแต่ละเหล่า เหล่าละสี่คน มีทหารธนู ทหารหอก ทหารดาบ และทหารม้า ก็ร่ายรำออกมาตามจังหวะเพลง ล้วนมีท่วงท่าที่องอาจคึกคักเข้มแข็ง เสียงจังหวะที่หนักแน่นทำให้คนดูนึกสนุกไปด้วย จากนั้นพระสุธนก็เสด็จออกตรวจพล แล้วขึ้นเกยประทับหลังช้างเคลื่อนขบวนทัพไป

ช้างในละครเรื่องนี้ใช้คนแต่งเป็นช้าง เดินค้อม ๆ ตัวทำท่างุ่มง่ามแบบช้าง เวลาพระสุธนทรงช้างก็ถือของง้าวแล้ววางมือข้างที่ถืองง้าวไว้บนหลังช้าง ก็สมมติว่าได้ทรงช้างแล้ว

ผู้แสดงเป็นทหารม้านั้น แต่ละคนจะมีรูปม้า แขวนแนบไว้ที่เอวด้านซ้าย รูปม้านี้มีขนาดกะทัดรัด จะทำด้วยวัสดุอะไรไม่ทราบชัด ผู้แสดงจะต้องทำท่าม้าอยู่ตลอดเวลา

ที่แขวนรูปม้าไว้ข้างเอว เพราะสมมติว่ากำลังขี่ม้าอยู่ ท่านาฏศิลป์ที่เลียนแบบการวิ่งของม้านี้เลียนท่าคึกคะนองของม้าจริง ๆ ได้อย่างน่าชม เมื่อผู้แสดงเป็นทหารม้าร่ายรำออกมาด้วยท่วงท่าม้าวิ่งที่เข้ากับทำนองเพลง เด็ก ๆ ที่มาดูหัวเราะชอบใจรูปม้ากันมาก มีเสียงวิจารณ์ว่า ม้าขี่คนไม่ใช่คนขี่ม้า

องก์ที่ ๓ ตอนบูชายัญ

องก์นี้มีฉากเดียว เมื่อพระสุธนเสด็จไปตามอุบายของปุโรหิตแล้ว บังเอิญวันหนึ่งท้าวอาทิตยวงศ์พระบิดาของพระสุธนเกิดทรงพระสุบินประหลาด จึงเรียกปุโรหิตมาทำนายฝัน ปุโรหิตได้ช่องจึงทูลว่าพระเคราะห์ร้ายมาก จะต้องสะเดาะเคราะห์ด้วยการบูชายัญ คือนำสัตว์หลายชนิด รวมทั้งนางมโนห์ราด้วย มาเผาทั้งเป็น เพราะถือว่านางกินรีเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งด้วย ถ้าไม่ทำพิธีบูชายัญ พระองค์จะต้องสวรรคตในวันรุ่งขึ้น เวลาเที่ยงตรง ด้วยความรักชีวิตของตนเองยิ่งกว่าสิ่งใด ท้าวอาทิตยวงศ์จึงสั่งให้ทำพิธีบูชายัญโดยไม่ฟังคำทัดทานของพระมเหสี นางมโนห์ราขอผัดให้พระสุธนกลับมาก่อน แต่ปุโรหิตไม่ยอม นางมโนห์ราจึงออกอุบาย ขอปีกหางของตนมาสวม โดยอ้างว่าจะร่ายรำตามเพศกินนรให้ชมเป็นครั้งสุดท้าย เมื่อได้ปีกหางมาสวม นางก็ร่ายรำอย่างงดงามพอได้โอกาสก็บินหนีไป

จุดเด่นของฉากนี้คือท่าร่ายรำของนางมโนห์ราซึ่งเราเรียกกันว่า มโนห์ราบูชายัญ เป็นท่ารำที่งดงาม และดูจะรำยากมาก เมื่อนางมโนห์ราบินหนีมีการชักรอกประกอบให้ดูเป็นจริงยิ่งขึ้น มีเสียงผู้ชมอุทานแสดงความตื่นเต้นกับการชักรอกมาก

องก์ที่ ๔ ตามนาง องก์นี้มี ๒ ฉาก

ฉากที่ ๑ อาศรมพระฤษี ผู้บรรยายเล่าว่านางมโนห์ราแวะมาฝากพระธำมรงค์และผ้าสไบไว้ให้พระสุธน เพราะแน่ใจว่าพระสุธนจะต้องตามนางมาด้วยความรัก จึงบอกทางไปเขาไกรลาส บอกภยันตรายต่าง ๆ รวมทั้งวิธีป้องกันภัยเหล่านั้น นางขอให้พระฤษีแจ้งอันตรายแก่พระสุธนแล้วให้ห้ามไว้มิให้ติดตาม หากพระสุธนยังยืนยันที่จะตามไป ก็ให้บอกความทั้งหมดแก่พระสุธน

ฉากนี้เป็นบทของพระสุธนและพระฤษี ซึ่งก็ได้บอกข้อความทั้งหมดแก่พระสุธนตามที่นางมโนห์ราสั่งไว้ พระฤษีให้ลิงไปเป็นเพื่อนตัวหนึ่ง เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์ในการเก็บผลไม้ที่ไม่มีพิษมาบริโภค

ฉากที่ ๒ แสดงภาพป่าลึก พระสุธนตามนางไปด้วยความยากลำบาก แสดงความทุกข์โศกมาก โศกเพราะคิดถึงนาง และทุกข์ด้วยความลำบาก และอดอยาก แต่ถึงกระนั้นพระสุธนก็มิได้ย่อท้อ คงบุกบั่นต่อไป ตัวละครแสดงความเศร้าโศก หิวโหย และปลุกปลอบตัวเองให้มีมานะพยายาม

องก์ที่ ๕ สมปรารถนา

องก์นี้มีฉากเดียวเป็นท้องพระโรง เมืองไกรลาส ท้าวทุมราชปรารภถึงนางมโนห์รากับพระมเหสีและพระธิดาทั้งหก นางมโนห์ราต้องเข้าพิธีสรงให้หมดกลิ่นสาบมนุษย์ พิธีกินเวลาถึงเจ็ดปี เจ็ดเดือน เจ็ดวัน วันนั้นเป็นวันครบกำหนดตามพิธีจึงให้นางเข้าเฝ้า นางมโนห์ราทูลว่าสามีติดตามมา ท้าวทุมราชจึงให้เข้าเฝ้า และให้เลือก

นางมโนห์ราจากนางทั้งเจ็ดนั้น ซึ่งค่อนข้างจะเลือกได้ยาก เพราะตามเรื่องปรากฏว่านางทั้งเจ็ดมีรูปร่างลักษณะคล้ายกันมาก พระสุธนจึงร่ายรำเลือกดูนางทั้งเจ็ด และดูทีละนาง จนกระทั่งจำนางมโนห์ราได้เพราะนางสวมแหวนอยู่ เป็นแหวนที่พระสุธนส่งคืนมาให้ในภาชนะสรงน้ำของนางมโนห์รา เรื่องจึงจบลงด้วยความสุข

จุดเด่นของฉากนี้คือรำชัดชาตรี เป็นการรำหมู่ของพระสุธนและนางกินรีทั้งเจ็ด รำชัดชาตรีเป็นการร่ายรำที่มีท่วงท่ารวดเร็วกระฉับกระเฉง แต่งดงามน่าชมอย่างยิ่ง

กล่าวโดยสรุปข้าพเจ้าพอใจและมีความบันเทิงใจอย่างยิ่งที่มีโอกาสได้ชมละครชาตรี เรื่องมโนห์รา ของกรมศิลปากร ข้าพเจ้าชอบการแสดงที่งามบริบูรณ์ด้วยท่ารำเข้ากับดนตรีและบทร้องอันไพเราะ การแต่งกายก็สวยงามเหมาะเจาะกับเนื้อเรื่อง ข้าพเจ้าชอบปีกของนางกินรีเป็นพิเศษ และชอบที่สุดก็คือ การตัดตอนแต่ละองก์แต่ละฉากนั้นทำได้กระชับพอเหมาะแก่เวลา ไม่ช้าไม่เร็วเกินไป ข้าพเจ้าคงจะต้องหาโอกาสไปชมอีกสักครั้งเพื่อพิจารณาให้ละเอียดกว่านี้

มุทิตา รักเรียน ผู้บันทึก

ขั้นตอนในการเขียนรายงานเชิงวิชาการ

การเขียนรายงานเชิงวิชาการนั้น โดยปกติผู้เขียนจะปฏิบัติตามขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ การเลือกหัวข้อเรื่อง

ในระดับชั้นมัธยมศึกษา ครูอาจเป็นผู้กำหนดหัวข้อรายงานให้นักเรียนเขียน แต่ในบางกรณีนักเรียนอาจจะต้องเลือกหัวข้อเรื่องเอง ซึ่งควรเลือกเรื่องที่ตนสนใจมากที่สุด และเป็นเรื่องที่จะค้นคว้าได้สะดวก คือมีเอกสารค้นคว้าอย่างเพียงพอ และสามารถที่จะทำให้เสร็จเรียบร้อยได้ในเวลาอันจำกัด

ในที่นี้สมมติหัวข้อเรื่องที่จะเขียนคือเรื่อง "นกเงือก"

ขั้นที่ ๒ การกำหนดจุดมุ่งหมายและขอบเขตของเรื่อง

การเขียนรายงานเชิงวิชาการจะต้องมีจุดมุ่งหมายให้เฉพาะเจาะจงลงไปว่า ผู้เขียนจะนำเสนอความรู้เกี่ยวกับอะไร เพื่ออะไร และมีขอบเขตเพียงใด เช่น เมื่อจะเขียนเรื่อง "นกเงือก" อาจกำหนดจุดมุ่งหมายและขอบเขตดังนี้

จุดมุ่งหมาย : ให้ความรู้เกี่ยวกับนกเงือก

ขอบเขต : กล่าวถึงชนิดและธรรมชาติของนกเงือกเท่าที่พบในประเทศไทย

ขั้นที่ ๓ การค้นคว้าและการรวบรวมความรู้

การค้นคว้าหาความรู้มาเขียนรายงาน อาจทำได้โดยอ่านเอกสารต่าง ๆ และการไปสังเกตด้วยตนเอง เช่นในการเขียนรายงานเรื่อง "นกเงือก" ดังกล่าวข้างต้น แหล่งความรู้มีอาทิ

๑. สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

๒. สารานุกรมสำหรับเยาวชน

๓. หนังสือ วารสารต่าง ๆ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของนก ตามหลักวิชาสัตววิทยาและหนังสืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔. สวนสัตว์ พิพิธภัณฑ์สัตว์

ขั้นที่ ๔ การวางโครงเรื่อง

โครงเรื่องจะช่วยให้นักเรียนรู้ว่าจะเขียนเกี่ยวกับอะไรบ้าง จะเขียนไปในทางใดและจะเขียนสั้นยาวเพียงใด โครงเรื่องจะช่วยทำให้เราเรียบเรียงเรื่องได้ถูกลำดับ ดำเนินเรื่องได้ต่อเนื่องกัน กำหนดเนื้อหาของแต่ละหัวข้อได้พอเหมาะ และประการสำคัญที่สุด โครงเรื่องจะช่วยป้องกันไม่ให้เขียนออกนอกเรื่อง

การวางโครงเรื่องก็คือการแยกหัวข้อเรื่องออกเป็นหัวข้อย่อย ๆ ซึ่งเมื่อเขียนรายละเอียดของแต่ละหัวข้อย่อยแล้วก็จะได้รายงานทั้งเรื่อง ฉะนั้นการทำโครงเรื่องจึงต้องจัดวางหัวข้อย่อยต่าง ๆ ให้เป็นไปตามลำดับ ควรทำเป็น ๒ ตอน ดังนี้

๑. ร่างโครงเรื่อง ในขั้นนี้ยังไม่ต้องพะวงเรื่องการเรียงลำดับ เมื่อศึกษาได้ความรู้มาแล้วก็เขียนหัวข้อต่าง ๆ เรียงลงไป หัวข้อต่าง ๆ นี้อาจได้มาจากหนังสือที่ค้นคว้า หรืออาจได้มาจากการตั้งคำถามขึ้นเอง เช่น เมื่อจะเขียนเรื่อง “นกเงือก” ก็อาจวางหัวข้อ

ก. นกเงือกมีกี่ชนิด

ข. นกเงือกมีรูปร่างลักษณะอย่างไร

ค. อาหารของนกเงือก

ง. การผสมพันธุ์

จ. การเลี้ยงลูก

ฉ. ธรรมชาติของฝูงนกเงือก

ฯลฯ

๒. กำหนดโครงเรื่อง เมื่อเขียนหัวข้อทั้งหมดที่ค้นคว้ามาได้แล้ว ควรพิจารณาอีกครั้งหนึ่งและแก้ไขปรับปรุง ดังนี้

ก. จัดเรียงให้เป็นไปตามลำดับ บางหัวข้อควรอธิบายก่อนก็นำขึ้นมากล่าวก่อน บางหัวข้ออาจจะตัดออกได้

ข. พิจารณาความสัมพันธ์ของแต่ละหัวข้อ บางหัวข้ออาจรวมกันได้ บางหัวข้ออาจเป็นเพียงหัวข้อย่อยแฝงอยู่ในหัวข้อใหญ่ เช่น ลักษณะและชนิดของนกเงือกเป็นหัวข้อใหญ่ มีหัวข้อย่อย ๒ หัวข้อ คือ ลักษณะทั่วไป และชนิดของนกเงือกในประเทศไทย

ค. แก้ไขภาษาหรือข้อความตามที่เห็นสมควร

ตัวอย่างโครงเรื่องอาจจะเป็นดังต่อไปนี้

๑. ความนำ

๒. ลักษณะและชนิดของนกเงือก

๒.๑ ลักษณะทั่วไป

๒.๒ ชนิดต่าง ๆ ของนกเงือก

๓. ชีวิตความเป็นอยู่ของนกเงือก

๓.๑ อาหารของนกเงือก

๓.๒ การขยายพันธุ์

๓.๒.๑ การสร้างรัง

๓.๒.๒ การเลี้ยงลูก

๔. สรุป

ตัวอย่างรายงานเรื่อง "นกเงือก"

เรื่องนกเงือก

นกเงือกเป็นนกที่มีการดำเนินชีวิตต่างไปจากนกอื่น ๆ ได้มีผู้สนใจสังเกตความเป็นอยู่ของนกชนิดนี้มานานแล้ว ดังที่ปรากฏอยู่ในพระนิพนธ์**กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง** ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร อันเป็นบทกวีนิพนธ์ที่กล่าวถึงสัตว์ป่า นก ต้นไม้ ดอกไม้ต่าง ๆ ตามธรรมชาติ เรื่อง ประพาสธารทองแดง กล่าวถึงนกเงือกไว้ดังนี้

" ⊙ นกเงือกอยู่โพรงไม้ ผัวฟักไข่เมียผันผาย
เล่นชู้อยู่เสบยสบาย ผัวหมายไว้ให้รวงรัง
⊙ นกเงือกอยู่ชอกไม้ เรียงราย
ผัวฟักเมียผันผาย ด่วนได้
เล่นชู้อยู่เสบยสบาย ลืมคู่
ผัวอดอาหารให้ อยู่เฝ้ารวงรัง"[๑]

ข้อความในโคลงบทนี้กล่าวถึงธรรมชาติของนกเงือกในการฟักไข่และเลี้ยงลูก ตามความเข้าใจโดยทั่วไปเชื่อกันว่า นกตัวผู้เป็นผู้เฝ้ารังและกกไข่อยู่ในโพรงไม้โดยมีนกตัวเมียทำหน้าที่ส่งอาหาร ความเข้าใจนี้ผู้สนใจศึกษาชีวิตสัตว์สมัยใหม่ชี้แจงว่า "เข้าใจกลับกัน"[๒] แท้จริงนั้นนกตัวเมียเป็นฝ่ายฟักไข่อยู่ในโพรงไม้ โดยปิดปากโพรงเสียและอยู่กับลูกจนลูกโตพอสอนบินจึงจะออกจากโพรง ส่วนนกตัวผู้มีหน้าที่หาอาหารมาส่ง

---

[๑] เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, **เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร พระประวัติ และบทร้อยกรอง**, หน้า ๑๒๗.

[๒] บุญส่ง เลขะกุล, **ธรรมชาตินานาสัตว์**, หน้า ๓๑.

สาเหตุที่เข้าใจผิดไปเช่นนี้ นายแพทย์บุญส่ง เลขะกุล ผู้เชี่ยวชาญได้ให้เหตุผลไว้ว่า นกเงือกทั้งสองเพศมีลักษณะคล้ายกันมากจนแทบจะบอกความแตกต่างระหว่างเพศไม่ได้ นกเงือกบางชนิดเราจะสังเกตเพศได้จากสีที่ปาก ตัวผู้จะมีสีดำที่โคนปาก ส่วนตัวเมียไม่มีสีดำ แต่ส่วนใหญ่แล้วคล้ายกันมาก แม้ผู้เชี่ยวชาญการดูนกก็ยังดูไม่ออก ต้องใช้วิธีผ่าตรวจดูต่อมภายในของนกเงือกจึงจะทราบเพศที่แท้จริง[๓]

๑. ลักษณะและชนิดของนกเงือก

นกเงือกเป็นนกที่มีเฉพาะในเขตโซนร้อนของทวีปเอเชียและแอฟริกา ทั่วโลกมีนกเงือกรวมหมดด้วยกันถึง ๔๕ ชนิด เฉพาะในประเทศไทยมีผู้รวบรวมได้ถึง ๑๓ ชนิด นกเงือกทุกชนิดในประเทศไทยเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่ ๑ ตามกฎหมาย[๔] ก่อนจะกล่าวถึงนกเงือกชนิดต่าง ๆ จะได้กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของนกเงือกเสียก่อน

๑.๑ ลักษณะทั่วไป

นกในวงศ์นกเงือกเป็นนกที่มีปากใหญ่ ส่วนบนของโคนปากหนาขึ้นเรียกว่า **คาสค์** มีลักษณะเป็นกระดูก ภายในเป็นโพรง ขอบปากบิ่นขรุขระอย่างฟันเลื่อย นิ้วเท้าของนกนี้มีลักษณะแปลก กล่าวคือ "ที่นิ้วเท้านิ้วที่ ๒ และที่ ๓ มีหนังหุ้มรวมเป็นอันเดียวกันถึงข้อนิ้วแรก และนิ้วที่ ๓ กับที่ ๔ มีหนังหุ้มรวมให้เป็นนิ้วเดียวกันจนถึงข้อนิ้วที่ ๒"[๕] เท้าของนกเงือกนี้เหมาะสำหรับเกาะกิ่งไม้ ใช้เดินหรือกระโดดไปมาบนพื้นราบไม่สะดวก สารานุกรมไทยอธิบายถึงการบินของนกเงือกว่า "เวลาบินกระพือปีกบิน ๓ – ๔ ที แล้วก็ร่อนไปหน่อยหนึ่ง แล้วก็กระพือปีกอีก . . . นกเงือกชนิดใหญ่ ๆ มักชอบบินสูง ข้ามยอดเขาเทือกหนึ่งไปยังยอดเขาอีกเทือกหนึ่ง นกเงือกชนิดเล็กบินต่ำจากยอดไม้หนึ่งไปอีกยอดไม้หนึ่ง"[๖]

๑.๒ ชนิดต่าง ๆ ของนกเงือก

ได้กล่าวแล้วว่า ในประเทศไทยมีนกเงือกอยู่ตามภาคต่าง ๆ รวมประมาณ ๑๓ ชนิด ลักษณะทั่วไปของนกเงือกแต่ละชนิด เก็บความจากสารานุกรมไทยได้ดังนี้[๗]

๑.๒.๑ *นกเงือกหัวหงอก*

มีขนหงอนสีขาวตั้งบนศีรษะ ความยาวประมาณ ๑ เมตร มีทางภาคใต้

๑.๒.๒ *นกเงือกสีน้ำตาล*

มีหลังสีน้ำตาล ใต้ท้องเป็นสีน้ำตาลแกมแดง ใต้คอขาว ปลายหางขาว ความยาวประมาณ ๗๓ ซม. มีทั้งทางภาคเหนือ และทางตะวันตกเฉียงใต้

---

[๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

[๔] ผ่อง เล่งอี้ และคณะ, สัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง, หน้า ๓๕๔.

[๕] ราชบัณฑิตยสถาน, **สารานุกรมไทย** เล่ม ๗, หน้า ๔๓๘๗.

[๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๘๗ - ๔๓๘๘.

[๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๙๑ - ๔๓๙๔.

๑.๒.๓ *นกเงือกปากดำหางยาว*

มีปากสีดำ ปลายหางสีดำ บนหลังดำ ใต้ท้องสีน้ำตาล ขนหงอนยาวคลุมท้ายทอย ตัวเมียปากรีไม่ดำมาก ความยาวประมาณ ๘๘ ซม. มีทางใต้

๑.๒.๔ *นกเงือกคอแดง*

สีทั่วไปดำ ใต้คอเป็นสีแดงสด หน้าอกสีน้ำตาลแกมแดง ปลายปีกปลายหางสีขาว ความยาว ๑.๐๘ – ๑.๒๐ เมตร มีตามเขาสูงในภาคเหนือ

๑.๒.๕ *นกเงือกปากย่น*

คาสค์บนปากบนสีแดงและย่น ความยาวประมาณ ๘๐ ซม. มีทางใต้

๑.๒.๖ *นกเงือกกรามช้างใหญ่*

โคนปากบนมีลักษณะเป็นหลืบย่นเตี้ย ๆ ดูคล้ายกรามช้าง ด้านข้างของโคนปากทั้งบนและล่าง ย่นเป็นริ้วเล็ก ๆ ถุงใต้คอของตัวผู้เป็นสีเหลือง ตัวเมียเป็นสีน้ำเงิน มีเส้นสีดำคาดกลาง หางขาว ความยาวประมาณ ๑ เมตร มีทางใต้ นกชนิดนี้มีผู้พบบ่อย ๆ ตามป่าใหญ่ ชอบบินเป็นฝูงเป็นแถวรูปตัว V

๑.๒.๗ *นกเงือกกรามช้างเล็ก*

มีลักษณะคล้ายนกเงือกกรามช้างใหญ่ แต่โคนปากทั้งสองไม่มีรอยย่น ถุงใต้คอไม่มีแถบสีดำ ความยาวประมาณ ๘๕ – ๘๘ ซม. มีทางใต้ และทางตะวันตกเฉียงใต้

๑.๒.๘ *นกเงือกกาเขา*

สีดำทั้งตัว ตัวผู้มีปากสีขาวซีด ปากตัวเมียคล้ำหน่อย ไม่มีแถบดำที่ปาก ปลายขนหางเส้นนอก ๆ สีขาว ความยาวประมาณ ๗๕ ซม. มีทางใต้

๑.๒.๙ *นกเงือกเล็ก นกแก็ก หรือนกแกงตะนาวศรี*

ชนิดนี้ปากเหลือง มีแถบดำ ตัวสีดำ ใต้ท้องขาว หางดำ ปลายขนหางข้างนอก ๆ สีขาว ความยาวประมาณ ๗๕ ซม. มีทั่วไปทุกภาค

๑.๒.๑๐ *นกเงือกเล็ก นกแก็ก หรือนกแกงมะลายู*

คล้ายชนิดที่ ๙ แต่แพนหางเส้นนอก ๆ สีขาวตลอดหมด มีทางใต้ ชนิดนี้มีค่อนข้างชุม ร้องดังแก็ก ๆ ไม่หยุดปาก

๑.๒.๑๑ *นกเงือกหัวแรด*

คาสค์บนหัวแหลมงอนซ้อนขึ้นไปข้างบน ตัวสีดำ หางขาวมีแถบดำ ความยาวประมาณ ๑.๑๓ – ๑.๒๕ เมตร มีทางใต้

๑.๒.๑๒ *นกกาวะหรือกาฮัง*

คาสค์บนหัวเป็นสี่เหลี่ยม ตัวผู้ตาสีแดง มีแถบดำที่คาสค์ ทั้งสองเพศมีแถบขาวที่ปีก หางขาวมีแถบดำ ความยาวประมาณ ๑.๐๕ – ๑.๑๓ เมตร ยังแบ่งชนิดย่อยได้อีกพวกหนึ่ง มีทั่วไป เว้นทางใต้ อีกพวกหนึ่งมีเฉพาะทางใต้ นกชนิดนี้พบกันบ่อยมาก เวลาหากินจะส่งเสียงร้อง เวลาบินมีเสียงลมผ่านโคนขนปีก เกิดเสียงดัง

๑.๒.๑๓ *นกชนหิน*

คาสค์บนหัวกลมสูง แข็งมากคล้ายงาช้าง ข้าง ๆ สีแดง ขนหางเส้น

กลางยาวมาก ความยาวประมาณ ๑.๒๕ – ๑.๖๓ เมตร มีทางใต้ เคยมีผู้สังเกตเวลานกชนิดนี้ต่อสู้กัน ใช้วิธีเอาหัวชนกันหลาย ๆ ครั้งเป็นเวลานาน

หมายเหตุ ความยาว หมายถึง ความยาวจากปลายปากถึงปลายหาง

๒. ชีวิตความเป็นอยู่ของนกเงือก

นกเงือกโดยทั่ว ๆ ไปมีความเป็นอยู่คล้าย ๆ กัน ในที่นี้จะเลือกกล่าวเฉพาะเรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของนกชนิดนี้

๒.๑ อาหารของนกเงือก

นกเงือกทุกชนิดกินอาหารคล้าย ๆ กัน ตามปกตินกเงือกชอบกินลูกไม้ป่าชนิดต่าง ๆ รวมทั้งสัตว์เล็ก ๆ เช่นกิ้งก่า จิ้งเหลน ลูกตุ๊กแก ฯลฯ วิธีกินอาหารของนกเงือกก็น่าสนใจ กล่าวคือ เวลาจะกลืนอาหาร จะใช้ปลายปากโยนลูกไม้หรืออาหารขึ้นไปก่อน แล้วจึงงับกลืนลงไปในคอเลย[๙]

๒.๒ การขยายพันธุ์

ชีวิตครอบครัวของนกเงือกเป็นชีวิตแบบผัวเดียวเมียเดียว เมื่อผสมพันธุ์แล้วทั้งคู่จะแยกจากฝูงไปหาโพรงไม้ใหญ่เพื่อทำรัง นกตัวเมียจะเข้าไปอยู่ในโพรง ใช้ปากเขี่ยมูลและสิ่งที่ตัวสำรอกออกมาผสมกับดินที่นกตัวผู้คาบมาส่งให้ แล้วนางนกจะใช้ปากไล้ตามโพรง จนกระทั่งปิดปากโพรงเกือบหมด เหลือเฉพาะช่องเล็ก ๆ ที่พอจะสอดปากออกมารับอาหารได้ ผนังที่ปิดปากโพรงนี้แข็งมาก

เมื่อทำโพรงเรียบร้อยแล้ว นางนกจะเริ่มวางไข่ ประมาณ ๑ – ๔ ฟอง ระยะที่ฟักไข่นี้ นางนกจะผลัดขนตนเองไปด้วย ไข่จะออกเป็นตัวไม่พร้อมกัน เพราะนางนกจะกกไข่ไปเรื่อย ๆ ไม่รอกกพร้อมกัน นกทั้งแม่และลูกรู้จักรักษาความสะอาดของโพรงหรือรังเป็นอย่างดี เวลาถ่ายมูลมันจะหันก้นไปทางช่องแคบปากโพรง แล้วจึงถ่ายมูลพุ่งออกไปทางช่องแคบนั้น[๙]

ระหว่างที่นกแม่ลูกกักตนเองอยู่ในโพรง นกพ่อจะทำหน้าที่ส่งอาหาร เมื่อได้อาหารมา จะมาเกาะที่ต้นไม้ใต้ปากรัง แล้วจะส่งเสียงเรียก นกแม่จะร้องรับแล้วก็ยื่นปากจากโพรงไม้มารับอาหาร ถ้าเป็นพวกสัตว์เล็ก ๆ จะคาบไปยื่นให้ ถ้าเป็นลูกไม้เมล็ดขนาดปลายนิ้ว มันจะกลืนลงไปเก็บในกระเพาะของมันก่อน แล้วขยอกออกมาจากลำคอ คาบยื่นให้เมียและลูก ๆ ตัวผู้สามารถขยอกลูกไม้ขนาดเท่าปลายนิ้วชี้ออกมาให้ทีละลูก ๆ ในคราวหนึ่ง ถึง ๒๐ ลูกได้[๑๐]

ระหว่างที่เลี้ยงลูกอยู่นี้นกเงือกตัวพ่อจะผอมมากเพราะไม่ค่อยได้กิน หากใครไปทำร้ายนกเงือกตัวพ่อในระยะนี้ ก็เท่ากับฆ่านกเงือกทั้งครอบครัว เพราะตัวแม่นั้นขังตัวเองอยู่กับลูกในโพรงไม้ ไปไหนไม่ได้ และจะผลัดขนใหม่ จึงบินยังไม่ค่อยแข็ง เมื่อลูกแข็งแรงพอจะบินได้แล้ว นกแม่จะจิกปากโพรงที่ปิดไว้นั้นออกมา

---

[๙] ราชบัณฑิตยสถาน, **สารานุกรมไทย** เล่ม ๗, หน้า ๔๓๘๘ - ๔๓๘๙.

[๙] เรื่องเดียวกัน.

[๑๐] บุญส่ง เลขะกุล, **ธรรมชาตินานาสัตว์**, หน้า ๓๐.

แล้วสอนให้ลูกหัดบิน ส่วนตัวเองก็จะฝึกบินให้แข็งแรงด้วย นกพ่อจะช่วยฝึกบินให้ทั้งครอบครัว ในฤดูผสมพันธุ์ปีต่อไป นกเงือกคู่ดังกล่าวก็มักจะกลับมาทำรังที่โพรงไม้ต้นเดิม[๑๑]

ชีวิตครอบครัวของนกเงือกนี้ค่อนข้างแปลกกว่านกอื่น ๆ ระยะที่มันปิดโพรงขังตัวเอง เพื่อฟักไข่และเลี้ยงลูกนั้น นกอีกตัวหนึ่งจะต้องบินไปหาอาหาร บางทีอาจบินไปไกล ๆ ทำให้ผู้พบเห็นเข้าใจไปว่านกที่อยู่ในโพรงไม้นั้นอดอยากเพราะต้องอยู่เฝ้ารัง ส่วนตัวที่ออกไปหาอาหารนั้นได้เที่ยวสุขสบายมีคู่ใหม่ และเข้าใจกันสึบ ๆ มา ดังที่ปรากฏในคำโคลงข้างต้นว่า ตัวผู้ฟักไข่เฝ้ารัง ส่วนตัวเมียหนีไปเล่นชู้ แท้จริงแล้วนกทั้งคู่ช่วยกันเลี้ยงลูกอย่างเต็มสติกำลัง ดังที่กล่าวมาแล้ว เรื่องของนกเงือกจึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาค้นคว้าเรื่องหนึ่ง

---

๑๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙ - ๓๑.

หนังสืออ้างอิง

ธรรมธิเบศร, เจ้าฟ้า. **เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร พระประวัติ และบทร้อยกรอง**. พระนคร : พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาเลขาณิชธรรมพิทักษ์, ๒๕๐๕.

บุญส่ง เลขะกุล. **ธรรมชาตินานาสัตว์ เล่ม ๑**. พระนคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๐๕.

ผ่อง เล่งอี้ และคณะ.**สัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง**. กรุงเทพมหานคร : กองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้, ๒๕๒๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **สารานุกรมไทย เล่ม ๗**. พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๐๕ – ๒๕๑๐.

กิจกรรม

๑. ให้นักเรียนจดบันทึกจากการฟังต่อไปนี้ อย่างละ ๑ ครั้ง เป็นอย่างน้อย

๑) ข่าวภาคเช้าจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

๒) รายการสารคดี ๕ นาที จากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

๓) รายการวิทยุหรือโทรทัศน์ที่ชอบ ๑ รายการ

๔) คำบรรยายของครูวิชาใดวิชาหนึ่งที่เหมาะสม

๕) การประชุมของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน

๖) การอภิปรายสาธารณะที่จัดขึ้นในโรงเรียนหรือในชุมชน

๒. ให้นักเรียนจดบันทึกจากการอ่านตามที่กำหนดให้ต่อไปนี้

๑) จดบันทึกสาระสำคัญในหนังสือเรียนวิชาใดวิชาหนึ่ง หนึ่งบท แบ่งหัวข้อให้เรียบร้อย

๒) จดบันทึกโดยคัดข้อความประกอบ ความยาวรวมทั้งสิ้นประมาณ ๑ หน้า

๓) จดบันทึกบทความสั้น ๆ จากนิตยสารหรือวารสาร จัดหัวข้อให้เรียงลำดับกัน

๓. ให้นักเรียนจดบันทึกจากประสบการณ์ดังต่อไปนี้

๑) เหตุการณ์ที่ทำให้นักเรียนตื่นเต้น

๒) สิ่งที่ทำให้นักเรียนรู้สึกประทับใจมาก

๓) การสังเกตกิจกรรม เช่น การถนอมอาหาร การซ้อมกีฬา ฯลฯ

๔) การเดินทางท่องเที่ยวของนักเรียน

๔. เขียนรายงาน**เชิงวิชาการ**ในหัวข้อที่อาจารย์ผู้สอนกำหนดให้ ๑ เรื่อง

หัวข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ของถั่วงอก

วิตามินจากอาหาร

อันตรายของยาเสพย์ติด

จินดามณี

ยุทธหัตถีในประวัติศาสตร์ไทย

การค้นพบแหล่งน้ำมันในประเทศไทย

สวนสาธารณะ

การสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี ในจังหวัดของข้าพเจ้า

ประโยชน์ของน้ำผึ้ง

ดวงตราไปรษณียากร

ตอนที่ ๒ การเขียนเชิงกิจธุระ

ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๑ นักเรียนได้เรียนเกี่ยวกับเรื่องของการส่งสารและรับสารเพื่อกิจธุระ พอเป็นพื้นฐานความรู้ความเข้าใจมาบ้างแล้ว สำหรับตอนต่อไปนี้ เราจะได้เพ่งเล็งเฉพาะการเขียนเพื่อกิจธุระบางอย่างในชีวิตประจำวันของนักเรียน ซึ่งจะได้แยกออกเป็น ๒ หัวข้อใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

๑. การกรอกแบบฟอร์มชนิดต่าง ๆ

๒. การเขียนประกาศ

การกรอกแบบฟอร์มชนิดต่าง ๆ

ก่อนที่นักเรียนจะเรียนมาถึงขั้นนี้ นักเรียนคงเคยกรอกแบบฟอร์มกันมาบ้างแล้ว อาจจะกรอกเพื่อประโยชน์ของตนเอง เพื่อช่วยเหลือผู้ปกครองหรือบุคคลอื่น ๆ ในอนาคตนักเรียนก็จะมีโอกาสกรอกแบบฟอร์มอีกมากมายหลายชนิด บางทีนักเรียนอาจจะต้องเป็นผู้สร้างแบบฟอร์มให้ผู้อื่นกรอก อาจจะต้องเป็นผู้รวบรวมข้อมูลจากแบบฟอร์มบ้างก็ได้ ดังนั้น จึงควรเรียนรู้วิธีใช้แบบฟอร์มชนิดต่าง ๆ ไว้ให้แม่นยำ

คำ "แบบฟอร์ม" เป็นคำภาษาไทยประสมกับคำภาษาอังกฤษ แท้จริงคำ ๒ คำนี้มีความหมายคล้าย ๆ กัน แต่เมื่อใช้คำว่า "แบบฟอร์ม" ในปัจจุบันนี้ เป็นที่เข้าใจกันว่าหมายถึง เอกสารที่จัดทำขึ้นโดยเว้นช่องว่างไว้สำหรับให้บุคคลแต่ละคนกรอกข้อความลงไป เพื่อให้เป็นการสะดวกแก่ผู้รวบรวมในการนำข้อความนั้นไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ต่อไป

ประเภทของแบบฟอร์ม

เราอาจแบ่งแบบฟอร์มที่ใช้กันในปัจจุบันได้เป็น ๔ ชนิด คือ

๑. **แบบฟอร์มที่ใช้ในการติดต่อกับหน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน** แบบฟอร์มชนิดนี้หน่วยงานเป็นผู้จัดเตรียมขึ้นไว้ เพื่อความสะดวกแก่ผู้มาติดต่อ จะได้ไม่เสียเวลาในการเขียน ทำให้หน่วยงานได้รับข้อมูลที่จำเป็นครบถ้วนตามต้องการ นอกจากนี้ยังทำให้จัดเก็บไว้ได้เป็นระเบียบเรียบร้อย ค้นหาได้ง่าย ตัวอย่างเช่น แบบฟอร์มสมัครงาน แบบฟอร์มสมัครเข้าศึกษาต่อ แบบฟอร์มขอติดตั้งน้ำประปา แบบคำร้องขออนุญาตใช้เครื่องขยายเสียง แบบฟอร์มโทรเลข แบบฟอร์มขอกู้เงิน แบบฟอร์มเสียภาษี

ตัวอย่าง
คำขอมีบัตรหรือเปลี่ยนบัตรประจำตัวประชาชน

เล่มที่.....

แบบ บ.ป. ๑
(สำหรับเจ้าพนักงานกรอกเอง)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
แผ่นที่ ๑๑ เลขหมายประจำตัว.....
นาย นาง นางสาว.....ชื่อสกุล.....
เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....สัญชาติ.....
มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านเลขที่.....ถนน.....
ตรอก หรือ ซอย.....หมู่ที่.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....ขอ.....
ได้ตรวจกับ ท.ร. ๑๔ แล้วรายการถูกต้อง

คำสั่งพนักงานเจ้าหน้าที่

ลงชื่อ.....
(.....)
นายทะเบียน

ลงชื่อ.....
(.....)
พนักงานเจ้าหน้าที่

ลงชื่อ.....
(.....)
ผู้ถ่ายรูป

คำขอมีบัตรหรือเปลี่ยนบัตรประจำตัวประชาชน

เล่มที่.....
แผ่นที่ ๑๑

แบบ บ.ป. ๑

เลขหมายประจำตัว.....
เขียนที่.....
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

๑. ข้าพเจ้า นาย นาง นางสาว.....ชื่อสกุล.....
ชื่ออื่น.....เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....อายุ.....ปี
ตำหนิสำคัญ.....รูปพรรณ.....สัญชาติ.....
บิดาชื่อ.....สัญชาติ.....มารดาชื่อ.....สัญชาติ.....
ภรรยา หรือสามีชื่อ.....สัญชาติ.....

๒. เกิดบ้านเลขที่.....ตรอก.....ซอย.....
ถนน.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....
จังหวัด.....ประเทศ.....

๓. ขณะยื่นคำขอมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านเลขที่.....ตรอก.....
ซอย.....ถนน.....หมู่ที่.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

๔. ขณะยื่นคำขอมีอาชีพ.....ตำแหน่งหน้าที่.....
ชื่อสำนักงานหรือนายจ้าง.....อยู่บ้านเลขที่.....
ตรอก.....ซอย.....ถนน.....หมู่ที่.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

มีความประสงค์.....
.....ตามพระราชบัญญัติบัตรประจำตัวประชาชน พ.ศ. ๒๕๐๕ ข้าพเจ้าขอรับรองว่าข้อความดังกล่าวข้างต้นเป็นความจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....ผู้ยื่นคำขอ
ลงชื่อ.....ผู้เขียน

๒. **แบบฟอร์มที่ผู้อื่นขอความร่วมมือให้กรอก** แบบฟอร์มชนิดนี้เป็นแบบฟอร์มที่นักวิจัยใช้เพื่อต้องการทราบข้อมูลต่าง ๆ ทั้งที่เป็นข้อเท็จจริงและทรรศนะของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ตัวอย่างสถานีวิทยุกระจายเสียงอยากทราบชนิดของรายการที่ประชาชนสนใจ ก็อาจจะสร้างแบบฟอร์มชนิดหนึ่งขึ้นซึ่งเรียกว่าแบบสอบถาม ส่งไปทางไปรษณีย์หรือให้บุคคลนำไป ถึงกลุ่มประชากรที่ต้องการจะสอบถาม ผู้ที่ได้รับแบบสอบถามเป็นผู้กรอกข้อความหรือบอกข้อความให้ผู้อื่นกรอกก็ได้ สำนักงานสถิติแห่งชาติอาจจะส่งแบบฟอร์มหรือแบบสอบถามไปยังประชาชน เพื่อให้กรอกรายละเอียดต่าง ๆ ในด้านสำมะโนประชากร บางทีนักเรียนเองก็ได้รับแบบสอบถามจากนักวิจัย ให้กรอกแสดงความคิดเห็นหรือตอบคำถามต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยต้องการทราบ

ตัวอย่างแบบสอบถามสมาชิกชมรมวิทยาศาสตร์
โรงเรียนวัดราชสัมฤทธิ์

โปรดกรอกข้อความหรือเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องให้ตรงตามความเป็นจริง

๑. วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

๒. ขณะนี้กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้น.....แผนการเรียน.....

๓. อายุ.....เพศ.....

(ข้อ ๔ – ๖ เลือกได้มากกว่า ๑ คำตอบ)

๔. ต้องการให้ชมรมวิทยาศาสตร์จัดกิจกรรมต่อไปนี้

☐ นิทรรศการผลงานทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียน
☐ ตอบปัญหาทางวิทยาศาสตร์
☐ จัดทัศนศึกษา
☐ ประกวดโครงงานวิทยาศาสตร์
☐ เชิญนักวิทยาศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงมาบรรยาย
☐ อื่น ๆ.....

๕. ช่วงเวลาที่ต้องการให้จัด

☐ วันเสาร์ – อาทิตย์ระหว่างเปิดภาคเรียน
☐ ระหว่างปิดภาคเรียนที่ ๑
☐ ระหว่างปิดภาคเรียนที่ ๒

๖. งบประมาณค่าใช้จ่าย

☐ ใช้เงินงบประมาณของชมรมทั้งหมด
☐ ให้สมาชิกของชมรมเฉลี่ยกันออก
☐ ใช้เงินของสมาชิกชมรมสมทบกับเงินของชมรม

๗. ข้อคิดเห็นอื่น ๆ.....

.....

๓. **แบบฟอร์มที่ใช้ภายในองค์การ** องค์การสมัยนี้ มีระบบการรวบรวมเรื่องราวทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรภายในหน่วยงานของตน ด้วยวิธีให้กรอกแบบฟอร์ม แทนที่จะต้องเขียนชี้แจงทั้งเรื่อง ซึ่งมักจะให้รายละเอียดไม่ตรงตามที่ต้องการ ตัวอย่างที่เห็นง่าย เช่น แบบฟอร์มขออนุญาตใช้วัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของหน่วยงาน แบบฟอร์มใบลา แบบฟอร์มขอกู้เงินสวัสดิการ แบบฟอร์มมอบฉันทะการรับเงินเดือน แบบฟอร์มขอเบิกค่ารักษาพยาบาล การใช้แบบฟอร์มตามที่กล่าวมานี้ จะช่วยให้องค์การได้รายละเอียดทุกประการตามที่ต้องการ

ตัวอย่างใบขออนุญาตใช้รถ

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เรียน หัวหน้าฝ่ายยานพาหนะ

ข้าพเจ้า.....ตำแหน่ง.....

ขออนุญาตใช้รถเพื่อ.....สถานที่ไป.....

มีผู้ร่วมไปด้วย.....คน ในวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ระหว่างเวลา.....ถึง.....น.

ลายมือชื่อ.....ผู้ขออนุญาต

ลายมือชื่อ.....ผู้บังคับบัญชา

...../...../.....

.....

ลงนามผู้มีอำนาจสั่งใช้รถ.....

...../...../.....

๔. **แบบฟอร์มสัญญา** สัญญาในที่นี้หมายถึงเอกสารที่มีผลผูกพันทางกฎหมายระหว่างบุคคล ๒ ฝ่าย เช่น สัญญาจะซื้อจะขายสินค้า สัญญากู้เงิน สัญญาเช่าบ้าน สัญญาต่าง ๆ เหล่านี้ มีผู้ทำขึ้นเป็นแบบฟอร์ม เพื่อให้คู่สัญญาเกิดความสะดวก ไม่ต้องเรียบเรียงถ้อยคำขึ้นเอง เพียงแต่กรอกสถานที่ วันเดือนปี ชื่อ ตัวเลขบางอย่างลงไป และเซ็นชื่อกำกับไว้เท่านั้น สัญญาก็จะมีผลสมบูรณ์ **การกรอกแบบฟอร์มสัญญาต้องกรอกด้วยความระมัดระวัง และเข้าใจเงื่อนไขข้อผูกมัดต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในสัญญาอย่างละเอียด ควรที่จะต้องปรึกษาหารือกับผู้รู้ หรือผู้มีความชำนาญในด้านกฎหมาย ให้ช่วยอธิบายให้เข้าใจจริง ๆ ก่อนจะกรอกข้อความใด ๆ ลงไป และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อนลงลายมือชื่อ นักเรียนไม่ควรประมาท โดยเซ็นชื่อลงไปในแบบฟอร์มที่ยังไม่ได้กรอกเป็นอันขาด จะโดยวางใจผู้อื่น หรือโดยกรณีใด ๆ ก็ตาม**

สัญญาจะซื้อจะขาย

ทำที่.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้าพเจ้า.....ซึ่งต่อไปในสัญญานี้เรียกว่า "ผู้จะขาย" ฝ่ายหนึ่ง กับ ข้าพเจ้า.....ซึ่งต่อไปในสัญญานี้เรียกว่า "ผู้จะซื้อ" อีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงทำสัญญากันดังมีข้อความต่อไปนี้

๑. ผู้จะขายยอมตกลง ขายที่ดินโฉนดเลขที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....จำนวนเนื้อที่.....ตารางวา ในราคาตารางวาละ.....บาท (.....) รวมเป็นเงินทั้งสิ้น.....บาท (.....) โดยจะทำการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินดังกล่าวให้แก่ผู้จะซื้อ ณ สำนักงานที่ดินจังหวัด.....ในวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

๒. ในการจะซื้อจะขายนี้ ผู้จะซื้อได้วางมัดจำให้ผู้จะขายไว้แล้วเป็นเงิน.....บาท (.....) ผู้จะขายได้รับเงินมัดจำไว้ถูกต้องแล้ว

๓. ถ้าผู้จะซื้อผิดสัญญาไม่ไปทำหนังสือสัญญาและจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ตามกำหนดในข้อหนึ่ง ผู้จะซื้อยอมให้ผู้จะขายริบมัดจำ แต่ถ้าผู้จะขายผิดสัญญา ผู้จะขายยอมให้ผู้จะซื้อฟ้องศาลบังคับให้เป็นไปตามสัญญานี้ และยอมใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้จะซื้ออีก.....บาท (.....) อีกส่วนหนึ่งด้วย

สัญญานี้ทำเป็นสองฉบับ ข้อความตรงกัน ต่างฝ่ายอ่านแล้วเข้าใจข้อความโดยตลอดจึงลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน

ลงชื่อ.....ผู้จะขาย

ลงชื่อ.....ผู้จะซื้อ

ลงชื่อ.....พยาน

ลงชื่อ.....พยาน

ลงชื่อ.....พยาน/ผู้ให้ความยินยอม

คุณสมบัติขั้นพื้นฐานของผู้กรอกแบบฟอร์ม

ในการกรอกแบบฟอร์มชนิดต่าง ๆ ดังที่กล่าวข้างต้น ผู้กรอกจำเป็นต้องมีคุณสมบัติขั้นพื้นฐานดังต่อไปนี้

๑. **ความรู้ความเข้าใจทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องกรอก** โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เกี่ยวกับตนเอง เช่น วันเดือนปีเกิด ที่อยู่ ภูมิลำเนาเกิด นามบิดามารดา หรือนามปู่ย่าตายาย ชื่อและที่อยู่ของบุคคลที่ใกล้ชิดเมื่อจำเป็นต้องอ้างถึง กรุ๊ปเลือด โรคภัยไข้เจ็บประจำตัว ประวัติการแพ้ยา กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะต้องกรอก เรื่องราวและเหตุการณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ความรู้เหล่านี้จะทำให้การกรอกข้อมูลไม่ผิดพลาด และช่วยไม่ให้เสียประโยชน์แก่ตนเอง หรือเกิดความเสียหายแก่การรวบรวมข้อมูล

๒. **ความสามารถทางภาษา** สามารถอ่านข้อความและตีความข้อความในแบบฟอร์มได้ถูกต้องโดยตลอด เข้าใจความต้องการของแบบฟอร์มนั้นว่า ต้องการให้กรอกข้อความใดลงในช่องใด เช่น ในแบบฟอร์มบางแบบ จะมีช่องให้กรอกเหตุผล ผู้กรอกจะต้องเข้าใจว่า หมายถึงเหตุผลของอะไร ดังตัวอย่างในแบบฟอร์มการขออนุญาตใช้รถ ที่ยกมาให้ดูแล้วข้างต้น ในช่องเหตุผล เราต้องชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นว่า ต้องการใช้รถเพื่อการปฏิบัติงาน อันเป็นประโยชน์สำหรับองค์การนั้น

ในกรณีที่ผู้กรอกข้อความไม่แน่ใจว่า ตนเองเข้าใจหรือตีความในแบบฟอร์มนั้นได้ถูกต้องหรือไม่ อย่าเดา ควรถามผู้รู้

๓. **ความซื่อตรง** การกรอกแบบฟอร์มทุกชนิด ผู้กรอกควรให้ความจริงเสมอ ไม่ควรกรอกข้อความที่เป็นเท็จ เพราะจะทำให้เกิดผลเสียอย่างน้อย ๒ ประการ คือ

๑) เสียประโยชน์ตน เช่น ถ้าเราเดินทางไปต่างจังหวัด หากใช้ชื่อและที่อยู่ที่ไม่ตรงตามความเป็นจริงในการกรอกแบบฟอร์มเข้าพักโรงแรม เมื่อเกิดของหายขึ้น เราไปแจ้งความ แม้ตำรวจจับขโมยได้ ก็จะเกิดปัญหาในการรับของคืน ที่ร้ายแรงกว่านั้น หากเกิดอุบัติเหตุจนเราไม่สามารถให้ข้อมูลใด ๆ ได้ ผู้อื่นก็ไม่มีทางที่จะติดต่อกับญาติให้ได้

๒) เสียประโยชน์ผู้อื่นหรือประโยชน์ส่วนรวม เช่น กรอกแบบสอบถามโดยให้ข้อมูลที่ไม่ตรงกับความจริง ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลก็จะคลาดเคลื่อน หากนำไปใช้ในการวางแผนก็จะทำให้เกิดการผิดพลาด บางทีก็อาจจะเกิดผลเสียหายร้ายแรงอย่างประมาณมิได้

๔. **ความรับผิดชอบ** แบบฟอร์มหลายชนิดไม่มีผลที่จะก่อให้เกิดพันธะทางกฎหมายแก่ผู้กรอกก็จริง แต่ผู้กรอกจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อข้อความที่ตนกรอกลงไป ตัวอย่างในการกรอกแบบสอบถามของชมรมวิทยาศาสตร์ที่ถามว่า สมาชิกประสงค์จะไปทัศนศึกษา ณ ที่ใด เมื่อเราให้คำตอบไปว่า ต้องการไปสถานที่นั้น ๆ เมื่อทางชมรมจัดขึ้นตามความประสงค์แล้ว เราก็ไม่ควรปฏิเสธที่จะร่วมกิจกรรมของชมรม หรือเมื่อเราได้รับแบบฟอร์มมา เราก็ไม่ควรจะละเลยไม่ตอบ

ไม่ส่งกลับคืนไปยังผู้สอบถาม หรือไม่ควรตอบอย่างเสียไม่ได้ หรือไม่ควรทำเป็นเรื่องเล่น ๆ ลายมือที่กรอกก็ควรให้อ่านออก ชัดเจน และสะอาด

๕. **ความรอบคอบ** การกรอกแบบฟอร์มบางอย่างนั้น ต้องอาศัยความประณีตและความรอบคอบเป็นอย่างยิ่ง มิฉะนั้นจะเกิดผลเสียหายแก่ตนเองได้ เช่น ในการกรอกสัญญากู้ยืม สัญญาค้ำประกัน สัญญาซื้อของผ่อนส่ง ผู้กรอกแบบฟอร์มต้องดูจำนวนเงินให้แน่นอนตรงกันทั้งตัวเลขและตัวอักษร รวมทั้งระยะเวลาในการชำระเงินและเงื่อนไขอื่น ๆ ก็ต้องดูด้วยความรอบคอบด้วย

ในกรณีที่ผู้อื่นกรอกแทนให้ เราก็ต้องอ่านดูให้ถูกต้องแน่นอนเสียก่อน หากผิดพลาดแล้วอาจเกิดความยุ่งยากหรือเกิดผลเสียภายหลังได้ เช่น การแจ้งชื่อในใบสูติบัตร ต้องดูตัวสะกดการันต์ให้ถูกต้อง ถ้าเจ้าหน้าที่เขียนผิด ต้องทักท้วงแก้ไขทันที หากปล่อยไปก็เท่ากับยอมรับชื่อที่เขียนผิดนั้น

การเขียนประกาศ

การประกาศ คือ การทำให้สาธารณชนทราบข่าวสารเรื่องเดียวกันโดยแพร่หลาย โดยอาศัยสื่อสาธารณะชนิดใดชนิดหนึ่ง อาจจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ป้ายประกาศสาธารณะ ฯลฯ ข่าวสารนั้นอาจจะเป็นเรื่องของการแจ้งให้ทราบ หรือแจ้งให้ทราบแล้วให้ผู้เกี่ยวข้องปฏิบัติตาม

ตัวอย่าง

ประกาศเรื่องที่แจ้งให้ทราบ เช่น ประกาศนามนักกีฬาดีเด่นประจำปี ประกาศแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ประกาศของกรมอุตุนิยมวิทยาเกี่ยวกับสภาพดินฟ้าอากาศ ประกาศรายชื่อผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ประกาศที่เป็นเรื่องแจ้งให้รับทราบและให้ปฏิบัติตาม เช่น ประกาศรับสมัครงาน ผู้ประสงค์จะสมัครงานจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอนและเงื่อนไขที่ระบุไว้ในประกาศ ประกาศประกวดราคา ผู้ประสงค์จะเข้าประกวดราคา ก็ต้องปฏิบัติตามขั้นตอนและเงื่อนไขที่ระบุไว้ในประกาศนั้นเช่นกัน ประกาศให้รางวัลแก่ผู้นำของหายมาคืน ผู้ที่พบของหายและประสงค์จะได้รับรางวัล ก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขให้ครบตามประกาศ

โดยทั่วไปประกาศจะประกอบด้วยส่วนสำคัญต่อไปนี้ คือ

๑. ชื่อหน่วยงานหรือองค์การที่ออกประกาศ
๒. เรื่องที่ประกาศ
๓. เนื้อความที่ประกาศ ซึ่งมักประกอบด้วยอย่างน้อย ๒ ส่วน คือ
   ๑) เหตุผลหรือความเป็นมา
   ๒) จุดประสงค์สำคัญซึ่งมีทั้งรายละเอียดและเงื่อนไขต่าง ๆ รวมทั้งขั้นตอนในการปฏิบัติ

๔. วันเดือนปีที่ประกาศ

๕. ลงนามผู้ออกประกาศ

ส่วนประกอบที่ได้กล่าวข้างต้นนี้ เป็นลักษณะของประกาศที่เป็นทางการขององค์การหรือหน่วยราชการต่าง ๆ แต่ถ้าเป็นประกาศส่วนบุคคลหรือประกาศที่ไม่เป็นทางการ อาจจะมีแต่เนื้อหาที่สำคัญ หรือบางทีก็มีแต่จุดประสงค์ที่สำคัญเท่านั้นก็ได้ ดังที่เราเห็นปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์อยู่เป็นประจำ

วิธีเขียนประกาศ

ประกาศเป็นการสื่อสารประเภทที่มีข้อจำกัดอยู่อย่างหนึ่ง คือ ผู้ประกาศส่งสารไปยังผู้รับแล้ว ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจข้อความตอนใด ก็ไม่สามารถสอบถามผู้ออกประกาศได้โดยสะดวกนัก ซึ่งต่างจากการสนทนากัน ฉะนั้น การเขียนประกาศจึงต้องแสดงจุดประสงค์ของการประกาศที่แน่ชัด และมีรายละเอียดอย่างเพียงพอ ที่จะทำให้ผู้รับสารเข้าใจถึงจุดประสงค์ของประกาศได้อย่างแจ่มแจ้ง การใช้คำในการประกาศต้องกระชับและสื่อความหมายได้ตรง

การเขียนประกาศที่ไม่เป็นทางการ

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การเขียนประกาศที่ไม่เป็นทางการนั้น ส่วนประกอบของประกาศไม่จำกัดแน่นอน แต่หลักการเขียนโดยส่วนรวมก็เหมือนกัน คือ

๑. บอกความต้องการ หรือจุดประสงค์ในการประกาศให้ชัดแจ้ง

๒. ให้รายละเอียดประกอบตามที่จำเป็น

๓. ใช้ประโยคสั้น ๆ เขียนให้ได้ใจความกระชับ

ตัวอย่าง

ประกาศรับสมัครงาน

ตัวอย่างที่ ๑

โรงงานตัดเย็บ ต้องการคนงานตัดกางเกง รายได้ดี ติดต่อ โทร. ๒๒๒๔๒๒๒

ตัวอย่างที่ ๒

รับสมัครช่างเย็บเสื้อสตรีที่ชำนาญ
รู้จักใช้จักรอุตสาหกรรม โทร. ๒๒๒๒๒๒๒๒

ตัวอย่างที่ ๓

บริษัทไทยรุ่งเรือง จำกัด

ตัวแทนจำหน่ายแชมพู "มะกรูด"
ต้องการพนักงานขับรถชาย

๑. มีสุขภาพดี อายุระหว่าง ๒๑ – ๓๒ ปี
๒. มีใบขับขี่กรมการขนส่งทางบกและมีประสบการณ์มาแล้ว
อย่างน้อย ๒ ปี
๓. สามารถไปทำงานต่างจังหวัดได้
สนใจส่งประวัติ พร้อมรูปถ่าย ๑ รูป ไปที่ ตู้ ป.ณ. ๑๑ – ๑๑๑๑๑
กรุงเทพ ฯ

ภายในวันที่ ๒๖ เม.ย. ๒๕๒๗
(ผู้ที่เคยสมัครแล้วไม่ควรสมัครอีก)

ตัวอย่างที่ ๑ ผู้ประกาศบอกความต้องการชัดแจ้ง คือ ต้องการคนงานตัดเย็บกางเกงเท่านั้น คนงานอื่นไม่รับ รายละเอียดที่ให้ก็เพียงแต่บอกหมายเลขโทรศัพท์ไว้ เพื่อให้ผู้ที่สนใจติดต่อได้สะดวก

ตัวอย่างที่ ๒ ผู้ประกาศบอกความต้องการชัดแจ้งเช่นกัน คือ ต้องการเฉพาะช่างเย็บเสื้อสตรีที่ชำนาญเท่านั้น และยังบอกคุณสมบัติที่ต้องการพิเศษอีก คือ สามารถใช้จักรอุตสาหกรรมได้ด้วย ผู้ที่สนใจจะสมัครเข้าทำงานตามที่ประกาศนี้ ก็อาจสอบถามไปยังหมายเลขโทรศัพท์ที่ผู้ประกาศแจ้งไว้

ตัวอย่างที่ ๓ ผู้ประกาศบอกรายละเอียดของคุณสมบัติของผู้สมัครเป็นข้อ ๆ อย่างชัดแจ้ง รวม ๓ ข้อ นอกจากบอกความต้องการว่าต้องการพนักงานขับรถชาย ยังบอกขั้นตอนการสมัครและวันหมดเขตรับสมัครไว้ด้วย

ประกาศเชิญชวน

ตัวอย่างที่ ๑

ชุมนุมภาษาไทย ขอเชิญชมการแสดง "เพลงพื้นเมืองภาคกลาง" ของ สมาชิกชุมนุมภาษาไทย ในวันจันทร์ที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๒๗ ตั้งแต่เวลา ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ โรงอาหารของโรงเรียน

ตัวอย่างที่ ๒

ชุมนุมสังคมศึกษาของวิทยาลัยอัมพวา เชิญชวนประกวดบทความ

เนื่องในโอกาสที่ทางราชการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ระหว่างวันที่ ๔ – ๒๑ เมษายน ๒๕๒๕ ชุมนุมสังคมศึกษาขอเชิญชวนนักเรียนทุกระดับชั้นส่งบทความเข้าประกวด เพื่อร่วมการฉลองงานสำคัญของชาติครั้งนี้

บทความที่ประกวด เป็นบทความเชิงสารคดีเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของเยาวชนไทยสมัยปัจจุบัน ผู้เขียนต้องตั้งชื่อบทความให้เหมาะสม ความยาวของบทความประมาณ ๕ – ๘ หน้ากระดาษพิมพ์ ส่งต้นฉบับที่ห้องทำงานของชุมนุม ภายในวันศุกร์ที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๔ เวลา ๑๖.๐๐

ผู้ที่ชนะการประกวดรางวัลที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๓ จะได้รับบัตรเกียรติคุณ และรางวัลจากผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ และอาจารย์ที่ปรึกษาของชุมนุม

ผู้ที่ส่งบทความเข้าประกวดทุกคนจะได้รับของที่ระลึกจากชุมนุม

ตัวอย่างที่ ๑ บอกนามผู้ออกประกาศ และจุดประสงค์คือเชิญชวนให้ผู้รับสาร ชมการแสดงตามเวลา และสถานที่ที่กำหนด

ตัวอย่างที่ ๒ บอกนามผู้ออกประกาศ และจุดประสงค์เช่นกัน แต่เพิ่มเหตุผลที่จัดให้มีการประกวดบทความ รวมทั้งรายละเอียดและเงื่อนไข พร้อมทั้งสถานที่และกำหนดเวลาในการส่งบทความเข้าประกวดด้วย

การเขียนประกาศอย่างเป็นทางการ

การเขียนประกาศอย่างเป็นทางการ อาจจะเป็นประกาศขององค์การ สถาบัน หรือหน่วยงานใด ๆ ก็ได้ ทั้งของรัฐบาลหรือเอกชน ชุมนุมต่าง ๆ ในโรงเรียนที่นักเรียนมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ในขณะนี้ ก็อาจจะใช้ประกาศแบบนี้ได้

ตัวอย่างที่ ๑

ประกาศการประปานครหลวง
เรื่อง ให้ระวังการแอบอ้างและหลอกลวง

ด้วยปรากฏว่ามีบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ได้แสดงตนเป็นพนักงานของการประปานครหลวง กระทำการแอบอ้างหลอกลวงและข่มขู่ เรียกเก็บเงินจากประชาชนผู้ใช้น้ำในบริเวณต่าง ๆ ก่อให้เกิดผลเสียต่อชื่อเสียง และการดำเนินงานของการประปานครหลวง

ดังนั้น เพื่อป้องกันการแอบอ้าง หลอกลวง หรือข่มขู่ การประปานครหลวงจึงขอชี้แจงวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง ในการจัดเก็บหรือชำระเงินค่าบริการต่าง ๆ ให้ทราบดังนี้

๑. การจัดเก็บเงินค่าน้ำ ประชาชนผู้ใช้น้ำจะได้รับการติดต่อเฉพาะการเก็บค่าน้ำประปาประจำเดือน ณ สถานที่ใช้น้ำ จากพนักงานโดยตรง ตามจำนวนในใบเสร็จรับเงินค่าน้ำ ที่ต้องมอบให้เป็นหลักฐาน

๒. การจัดเก็บค่าบริการอื่น ๆ นอกเหนือจาก ๑. จะไม่มีการส่งพนักงานไปขอเรียกเก็บโดยตรงกับประชาชนผู้ใช้น้ำยังสถานที่ใช้น้ำทั้งสิ้น หากมีค่าใช้จ่ายใด ๆ การประปานครหลวงจะแจ้งให้ผู้ใช้น้ำทราบ โดยขอให้นำเงินไปชำระตามจำนวน ณ สำนักงานของการประปานครหลวงที่แจ้งหรือระบุไว้ในหนังสือเท่านั้น

ฉะนั้น หากประชาชนผู้ใช้น้ำได้รับการติดต่อเพื่อดำเนินการนอกเหนือจากข้อปฏิบัติ ๒ ประการดังกล่าว หรือได้รับการข่มขู่ ชักชวน ให้กระทำการที่ผิดระเบียบการใช้น้ำด้วยวิธีใด ๆ ก็ตาม โปรดหาทางแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป มิฉะนั้นนอกจากท่านจะต้องเสียเงินไปโดยเปล่าประโยชน์แล้ว ก็อาจถูกปรับเพราะการใช้น้ำผิดระเบียบด้วย

ทั้งนี้ หากประชาชนผู้ใช้น้ำมีข้อสงสัยประการใด โปรดติดต่อสอบถามได้ที่สำนักงานประปาสาขาทุกแห่ง หรือที่กองประชาสัมพันธ์ โทร. ๒๒๓๒๒๖๓ ตลอด ๒๔ ชั่วโมง

จึงประกาศมาให้ทราบทั่วกัน

ประกาศมา ณ วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๒๔
การประปานครหลวง

ตัวอย่างข้างต้นนี้ เป็นประกาศของการประปานครหลวง เตือนให้ระวังและชี้แจงให้ปฏิบัติด้วย โดยมีส่วนประกอบของประกาศอย่างเป็นทางการ คือ

ส่วนที่ ๑ บอกว่าองค์การอะไร เป็นผู้ออกประกาศ ซึ่งได้แก่ การประปานครหลวง

ส่วนที่ ๒ บอกเรื่องที่ประกาศ คือ ให้ระวังการแอบอ้างและหลอกลวง

ส่วนที่ ๓ เนื้อหาของประกาศ แยกออกได้เป็น

๑. เหตุผล และความเป็นมา

เพื่อป้องกันการแอบอ้าง หลอกลวง หรือข่มขู่ จากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เรียกเก็บเงินจากประชาชนผู้ใช้น้ำประปา

๒. จุดประสงค์ของการประกาศ

เพื่อชี้แจงวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องแก่ประชาชน กล่าวคือ ให้หาทางแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจให้ดำเนินคดีตามกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของผู้ใช้น้ำประปาเอง ทั้งนี้การประปาได้แจ้งให้แก่ประชาชนผู้อ่านประกาศนี้ได้ทราบไว้ด้วยว่าหากมีข้อสงสัยประการใดจะติดต่อสอบถามได้ ณ ที่ใด

ส่วนที่ ๔ บอกวัน เดือน ปี ที่ประกาศ

ส่วนที่ ๕ ระบุชื่อหน่วยงานที่ออกประกาศโดยไม่ลงชื่อบุคคล

ตัวอย่างที่ ๒

ประกาศองค์การเภสัชกรรม

เรื่อง การแอบอ้างชื่อองค์การเภสัชกรรมหลอกลวงขายยา

ด้วยปรากฏว่าได้มีผู้แอบอ้างชื่อองค์การเภสัชกรรมหลอกลวงขายยาให้แก่ร้านค้าและประชาชนตามท้องที่ต่าง ๆ ทั่วพระราชอาณาจักร โดยมีการกระทำดังนี้

๑. อ้างตัวเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ขององค์การเภสัชกรรม

๒. จัดทำเอกสารต่าง ๆ ขึ้นเอง โดยใช้ชื่อองค์การเภสัชกรรม เช่น หนังสือโครงการเผยแพร่ยาตำราหลวง ใบสมัคร บัญชีรายการยา ใบเสร็จรับเงิน และหนังสือรับรองให้เป็นผู้ขายยาได้เป็นต้น

๓. จัดนำยาขององค์การเภสัชกรรมบางส่วนปนกับยาอื่นซึ่งไม่ทราบว่าเป็นยาอะไร ออกเสนอขายให้แก่ร้านค้าและประชาชน บางรายจะจัดเป็นยารักษาโรคแต่ละอย่าง เป็นชุด ชุดละ ๒–๓ ขนาน และบางพวกมีรถยนต์ที่ติดตราขององค์การเภสัชกรรมเป็นพาหนะอีกด้วย

๔. มีวิธีการขายโดยการข่มขู่ หลอกล่อว่าถ้ารับยานั้น ๆ ไว้ขายแล้ว ก็จะออกหนังสือรับรองให้และจะมีสิทธิ์ขายยาได้โดยไม่ต้องรับอนุญาต

๕. ราคายาที่ขายจะแพงกว่าราคายาปกติประมาณ ๕ ถึง ๑๐ เท่า แล้วแต่โอกาสที่จะสามารถหลอกลวงได้

โดยที่บุคคลพวกมิจฉาชีพนี้ ได้มีการกระทำที่เป็นอันตรายอย่างยิ่งแก่ประชาชน กล่าวคือนอกจากผู้ซื้อจะต้องเสียเงินเป็นจำนวนมากโดยไม่คุ้มค่าแล้ว ยาที่พวกมิจฉาชีพขายให้ส่วนหนึ่งซึ่งไม่ใช่ยาขององค์การเภสัชกรรมนั้น ไม่ทราบว่าเป็นยาอะไร หากได้มีการจำหน่ายจ่ายแจกให้แก่ประชาชนต่อไปแล้ว ก็อาจเป็นอันตรายได้มาก

องค์การเภสัชกรรมจึงขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่า องค์การเภสัชกรรมมิได้ส่งเจ้าหน้าที่ขององค์การเภสัชกรรมออกไปเร่ขายยาขององค์การเภสัชกรรม ไม่ว่า ณ ที่ใดทั่วพระราชอาณาจักร ขอได้โปรดอย่าหลงเชื่อพวกมิจฉาชีพที่ทำการข่มขู่ หลอกลวง ตามพฤติการณ์ดังที่ได้เรียนแล้วข้างต้น

ประกาศ ณ วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๑

(นายเจริญ จิตะสมบัติ)

ผู้อำนวยการองค์การเภสัชกรรม

ตัวอย่างนี้ เป็นประกาศขององค์การเภสัชกรรมซึ่งเป็นองค์การรัฐวิสาหกิจ เช่นเดียวกัน นักเรียนจะสังเกตเห็นส่วนสำคัญทั้ง ๕ ส่วนโดยครบถ้วน ให้นักเรียนสังเกตด้วยว่า ส่วนต่าง ๆ แต่ละส่วนนี้ต่างจากประกาศในตัวอย่างที่ ๑ อย่างไร ประกาศฉบับนี้มีความสำคัญและเป็นประโยชน์แก่ประชาชนทั่วประเทศ พฤติกรรมทุจริตของพวกมิจฉาชีพตามที่กล่าวไว้ในประกาศนั้น คงจะมีอยู่ทั่วไปในท้องที่ต่าง ๆ และคงมีประชาชนหลงเชื่อไปแล้วไม่น้อย

ขอให้นักเรียนสังเกตภาษาที่ใช้ จะเห็นว่าเป็นไปตามเกณฑ์ที่กล่าวไว้ในตอนต้น คือบอกความต้องการหรือจุดประสงค์ชัดแจ้ง ซึ่งในประกาศนี้ได้พิมพ์เน้นไว้ด้วย มีรายละเอียดแยกให้เห็นเป็นข้อ ๆ และใช้ประโยคสั้น ได้ความกระชับ

กล่าวโดยสรุป การสังเกตประกาศที่เราได้พบเห็นในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ จะช่วยให้เราได้รับประโยชน์ที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. ทำให้เราได้ทราบข้อที่ควรรู้ ควรทราบ จากประกาศเหล่านั้น ยังผลให้เรามีความรู้รอบตัวเพิ่มขึ้น

๒. ทำให้เราได้ตัวอย่างสำหรับนำมาใช้เป็นแบบ เมื่อเรามีความจำเป็นร่างประกาศที่เกี่ยวกับกิจธุระของเรา

กิจกรรม

๑. นักเรียนหาประกาศมาคนละ ๑ เรื่อง บอกที่มาของประกาศนั้น แล้วนำมาช่วยกันวิเคราะห์ว่าเป็นประกาศประเภทใด มีส่วนประกอบอย่างไรบ้าง

๒. ให้นักเรียนเขียนประกาศเชิญชวน ชมนิทรรศการที่ชุมนุมวิทยาศาสตร์จัดขึ้น โดยให้นักเรียนบอกวัน เวลา และสถานที่ให้กระจ่างชัด

๓. ให้นักเรียนช่วยกันร่างแบบฟอร์มใบสมัครรับสมาชิกของชมรมใดชมรมหนึ่ง โดยให้มีช่องสำหรับกรอกรายการสำคัญ เช่น
   ๑) ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับตัวผู้สมัคร อาทิ ชื่อ วัน เดือน ปีเกิด
   ๒) คุณสมบัติพิเศษของผู้สมัคร
   ๓) เหตุจูงใจให้เข้าร่วมชมรม
   ๔) คำยินยอมที่จะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของชมรม

๔. เขียนประกาศของหายในโรงเรียนโดยให้นักเรียนบอกสถานที่ที่หาย ลักษณะของสิ่งที่หาย และสถานที่ที่ส่งคืน

๕. นักเรียนเขียนประกาศตามแบบราชการ เพื่อเชิญชวนให้นักเรียนร่วมกันบำเพ็ญประโยชน์เนื่องในวันเข้าพรรษาโดยกำหนดรายการให้ละเอียดชัดเจน

บทที่ ๖
การใช้วิจารณญาณในการฟัง

ฟังหูไว้หู คิดดูให้แน่ ไหนเท็จไหนแท้ ใคร่ครวญจงดี

นักเรียนได้เรียนเกี่ยวกับสมรรถภาพการฟังมาบ้างแล้วจากชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๑ ในชั้นนี้จะได้เพ่งเล็งถึงสมรรถภาพการฟังที่สูงยิ่งขึ้น คือการใช้วิจารณญาณในการฟัง คำว่า "วิจารณญาณ" แยกได้เป็น วิจารณ + ญาณ วิจารณหรือวิจารณ์ หมายถึง การคิด ใคร่ครวญโดยใช้เหตุผล ญาณ หมายถึง ปัญญา หรือความรู้ในขั้นสูง ความหมายของวิจารณญาณ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน คือ "ปัญญาสามารถสันนิษฐานเหตุผล" เราอาจอธิบายเพิ่มเติมได้ว่า การใช้วิจารณญาณในการฟัง ต้องเริ่มต้นฟังด้วยความตั้งใจ ต่อจากนั้นก็พยายามทำความเข้าใจเนื้อหาสาระของเรื่องที่ฟัง แล้วจึงคิดใคร่ครวญตามไปด้วย โดยใช้ความรู้ความคิด เหตุผล และประสบการณ์ของตนประกอบ กระบวนการที่กล่าวมานี้บางทีก็เป็นไปอย่างรวดเร็วมากแทบจะแยกจากกันไม่ออก แต่บางทีก็ต้องอาศัยเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเรื่องที่ฟังนั้นเป็นเรื่องสลับซับซ้อนมาก และผู้ฟังเองก็มีพื้นความรู้และประสบการณ์ไม่เพียงพอ

การใช้วิจารณญาณในการฟังอาจจะเป็นไปในแง่ต่าง ๆ เช่น

๑. ผู้ฟังพิจารณาว่าผู้พูดมีความหมายในการพูดครั้งนั้น ๆ อย่างไรบ้าง
๒. เรื่องที่ได้ฟังมี สารประโยชน์ ให้แง่คิด ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามและความคิดสร้างสรรค์อย่างไรบ้าง
๓. เรื่องที่ได้ฟังมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด
๔. เรื่องที่ได้ฟังน่าเชื่อถือหรือไม่เพียงใด
๕. ผู้ฟังวินิจฉัยว่าผู้พูดมีความจริงใจอย่างไร เพียงไร
๖. ผู้ฟังพิจารณาได้ว่าผู้พูดใช้วิธีการพูดหรือวิธีการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดอย่างไร

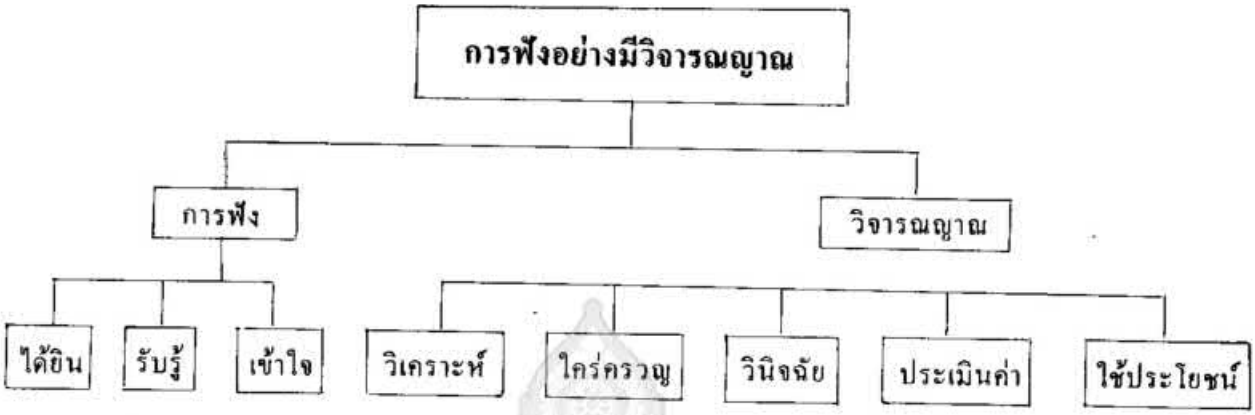
ถ้าข้อความหรือเรื่องที่ฟังมีความสลับซับซ้อน มีเลศนัย หรือมีแง่คิดบางอย่างแฝงอยู่ เราก็จำต้องใช้วิจารณญาณในการฟัง เพื่อให้ได้รับประโยชน์เต็มที่จากการฟังนั้น ๆ ก่อนที่จะได้แนะวิธีใช้วิจารณญาณในการฟังสารชนิดต่าง ๆ แก่นักเรียน จะได้อธิบายให้เข้าใจถึงกระบวนการฟังสารโดยใช้วิจารณญาณเสียก่อน

กระบวนการฟังสารโดยใช้วิจารณญาณ

เมื่อคนเราได้ยินและเกิดการรับรู้แล้ว จึงจะเข้าใจความหมายของสาร กระบวนการในช่วงนี้คือ การฟังโดยปกตินั่นเอง ยังไม่นับว่าถึงขั้นฟังอย่างมีวิจารณญาณ ต่อเมื่อได้ใช้ความคิดวิเคราะห์ใคร่ครวญ และตัดสินใจได้ว่าข้อความที่ได้ฟังนั้น สิ่งใดเป็นใจความสำคัญ สิ่งใดเป็นความประกอบหรือพลความ และสามารถแยกข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็นได้ ตลอดจนวินิจฉัยได้ว่าข้อความที่ได้ฟังนั้นควรเชื่อถือหรือไม่ เพียงไร เช่นนี้จึงจะถือว่าเป็นขั้นของการใช้วิจารณญาณ

ต่อจากนั้น ผู้ฟังอาจประเมินค่าว่า ข้อความที่ได้ฟังนั้นมีเนื้อหาสาระหรือแง่คิดที่ดี หรือไม่ อาจนำไปใช้ประโยชน์ได้เพียงไร รวมทั้งประเมินค่าผู้พูดในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ ความสามารถ ความจริงใจ และกลวิธี นี่ก็เป็นการฟังในการใช้วิจารณญาณอีกเช่นกัน และเป็นขั้นที่สูงขึ้นด้วย

กระบวนการฟังอย่างมีวิจารณญาณ อาจแสดงเป็นแผนภูมิดังต่อไปนี้

อนึ่ง ในการฟังนั้นเป็นธรรมดาที่มนุษย์ทั่วไปจะต้องมีความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ปีติยินดี นิยมชมชอบ ครึกครื้นตื่นเต้น สลดสังเวช นอกจากนี้บางครั้งอาจมีความรู้สึกที่เป็นอคติเกิดขึ้นได้ เช่น ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ ติดอกติดใจหรือเบื่อหน่าย เชื่อถืออย่างงมงายหรือไม่ยอมรับฟังอย่างสิ้นเชิง หวาดกลัวโดยไม่มีเหตุผลหรือกล้าจนบ้าบิ่น บุคคลที่มีวิจารณญาณในการฟังต้องรู้จักควบคุมใจตนเองไม่ให้มีอคติเหล่านี้เข้าครอบงำ เพราะอาจทำให้ขาดวิจารณญาณได้

การใช้วิจารณญาณในการฟังสารประเภทต่าง ๆ

การใช้วิจารณญาณในการฟังสารประเภทต่าง ๆ สิ่งแรกที่จะต้องเข้าใจคือการจำแนกสารตามลักษณะของเนื้อหา ในที่นี้เราจะจำแนกสารออกเป็น ๓ ประเภท ดังที่นักเรียนได้เคยเรียนมาแล้วได้แก่

๑. สารที่ให้ความรู้
๒. สารที่โน้มน้าวใจ
๓. สารที่จรรโลงใจ

อย่างไรก็ดี ในการฟังเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สารจากเรื่องที่ได้ฟังนั้นอาจจะเป็นเฉพาะประเภทหนึ่งประเภทใด ดังกล่าวข้างต้น หรืออาจจะมีหลาย ๆ ประเภทรวมกันก็ได้ ดังเช่น ผู้พูดบางคนอาจนำความรู้และข้อเท็จจริงมาเสนอโดยมุ่งหมายที่จะให้แต่เฉพาะความรู้ล้วน ๆ เท่านั้น ผู้พูดบางคนเสนอความรู้ เพื่อจะได้มีโอกาสแสดงทรรศนะของตน แต่ผู้พูดบางคนเสนอความรู้เพื่อหวังที่จะโน้มน้าวใจผู้ฟัง ดังนี้เป็นต้น

ต่อไปนี้จะแยกอธิบายลักษณะของสารเป็นประเภท ๆ ไป เพื่อให้สะดวกในการทำความเข้าใจเป็นสำคัญ

๑. **สารที่ให้ความรู้** สารที่ให้ความรู้นั้น บางครั้งก็เป็นสารที่ไม่สลับซับซ้อน เข้าใจได้ง่าย ไม่ถึงกับต้องใช้วิจารณญาณในการฟัง แต่สารบางชนิดจำเป็นจะต้องใช้วิจารณญาณ ตัวอย่างเมื่อเราฟังข่าวการให้สัมภาษณ์ของปลัดทบวงมหาวิทยาลัย เรื่องหลักเกณฑ์ใหม่ในการคัดเลือกนักศึกษาเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ การฟังสารชนิดนี้ต้องฟังให้เข้าใจรายละเอียดต่าง ๆ ให้ครบถ้วน เพื่อจะได้ไม่เข้าใจสับสน อาจไม่จำเป็นถึงกับต้องใช้วิจารณญาณ แต่เมื่อฟังข่าวการให้สัมภาษณ์ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เรื่องความคลี่คลายเกี่ยวกับคดีอาชญากรรม เราจำเป็นต้องใช้วิจารณญาณ เช่น นักข่าวป้อนคำถามเพื่อจุดประสงค์อะไร ผู้ตอบโดยมีเงื่อนไขอย่างไร ตอบด้วยความแน่ใจหรือตอบโดยการสันนิษฐาน น้ำเสียงของผู้ตอบเป็นอย่างไร และเราจะปักใจเชื่อได้มากน้อยแค่ไหน เพียงไร

ถ้าเราฟังบทความทางวิทยุในรายการสารคดีเพื่อเกษตรกร เรื่องการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม เราก็พยายามรับสารให้ครบ พร้อมทั้งสังเกตด้วยว่าบทความนี้ใครเป็นผู้เรียบเรียง หรือเป็นบทความของหน่วยงานใด พอที่จะยึดถือเป็นหลักความรู้อันน่าเชื่อถือได้เพียงพอหรือไม่ ไม่จำเป็นต้องใช้วิจารณญาณสูงนัก

ถ้าเราฟังบทความเรื่องสรุปสถานการณ์เศรษฐกิจในรอบปี เราต้องใช้วิจารณญาณใคร่ครวญว่าเจ้าของบทความแฝงแง่คิดและเจตนาใดไว้ เช่น อาจมีเจตนาให้ผู้ฟังเกิดความวิตกกังวลหรือเสียขวัญ เราต้องพิจารณาต่อไปว่า เจ้าของบทความพิจารณาประเด็นปัญหาทุก ๆ ด้านหรือไม่ หรือพิจารณาแต่เฉพาะด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น ข้อมูลที่นำมาอ้างนั้นให้หลักฐานที่ชัดเจนพอที่จะติดตามสอบสวนได้อย่างแน่ชัดหรือไม่ หรือเป็นข้อมูลที่นำมากล่าวอ้างอย่างเลื่อนลอย บทความชนิดนี้เราไม่ควรจะปักใจเชื่อลงไปว่าเป็นความรู้อันถูกต้องทั้งหมด แต่ก็ไม่ถึงกับปฏิเสธโดยสิ้นเชิง

อีกตัวอย่างหนึ่ง เมื่อเราได้ยินได้ฟังบุคคลที่น่าเชื่อถือมาบอกเล่าข้อเท็จจริงบางอย่างแก่เรา เราไม่ควรจะเชื่อโดยทันที ควรใช้วิจารณญาณในการรับฟัง เช่น บุคคลคนหนึ่งมาบอกแก่เราว่าทบวงมหาวิทยาลัยจะเลิกระบบการสอบคัดเลือกรวมเพื่อเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยโดยมิได้ชี้แจงรายละเอียดใด ๆ เพิ่มเติม เมื่อเราได้ฟัง เราควรจะไตร่ตรองดูว่าจะเป็นไปได้เช่นนั้นหรือ โดยตั้งคำถามถามตนเองหลาย ๆ ข้อ และควรสดับตรับฟังต่อไปเพื่อให้ทราบแน่ว่าความจริงในเรื่องนี้เป็นอย่างไร

ต่อไปนี้จะได้ประมวลข้อแนะนำการฟังสารที่ให้ความรู้โดยใช้วิจารณญาณ พอเป็นแนวทางสำหรับนักเรียนจะได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

๑) เมื่อได้ฟังสารที่ให้ความรู้เรื่องใด ต้องกำหนดให้ได้ว่าเรื่องนั้นควรแก่การฟังโดยใช้วิจารณญาณหรือไม่

๒) ถ้าเรื่องที่ฟังจำเป็นต้องใช้วิจารณญาณ ต้องฟังด้วยความตั้งใจยิ่งขึ้น จับประเด็นสำคัญให้ได้ไม่ว่าเรื่องนั้นจะเป็นข่าว บทความ หรือข้อความรู้อื่นใดก็ตาม ควรพิจารณาตามไปด้วยทุกระยะในระหว่างฟัง วินิจสารด้วยความระมัดระวัง (วินิจสาร คือ ตีความให้ได้ว่าความหมายที่แท้จริงที่ผู้ส่งสารพยายามจะสื่อมาถึงผู้ฟังคืออะไร) ถ้ามีโอกาสควรตรวจสอบความสามารถในการวินิจสารของตนโดยอาศัยเทียบเคียงกับคนอื่น ๆ ที่ได้รับฟังมาเหมือน ๆ กันกับเราว่าวินิจสารได้ตรงกันหรือไม่ หรือแตกต่างกันอย่างไร ผู้ใดได้รับสารลึกซึ้งกว่ากัน และถ้าพบว่าตนเองยังฟังข้ามบางสิ่งบางอย่างไป ก็พยายามฝึกฝนตนเองในการจับประเด็น และวินิจสารให้ละเอียดลออยิ่งขึ้น

๓) ฝึกแยกแยะข้อเท็จจริงจากความคิดเห็น พิจารณาทัศนคติของผู้พูดที่มีต่อเรื่องที่พูดและฝึกพินิจพิจารณาตัดสินใจว่า สารที่ได้ฟังนั้นควรเชื่อถือได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด

๔) ขณะที่ฟังควรบันทึกประเด็นสำคัญไว้เพื่อเตือนความจำ และถ้าบันทึกคำถามหรือประเด็นที่ควรอภิปรายไว้ด้วย ก็ยิ่งเป็นการดี

๕) ประเมินค่าของสารที่ให้ความรู้นั้น ว่าสำคัญหรือเป็นประโยชน์เพียงใด มีแง่คิดที่มีคุณค่าอะไรบ้าง

๖) พิจารณาว่าผู้พูดมีกลวิธีในการเสนอความรู้ให้น่าสนใจ ชวนติดตามอย่างไรหรือไม่เพียงใด ผู้พูดใช้ถ้อยคำสำนวน คมคายกะทัดรัด เหมาะสม ถูกต้องตามระดับของการสื่อสารหรือไม่เพียงใด

เมื่อนักเรียนได้ทราบแนวทางการใช้วิจารณญาณในการฟัง ดังกล่าวข้างต้นนี้แล้ว ก็ควรหาโอกาสฟังข่าวสารต่าง ๆ ให้เป็นกิจนิสัย ควรฟังรายการที่น่าสนใจ เช่น รายการวิเคราะห์ข่าวต่าง ๆ การอภิปรายปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ไม่ควรสำคัญผิดว่าความรู้เรื่องนั้นเรื่องนี้ไม่สมกับวัยของเรา หรือเรายังมีภูมิปัญญาไม่เพียงพอที่จะฟัง การฟังโดยใช้วิจารณญาณย่อมมีประโยชน์แก่ตนเองเสมอ

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างสารประเภทที่ให้ความรู้ ที่เราอาจได้ฟังทางสื่อมวลชน เมื่อเราได้ฟังแล้วควรฝึกใช้วิจารณญาณตามแนวที่ให้ไว้ต่อจากตัวอย่างนี้

ตัวอย่างที่ ๑ คำแถลงของสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค อ่านทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ประจำวันพฤหัสบดีที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๒๔

ก่อนซื้อสินค้า พิจารณาให้รอบคอบ

สินค้าที่ผลิตจำหน่ายในท้องตลาดปัจจุบัน นับวันจะมีมากขึ้น ผู้ผลิตแต่ละรายต่างพยายามหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อที่จะขายสินค้าให้ได้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นด้านรูปร่างลักษณะ การเลือกใช้สี ตลอดจนวิธีการโฆษณาที่สะดุดตาและดึงดูดใจผู้บริโภคให้ซื้อสินค้า

หรือใช้บริการของตน อันเนื่องมาจากการแข่งขันกันในด้านการตลาด อาทิ ใช้วิธีการโฆษณาโดยปิดป้ายไว้ว่า ซื้อ ๑ แถม ๑ หรือลดราคาจากราคาจริง ๓๐๐ บาท เหลือ ๑๕๐ บาท หรือเลหลังขายเพียง ๑๕ วัน เท่านั้น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเทคนิคทางด้านการโฆษณา เพื่อชักจูงใจหรือเชิญชวนให้ผู้ซื้อหรือผู้บริโภคซื้อสินค้า โดยคำนึงถึงส่วนลดหรือของแถม มากกว่าความจำเป็นที่ต้องการใช้สินค้า

สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ขอแนะนำให้ผู้บริโภคพิจารณาตรวจสอบคุณภาพของสินค้าให้ละเอียดรอบคอบก่อนซื้อ ไม่ควรคำนึงถึงของแถมหรือส่วนลด เพราะผู้ผลิตหรือผู้ขายได้เพิ่มราคาไว้กับต้นทุนสินค้าที่เราซื้อแล้ว ดังนั้นในความเป็นจริงเราอาจซื้อสินค้าในราคาแพง ไม่ถูกตามที่โฆษณาไว้ และข้อสำคัญสินค้าที่มีส่วนลดหรือลดราคา อาจเป็นสินค้าซึ่งเหลือค้างหรือเสื่อมคุณภาพแล้วก็ได้

ดังนั้นก่อนที่ผู้บริโภคจะตัดสินใจซื้อสินค้าใดก็ตาม ควรสอบถามราคาจากร้านค้าหลาย ๆ ร้าน หรือสอบถามเพื่อนฝูงญาติพี่น้องเสียก่อน โดยใช้เวลาในการตัดสินใจให้นานพอสมควร และควรจะคำนึงถึงข้อดีข้อเสียของสินค้าหรือบริการของแต่ละแห่งโดยนำมาเปรียบเทียบกัน เพื่อเป็นการช่วยในการตัดสินใจ และป้องกันความเสียใจที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง ทางที่ดีผู้บริโภคควรตรวจสอบฉลากสินค้า อ่านและทำความเข้าใจกับฉลากสินค้านั้น ๆ ให้สามารถนำไปใช้สอยได้อย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์และคุ้มค่า และถ้าจะให้ดี ผู้บริโภคควรซื้อสินค้าจากร้านที่ไว้ใจได้และซื้อเป็นประจำ ควรซื้อของจากร้านค้าที่ขายของมีคุณภาพดีและขายในราคายุติธรรมหรือราคาถูกกว่าร้านค้าอื่นเมื่อเปรียบเทียบราคากันแล้ว การเป็นลูกค้าประจำ นอกจากจะซื้อสินค้าได้ในราคาถูกแล้ว ยังได้รับการบริการเป็นพิเศษอีกด้วย อย่างไรก็ดี ควรหลีกเลี่ยงการใช้สินค้าฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น เพราะในภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันเราจำเป็นต้องประหยัด เงินทุกบาทจึงมีค่า

หากสงสัยโปรดสอบถามสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ทำเนียบรัฐบาล โทร. ๒๘๒๘๖๓๓ , ๒๘๑๖๕๖๘

การใช้วิจารณญาณเมื่อได้ฟังคำแถลงข้างต้นนี้ อาจเป็นดังต่อไปนี้คือ

๑. สารที่สำคัญในคำแถลงนี้คืออะไร
   - คำเตือนให้ผู้ฟังทราบว่าในปัจจุบันนี้ผู้ผลิตแต่ละรายพยายามหาวิธีขายสินค้าให้ได้มาก ด้วยวิธีการโฆษณาที่สะดุดตาและดึงดูดใจผู้บริโภค

๒. ความรู้ที่ได้รับจากคำแถลงนี้คืออะไรบ้าง
   - เทคนิคในการโฆษณา เช่น ปิดป้ายลดราคา การให้ของแถม
   - วิธีตรวจสอบราคามาตรฐานของสินค้า เช่น ถามจากร้านค้า ถามจากเพื่อนฝูง พิจารณาข้อดีข้อเสียของสินค้า ศึกษาจากฉลากสินค้า แนะนำให้ซื้อจากเจ้าประจำ สอบถามจากคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค

๓. คำแถลงนี้เหมาะสมแก่การนำมาออกอากาศหรือไม่ เพียงใด
– เหมาะสม เพราะสามารถแพร่ไปยังมหาชนได้ทุกหนทุกแห่งในเวลาอันรวดเร็ว เป็นคำแนะนำที่มีประโยชน์ ที่ให้หลีกเลี่ยงการใช้สินค้าฟุ่มเฟือยในภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน ซึ่งเราจำเป็นต้องประหยัด

๔. ให้แหล่งที่มาของความรู้นี้หรือไม่ ได้แก่อะไร
– แหล่งความรู้แก่ผู้ฟัง คือ สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค และสถานีวิทยุกระจายเสียง กรมประชาสัมพันธ์

ตัวอย่างที่ ๒ สันนิษฐานที่มาของคำว่า "ตะวัน" อ่านทางวิทยุกระจายเสียงรายการเพื่อการศึกษาของประชาชน เจ้าของบทความคือ กาญจนาคพันธุ์ (ขุนวิจิตรมาตรา)

ตะวัน

ในภาษาไทยโบราณ อันใดที่มีรูปร่างเป็นวงกลม เราเรียกว่า "ตา" ดวงจักษุของเรามีรูปเป็นวงกลม เราจึงเรียกดวงจักษุของเราว่า "ตา" ไทยทุกเผ่าเหล่ากอตั้งแต่ลุ่มน้ำแยงซีเกียงลงมา เรียกดวงจักษุว่า "ตา" เหมือนกันหมด แต่มีไทยอีกสองพวก คือ ไทยกวางหนำกับผู้ไทย เรียกดวงจักษุแปลกไปว่า "มะตา" ซึ่งไปตรงกับภาษามะลายูที่เรียกดวงจักษุว่า "มาตา" เหมือนกัน คำว่า "มะ" นี้ เป็นคำเดียวกับ "มัก" หรือ "หมาก" ซึ่งเป็นภาษาไทยโบราณ ใช้หมายถึงลูกกลม อันใดที่เป็นวงกลมเรียกว่า "ตา" แต่อันใดที่เป็นลูกกลมเรียก "หมาก" หรือ "มัก" หรือ "มะ" ผลไม้ต่าง ๆ เป็นลูกกลม เราจึงเรียกผลไม้ว่า "หมาก" หรือ "มะ" เช่น หมากขวิด (คือมะขวิด) มะกอก มะนาว ฯลฯ

คำว่า "หมาก" หรือ "มัก" หรือ "มะ" กับคำว่า "ตา" คงจะใช้ปน ๆ กัน เป็นต้นว่า ลูกกลมสานด้วยหวายที่เราเตะเล่น เราเรียกว่า ตะกร้อ ถ้าดูรูปพรรณสัณฐานที่เป็นลูกกลมน่าจะเรียกว่า มะกร้อ แต่อาจจะเป็นเพราะตะกร้อสานห่าง ๆ มีรูปเป็นตา ๆ เราจึงเรียกว่า ตะกร้อ ก็ได้ (ตะ กับ ตา เป็นคำเดียวกัน) มีเรื่องเล่ากันมาว่า ชาวบ้านนอกพาลูกสาวมาเที่ยวกรุงเทพ ฯ แม่กำชับลูกสาวว่าไปถึงกรุงเทพ ฯละก็ต้องพูดจาให้ดี คนชาวกรุงเทพ ฯ เขาพูดใส่สีสัน เขาไม่พูดเท่อ ๆอย่างเอ็ง อย่างลูกกอก ลูกนาว เขาไม่เรียกลูกตะกอกตะนาวเหมือนเอ็ง เขาเรียกมะกอกมะนาว อะไร ๆ เขาใส่มะทั้งนั้น เมื่อนั่งเรือมาถึงตลาดท้องน้ำกรุงเทพ ฯ ลูกสาวเห็นแมวนั่งอยู่ที่แพ ก็ร้องขึ้นว่า "แม่จ๋าดูมะแมวตัวนั้นแน่ะ" เรื่องเกร็ดที่เล่ากันมานี้แสดงว่าโบราณเราใช้คำว่า "หมาก" หรือ "มัก" หรือ "มะ" กับคำว่า "ตา" หรือ "ตะ" ปน ๆ กัน เหตุนี้ไทยโบราณบางเหล่าจึงเรียกดวงจักษุว่า "มะตา" และจีนบางพวกก็เรียกดวงจักษุว่า "มัก" ซึ่งที่จริงเป็นภาษาไทยแท้ ๆ แต่ปล่อยให้ไปเป็นของจีนเสียชิบ!

คำว่า "ตะวัน" ซึ่งเป็นภาษาของเราใช้เรียกดวงอาทิตย์ ตะวันนี้ก็คือ ตาวัน เหตุใดเราจึงเรียกดวงอาทิตย์ว่าตาวัน ก็เพราะดวงอาทิตย์ที่เราแลเห็นมีลักษณะเป็นวงกลม อันใดที่เป็นวงกลมเราเรียก "ตา" ดังกล่าวแล้ว ดวงอาทิตย์เป็นวงกลม เราจึงเรียก "ตา" แต่คำว่า "ตา" นั้นเราใช้เรียกสิ่งที่เป็นวงกลมทั่วไป ตลอดจนดวงตาของเราเอง ดวงอาทิตย์เป็นดวงตาที่ปรากฏในเวลากลางวัน ซึ่งถ้าจะเปรียบก็เท่ากับเป็น "ตาของวัน" เหตุนี้เราจึงได้เรียกดวงอาทิตย์ว่า "ตาวัน" ซึ่งเมื่อเรียกสั้นเข้าก็กลายเป็น "ตะวัน" ไป

การที่ไทยเรียกดวงอาทิตย์ว่า "ตาวัน"นี้ ไปตรงกับความนับถือในลัทธิศาสนาของมนุษย์ดึกดำบรรพ์หลายชาติที่เขาถือว่าดวงอาทิตย์เป็น "ตา" ของมหาเทพผู้ทรงศักดานุภาพยิ่งใหญ่ เป็นดวงตาศักดิ์สิทธิ์ที่มองลงมาเห็นโลกได้ทั่วไปทุกซอกทุกมุม มนุษย์จะทำดีทำชั่วอย่างไรย่อมไม่พ้นสายตาของมหาเทพผู้ทรงศักดานุภาพนี้ไปได้ "ตา" ดวงนี้ จึงเท่ากับเป็นไฟฉายคอยสอดส่องดูแลความประพฤติของมนุษย์ตลอดไปทั่วพื้นพิภพ ในส่วนไทยดึกดำบรรพ์จะนับถือดวงอาทิตย์ว่าเป็น "ตา" ของมหาเทพอย่างลัทธิศาสนาอื่น ๆ หรือไม่ ไม่ปรากฏชัด แต่เมื่อเรียกดวงอาทิตย์ว่า "ตา" ก็นับว่ามีความคิดเห็นพ้องกันในข้อที่ว่าเปรียบดวงอาทิตย์เป็นดวงตาดวงหนึ่ง เหมือนดวงตามนุษย์ที่สามารถมองเห็นอะไร ๆ ได้แจ่มใสชัดเจน

ขณะที่ฟังบทความเรื่องนี้อยู่ รวมทั้งเมื่อได้ฟังจบแล้ว เราอาจใช้วิจารณญาณในแง่ต่าง ๆ เป็นต้นว่า

๑. สารที่สำคัญจากบทความเรื่องนี้คืออะไร
   - คำว่า "ตะวัน" สันนิษฐานได้ว่า เป็นคำไทยแท้ใช้ตรงกันเกือบทุกถิ่น และยังไปพ้องกับคำดั้งเดิมของภาษาชาติอื่นบางชาติด้วย

๒. ความรู้ที่ได้รับจากบทความเรื่องนี้มีอะไรบ้าง
   - ความรู้ที่ได้รับจากบทความเรื่องนี้มีในทุกตอน เป็นความรู้ในเรื่องประวัติหรือที่มาของคำในภาษา รวมทั้งมีข้อสังเกตถึงความละม้ายคล้ายคลึงกันระหว่างคำไทยกับคำในภาษาอื่นบางภาษา นอกจากนี้ยังมีเกร็ดความรู้แทรกอยู่ด้วย

๓. กลวิธีในการนำเสนอมีลักษณะอย่างไร
   - ยกสิ่งที่ประสงค์จะอธิบายขึ้นมาก่อน แล้วอธิบายตามความคิดเห็นของผู้เขียนโดยไม่อ้างแหล่งที่มาของความรู้นั้น แต่พยายามเชื่อมโยงข้อความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ความรู้ที่ผู้เขียนนำมากล่าวนั้นมักไม่ห่างไกลจากประสบการณ์ของผู้รับสาร แต่ก็เป็นความรู้ที่ผู้รับสารมักไม่เคยคิดหรือได้ยินมาก่อน กลวิธีเช่นนี้ทำให้สารมีลักษณะน่าสนใจ นอกจากนี้ยังทำให้เรื่องดูไม่หนักเป็นหลักวิชาจนเกินไป เพราะผู้เขียนได้แทรกเรื่องชวนขันเอาไว้ด้วย

๔. บทความนี้ให้ประโยชน์เกี่ยวกับภาษาอย่างไร

– บทความนี้มีประโยชน์แก่ผู้สนใจทางภาษาไทย และน่าจะกระตุ้นให้ผู้สนใจทางภาษาได้ศึกษาหาความเข้าใจให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อไป

อนึ่ง ดังที่กล่าวมาแล้วว่าผู้เขียนไม่ได้อ้างหลักฐานที่มาของความรู้อย่างแน่นแฟ้นเพียงพอ อาจมีผู้ไม่ค่อยเห็นด้วยกับข้อความรู้ที่ผู้เขียนได้ประมวลไว้ในบทความนี้ ผู้ที่มีวิจารณญาณก็ควรที่จะได้ค้นหาหลักฐานที่อาจสนับสนุนหรือหักล้างข้อสันนิษฐานข้างต้นนี้ได้ การทำเช่นนี้ถือว่า เป็นพัฒนาการทางปัญญาของมนุษย์ผู้มีการศึกษานั่นเอง

๒. **สารที่โน้มน้าวใจ** ในปัจจุบันคนเราต้องเผชิญกับสารที่โน้มน้าวใจอยู่เสมอ สารโน้มน้าวใจอาจจะมาทางสื่อมวลชน มาจากบุคคลนำสาร หรืออาจจะผ่านมาเป็นทอด ๆ จากปากหนึ่งไปสู่ปากหนึ่ง เราจึงต้องใช้วิจารณญาณในการฟังเป็นอย่างมาก เมื่อเราได้ยินได้ฟังสารประเภทนี้ ก่อนอื่นเราควรทราบว่า ผู้ส่งสารมีจุดมุ่งหมายอย่างไร อาจจะมีจุดมุ่งหมายที่ให้คุณประโยชน์ เช่น โน้มน้าวใจให้รักชาติบ้านเมือง ให้ดำรงชีวิตอย่างประหยัด หรือโน้มน้าวใจให้รักษาสาธารณสมบัติ นอกจากนั้นอาจจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อ หรือการปลุกปั่นยุยง เพราะฉะนั้น ในการรับสารประเภทโน้มน้าวใจ จึงควรพิจารณาให้ละเอียดถี่ถ้วนว่า จุดหมายของการโน้มน้าวใจนั้น เป็นไปในทางใดในทาง "วัฒนะ" หรือ "หายนะ"

การฟังสารที่โน้มน้าวใจ ผู้ฟังอาจใช้วิจารณญาณในแง่ต่าง ๆ ดังนี้ คือ

๑) สารที่ได้ฟังนั้นเรียกร้องหรือดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง หรือเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผู้พูดมากน้อยเพียงใด

๒) สารที่ผู้พูดนำมาเสนอนั้น สนองความต้องการพื้นฐานของผู้ฟังอย่างไร ก่อให้เกิดความปรารถนา ความไม่สมดุลขึ้นในใจของผู้ฟังมากน้อยเพียงใด

๓) ผู้พูดเสนอแนวทางที่จะสนองความต้องการของผู้ฟังหรือแสดงให้เห็นว่าผู้ฟังจะได้รับประโยชน์อะไรบ้าง หากยอมรับข้อเสนอนั้น

๔) สารนั้นเร่งเร้าให้ผู้ฟังเชื่อถือเกี่ยวกับสิ่งใด ชี้เฉพาะเจาะจงลงไปหรือไม่ ว่าต้องการให้ผู้ฟังคิด หรือปฏิบัติอย่างไรต่อไป

๕) ภาษาที่ใช้ในการโน้มน้าวใจนั้นมีลักษณะเร้าอารมณ์อย่างไรบ้าง

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างสารที่โน้มน้าวใจ

ตัวอย่างที่ ๑ บทเพลงปลุกใจจากวิทยุกระจายเสียง

เพลงรักกันไว้เถิด

(สร้อย) รักกันไว้เถิด เราเกิดร่วมแดนไทย
จะเกิดภาคไหนไหน ก็ไทยด้วยกัน

เชื้อสายประเพณี ไม่มีขีดคั่น
เกิดใต้ร่มไทยนั้น ปวงชนทุกคนคือไทย
ท้องถิ่นแหลมทอง เหมือนท้องของแม่
เกิดถิ่นเดียวกันแท้ เหมือนแม่เดียวกันใช่ไหม
ยามฉันมองตาคุณ อบอุ่นดวงใจ
เห็นสายเลือดไทย ในสายตาบอกสายสัมพันธ์ (สร้อย)
ทะเลแสนงาม ในน้ำมีปลา
พืชพรรณดินดาษตา ไร่นาวงทองไสว
สินทรัพย์มีเกลื่อนกล่น บรรพชนให้ไว้
เราลูกหลานไทย จงร่วมใจรักษาให้มั่น (สร้อย)
แหลมทองโสภา ด้วยบารมี
ปกเกล้าเราไทยนี้ ร่มเย็นเป็นศรีฝองใส
ใครคิดบังอาจหมิ่น ถิ่นทององค์ไท้
เราพร้อมพลีใจ ป้องถิ่นไทยและองค์ราชัน (สร้อย)

เมื่อได้ฟังเพลงปลุกใจบทนี้จบแล้วผู้ฟังอาจใช้วิจารณญาณดังต่อไปนี้คือ

๑. เพลงนี้ มีจุดมุ่งหมายอย่างไรบ้าง
- ปลุกใจผู้ฟังให้มีความรักใคร่สามัคคีปรองดองกันในฐานะที่เป็นคนไทยด้วยกัน

๒. เนื้อหาในเพลงนั้นสนองความต้องการพื้นฐานของผู้ฟังหรือก่อให้เกิดความปรารถนาอย่างไรบ้าง
- ความรักเป็นความต้องการพื้นฐานอย่างหนึ่งของมนุษย์ เมื่อเกิดเป็นคนในชาติเดียวกันแล้วก็ควรจะรักกันไว้ นอกจากนั้น ยังแสดงทรรศนะอื่น ๆ ที่สนองความต้องการของคนไทยไว้อีกคือ ในผืนแผ่นดินไทยนี้ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว อุดมสมบูรณ์ยิ่งนัก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ บรรพบุรุษได้สู้อุตส่าห์สร้างสมไว้ จึงควรที่จะรักษาให้คงอยู่ตลอดไป
- การที่ประเทศเจริญรุ่งเรือง อุดมสมบูรณ์ก็ด้วยพระบารมีปกเกล้า ประชาชนชาวไทยจึงมีความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วหน้ากัน หากใครบังอาจดูหมิ่นผืนแผ่นดินไทยหรือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ประชาชนไทยก็จะพร้อมใจกันพลีชีวิตเพื่อป้องกันผืนแผ่นดินไทย และพระมหากษัตริย์อันเป็นที่รักยิ่ง

๓. ใช้ภาษาโน้มน้าวใจอย่างไร
- ภาษาเข้ากันกับทำนองเพลงที่ใช้ เร้าใจดีมาก มองเห็นภาพ เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง อาทิ เมื่อมองตาแล้วเกิดความ**อบอุ่นดวงใจ** ทั้งนี้เพราะเป็นคนไทยด้วยกัน สายตาจึงสื่อความหมายเช่นนั้น

ตัวอย่างที่ ๒ ฟังบทความโน้มน้าวใจให้จัดหาโค กระบือ เพื่อเกษตรกร อ่านทางวิทยุกระจายเสียง

รณรงค์จัดหาโคกระบือเพื่อเกษตรกร

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นต้นมา โครงการ "ธนาคารโคกระบือเพื่อเกษตรกรตามพระราชดำริ ฯ" ได้ดำเนินการไปอย่างได้ผลเป็นที่น่าพอใจและได้แพร่หลายออกไปในหน้าข่าวหนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียง จึงมีผู้มีจิตศรัทธาติดต่อขอบริจาคโคและกระบือให้แก่กรมปศุสัตว์เพิ่มขึ้นอีก เพื่อนำไปใช้ในโครงการเพื่อเกษตรกรกว้างขวางยิ่งขึ้น

เพื่อสนับสนุนโครงการนี้ ทางสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทยได้ติดต่อกับกรมปศุสัตว์ ขอทำรายการเชิญชวนผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคเงินและโคกระบือนำมาใช้ในโครงการให้ชาวไร่ชาวนาผู้ขาดแคลน เบิกยืมไปใช้สำหรับทำการเกษตรทั่วประเทศ โดยจะไม่ถูกนำไปฆ่าหรือชำแหละจำหน่ายแต่ประการใด

ทางกรมปศุสัตว์ได้ทำหนังสือขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตผ่านสำนัก - ราชเลขาธิการ ซึ่งก็ได้ทรงอนุมัติดำเนินการได้ ดังนั้น ในวันที่ ๕ พฤษภาคม ศกนี้ ซึ่งตรงกับวันฉัตรมงคล เวลา ๙.๐๐ – ๑๒.๐๐ น. ทางสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทยก็จะกำหนดจัดงานการกุศลทางโทรทัศน์ ทีวี.สี ช่อง ๕ อสมท.

โครงการรณรงค์รับบริจาคนี้ ทางสมาคมได้เคยจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ในครั้งนั้น ได้รับความร่วมมือจากประชาชนอย่างท่วมท้น ได้รับบริจาคทั้งเงินสด และวัวควายมีชีวิต คิดเป็นมูลค่าถึงหนึ่งล้านสองแสนบาทเศษ และได้ทูลเกล้า ฯ ถวาย

โครงการนี้ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้สั่งการให้กรมปศุสัตว์ดำเนินการช่วยเหลือ โดยใช้กระบือของกรมปศุสัตว์จำนวน ๒๘๐ ตัว ส่งไปช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากจน ในพื้นที่ตามโครงการพัฒนาที่ราบเชิงเขาของจังหวัดปราจีนบุรี เช่น อำเภอสระแก้ว อำเภอวัฒนานคร

สำหรับท่านที่มีจิตศรัทธาก็จะได้มีโอกาสร่วมบริจาคสมทบทุนเพื่อซื้อโคและกระบือ นำไปช่วยเหลือเกษตรกรชาวไร่ ชาวนา อันเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งเป็นผู้ผลิตสินค้าบริโภค วัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมนานาชนิด มีความสำคัญต่อปากท้องของพวกเราชาวประชาทั้งมวล อันจะมีผลต่อฐานะความเป็นอยู่และฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศในที่สุดด้วย พวกเขาเหล่านั้น กำลังเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะปัญหาขาดแคลนโคกระบือสำหรับใช้งาน

กล่าวกันว่า วัวควายซึ่งถูกนำไปฆ่าบางตัวถึงกับน้ำตาตกในชะตากรรมที่มันกำลังจะได้รับ จึงเป็นที่เชื่อถือเสมอมาว่า การบริจาควัวควายหรือการซื้อวัวควายจากโรงฆ่าสัตว์ไปปล่อยเป็นการทำบุญทำกุศลอย่างเอกอุ

เชิญบริจาคควายทำกุศล พัฒนาประเทศตัวละ ๕,๐๐๐ บาท หรือตามแต่ศรัทธา กรุณาติดต่อที่สมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ๓๙๒/๒๕ – ๒๖ สยามสแควร์ ซอย ๕ โทร. ๒๕๑๕๕๘๕, ๒๕๒๐๒๒๘

การฟังบทความนี้ อาจใช้วิจารณญาณในแง่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

๑. บทความนี้มีจุดมุ่งหมายอย่างไรบ้าง
- บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะรณรงค์เพื่อหาโคกระบือไปให้แก่เกษตรกรตามโครงการ "ธนาคารโคกระบือเพื่อเกษตรกรตามพระราชดำริ ฯ"

๒. สารที่เสนอมานี้ เป็นสารที่สนองความต้องการของผู้ฟังอย่างไรบ้าง
- การกินดีอยู่ดี กิจกรรมเพื่อปากท้องของประชาชน ตลอดจนฐานะมั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทั่วไป การอ้างว่าเมื่อบริจาคโคกระบือไปช่วยเกษตรกรแล้ว จะทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้น เศรษฐกิจและความเป็นอยู่ก็จะดีขึ้น น่าจะมีผลให้ผู้รับสารคล้อยตามได้

๓. ผู้พูดได้เสนอข้อยุติ หรือประโยชน์ที่ผู้ฟังจะได้รับอะไรบ้าง
- ผู้ฟังจะได้รับประโยชน์ คือ ชีวิตความเป็นอยู่จะดีขึ้นและที่สำคัญก็คือ ได้บุญกุศลด้วย

๔. ผู้พูดได้เชิญชวนอะไรบ้าง
- เชิญชวนให้บริจาคเงินซื้อควายเป็นการบำเพ็ญกุศล

๕. ใช้ภาษาโน้มน้าวใจอย่างไรบ้าง
- ใช้ภาษาเรียบ ๆ แต่เป็นเรื่องการกุศล และใช้คำที่แสดงให้เห็นภาพ เช่น พรรณนาว่า วัวควายที่ถูกนำไปฆ่าบางตัวถึงกับน้ำตาตก การช่วยทุกข์ของสัตว์ได้กุศลอย่างเอกอุ

ตัวอย่างที่ ๓ ฟังโฆษณาเครื่องสำอาง ทางสื่อมวลชน

> ถนอมความนิ่มนวลของผิวคุณ อย่าให้สูญสลายไปพร้อมกับเวลา ครีมประเทืองผิวการะเกด เป็นครีมชนิดเดียวที่รวมคุณค่าบริสุทธิ์จากธรรมชาติที่หอมหวนรอบข้างคุณ อย่าปล่อยปละละเลยให้วันเวลาและการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศมาทำลายความอ่อนละมุนชุ่มชื่นของคุณให้สูญสิ้นไป สงวนความสาวของผิวพรรณไว้ด้วยครีมประเทืองผิวการะเกด

เมื่อได้ฟังการโฆษณานี้แล้ว เราใช้วิจารณญาณได้หลายแง่ด้วยกัน คือ

๑. สารโฆษณานี้ผู้โฆษณาต้องการโน้มน้าวใจอย่างไร
- ให้เชื่อว่าเครื่องสำอางถนอมผิวพรรณมนุษย์ได้ และเครื่องสำอางที่เสนอให้ใช้นั้นมีคุณสมบัติดังกล่าวเป็นอย่างดี ผู้ฟังจะได้ตัดสินใจซื้อเครื่องสำอางที่โฆษณานี้

๒. ข้อเท็จจริงในบทโฆษณานี้คืออะไร
- ไม่มีข้อเท็จจริง เหตุผลก็ไม่ใคร่ชัดเจน แต่ก็เป็นเรื่องธรรมดาของสารโฆษณาที่มักจะไม่ให้เหตุผลที่หนักแน่นชัดเจนนัก

๓. สารนี้มีข้อเสนอที่สอดคล้องกับความต้องการพื้นฐานของผู้ฟังอย่างไร
- มีข้อเสนอว่า เมื่อใช้เครื่องประเทืองผิวการะเกดแล้วทำให้ผู้ใช้มีผิวพรรณสวยงาม มนุษย์มีความต้องการพื้นฐานอยู่แล้วที่จะให้ตนสวยงาม จึงคล้อยตามการโน้มน้าวใจได้ง่าย

๔. ภาษาที่ใช้มีลักษณะอย่างไร
- ภาษาเร้าอารมณ์ให้เคลิบเคลิ้มหลงเชื่อ เช่น ข้อความว่า "อย่าให้สูญสลายไปพร้อมกับเวลา" "ทำลายความอ่อนละมุนชุ่มชื่นของคุณให้สูญสิ้นไป"

ตัวอย่างที่ ๔ สารโน้มน้าวใจไปสู่ความกินแหนงแคลงใจกัน

ในสถานที่ทำงานแห่งหนึ่ง บุคคล ๒ คน กำลังสนทนากัน

คนที่ ๑ โอ้โฮ คุณพิมพ์หนังสือมากมายอย่างนี้เทียวหรือ

คนที่ ๒ นี่ยังน้อยนะคะ ยังเช้าอยู่ ถ้าตกบ่ายละก้อ หนูจะพิมพ์ได้อีกตั้งเบ้อเร่อเลย

คนที่ ๑ แล้วนี่คุณได้เงินเดือนเท่าไรล่ะ

คนที่ ๒ เงินเดือนหนูเกือบ ๒ พันค่ะ

คนที่ ๑ พอใช้หรือ

คนที่ ๒ ก็พอใช้ค่ะ หนูอยู่กับคุณพ่อคุณแม่ ยังไม่ต้องใช้จ่ายอะไรมาก หักให้คุณแม่เป็นค่ากินอยู่เดือนละสามสี่ร้อยบาท ที่เหลือหนูใช้ส่วนตัว บางเดือนก็ยังเหลือเก็บนะคะ

คนที่ ๑ แล้วนายคุณเงินเดือนเท่าไรล่ะ

คนที่ ๒ เอ ยังไงไม่ทราบซีคะ แต่ท่านซี ๘ แล้ว คงเป็นหมื่นแล้วละค่ะ

คนที่ ๑ เออ นั่นซี แล้วเขามีงานหรือพิมพ์งานเป็นภูเขาเลากาอย่างคุณหรือเปล่าล่ะ

คนที่ ๒ เอ ไม่เห็นท่านพิมพ์เลยนี่คะ ท่านคงมีหน้าที่อย่างอื่นหลายอย่างกระมัง เห็นท่านนั่งอยู่ในห้องทั้งวัน มีใครต่อใครเข้าไปพบและห้อมล้อมคุยกับท่านอยู่ตลอดเวลา

คนที่ ๑ น่าคิดนะ ที่มีคนเขาว่า ทำงานงก ๆ ทั้งวันได้พันห้า นั่งคุยไปคุยมาได้หมื่นห้าพัน ความยุติธรรมมันอยู่ที่ไหนนะนี่

คำพูดแบบนี้ นักเรียนบางคนอาจจะเคยได้ยินได้ฟังมาบ้างแล้ว คนที่ ๑ ดูเหมือนจะเป็นผู้มีอาวุโสกว่า คนที่ ๒ เป็นคนขยันเอางานเอาการ เพราะพิมพ์วันละมาก ๆ และไม่บ่น เป็นคนค่อนข้างซื่อ และก็ยังไม่เข้าใจอะไร ๆ ในสำนักงานนั้นอยู่หลายอย่าง คงเป็นเพราะไม่อยากจะสอดรู้สอดเห็น ตั้งใจทำงานตามหน้าที่เท่านั้น สังเกตได้จากคำตอบ คือ ตอบไปตามที่เข้าใจและเท่าที่เห็น ส่วนคนที่ ๑ น้ำเสียงแฝงเจตนาไม่ดี ใช้คำพูดยุแหย่ให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ อันนำไปสู่ความกินแหนงแคลงใจต่อไป

ตัวอย่างนี้ถ้าคนที่ ๒ ใช้วิจารณญาณก็น่าจะเข้าใจได้ว่า คนที่ ๑ พูดจาขุยงส่อเสียด เพราะผู้บริหารนั้นมีหน้าที่วินิจฉัยสั่งการ ให้คำแนะนำ ซึ่งต้องอาศัยความรอบคอบและความรับผิดชอบอันสูง และต้องผ่านงานมามาก กว่าจะได้มาดำรงตำแหน่งเช่นนี้ ไม่ควรนำมาเปรียบเทียบกับงานในหน้าที่พนักงานพิมพ์ดีด และคงไม่เชื่อคนที่ ๑ ที่พยายามยุแหย่ว่าไม่ยุติธรรมที่ได้รับเงินเดือนมากน้อยต่างกัน

๓. **สารที่จรรโลงใจ** ความจรรโลงใจ อาจได้จากบทเพลง คำประพันธ์ บทละคร บทความบางชนิด คำปราศรัย โอวาท สุนทรพจน์ พระธรรมเทศนา ฯลฯ เมื่อผู้ฟังได้ฟังสารดังกล่าวแล้วจะเกิดความรู้สึกผ่อนคลายจากความตึงเครียด เกิดจินตนาการ มองเห็นภาพ เกิดความซาบซึ้ง และได้รับความสุขใจ สารที่จรรโลงใจ อาจช่วยยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น การใช้วิจารณญาณในการฟังสารชนิดนี้ มีวิธีการที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

๑) ฟังด้วยความตั้งใจ แต่ในขณะเดียวกันก็ทำใจให้สบาย อย่าให้เกิดความเคร่งเครียด
๒) ทำความเข้าใจเนื้อหาสำคัญ และควรใช้จินตนาการให้ตรงตามจุดประสงค์ของสารที่จรรโลงใจนั้น
๓) คิดพิจารณาว่าสารนั้นจรรโลงใจในแง่ใด อย่างไร เพียงใด ถ้าสารนั้นต้องอาศัยเหตุผลพิจารณาด้วยว่าสมเหตุสมผลหรือไม่ เพียงใด
๔) พิจารณาภาษาที่ใช้ว่าเหมาะสมกับรูปแบบ เนื้อหา และผู้รับสารหรือไม่ เพียงใด

ตัวอย่างที่ ๑ ฟังคำประพันธ์ที่อ่านทางวิทยุกระจายเสียง

เมืองใดไม่มีทหาร	เมืองนั้นไม่นานเป็นข้า
เมืองใดไร้จอมพารา	เมืองนั้นไม่ช้าอับจน
เมืองใดไม่มีพาณิชเลิศ	เมืองนั้นย่อมเกิดขัดสน
เมืองใดไร้ศิลปโสภณ	เมืองนั้นไม่พ้นเสื่อมทราม
เมืองใดไม่มีกวีแก้ว	เมืองนั้นไม่แคล้วคนหยาม
เมืองใดไร้นารีงาม	เมืองนั้นสิ้นความภูมิใจ
เมืองใดไม่มีดนตรีเลิศ	เมืองนั้นไม่เพริศพิสมัย
เมืองใดไร้ธรรมอำไพ	เมืองนั้นบรรลัยแน่เอย

เมื่อได้ฟังคำประพันธ์ข้างต้นนี้ นักเรียนอาจใช้วิจารณญาณในแง่ต่าง ๆ ต่อไปนี้

๑. คำประพันธ์บทนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะชี้ให้เห็นว่าบุคคลหลายฝ่ายรวมทั้งศิลปะและดนตรีต่างมีความสำคัญต่อความเป็นประเทศชาติ และยิ่งกว่านั้นจะต้องมีธรรมะด้วย ประเทศชาติจึงจะสามารถดำรงอยู่ได้

๒. เนื้อหาสาระสำคัญของคำประพันธ์นี้มีอยู่ในทุกวรรค โดยกล่าวเป็นประโยคเงื่อนไขที่ต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ กล่าวคือ ถ้าเมืองใดไม่มีทหาร เมืองนั้นต้องตกเป็นประเทศราชของชาติอื่น ถ้าเมืองใดขาดพระเจ้าแผ่นดิน เมืองนั้นในไม่ช้าก็จะถึงความอับจน ถ้าเมืองใดขาดพ่อค้าที่ดี เมืองนั้นย่อมยากจน หรือเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจ ถ้าเมืองใดไร้ศิลปะอันงดงาม เมืองนั้นก็จะถึงซึ่งความเสื่อม ถ้าเมืองใดขาดกวีชั้นเลิศ เมืองนั้นก็จะถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม ถ้าเมืองใดขาดหญิงงาม เมืองนั้นก็ไม่มีสิ่งซึ่งเป็นที่ภาคภูมิใจได้ ถ้าเมืองใดไม่มีดนตรีที่ไพเราะ เมืองนั้นก็ไม่เป็นที่น่ารื่นรมย์ และที่สำคัญที่สุด ถ้าเมืองใดไร้ธรรมะ เมืองนั้นย่อมถึงความล่มจม

๓. การที่ผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงสิ่งสำคัญไว้เพียง ๘ ประการนั้น เราควรใช้วิจารณญาณว่าผู้ประพันธ์มิได้มีเจตนาที่จะจำกัดไว้เพียง ๘ ประการเท่านี้ เจตนาที่แท้จริงน่าจะเป็นว่า ต้องการย้ำให้เห็นความสำคัญอย่างยิ่งยวดของธรรมะ

อนึ่ง คำ **นารีงาม** นั้น ควรเข้าใจในความหมายที่กว้างว่า มิได้หมายถึง ผู้หญิงสวยเท่านั้น แต่หมายถึงหญิงที่เพียบพร้อมด้วยคุณงามความดีด้วย

๔. ลักษณะคำประพันธ์ในด้านเสียง การทอดรับสัมผัส มีความไพเราะทำให้ผู้ฟังได้รับความเพลิดเพลิน คำประพันธ์บทนี้จึงให้ทั้งความรื่นรมย์ และแง่คิดไปในขณะเดียวกัน

๕. ภาษาที่ใช้เหมาะสม มีการซ้ำคำ เป็นการย้ำให้คำที่ใช้เกิดพลัง เช่น เมืองใด...เมืองนั้น นอกจากการซ้ำคำแล้ว คำที่ใช้แต่ละคำก็ล้วนเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี และมีความหมายดีทุกคำ

ตัวอย่างที่ ๒ ฟังบทความเรื่อง คนละโลก ของ มาลัย ชูพินิจ จากวิทยุกระจายเสียง

ชาวนาผู้หนึ่งซึ่งกำลังเกี่ยวข้าวอยู่ เงยหน้าขึ้นมองดูรถเก๋งรุ่นใหม่ที่แล่นผ่านฉิวไปตามถนนอันยาวเหยียด แล้วก็คิดด้วยความอิจฉาในความสุขของผู้ที่นั่งอยู่บนรถคันนั้นว่า ไม่ต้องมาตรากตรำทำงานอยู่กลางแสงแดดอันแผดกล้า กระแสลมที่บางเวลาเย็นเฉียบและสายฝนซึ่งทำให้เสื้อผ้าเปียกโชกโชน ชั่วชีวิตมีแต่กลิ่นโคลนและสาบควายอย่างเขา

ขณะเดียวกัน ชายร่างอ้วนซึ่งนั่งอยู่ตอนท้ายของรถคันนั้น ก็กำลังคิดถึงบริษัทของเขาซึ่งกำลังจะถูกฟ้องล้มละลาย หนี้สินจากการค้าขายทรุดโทรมรอบด้าน ภรรยาทั้งปวงที่เขายังไม่รู้ว่าจะเลี้ยงดูต่อไปอย่างไร ความหนักใจเกี่ยวกับปัญหาอนาคต ที่จะต้องพยายามครองชีวิตต่อไปอย่างหวานอมขมกลืน เพื่อสงวนหน้าตาไว้ในสังคมและชุมนุมชนอย่างแต่ก่อน แล้วก็อดคิดอิจฉาชาวนาผู้นั้นไม่ได้ ที่ไม่ต้องอนาทรร้อนใจอะไร รับผิดชอบแต่เพียงจะหาใส่ปาก ใส่ท้องเข้าไป มีโอกาสได้อยู่กลางแจ้งเต็มไปด้วยแสงแดด เต็มไปด้วยสายลม และการออกกำลัง เสร็จงานแล้วก็กลับสู่เรือน กินและหลับสนิทตลอดคืน ขณะที่เขาเองจะต้องตื่นอยู่แทบรุ่งสว่างเพราะความกังวล

ต่างคนต่างคิดกันไปคนละทาง ฝ่ายหนึ่งมองเห็นความมั่งมีเป็นวิถีทางสู่ความสุข อีกฝ่ายหนึ่งกลับมองเห็นค่าของชีวิตอิสระ ค่าของสันโดษ และความสงบไม่ต้องอดตาหลับขับตานอนอยู่แต่การที่จะแก่งแย่งแข่งขันในวงการค้า หาเงิน สะสมเงิน แล้วบางทีก็ล้มละลายไปในพริบตา

ชาวนาผู้นั้นคงจะไม่ได้คิดเลยว่า แกโชคดีกว่าเศรษฐีที่เพิ่งขี่รถเก๋งราคาแสนผ่านหน้าไป และความมั่งคั่งกับความสุขนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องหรือพึ่งพาอาศัยกันด้วย ความจริงนั้นหลายกรณีทีเดียว ความมั่งคั่งมั่งมีกลับเป็นคำสาปของมนุษย์เราด้วยซ้ำไป

ผู้ที่เป็นเศรษฐีมีทรัพย์ทั้งหลาย มักจะถูกเหยื่อของการสรรเสริญเยินยอที่จอมปลอม มิตรเทียม และความรักที่ซื้อขายได้ สภาพของเขาจะไม่ต่างอะไรกับเหยื่อชิ้นใหญ่ ซึ่งตกอยู่กลางฝูงฉลามร้ายในทะเล หรือโขยงของเสือป่า ตลอดเวลาเขาจะตกเป็นเป้าของนักฉวยโอกาสและคนปอกลอก ถ้าฉลาดพอ รู้จักรักษาตัวได้ก็รอดไป ใจอ่อนหรือลืมตัวลงเมื่อใด ก็จะไม่เหลือเลือดในกายอยู่แม้แต่หยดเดียว

เมื่อได้ฟังบทความข้างต้น เราอาจใช้วิจารณญาณได้หลายแง่ เป็นต้นว่า

๑. บทความนี้ให้สารที่สำคัญว่า มนุษย์ทุกคนต่างก็มีทุกข์ มีปัญหาด้วยกันทั้งสิ้น

๒. เนื้อหาสาระสำคัญของบทความนี้ก็คือ มีชาวนาผู้หนึ่งกำลังเกี่ยวข้าวอยู่ท่ามกลางแดดกล้า เมื่อเห็นรถยนต์คันงามแล่นผ่านไป ก็อดที่จะอิจฉาในความสุขของนักธุรกิจที่นั่งอยู่ในรถคันนั้นมิได้ พร้อมกับคิดว่า งานที่ตนทำต้องอยู่กลางแดด ตากลม และฝน ชีวิตมีแต่กลิ่นโคลนและสาบควาย ส่วนนักธุรกิจนั้น ก็กำลังคิดถึงความทุกข์ของตนที่บริษัทกำลังจะถูกฟ้องล้มละลาย ตนเองมีหนี้สินรุงรัง และการที่จะต้องดำรงชีวิตในอนาคตอย่างหวาดผวาอมขมกลืน เพื่อสงวนหน้าตาไว้ในสังคมอย่างแต่ก่อน ในขณะเดียวกัน ก็อดที่จะอิจฉาชาวนาที่เขามองเห็นไม่ได้ ที่ไม่ต้องอนาทรร้อนใจอะไร ทำมาหากินแต่เพียงหาใส่ปากใส่ท้อง มีชีวิตอยู่กลางแจ้งอย่างอิสระเสรี มีโอกาสได้ออกกำลังกายอยู่เสมอ กินได้นอนหลับ ไม่ต้องกังวลใจในเรื่องใด ๆ

๓. สารที่ได้ฟังนี้ จรรโลงใจในด้านที่ให้แง่คิดและข้อเตือนใจแก่ผู้ฟัง คือมนุษย์เรามักจะต่างคนต่างคิดกันไปคนละทาง บางคนก็คิดว่าความมั่งมีเป็นวิถีทางไปสู่ความสุข แต่บางคนก็คิดว่าความเป็นอิสระ สันโดษ และความสงบเป็นยอดของความสุข เหมือนเป็นโลกคนละโลก เพราะฉะนั้นเมื่อเราไม่ทราบความคิดความรู้สึกของผู้อื่น ก็ไม่ควรอิจฉาว่าเขามีความสุขมากกว่าเรา

๔. การใช้ภาษา ผู้ประพันธ์ใช้ภาษาเรียบง่าย สื่อความหมายได้ดีมาก

กิจกรรม

๑. ทบทวนความรู้

๑) นักเรียนเข้าใจความหมายของคำ วิจารณญาณ ว่าอย่างไร เรียบเรียงคำตอบโดยใช้ถ้อยคำของนักเรียนเอง

๒) วิจารณญาณในการฟัง หมายความว่าอย่างไร

๓) แนวทางกว้าง ๆ ในการใช้วิจารณญาณในการฟังมีอะไรบ้าง ตอบมาเป็นข้อ ๆ

๔) สรุปกระบวนการฟังสารโดยใช้วิจารณญาณมาอย่างย่อ ๆ แสดงแผนภูมิประกอบ ไม่จำเป็นต้องใช้แผนภูมิที่แสดงไว้ในหนังสือเรียนก็ได้

๕) สารประเภทใดบ้างที่เมื่อฟังแล้วจะต้องใช้วิจารณญาณ บอกแนวทางในการใช้วิจารณญาณในการฟังสารดังกล่าวด้วย

๖) การโน้มน้าวใจในทาง "วัฒนะ" ต่างจากการโน้มน้าวใจไปในทาง "หายนะ" อย่างไร

๒. กิจกรรมกลุ่ม

๑) แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่ม ใช้วิธีระดมความคิดหาเกณฑ์ในการฟังอย่างมีวิจารณญาณเพิ่มเติมจากที่ได้ให้ไว้ในหนังสือเรียน

๒) ให้นักเรียนคนหนึ่งไปเตรียมข่าว บทความ หรือข้อเขียนสั้น ๆ มาอ่านให้เพื่อนนักเรียนในกลุ่มของตนฟัง แล้วช่วยกันวิจารณ์สารที่ได้ฟังตามเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้

๓) ให้นักเรียนแต่ละคนนำบทประพันธ์มาอ่านให้เพื่อนในกลุ่มฟัง แล้วให้ที่ประชุมกลุ่มคัดเลือกบทประพันธ์ที่พอใจที่สุด ๑ บท แล้วนำมาอ่านให้นักเรียนทั้งห้องฟัง ต่อจากนั้นช่วยกันวิจารณ์ตามแนวต่อไปนี้

ก. จุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์

ข. สารที่สำคัญของบทประพันธ์นี้

ค. แง่คิดต่าง ๆ

ง. ความไพเราะเชิงวรรณศิลป์

๔) ให้แต่ละกลุ่มคัดเลือกบทเพลงที่จรรโลงใจมา ๑ บท แล้วช่วยกันตั้งข้อสังเกตโดยใช้วิจารณญาณ ตามแนวที่ได้เรียนมา เรียบเรียงส่งครู

๓. กิจกรรมเสริม

๑) ให้นักเรียนฟังการพูดในที่สาธารณะ รายการวิทยุ หรือโทรทัศน์ แล้วนำมารายงานในชั้นเรียน หัวข้อการรายงานมีดังนี้

ก. วัน เวลา สถานที่ และโอกาสที่ได้ฟัง

ข. ประเภทของสาร

ค. แง่คิดหรือประโยชน์

ง. การใช้ภาษาและกลวิธีในการนำเสนอสาร

๒) อภิปรายในชั้นเรียนว่าต้องการฟังคำบรรยายพิเศษจากผู้ใด ในหัวข้อเรื่องเกี่ยวกับอะไร เมื่อได้ข้อยุติแล้ว มอบตัวแทนให้ไปทาบทามเพื่อเชิญท่านผู้นั้นมาบรรยาย ตามวัน เวลาที่เหมาะสม

บทที่ ๗
การวิเคราะห์และสังเคราะห์ประโยค

เข้าใจภาษา พิจารณาวิเคราะห์
ปรุงแต่งภาษา พิจารณาสังเคราะห์

ถ้อยคำที่เราใช้สื่อสารกันนั้นมักจะประกอบกันเข้าเป็นประโยค เมื่อเราฟังหรืออ่านประโยค เราจะต้องวิเคราะห์ประโยค คือจำแนกแยกแยะประโยคเหล่านั้นไปด้วย โดยบางทีเราเองก็ไม่รู้สึกตัว และเมื่อเราพูดหรือเขียนประโยค เราก็จะต้องสังเคราะห์ประโยค คือคิดสร้างประโยคเหล่านั้นขึ้น ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของประโยคจะช่วยให้เราวิเคราะห์ประโยคของผู้อื่นได้ถูกต้อง ทำให้สนองตอบได้เหมาะสม ทั้งจะช่วยให้เราสังเคราะห์ประโยคได้ถูกไวยากรณ์ และมีความหมายตรงตามที่ต้องการ

ประโยคทั้งที่เราพูดให้ผู้อื่นฟัง และที่เราฟังผู้อื่นพูด อาจแตกต่างกันได้ในเรื่องต่อไปนี้

๑. หน้าที่ของประโยคตามเจตนาของผู้ส่งสาร

๒. การเรียงลำดับคำในประโยค

๓. โครงสร้างของประโยค

๔. ความยาวของประโยค

หน้าที่ของประโยคตามเจตนาของผู้ส่งสาร

เราอาจแบ่งประโยคตามเจตนาของผู้ส่งสารได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ประโยคแจ้งให้ทราบ

๒. ประโยคถามให้ตอบ

๓. ประโยคบอกให้ทำ

๑. **ประโยคแจ้งให้ทราบ** ประโยคที่ผู้พูดใช้บอกเล่าหรือแจ้งข้อความบางประการแก่ผู้ฟัง เพื่อให้ผู้ฟังได้ทราบข้อความนั้น ๆ เรียกว่าประโยคแจ้งให้ทราบ อาจเป็นประโยคสั้น ๆ มีเพียงคำนามทำหน้าที่ประธาน และคำกริยาทำหน้าที่เป็นตัวแสดง หรือเป็นประโยคยาว ๆ ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ซึ่งมีคำนามคำกริยาหลายคำ และมีคำหรือประโยคมาขยายคำนาม คำกริยาอีกทีหนึ่ง ทั้งนี้ แล้วแต่ว่าผู้พูดต้องการบอกเล่าข้อความมากน้อยละเอียดชัดเจนเพียงใด ถ้าประโยคแจ้งให้ทราบนั้นมีเนื้อความปฏิเสธก็จะมีคำปฏิเสธ เช่น ไม่ มิ หามิได้ อยู่ด้วย

ตัวอย่าง

นักเรียนบางคนชอบเรียนหนังสือ	นักเรียนบางคนไม่ชอบเรียนหนังสือ
ถ้าคุณแม่อนุญาตฉันก็จะไปหาคุณพรุ่งนี้	ถ้าคุณแม่ไม่อนุญาตฉันก็จะไม่ไปหาคุณพรุ่งนี้
ผมเคยอ่านหนังสือที่เขาเขียน	ผมไม่เคยอ่านหนังสือที่เขาเขียน

๒. **ประโยคถามให้ตอบ** ประโยคที่ผู้พูดใช้ถามข้อความบางประการ เพื่อให้ผู้ฟังตอบสิ่งที่ผู้พูดอยากรู้เรียกว่า ประโยคถามให้ตอบ ซึ่งมีรูปประโยคคล้ายคลึงกับประโยคแจ้งให้ทราบต่างกันเพียงแต่ว่ารูปประโยคถามให้ตอบจะมีคำ หรือ ไหม ใคร อะไร ที่ไหน กี่ เมื่อไร อย่างไร ฯลฯ และถ้าประโยคถามให้ตอบนั้นเป็นประโยคถามให้ตอบที่มีเนื้อความปฏิเสธ ก็จะมีคำปฏิเสธอยู่ด้วย

ตัวอย่าง

คุณชอบอ่านเรื่องแปลหรือ	คุณไม่ชอบอ่านเรื่องแปลหรือ
ใครอยากไปเที่ยวบ้าง	ใครไม่อยากไปเที่ยวบ้าง

น่าสังเกตว่า ในภาษาไทยมีประโยคถามให้ตอบที่มีคำ ไหม อยู่ท้ายประโยค เช่นคุณหิวไหม แต่ถ้าเราจะเปลี่ยนประโยคนี้ให้เป็นประโยคถามปฏิเสธ โดยเติมคำ **ไม่** เป็น คุณไม่หิวไหม จะไม่สื่อความหมายได้เลย

๓. **ประโยคบอกให้ทำ** ประโยคที่ผู้พูดใช้เพื่อให้ผู้ฟังกระทำอาการบางอย่างตามความต้องการของผู้พูดเรียกว่าประโยคบอกให้ทำ การบอกให้ผู้อื่นทำตามความต้องการของตนนั้น อาจจะใช้วิธีขอร้อง อ้อนวอน วิงวอน เชิญชวน บังคับ ออกคำสั่ง ฯลฯ สุดแล้วแต่ผู้พูดจะคิดว่า วิธีใดช่วยให้บังเกิดผลตามที่ตนต้องการได้ดีที่สุด

ประโยคบอกให้ทำมีรูปประโยคคล้ายประโยคแจ้งให้ทราบ คือมีคำนาม คำกริยา อยู่ในประโยค และอาจจะมีคำหรือประโยคมาขยายคำนามคำกริยานั้น แต่ประโยคบอกให้ทำ มีข้อจำกัดคือ ประธานของประโยคจะต้องหมายถึงผู้ฟัง ประธานจึงอาจเป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เช่น คุณ ท่าน แก เธอ หรือเป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ พหูพจน์ คือคำ เรา ซึ่งมีความหมายรวมทั้งผู้พูดและผู้ฟัง ประธานของประโยคบอกให้ทำนี้ บางทีก็ไม่ปรากฏถ้าผู้พูดต้องการเน้นคำกริยา และท้ายประโยคบอกให้ทำมักจะมีคำอนุภาค เช่น ซิ นะ เถอะ อยู่ด้วย

ถ้าประโยคบอกให้ทำมีเนื้อความปฏิเสธ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า มีเนื้อความห้าม ก็จะมีคำว่า "อย่า" นำหน้าคำกริยา หรือถ้ามีคำช่วยกริยา "ต้อง" อยู่หน้าคำกริยา ก็จะมีคำปฏิเสธ "ไม่" อยู่หลังคำช่วยกริยานั้น

ตัวอย่าง

คุณต้องเห็นแก่พรรคพวก	คุณต้องไม่เห็นแก่พรรคพวก
เปิดไฟซิ	อย่าเปิดไฟซิ
ถ้าคุณแม่ถาม บอกว่าฉันไปกับน้อยนะ	ถ้าคุณแม่ถาม อย่าบอกว่าฉันไปกับน้อยนะ

โดยปกติ คำที่ปรากฏในประโยคจะช่วยให้เราสังเกตได้ว่าประโยคนั้น ๆ เป็นประโยคแจ้งให้ทราบ ถามให้ตอบ หรือบอกให้ทำ เช่น

นิดร้องไห้	เป็นประโยคแจ้งให้ทราบ เพราะไม่มีคำที่ใช้ช่วยแสดงคำถาม และประธานก็ไม่ใช่สรรพนามบุรุษที่ ๒ หรือสรรพนามบุรุษที่ ๑ พหูพจน์
นิดร้องไห้หรือ	เป็นประโยคถามให้ตอบ เพราะมีคำว่า "หรือ"
เธอออกไปเดี๋ยวนี้	เป็นประโยคบอกให้ทำ เพราะประธานเป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒

การพิจารณาว่าประโยคใดแสดงเจตนาของผู้พูดอย่างไร โดยอาศัยคำในประโยคเช่นนี้ เรียกได้ว่าเป็นการพิจารณาโดยอาศัยรูปประโยค ประโยคแจ้งให้ทราบ ถามให้ตอบ และบอกให้ทำ มีรูปประโยคไม่เหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีรูปประโยคก็ไม่ช่วยให้เราทราบเจตนาของผู้ส่งสารได้ ต้องอาศัยความที่แวดล้อมหรือสถานการณ์แวดล้อม หรือที่เรียกว่า บริบท

รูปประโยคต่างกันอาจแสดงเจตนาของผู้พูดอย่างเดียวกันก็ได้ เช่น

๑. ก. เรื่องอย่างนี้ ฉันไม่สนใจหรอก

ข. เรื่องอย่างนี้ ใครจะสนใจ

ทั้งประโยค ๑ ก. และ ๑ ข. ผู้พูดเจตนาปฏิเสธ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะรูปประโยค จะเห็นว่าประโยค ๑ ก. เป็นประโยคแจ้งให้ทราบเชิงปฏิเสธ ส่วนประโยค ๑ ข. เป็นประโยคถามให้ตอบ

๒. ก. ฉันอยากให้คุณขับรถช้า ๆ หน่อย

ข. คุณขับรถช้า ๆ หน่อยได้ไหม

ค. คุณขับรถช้า ๆ หน่อยซิ

ทั้งประโยค ๒ ก. ๒ ข. และ ๒ ค. ผู้พูดเจตนาบอกให้ทำ แต่รูปประโยค ๒ ก. เป็นประโยคแจ้งให้ทราบ รูปประโยค ๒ ข. เป็นประโยคถามให้ตอบ และรูปประโยค ๒ ค. เป็นประโยคบอกให้ทำ

การเรียงลำดับคำในประโยค

ในภาษาไทยการเรียงลำดับคำมีความสำคัญมาก เพราะถ้าเรียงลำดับคำต่างกัน ความสัมพันธ์ของคำในประโยคอาจจะผิดกันไปได้ เช่น

หมากัดงู	หมาเป็นผู้ทำ	งูเป็นผู้ถูกกระทำ
งูกัดหมา	งูเป็นผู้ทำ	หมาเป็นผู้ถูกกระทำ

อย่างไรก็ตาม ในบางกรณี คำอาจเปลี่ยนลำดับไปได้โดยที่ยังคงความสัมพันธ์เช่นเดิม

ตัวอย่าง

๑. เขาน่าจะได้พบกับคุณเจตนาที่บ้านคุณพ่อคุณอย่างช้าพรุ่งนี้

๒. คุณเจตนาน่าจะได้พบกับเขาที่บ้านคุณพ่อคุณอย่างช้าพรุ่งนี้

๓. พรุ่งนี้อย่างช้าคุณเจตนาน่าจะได้พบกับเขาที่บ้านคุณพ่อคุณ

๔. อย่างช้า เขาน่าจะได้พบกับคุณเจตนาที่บ้านคุณพ่อคุณพรุ่งนี้

๕. ที่บ้านคุณพ่อคุณ พรุ่งนี้ อย่างช้า เขาน่าจะได้พบกับคุณเจตนา

๖. น่าที่เขาจะได้พบกับคุณเจตนาที่บ้านคุณพ่อคุณอย่างช้าพรุ่งนี้

จะเห็นได้ว่า ทุกประโยคสื่อความหมายอย่างเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นประโยคใดก็บอกให้ทราบว่าผู้พบกันคือ เขากับคุณเจตนา สถานที่ที่พบ คือ บ้านคุณพ่อคุณ และเวลาที่พบคือ พรุ่งนี้เป็นอย่างช้า

สิ่งที่ต่างกันออกไปบ้างในประโยคเหล่านี้ ก็คือความรู้สึกของผู้ส่งสารและผู้รับสารว่าจะให้ความสำคัญแก่ส่วนใดมากน้อยกว่ากันเพียงใด

อย่างไรก็ดี น่าสังเกตว่า คำที่ผู้พูดให้ความสำคัญยิ่งกว่าคำอื่น ๆ มักจะเป็นคำที่อยู่ต้นประโยค หรือคำที่อยู่ท้ายประโยค

อนึ่ง ควรสังเกตด้วยว่า ถ้าคำที่ผู้พูดถือว่าสำคัญ เป็นคำที่ผู้ฟังยังไม่รู้มาก่อน ผู้พูดจะวางไว้ต้นประโยคไม่ได้ ดังตัวอย่างคำสนทนาระหว่างบุคคล ๒ คน ต่อไปนี้

ผู้พูดคนที่ ๑ คุณเห็นนิดกับน้อยที่ไหน	– *ผู้พูดคนที่ ๑ ไม่ทราบมาก่อนว่าสถานที่ที่เห็นอยู่ที่ไหน*
ผู้พูดคนที่ ๒ ฉันเห็นนิดกับน้อย **ที่หน้าโรงละคร**	– *ผู้พูดคนที่ ๒ ต้องวางคำบอกสถานที่ซึ่งเป็นคำสำคัญไว้ท้ายประโยค เพราะผู้ฟังไม่ทราบมาก่อน จะไม่วางไว้ต้นประโยค เป็น "ที่หน้าโรงละคร ฉันเห็นนิดกับน้อย"*
ผู้พูดคนที่ ๑ ที่หน้าโรงละคร คุณเห็นใครบ้าง	– *ผู้พูดคนที่ ๑ รู้สถานที่อยู่แล้วแต่ไม่รู้ว่าเห็นใคร*
ผู้พูดคนที่ ๒ **ที่หน้าโรงละคร** ฉันเห็นนิดกับน้อย	– *ผู้พูดคนที่ ๒ วางคำบอกสถานที่ไว้ข้างหน้าได้ เพราะผู้ฟังรู้สถานที่อยู่แล้ว*

โครงสร้างของประโยค

ประโยคในภาษาไทยแบ่งได้เป็น ๓ ชนิด คือ **ประโยคความเดียว ประโยคความรวม** และ **ประโยคความซ้อน**

ประโยคความเดียว คือ ประโยคที่มุ่งกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงสิ่งเดียว และสิ่งนั้นแสดงกิริยาอาการหรืออยู่ในสภาพอย่างใดอย่างหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว ประโยคความเดียวอาจแบ่งออกได้เป็นส่วนสำคัญ ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งเรียกว่า ภาคประธาน และอีกส่วนหนึ่งเรียกว่า ภาคแสดง ตัวอย่างเช่น

ภาคประธาน	ภาคแสดง
ผู้หญิง	ชอบดอกไม้

โดยปกติแล้ว ภาคประธานเป็นส่วนเบื้องต้นที่ผู้ส่งสารเกิดความคิดขึ้นในใจใคร่ที่จะกล่าวถึง จึงมักเอ่ยขึ้นก่อน ส่วนภาคแสดงนั้นเป็นส่วนที่บอกว่าสิ่งที่กล่าวถึงนั้นทำอะไร อยู่ในสภาพใด หรือเป็นอะไร

ถ้าผู้พูดเพิ่มรายละเอียดเข้าไปในประโยคโดยเพิ่มแต่คำ ประโยคก็จะยังคงเป็นประโยคความเดียว เช่น

ผู้หญิง**คนนั้น**ชอบดอกไม้**สวย** เป็นประโยคความเดียว

คำที่เพิ่มคือ "คนนั้น" จำกัดความหมายของผู้หญิง และ "สวย" จำกัดความหมายของดอกไม้

แต่ถ้าเพิ่มประโยคเข้าไปทั้งประโยค โครงสร้างของประโยคเดิมก็จะเปลี่ยนแปลงไป ถ้าประโยคที่เพิ่มขึ้นเป็นประโยคช่วยจำกัดความหมายของคำนามหรือคำกริยา ประโยคนั้นก็ถือได้ว่าเป็นประโยคความซ้อน เช่น

ผู้หญิง**ที่นั่งข้าง ๆ** **ฉัน**ชอบดอกไม้**ที่อยู่ในแจกัน** เป็นประโยคความซ้อน

ประโยคที่ช่วยจำกัดความหมายของคำนาม **ผู้หญิง** คือ **ที่นั่งข้าง ๆ ฉัน** และประโยคที่ช่วยจำกัดความหมายของคำนาม ดอกไม้ คือ **ที่อยู่ในแจกัน**

ถ้าประโยคที่เพิ่มขึ้นสัมพันธ์กับประโยคเดิมโดยมีคำเชื่อม และ ถ้า แต่ หรือ ฯลฯ อยู่ข้างหน้าหรืออยู่ข้างในประโยคเดิม หรือประโยคที่เพิ่มขึ้น ทำให้รู้ว่า ประโยคทั้งสองสัมพันธ์กันอย่างไร ก็ถือว่าเป็นประโยคความรวม เช่น

ผู้หญิงชอบดอกไม้ **ส่วน** เด็กชอบของเล่น เป็นประโยคความรวม

ประโยคที่เพิ่มขึ้นและสัมพันธ์กับประโยคเดิมโดยมีคำเชื่อม "ส่วน" มาข้างหน้าคือ "เด็กชอบของเล่น"

ความคิดอย่างเดียวกัน ผู้พูดอาจใช้ประโยคความเดียวหลาย ๆ ประโยคก็ได้ หรือใช้ประโยคความซ้อนหรือประโยคความรวมก็ได้ เช่น

๑. ครูสอนดี ศิษย์อาจสอบตก (ประโยคความเดียว ๒ ประโยค)
ครูสอนดีแต่ศิษย์อาจสอบตก (ประโยคความรวม)
ศิษย์ที่ครูสอนดีอาจสอบตก (ประโยคความซ้อน)

๒. เขาตั้งใจซื้อแหวนให้ภรรยา ภรรยาของเขาไม่รู้เรื่องเลย (ประโยคความเดียว ๒ ประโยค)
เขาตั้งใจซื้อแหวนให้ภรรยาแต่ภรรยาของเขาไม่รู้เรื่องเลย (ประโยคความรวม)
ภรรยาของเขาไม่รู้ว่าเขาตั้งใจซื้อแหวนให้เธอ (ประโยคความซ้อน)

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างอีกมาก ที่แสดงให้เห็นว่า ความคิดอย่างเดียวกัน ผู้พูดอาจใช้ประโยคต่าง ๆ กัน เช่น

๑. เขาอ่านหนังสืออย่างตั้งใจ
เขาตั้งใจอ่านหนังสือ
เขาอ่านหนังสือด้วยความตั้งใจ

๒. เรื่องนี้ทำให้ฉันหนักใจ
เรื่องนี้นำความหนักใจมาให้ฉัน

๓. หลักเกณฑ์การประกวดมีมาก
การประกวดมีหลักเกณฑ์มาก

๔. คุณต้องการพักผ่อนที่แท้จริง
คุณต้องการพักผ่อนอย่างแท้จริง

๕. ไม่มีเครื่องสำอางบนใบหน้าของเธอเลย
เธอไม่มีเครื่องสำอางบนใบหน้าเลย

๖. เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ใคร ๆ ก็ช่วยไม่ได้
เรื่องนี้ใคร ๆ ก็ช่วยไม่ได้

๗. เขาได้รับการชมเชยจากหัวหน้าว่าทำงานดี
หัวหน้าชมเชยเขาว่าทำงานดี

การรู้จักแต่งประโยคแบบต่าง ๆ กันโดยให้คงความหมายเดิมไว้ ดังตัวอย่างข้างต้นนี้ จะช่วยให้การใช้ภาษาไม่ซ้ำซากน่าเบื่อ เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่นักเรียนควรฝึกฝนไว้

ความยาวของประโยค

ประโยคอาจจะแตกต่างกันที่ความสั้นยาว ประโยคจะยาวออกไปได้เมื่อผู้พูดเพิ่มรายละเอียดให้มากขึ้น รายละเอียดที่เพิ่มขึ้นอาจเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์ เวลาที่เกิดเหตุการณ์ ต้นเหตุที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ ฯลฯ นอกจากนั้นผู้พูดยังอาจทำรายละเอียดให้ชัดเจนขึ้นโดยหาคำมาขยายนามหรือขยายกริยาในประโยค

ตัวอย่าง

ก. คุณสมศักดิ์ได้รับเลือกเป็นประธาน

ข. คุณสมศักดิ์ได้รับเลือกเป็นประธานคณะกรรมการชมรมวิทยาศาสตร์

ค. คุณสมศักดิ์ที่เป็นพี่ชายคุณน้อยได้รับเลือกเป็นประธานคณะกรรมการชมรมวิทยาศาสตร์คนล่าสุด

อนึ่ง ถ้าเราไม่ต้องการให้ประโยคยาวเกินไป เราก็อาจแยกรายละเอียดไว้ต่างหากอีกประโยคหนึ่งหรือหลายประโยคก็ได้

บางประโยคมีข้อความซ้ำกับประโยคที่มาก่อน ข้อความที่ซ้ำนั้นผู้พูดอาจจะละไปหรือคงไว้หรือหาคำมาแทนก็ได้ ในบางกรณีการละข้อความที่ซ้ำหรือหาคำมาแทน ทำให้ประโยคกะทัดรัดขึ้น และในบางกรณี การคงข้อความที่ซ้ำไว้ก็ช่วยย้ำให้คำที่ซ้ำนั้นดูเด่นเป็นพิเศษ การละคำบางคำไปหรือคงคำที่ซ้ำไว้ หรือหาคำมาแทนย่อมทำให้ประโยคสั้นยาวผิดกัน

ตัวอย่าง

๑. ก. ฉันอยากซื้อหนังสือภาพสวย ๆ ให้น้องสักเล่มหนึ่ง แต่หนังสือภาพสวย ๆ นี่แพงเหลือเกิน

ข. ฉันอยากซื้อหนังสือภาพสวย ๆ ให้น้องสักเล่มหนึ่ง แต่แพงเหลือเกิน

๒. ก. คุณไม่ควรจะช่วยเขาเพราะเขาเป็นน้องเพื่อน แต่ควรจะช่วยเขาเพราะเขาสมควรได้รับการช่วยเหลือ

ข. คุณไม่ควรจะช่วยเขาเพราะเป็นน้องเพื่อน แต่ควรจะทำเพราะเขาสมควรได้รับการช่วยเหลือ

ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ข้างต้น ดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้มีประโยชน์หลายประการ จะชี้ให้เห็นแต่เฉพาะที่สำคัญ ๆ เพียง ๓ ประการ คือ

๑ ช่วยให้เราสามารถวิเคราะห์ประโยคที่ซับซ้อนให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ลองสังเกตประโยคต่อไปนี้

> ในระหว่างช่วง ค.ศ. ๑๙๑๔ – ๑๙๑๘ อันเป็นเวลาที่สงครามโลกครั้งที่ ๑ กำลังเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ของโลก อย่างขนานใหญ่อยู่นั้น ในเยอรมนี ออสเตรีย และรัสเซีย ซึ่งระบบรัฐสภายังไม่สามารถหยั่งรากลึกลงไปเท่าใดนัก ระบบการบริหารของประเทศเหล่านี้ในยามสงครามมีแนวโน้มค่อนไปทางเผด็จการอย่างเปิดเผย

จะเห็นว่าประโยคข้างต้นเป็นประโยคความซ้อน ที่ซับซ้อนมาก ในการวิเคราะห์ประโยคข้างต้นนี้ ควรแยกพิจารณาเป็นช่วง ๆ ไป ดังนี้

ประโยคหลัก คือ "ในระหว่างช่วง ค.ศ. ๑๙๑๔ – ๑๙๑๘ นั้นในเยอรมนี ออสเตรีย และรัสเซีย ระบบการบริหารของประเทศเหล่านี้ในยามสงครามมีแนวโน้มค่อนไปทางเผด็จการอย่างเปิดเผย"

กลุ่มคำ "ในระหว่างช่วง ค.ศ. ๑๙๑๔ – ๑๙๑๘" **มีประโยคขยาย** คือ "อันเป็นเวลาที่สงครามโลกครั้งที่ ๑ กำลังเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ของโลกอย่างขนานใหญ่อยู่"

คำ "เวลา" **มีประโยคขยาย** คือ "ที่สงครามโลกครั้งที่ ๑ กำลังเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ของโลกอย่างขนานใหญ่อยู่"

กลุ่มคำ "ในเยอรมนี ออสเตรีย และรัสเซีย" **มีประโยคขยาย** คือ "ซึ่งระบบรัฐสภายังไม่สามารถหยั่งรากลึกลงไปเท่าใดนัก"

เมื่อเราสามารถวิเคราะห์ได้เช่นข้างต้นนี้แล้ว เราก็จะเกิดความเข้าใจความหมายตามที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อสารได้ครบถ้วน

๒. ช่วยให้เราสร้างหรือสังเคราะห์ประโยคได้ถูกต้องตามระเบียบของภาษา ไม่สร้างประโยคที่ผิด ๆ อันเป็นอุปสรรคแก่การสื่อสาร

ตัวอย่าง

ก. คนที่เชื่อมั่นในตนเองและไม่เคยหวังพึ่งผู้อื่นเลย

ข้อความนี้ยังไม่สมบูรณ์เพราะมีแต่ประธานและประโยคขยาย ขาดกริยา ถ้าจะให้สมบูรณ์ต้องเพิ่มกริยาเข้าไป เช่น คนที่เชื่อมั่นในตนเองและไม่เคยหวังพึ่งผู้อื่นเลยมีอยู่ไม่น้อย

ข. เรื่องคาถาอาคมชอบจริงน้องชายฉัน

ข้อความนี้เรียงลำดับคำผิดแบบแผนของภาษา ต้องเรียงเสียให้ถูก อาจเป็น

– น้องชายฉันชอบเรื่องคาถาอาคมจริง

– เรื่องคาถาอาคมน้องชายฉันชอบจริง

ค. เงียบเดี๋ยวนี้นะได้ไหม

ตัวอย่างนี้มีลักษณะทั้งถามให้ตอบและบอกให้ทำ รวมอยู่ด้วยกัน ผู้พูดควรเลือกให้รูปประโยคเป็นแบบประโยคบอกให้ทำ เช่น เงียบเดี๋ยวนี้นะ หรือประโยคถามให้ตอบ เช่น เงียบ ๆ ได้ไหม

๓. ช่วยให้เราสามารถแสดงความคิดอย่างเดียวกันเป็นประโยคได้หลาย ๆ แบบ ไม่ซ้ำซาก เช่น

แบบที่ ๑ คุณจะเชื่อไหมว่า ในชั่วชีวิตหนึ่งของคนเรานั้นย่อมมีหลายครั้งคราที่เราจะประทับใจใครสักคน และเมื่อดวงใจเราหวั่นไหวไป เราจะไปหักห้ามมันทำไม วันหนึ่งความรู้สึกนั้นก็จะค่อย ๆ จางหายไป

แบบที่ ๒ เชื่อไหมว่า ในชั่วชีวิตหนึ่งของคนเรานั้นเราย่อมประทับใจใครสักคนได้หลายครั้ง และเมื่อดวงใจเราหวั่นไหวไป เราก็ไม่น่าจะต้องหักห้าม ความรู้สึกนั้นจะค่อย ๆ จางหายไปในวันหนึ่ง

กิจกรรม

๑. ทบทวนความรู้

๑) เราแบ่งประโยคตามเจตนาในการสื่อสารได้กี่ประเภท อะไรบ้าง

๒) ประโยคแจ้งให้ทราบ หมายความว่าอย่างไร ถ้าประโยคแจ้งให้ทราบมีเนื้อความปฏิเสธ จะมีที่สังเกตอย่างไร จงยกตัวอย่างประโยค ๕ ประโยคประกอบคำอธิบายให้เห็นจริง

๓) ประโยคถามให้ตอบหมายความว่าอย่างไร โดยทั่วไปแล้วมีรูปประโยคเหมือนและต่างกับประโยคแจ้งให้ทราบอย่างไร

๔) ประโยคบอกให้ทำโดยทั่วไปมีรูปประโยคอย่างไร จงยกตัวอย่างประโยคบอกให้ทำมา ๕ ประโยค แล้วเปลี่ยนประโยคเหล่านี้ให้มีเนื้อความปฏิเสธ

๕) รูปประโยคจะช่วยให้เราทราบเจตนาของผู้สื่อสารได้เสมอไปหรือไม่ จงอธิบาย

๖) บริบท หมายถึงอะไร บริบทช่วยให้เราทราบเจตนาของผู้ส่งสารได้เพียงใด

๗) ประโยคความเดียว ประโยคความซ้อน และประโยคความรวมต่างกันอย่างไร

๘) การเรียงลำดับคำมีความสำคัญในภาษาไทยอย่างไร ยกตัวอย่างให้เห็นจริง

๙) ความยาวของประโยคอาจจะแตกต่างกันไปเพราะเหตุใดบ้าง

๑๐) ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับประโยค เป็นต้นว่า หน้าที่ของประโยคและโครงสร้างของประโยคให้ประโยชน์อย่างไรบ้าง

๒. กิจกรรมกลุ่ม

๑) ช่วยกันพิจารณาเปรียบเทียบประโยคแต่ละคู่ในแง่ต่อไปนี้ (๑) โครงสร้างของประโยค (๒) หน้าที่ของประโยค (๓) การเรียงลำดับคำในประโยค และ (๔) ความยาวของประโยค แล้วเรียบเรียงเป็นข้อเขียนส่งอาจารย์ผู้สอน

(๑) ก. ที่นักท่องเที่ยวสนใจก็คือความมีชื่อเสียงของช่องเขาไคเบอร์ในอดีตทั้งที่เกี่ยวกับการรบ การยกทัพ และตำนานอันพิสดารต่าง ๆ

ข. นักท่องเที่ยวสนใจ ที่ช่องเขาไคเบอร์ในอดีตมีชื่อเสียงทั้งในด้านที่เกี่ยวกับการรบ การยกทัพ และตำนานอันพิสดารต่าง ๆ

(๒) ก. ขณะที่สองสหายเดินไปใกล้ร้านขายขนม ก็เห็นเด็กชายคนหนึ่งยืนร้องไห้อยู่ข้างหน้าร้าน

ข. สองสหายเห็นเด็กชายคนหนึ่งยืนร้องไห้อยู่ข้างหน้าร้านขายขนมขณะที่เขาเดินไปใกล้ร้าน

(๓) ก. ประเทศปากีสถานเป็นที่ตั้งของช่องเขาไคเบอร์ซึ่งเป็นช่องเขาที่มีชื่อเสียงมาก

ข. ประเทศปากีสถานเป็นที่ตั้งของช่องเขาไคเบอร์ ช่องเขานี้มีชื่อเสียงมาก

๒) อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันหรือทำเป็นรายบุคคล ชี้ให้เห็นว่าประโยคต่อไปนี้ทำหน้าที่อะไรตามเจตนาของผู้ส่งสาร

(๑) ฉันไม่เห็นว่าจะเป็นไปไม่ได้ตรงไหน

(๒) จะยากอะไรนะกับการหาความสุขที่เร้นอยู่รอบตัวเรา

(๓) ฉันรู้สึกว่าเสียงเขาน่ารักอย่างไรก็ไม่รู้

(๔) เราอย่าไปสนใจเขาจะดีกว่า
(๕) คนอย่างนั้นหรือที่คุณไว้ใจ
(๖) ใครจะไปรู้ว่าในโลกนี้มีกี่ภาษา
(๗) ทำไมไม่นั่งลงล่ะคะ
(๘) เธอไม่ทราบหรือ แม่น้ำเจ้าพระยายาวที่สุดในประเทศไทย

๓) ช่วยกันปรับปรุงประโยคต่อไปนี้ให้กะทัดรัดขึ้น

กระผมมีความเสียใจเป็นอย่างยิ่งที่จำเป็นจะต้องแจ้งให้ท่านได้ทราบว่า กระผมได้เจรจากับหลานชายของท่านให้เลิกมายุ่งเกี่ยวกับลูกสาวของกระผม มิฉะนั้นกระผมจะต้องจัดการอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ หลานชายของท่านยังมีความต้องการที่จะดำเนินการขัดความประสงค์ของกระผมต่อไป

๔) ขยายประโยคต่อไปนี้ให้ประกอบไปด้วยคำอย่างน้อย ๑๒ คำ ประโยคที่ขยายแล้วอาจเป็นประโยคความเดียว ประโยคความซ้อน หรือประโยคความรวมก็ได้
(๑) เด็กหญิงคนหนึ่งเกิดในครอบครัวชาวนา
(๒) ต๋อมไปซื้อของให้คุณแม่
(๓) รถบรรทุกชนรถประจำทาง
(๔) หนูไก่เห็นเหรียญห้าบาท
(๕) คุณพ่อเปิดประตู

๕) จงเปลี่ยนแปลงประโยคต่อไปนี้ให้ต่าง ๆ กันไปโดยคงความหมายเดิมไว้
(๑) มีการพัฒนาสมองของหุ่นยนต์ไปมาก
(๒) ประมาณสิบโมงครึ่ง รถเบนซ์สีเขียวเข้มก็เลี้ยวเข้าเขตบ้านรับรองที่เชิงเขาสามมุข
(๓) การที่ดิฉันเขียนจดหมายไปคุยกับเขานั้นเป็นสิ่งถูกต้องหรือเปล่า
(๔) เสร็จจากการนำข้าวของไปเก็บในบ้านพัก องอาจก็ขับรถคันงามพาภรรยาไปรับประทานอาหารกลางวัน
(๕) งานของเราต้องประสบความล้มเหลว เพราะขาดความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

๖) ประโยคต่อไปนี้เป็นประโยคความซ้อนหรือประโยคความรวม แสดงการวิเคราะห์ให้เห็นด้วย
(๑) สัตว์ประหลาดที่เห็นนี้คือแมลงธรรมดา ๆ นี่เอง
(๒) เมื่อสอดแท่งเหล็กเข้าไปในขดลวดและปล่อยกระแสไฟฟ้าเข้าไปจะเกิดสนามแม่เหล็กขึ้นทันที

(๓) เขื่อนศรีนครินทร์จะกักเก็บน้ำที่บ่ามาตามลำน้ำแควใหญ่ในฤดูฝน

(๔) คุณแม่วางจดหมายไว้บนโต๊ะข้างโทรทัศน์เพื่อให้คุณพ่ออ่านเมื่อกลับจากทำงานตอนเย็น

(๕) พอประกาศรับสมัครได้ไม่กี่วัน ก็มีคนมาสมัครกว่าพันคน

๗) หาคำหรือกลุ่มคำที่เชื่อมประโยคในข้อความต่อไปนี้

นอกจากต้องเผชิญปัญหาการขาดแคลนน้ำมันซึ่งกระทบกระเทือนชีวิตประจำวันของชาวอังกฤษ และอุตสาหกรรมของประเทศทั่วไปหมดแล้ว รัฐบาลพรรคอนุรักษนิยมยังต้องคอยแก้ปัญหาการนัดหยุดงานอยู่หลายครั้ง หลังจากที่รัฐบาลได้ใช้มาตรการสงวนเชื้อเพลิง ด้วยการประกาศให้มีการทำงานเพียงสัปดาห์ละ ๓ วันเท่านั้น การขัดแย้งในวงการอุตสาหกรรมก็ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก ดังนั้น เมื่อเผชิญกับการนัดหยุดงานของพวกคนงานเหมืองในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๗๔ อีก จึงตัดสินใจประกาศให้มีการเลือกตั้งขึ้นมา โดยหวังว่าชัยชนะที่คาดว่าจะได้รับโดยอาศัยการวิงวอนขอความเห็นใจจากผู้มีสิทธิในการออกเสียงจะเป็นการเปิดโอกาสให้รัฐบาลพรรคอนุรักษนิยมชุดใหม่ ได้จัดการควบคุมบทบาทและอำนาจของพวกสหภาพแรงงานให้อยู่ในกรอบเสียที แต่ผลของการเลือกตั้งปรากฏว่า พรรคแรงงานกลับเป็นฝ่ายที่ชนะไปอย่างหวุดหวิด

๘) ให้นักเรียนสร้างประโยคจากคำหรือกลุ่มคำที่กำหนดให้ต่อไปนี้เท่านั้น ให้ได้อย่างน้อย ๑๐ ประโยค

ที่ เห็น แมว ดำ กัด หมา เมื่อวานนี้ ค่าง ตัวผอม เด็ก ข้างบ้าน

บทที่ ๙
การอ่านวิเคราะห์และวินิจสาร

วิเคราะห์และวินิจสาร ช่วยให้อ่านได้รส

คนเราอ่านหนังสือด้วยความมุ่งหมายหลายประการ อาจแบ่งอย่างง่าย ๆ ได้ดังนี้

อ่านเพื่อฆ่าเวลา เช่น อ่านในเวลารอรถไฟ รอรถประจำทาง หรือรอเพื่อน อ่านเพื่อให้เพลิดเพลินในยามว่าง หรืออ่านเพื่อผ่อนคลายอารมณ์

อ่านเพื่อความรู้ เช่น อ่านหนังสือสารคดี อ่านหนังสือวิชาการ เพื่อจะได้ศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เราสนใจ การอ่านที่กล่าวมานี้ก็เพื่อความเป็นพหูสูตนั่นเอง

อ่านเพื่อสนองความสนใจของตน เช่น อ่านงานเขียนงานประพันธ์ด้วยความสนใจในวรรณศิลป์ สนใจกลวิธีของผู้ประพันธ์ สนใจแนวความคิด งานเขียนนั้น ๆ อาจเป็นร้อยกรองร้อยแก้วหรือวรรณกรรมประเภทใดก็ได้

อ่านเพื่อกิจธุระหรืออ่านเพื่อผลประโยชน์ทางใดทางหนึ่งด้วยความจำเป็น เช่น อ่านระเบียบการต่าง ๆ ก่อนสมัครเรียนหรือสมัครงาน อ่านหนังสือสัญญากู้เงิน อ่านพินัยกรรมที่ผู้อ่านมีผลประโยชน์เกี่ยวข้อง หรืออ่านคำแนะนำการใช้ยา

อ่านเพื่อประโยชน์ในการเข้าสังคม งานประพันธ์บางอย่างกำลังอยู่ในความนิยมของสังคมที่เรามีส่วนร่วมอยู่ คนทั่ว ๆ ไปที่เราติดต่อด้วย เขาอ่านแล้วพูดคุยกันถึงงานเขียนนั้น เราก็อ่านเพื่อจะได้เป็นส่วนหนึ่งของคนกลุ่มที่เราติดต่ออยู่ด้วย เพื่อจะได้เข้าใจการสนทนาหรือมีส่วนร่วมไปกับความตื่นเต้นหรือความเสียดาย หรือความนิยมหรือไม่นิยมของเขา

การอ่านหนังสือหรืองานเขียน ไม่ว่าจะเป็นชนิดใดและเพื่อประสงค์อย่างไร คนจำนวนมากมักอ่านตามที่ได้รับการฝึกอบรมมา แต่มักคิดไปไม่ถึงว่า **ควรอ่านให้ได้ประโยชน์คุ้มกับเวลาหรือทรัพย์ที่เสียไป** วิธีที่จะอ่านให้ได้คุ้มกับเวลาหรือคุ้มค่านั้น ต้องอ่านโดย **วิเคราะห์และวินิจสาร** ซึ่งจะได้อธิบายต่อไปในบทนี้ การอ่านโดยวิเคราะห์และวินิจสารนั้น แม้ว่าจะเป็นการอ่านเพื่อฆ่าเวลา เวลาก็อาจผ่านไปโดยไม่ถูก "ฆ่า" เวลาที่เราใช้อ่านพอให้หายเบื่อหรือหายเหงา จะเป็นเวลามี "ค่า" ถ้าหากเราใช้การวิเคราะห์และวินิจสารให้พอเหมาะพอดีกับงานประพันธ์ที่เราได้อ่านนั้น

ในบทนี้ จะกล่าวถึงการวิเคราะห์และวินิจสารเฉพาะงานเขียนที่เรามักต้องอ่านอยู่บ่อย ๆ ระหว่างที่เราเป็นนักเรียน นักศึกษา หรือเริ่มเข้าทำงาน จะยังไม่กล่าวถึงการอ่านหนังสือสำคัญ ๆ ชนิดอื่น เช่น พินัยกรรม หรือนิติกรรม ซึ่งก็ต้องวิเคราะห์และวินิจสารเช่นกัน แต่สารที่ต้องวินิจนั้นต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน

การอ่านวิเคราะห์และวินิจสารนั้น บางคนอาจกระทำโดยไม่รู้ตัว เพราะมิได้มีผู้ชี้ให้เห็น ต่อไปนี้ จะชี้ให้เห็นความหมายและกระบวนการของการวิเคราะห์และวินิจสาร

ความหมายของการวิเคราะห์และวินิจสาร

วิเคราะห์ เป็นคำที่ใช้กันมานานแล้ว เช่น วิเคราะห์ประโยค วิเคราะห์ข่าว วิเคราะห์สถานการณ์ วิเคราะห์ปริมาณงาน วิเคราะห์สารประกอบหรือสารผสมทางเคมี ความหมายของคำคำนี้คือ แยกออกเป็นส่วน ๆ เพื่อพินิจพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ในบทนี้ เราจะใช้คำ **วิเคราะห์** ในความหมายที่กล่าวมานี้

วินิจสาร คำนี้เป็นคำใหม่ เพิ่งใช้ในวงการเรียนการสอนวิชาวรรณคดีและการสื่อสารไม่กี่ปีมานี้เอง มีความหมายตรงกับตัวศัพท์ **วินิจ** แปลว่า ตรวจตราพิจารณา **สาร** หมายถึง เรื่องราวอันมีความหมายที่ผู้ส่งส่งมายังผู้รับ ดังที่นักเรียนได้เรียนมาแล้ว **วินิจสาร** จึงหมายถึง พิจารณาสารด้วยความเอาใจใส่ ให้ได้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของผู้วินิจ ถ้าผู้วินิจใคร่จะรู้ว่า งานเขียนชิ้นนี้เขียนด้วยจุดประสงค์อะไร อาทิ ให้ความรู้แก่ผู้อ่าน หรือล้อเลียนบุคคลหนึ่งบุคคลใด หรือโน้มน้าวใจ ฯลฯ ผู้วินิจก็จะพิจารณาจนได้ความชัดว่า ผู้เขียนประสงค์เช่นนั้นจริงหรือไม่

กระบวนการวิเคราะห์และวินิจสาร

ในเวลาที่เราอ่านหนังสือหรือวรรณกรรมอันมีรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม เราย่อมพยายามเสาะแสวงหาสารที่มากับวรรณกรรมนั้น คือ เราพยายามเข้าใจว่างานเขียนหรืองานประพันธ์นั้นให้ความรู้อะไรแก่เราบ้าง ผู้แต่งแสดงความคิดเห็นหรือทรรศนะอะไรให้เราได้รับทราบบ้าง และผู้แต่งมีความรู้สึกหรืออารมณ์อย่างไรในระหว่างที่เขียนหรือพูด

การเสาะแสวงคำตอบหรือพยายามตอบตัวเราเองว่า เราได้รับความรู้อะไร รับทราบความคิดเห็นอะไร รับรู้ความรู้สึกอะไร พฤติกรรมทั้งหมดนี้รวมเป็นกระบวนการที่เรียกเป็นศัพท์วิชาการว่า **การวินิจสาร**

โดยปกติ กระบวนการวิเคราะห์และวินิจสารเกิดขึ้นในสมองของมนุษย์อย่างรวดเร็วจนแทบไม่รู้สึกตัว เรามักไม่รู้ตัวว่าเราวิเคราะห์ก่อนหรือวินิจสารก่อน แต่ในทางหลักวิชา เราพอจะแยกกระบวนการนี้ออกจากกันได้ ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจพฤติกรรมทางความคิดของตัวเราเองชัดขึ้น

การวิเคราะห์สาร อาจแบ่งได้เป็นขั้น ๆ ดังนี้

๑. มองดูว่างานประพันธ์นั้น ๆ ใช้รูปแบบใด รูปแบบอาจเป็นนิทานเรื่องยาวซึ่งเขียนเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้ อาจเป็นบทละครรำ หรือบทละครพูด อาจเป็นนวนิยายหรือเรื่องสั้น อาจเป็นนิราศหรือลิลิต หรืออาจเป็นบทความในหนังสือพิมพ์ หรือเป็นบทความที่ได้ออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงแล้วมีผู้นำมาพิมพ์ไว้ ฯลฯ

๒. แยกเนื้อเรื่องออกเป็นส่วน ๆ ให้เห็นว่าใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร เมื่อไร

๓. แยกพิจารณาแต่ละส่วนให้ละเอียดลงไปว่าประกอบกันอย่างไร หรือประกอบด้วยอะไรบ้าง

๔. พิจารณาให้เห็นว่า ผู้เขียนใช้กลวิธีอย่างไรในการนำเสนอเรื่องนั้น ๆ

เมื่อทำมาทั้ง ๔ ขั้นนี้แล้ว ก็ถึงกระบวนการวินิจสารซึ่งอาจแบ่งเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

๑. สำรวจว่า เนื้อความตอนใดเป็นข้อเท็จจริงหรือความรู้ ตอนใดเป็นความคิดเห็นหรือทรรศนะ ตอนใดแสดงออกซึ่งอารมณ์หรือความรู้สึก

๒. สำรวจดูว่า ความรู้ ทรรศนะ อารมณ์หรือความรู้สึกนั้น ผู้เขียนเขียนด้วยเจตนาอะไร หรือต้องการให้ผู้อ่านหรือผู้รับสารเกิดปฏิกิริยาตอบสนองอย่างไร รวมทั้งผู้เขียนให้แง่คิดต่าง ๆ แก่ผู้อ่านไว้อย่างไรบ้าง

๓. พิจารณาเป็นขั้นสุดท้ายว่า สารสำคัญที่สุดของเรื่องนั้น ๆ คืออะไร และสารที่สำคัญรอง ๆ ลงไปคืออะไร

อย่างไรก็ดี ในการวิเคราะห์และวินิจสารวรรณกรรมทุกชนิด สิ่งที่เราจะเว้นเสียมิได้คือ การพิจารณาถึงการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาไทยว่าเหมาะสมกับระดับและประเภทของงานเขียนหรือไม่ เช่นในการบรรยาย ผู้ประพันธ์น่าจะใช้สำนวนสามัญที่เหมาะกับภาษาเขียน ไม่ควรใช้สำนวนแบบเดียวกับการสนทนาระหว่างคนสนิทกัน และในบทสนทนาก็ไม่ควรใช้สำนวนที่เป็นแบบเป็นแผนทำให้ไม่เหมือนการสนทนาโดยทั่ว ๆ ไป ควรใช้สำนวนให้เหมาะสมกับสภาพจริงหรือเหมาะกับกาลสมัยที่เหตุการณ์ในหนังสือนั้นเกิดขึ้น

อนึ่ง เป็นธรรมดาเมื่อมนุษย์อ่านงานเขียนใด ๆ มักจะเกิดความคิดแทรกและความคิดเสริมขึ้นได้ กล่าวคือ ในระหว่างที่เราวิเคราะห์และวินิจสารหนังสือที่อ่าน จะมีความคิดเกิดขึ้นในสมองของเรา ซึ่งมิได้ปรากฏอยู่ในงานเขียน ความคิดชนิดนี้เรียกว่า **ความคิดแทรก** ความคิดแทรกของแต่ละคนย่อมไม่เหมือนกัน และเกิดในโอกาสและวาระที่ไม่ซ้ำกัน นอกจากความคิดแทรกยังมีความคิดอีกชนิดหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นกับผู้อ่าน หลังจากที่ได้อ่านจบและได้วิเคราะห์ได้วินิจสารเสร็จสิ้นไปแล้ว เราเรียกความคิดชนิดนี้ว่า **ความคิดเสริม** ความคิดเสริมอาจต่างเรื่องต่างประเด็นไปจากสารที่ปรากฏในงานเขียน แต่ว่าจะมีความเกี่ยวเนื่องกัน อาจมากหรือน้อยแล้วแต่บุคคลและโอกาส

ความคิดเสริมนั้นแต่ละคนย่อมมีไม่เหมือนกัน บางคนมีมาก บางคนมีน้อย และอาจคิดไปต่างทิศทางกันตามศักยภาพ และการฝึกฝนอบรม เราไม่จำเป็นต้องวิตกว่าเราไม่มีความคิดเสริมเหมือนเพื่อนบางคนที่ได้อ่านงานเขียน งานประพันธ์เรื่องเดียวกันกับเรา เพราะเมื่อวันเวลาล่วงไปและเราฝึกใช้ความคิดอยู่เสมอ ๆ เราอาจเป็นบุคคลชนิดที่สามารถใช้ความคิดได้อย่างกว้างไกลมากขึ้นก็ได้

นักเรียนจะเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่กล่าวมาข้างต้นได้ดียิ่งขึ้น เมื่อได้เห็นตัวอย่างการวิเคราะห์และวินิจสาร รวมทั้งตัวอย่างของความคิดแทรกและความคิดเสริมในตอนต่อ ๆ ไป

ตัวอย่างที่ ๑ การวิเคราะห์และวินิจสารบทความ "ห่วงใยผีตองเหลือง" ของ เสรี ชมภูมิ่ง ใน สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์

ขุนเขาและป่าทึบทางตอนเหนือของประเทศไทย นอกจากจะเป็นที่อยู่อาศัยของชนชาวเขา เผ่าแม้ว เย้า กะเหรี่ยง มูเซอ อีก้อแล้ว ยังเป็นที่อยู่ของชาวป่าอีกหลายเผ่า หนึ่งในจำนวนเผ่าต่าง ๆ คือ "ขุมปรี" ชาวป่าพวกนี้จะมีถิ่นกำเนิดรกรากและสืบเผ่าพันธุ์มาจากไหน ยังไม่เป็นที่ปรากฏชัด นักมานุษยวิทยาและผู้รู้ต่างก็ยังศึกษาค้นคว้ากันอยู่ยังไม่เป็นการยุติ

ขุมปรีเป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งและเป็นเผ่าเดียวที่ไม่นิยมใส่เสื้อผ้าและนุ่งกางเกง ชาวป่าเผ่านี้ จะใช้ผ้าหรือเปลือกไม้ผืนนิด ๆ ปิดแค่บริเวณของลับพอไม่ให้อุจาดตา ชอบหากินระเหเร่ร่อนไป ไม่ได้ตั้งรกรากเป็นที่เป็นทาง มีหอกอันแหลมคมด้ามยาวเป็นอาวุธคู่มือ ใช้ป้องกันตัวหรือดักแทงสัตว์ป่ากินเป็นอาหาร เลี้ยงสุนัขไว้ไล่เนื้อเป็นฝูง ๆ สุนัขเหล่านั้นนอกจากจะใช้ออกป่าล่าสัตว์แล้ว ยังใช้เป็นยามเฝ้าหมู่บ้านได้อย่างดีอีกด้วย พวกขุมปรีมีความเคร่งครัดเป็นอย่างยิ่ง ที่จะไม่ยอมให้ชนเผ่าอื่นได้พบเห็นเด็กและผู้หญิงของเขาเป็นอันขาด เมื่อมีใครเข้าไปใกล้ที่พำนัก สุนัขจะส่งเสียงเห่าขึ้น พวกเด็กและพวกผู้หญิงก็จะรีบหนีไปซ่อนตัวทันที เขาถือว่าหากปล่อยให้เด็กและผู้หญิงออกมาสังคมกับชนเผ่าอื่นแล้ว จะเป็นการผิดผีหรือผิดฮีด (จารีต) อย่างร้ายแรงทีเดียว

กิจวัตรประจำวันของพวกเขาก็คือ การตื่นนอนแต่เช้า ต่างคนตัวใครตัวมันรีบออกไปเสาะแสวงอาหารอันมีผัก ผลไม้ และสัตว์ป่า จำพวกไก่และนกต่าง ๆ หาได้ที่ไหนก็กินกันไปที่นั่น ไม่ได้นำกลับเอามาแบ่งปันกันในครอบครัว ต่างคนต่างหา ตัวใครตัวมัน เว้นไว้แต่ไปได้สัตว์ใหญ่ เช่น กวางหรือวัวป่าเท่านั้น ถึงจะแบ่งสรรปันส่วนกัน แต่ก็มีดีอยู่อย่างหนึ่ง ที่อาณาบริเวณรอบ ๆ ที่พักของพวกเขา ในระยะรัศมีไม่ต่ำกว่า ๑ กิโลเมตรโดยประมาณนั้น เขาจะปล่อยให้เป็นที่หากินสำหรับเด็กและผู้หญิงโดยเฉพาะ พวกผู้ชายต้องไปหากินนอกบริเวณนั้นออกไป

หมู่บ้านของชาวป่าเผ่าขุมปรีนั้น มักจะสร้างเป็นกระต๊อบเล็ก ๆ ไม่มีการยกพื้น ฝาและหลังคากรุและมุงด้วยใบตองหรือใบหญ้าแบบง่าย ๆ พวกขุมปรีจะถือเอาความสดของใบตองหรือใบหญ้าที่ใช้ประกอบทำกระต๊อบนั้น เมื่อเริ่มจะมีสีเหลืองและเหี่ยวแห้งลงไป เป็นเครื่องหมายบอกให้พวกเขารู้ว่า ผัก ผลไม้ และอาหารในพื้นที่บริเวณนั้นได้ถูกพวกเขาหาหรือล่าเอามาเป็นอาหารจนจะหมดสิ้นแล้ว ต้องย้ายถิ่นฐานต่อไป ต่อหลาย ๆ เดือนก็จะหวนกลับมาอีก วนเวียนอยู่ดังนี้เรื่อยไป จึงได้รับชื่อหรือถูกขนานนามว่า "ผีตองเหลือง" ตามเครื่องหมายของใบตองนั้นแหละเป็นพื้นฐาน

พวกขุมปรีหรือผีตองเหลืองนั้น จะคัดเลือกหัวหน้าเผ่าโดยการสำรวจว่าใครเป็นผู้สังหารสัตว์มากินเป็นอาหารได้มากกว่ากัน หญิงสาวจะแต่งงาน ส่วนมากก็ไม่ได้คำนึงถึงผู้ชายว่าจะหล่อเหลาแก่หนุ่มอย่างไร หล่อนจะเลือกคนที่ล่าสัตว์ได้เก่งกาจเท่านั้นมาเป็นคู่ครอง เด็กผู้ชายโตจนเป็นวัยรุ่นแล้ว ชาวป่าเผ่านี้ยังจะไม่ตั้งชื่อเสียงเรียงนามให้ ต่อเมื่อได้ฆ่าหมูป่า หรือเก้งกวางได้สักตัวนั่นแหละ ทุกคนในเผ่าก็จะยกพวกมาแสดงความยินดี

มีการเฉลิมฉลอง ร่ายรำ ขับร้องกันเป็นการใหญ่ แล้วก็ถือโอกาสตั้งชื่อเสียงเรียงนามให้ในตอนนั้น

การหากินหมุนเวียนไปเวียนมาของชาวป่าเผ่านี้ นับวันจะฝืดเคืองและแร้นแค้นยิ่งขึ้น สัตว์และผลไม้ในป่าลดจำนวนลงทุกปี จึงมีบ่อยครั้งที่พวกยุมปรีจะพากันหาเครื่องยา หรือสมุนไพรต่าง ๆ เช่น หัวยาข้าวเย็น ชะเอมป่า น้ำผึ้ง หรือขี้ผึ้ง ออกไปแลกเปลี่ยนเป็นอาหารจากชาวบ้านแถวชายป่า พวกนี้มีแปลกอยู่อย่าง ที่ไม่ยอมซื้อขายของด้วยเงินเป็นอันขาด อยากได้น้ำผึ้งจะเอาเงินให้เท่าไรก็ไม่เอา ต้องใช้วิธีตีราคาแลกเปลี่ยนกันด้วยของ บางครั้งต้องใช้หมูเป็นตัว ๆ แลก ถ้าของที่พวกเขาขนออกมาจากป่ามีเป็นจำนวนมาก

ด้วยความฝืดเคืองนี่แหละ พวกยุมปรีบางคนจะพากันไปรับจ้างชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ที่ตั้งรกรากทำมาหากินด้วยการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เป็นหลักแหล่ง เช่น พวกแม้ว เย้า เพียงการถางหญ้า โค่นต้นไม้ ปลูกข้าวและข้าวโพด เพื่อแลกอาหารเป็นมื้อ ๆ ไป ชาวเขาบางเผ่าที่ต้องการแรงงาน และต้องใช้ประจำก็มักจะหาวิธีที่เลวร้ายโดยใช้ฝิ่นหรือยาเสพย์ติดมอมเมาพวกนี้

เมื่อติดกันงอมแงมแล้วพวกยุมปรีก็มักจะต้องไปป้วนเปี้ยนรับใช้งานเพื่อแลกเปลี่ยนกับยาเสพย์ติดอยู่ตลอดไป

เป็นการน่าวิตกว่าชนชาวป่าเผ่ายุมปรีหรือผีตองเหลืองนี้จะสูญสิ้นชาติพันธุ์ไปในเวลาไม่ช้านี้อย่างแน่นอน หากพวกนักมานุษยวิทยาทั้งหลายไม่รีบหาทางแก้ไข

บทอ่านเรื่อง "ห่วงใยผีตองเหลือง" เป็นบทความสั้น มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชาวเขาเผ่าหนึ่งที่มีชื่อว่าพวก "ยุมปรี" จากบทความนี้ผู้อ่านจะได้ทราบรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับพวก "ยุมปรี" เป็นต้นว่า ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม วิธีหาอาหาร การมีครอบครัว การร้องรำทำเพลง การย้ายถิ่นที่อยู่ ฯลฯ

การที่ชาวเขาเผ่านี้ได้ชื่อว่า "ผีตองเหลือง" ก็เพราะพวกนี้ถือเอาความสดของใบตองหรือใบหญ้าที่ใช้ประกอบการทำกระต๊อบเป็นสำคัญ เมื่อใดที่ใบตองเริ่มกลายเป็นสีเหลือง ก็เป็นสัญญาณว่าพวกเขาจะต้องย้ายถิ่นไปหาที่อยู่ใหม่ อีกนานหลาย ๆ เดือนจึงจะย้ายกลับมาอยู่ที่เก่า วนเวียนอยู่เช่นนี้เรื่อยไป การทำมาหากินของพวกยุมปรีนี้นับวันจะฝืดเคืองยิ่งขึ้น เพราะความจำกัดของทรัพยากร ได้แก่ สัตว์และผลไม้ คนพวกนี้จึงต้องหาเครื่องยาสมุนไพรไปแลกเปลี่ยนเป็นอาหารในหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าอื่น ๆ โดยไม่ยอมซื้อขายเป็นเงิน ในที่สุดก็ถูกชาวเขาเผ่าอื่นใช้วิธีการอันเลวร้าย คือ ใช้แรงงานของพวกยุมปรีและมอมเมาคนพวกนี้ด้วยยาเสพย์ติด เป็นเหตุให้พวกยุมปรีต้องเป็นทาสของยาเสพย์ติดตลอดไป

ผู้เขียนใช้กลวิธีในการนำเสนออย่างง่าย ๆ โดยเล่าเรื่องอย่างตรงไปตรงมา ใช้ท่วงทำนองการเขียนคล้าย ๆ คุยกับผู้อ่าน

เท่าที่ได้กล่าวมาแล้วนี้เป็นขั้นวิเคราะห์ เราได้ความรู้เกี่ยวกับพวกขมุปรี และอาจวินิจสารได้ว่า ผู้เขียนบทความแสดงความเป็นห่วงว่า พวกผีตองเหลืองเหล่านี้คงจะสูญพันธุ์ไปในไม่ช้า หาก นักมานุษยวิทยาไม่รีบหาทางแก้ไข การวินิจสารในระดับนี้นับว่าเป็นขั้นต้น เราอาจวินิจสารให้ลึกต่อไป ได้ว่าผู้เขียนมีเจตนาที่จะส่งสารอีกด้วยว่า มนุษย์เผ่าที่ไม่เจริญและไม่รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่ง แวดล้อมย่อมจะขาดคุณสมบัติที่จะอยู่ร่วมกับมนุษย์เผ่าอื่นที่เจริญกว่า และไม่ช้าไม่นานก็จะถูกทำลายไป จนสูญพันธุ์ด้วยวิธีการอันเลวร้ายของเผ่าที่แข็งแรงกว่า

ผู้อ่านบางคนอาจจะมีความคิดแทรกได้ว่า ชาวเขาเหล่านี้แท้จริงเขาก็คือมนุษย์อย่างเรา ๆ ท่าน ๆ ต้องได้รับสุขทุกข์หมุนเวียนเปลี่ยนกันไป และไม่แน่เสมอไปว่าชาวเมืองจะสุขสบายกว่าเขา เหล่านั้น ส่วนความคิดเสริมนั้น อาจมีได้หลายข้อเป็นต้นว่า รัฐบาลจำเป็นจะต้องมีนโยบายที่จะอนุรักษ์ ชาวเขาเหล่านี้ไว้ เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ซึ่งย่อมอนุรักษ์ชนเผ่าต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในดินแดนของ ประเทศนั้น ๆ ไว้

ตัวอย่างที่ ๒ การวิเคราะห์และวินิจสารเรื่องสั้น "บ้านเล็กของยาย" ของ มานพ ถนอมศรี **ในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์**

ในสวนเล็กของยาย นอกจากจะมีชมพู่สาแหรก มะพร้าวน้ำหอมพันธุ์เตี้ยซึ่ง ปลูกเรียงรายกันอยู่ริมน้ำสามสี่ต้น และพืชผักจำพวกแตงกวา มะเขือ พริก ฟักทอง บวบ ผักกระเฉด แล้ว ยังมีมะม่วงรุ่นสาวอยู่ในสวนของยายอีกสี่ต้น เป็นมะม่วง อกร่องทั้งหมด เวลาที่มันตกดอกออกลูก ดูสะพรั่งงดงามไปทั้งต้น

บ้านของยายเป็นกระต๊อบเล็ก ๆ ทำด้วยไม้ไผ่และใบจาก ปลูกแทรกอยู่ระหว่าง มะม่วงสองต้น ทุกปีที่มะม่วงแตกช่อ ยายจะเดินออกมานั่งมองฝอยกลีบเล็ก ๆ ที่พราวอยู่บนกิ่งก้าน พร้อมกับนึกให้ฝนตรุษตกลงมาชะช่องามเหล่านั้นให้ติดลูกมากที่สุด

มันเป็นความสุขและเพลิดเพลินเพียงเล็กน้อยสำหรับชีวิตที่ถูกธรรมชาติปล่อยให้ อยู่อย่างเงียบเหงาอย่างยาย

อย่างน้อย ต้นมะม่วงเหล่านั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งของอดีตอันเก่าก่อนของยายที่จะได้ บอกเล่าเรื่องราวที่ยังค้างคงอยู่ในความทรงจำให้ยายได้ยินได้ฟัง

ยายยังจำได้เสมอว่า ในจำนวนมะม่วงเหล่านี้ทั้งหมด มีต้นใดเป็นต้นที่ยายปลูก และมีต้นใดที่เป็นต้นของตา ยายยังมองเห็นภาพพร่าเลือนของตาที่เหวี่ยงจอบแทงพลั่ว ลงบนดิน เพื่อหย่อนกิ่งมะม่วงซึ่งแยกตอนมาจากเพื่อนบ้านลงไปได้เป็นอย่างดี

หลายปีมาแล้วที่ตาจากไป แม้ยายจะพยายามคิดว่า ความตายเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่ สามารถหลีกเลี่ยงได้ แม้แต่ตัวยายเอง แต่ความผูกพันที่ถูกกาลเวลาเขม็งเกลียวให้แนบแน่น มากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นความติดยึดและหวงแหน ก็อดกรีดรอยแห่งความโศกเศร้า และอาลัยให้แก่ยายเสียมิได้

ตาตายจากยายไปแล้วหลายปี มาถึงวันนี้ยายจำไม่ได้เสียแล้วว่าเป็นเวลานานเท่าใด รู้เพียงแต่ว่า เป็นเวลาหลายปีทีเดียวที่ยายมีชีวิตอยู่อย่างว้าเหว่แต่เพียงผู้เดียว

เมื่อตายังมีชีวิตอยู่ และสมัยที่ตาและยายยังเป็นชาวนายากจน ซึ่งมีพื้นนาสำหรับปลูกข้าว เพื่อเลี้ยงชีวิตตนเองและลูก ๆ เพียงไม่กี่ไร่ เป็นท้องที่ไกลออกมาแถบชานเมืองของกรุงเทพ ฯ ซึ่งเพียงแต่ได้ยินชื่อ "คลองบึงเตย" ก็รู้สึกว่าช่างห่างไกลเสียเหลือเกิน

ตาเป็นคนขยันและอดทน กระนั้นก็ยังต้องใช้เวลานานทีเดียวสำหรับความเหน็ดเหนื่อยที่ตาต้องหว่านรดลงบนไร่นา เพื่อแลกเปลี่ยนกับการเป็นเจ้าของที่ดินแปลงถัดไปเพิ่มเติมขึ้นมา

ตาและยายมิได้หวังอะไรมากไปกว่าความเป็นปึกแผ่นมั่นคง เพื่อความเป็นสุขของลูก ๆ ซึ่งกำลังเติบโตขึ้นมา

หยาดเหงื่อแรงกาย และความมุมานะมากมายที่ตาและยายเติมรดลงไปบนพื้นนาผลิดอกออกผลด้วยการเพิ่มเติมที่ดินท้องนาให้ตาและยายมากยิ่งขึ้นไปอีก จากจำนวนเพียงสิบไร่ ได้กลับกลายเป็นร้อยไร่ ในที่สุดตาก็เป็นเจ้าของท้องที่แถบคลองบึงเตยมากมายกว่าคนอื่น

แต่ตอนนั้นก็ไม่มีความหมายอะไร นอกจากจะแบ่งปันให้คนเช่าแล้วเก็บข้าวเปลือกเป็นปี ๆ ตาและยายไม่ได้คิดเลยจริง ๆ ว่า มันจะกลายเป็นสิ่งมีค่ามีราคามากมายก่ายกองขึ้นเพียงนี้ในวันหนึ่ง

ตาสร้างฐานะครอบครัวจนได้ชื่อว่าสมบูรณ์พูนสุขและร่ำรวยกว่าชาวนาคนอื่นในละแวกนี้ แล้วตาก็ค่อย ๆ เริ่มป่วยลงด้วยโรคปวดท้อง

ยายจำได้ว่า ตาจากไปหลังจากนั้นไม่นาน

ยายโศกเศร้าและเสียใจในการจากไปของตามาก ยายยังมองเห็นภาพอาการดิ้นรนด้วยความเจ็บปวดของตาได้เป็นอย่างดี ยายสงสารตามาก แต่ยายก็ทำอะไรไม่ได้มากไปกว่า พร่ำบนบานเจ้าที่เจ้าทางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เพื่อปัดเป่าอาการเจ็บป่วยของตาให้หมดสิ้นไป

ยายถึงกับขอร้องให้ลูกชายคนเล็กที่ไปเรียนนายสิบทหารบก บวชเณรเก้บนให้ถึงสิบห้าวัน

แต่ไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดรับการบนบานของยายเลย ตายังคงนอนบิดตัวกุมท้องร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวด ยายเสียใจเหลือเกินที่ไม่สามารถช่วยเหลือตาได้ เพียงแต่นั่งกอดเข่ามองอาการของตาเท่านั้น

อาการของตาทรุดลงทุกวัน

ยายก็พร่ำบนบานทั้งพระทั้งเจ้า ให้ปัดเป่าโรคของตา

หมอสุก หมออาคมประจำบ้านที่ยายเชิญให้มารักษายังบอกว่า ตาโดนคุณ คุณคือหนังควายเสกให้ลอยมาเข้าไปในท้องตา อาการอย่างนี้ต้องได้หมอที่มีอาคมสูงวิเศษมากจริง ๆ จึงจะแก้จะถอนให้ออกไปได้ สำหรับหมอสุกนั้น แกยอมรับว่าหมดปัญญา

ยายยังไม่หมดความพยายาม สู้อุตส่าห์ไปกราบนิมนต์ท่านพระครูที่วัดบึงเตยให้มาดูอาการของตา ท่านพระครูก็ยังส่ายหน้าและบอกว่า ตาเป็นลมป่วง ลมอย่างนี้รักษายากเหลือเกิน

และในเย็นย่ำของวันหนึ่ง ตาก็สิ้นลมไปหลังจากดิ้นรนเพราะความเจ็บปวดอย่างหนักเป็นเวลานาน

การสูญเสียตา ซึ่งเป็นผู้นำครอบครัวไปในขณะที่ลูกของยายยังไม่โตเพียงพอทำให้ยายต้องทำงานหนักขึ้นกว่าเดิม นาทุกไร่ถูกพลิกดินกลับขึ้นมาเพื่อหว่านดำด้วยมืออันหยาบกร้านของยาย ปีแล้วปีเล่า จนกระทั่งลูก ๆ ของยายเติบโตเป็นผู้ใหญ่และแยกย้ายกันไปอยู่กับครอบครัวของพวกเขา

ชีวิตของยายจึงเริ่มเดินทางไปสู่ความเงียบเหงาเพียงผู้เดียว

เวลานั้นเองที่ข่าวถนนสายใหม่ซึ่งมุ่งออกมาจากในเมือง และจะตัดผ่านท้องทุ่งที่นาของยายแว่ว ๆ เข้ามา

ผู้คนคลองบึงเตยโจษขานเรื่องนี้กันด้วยความตื่นเต้น อีกไม่นานยายก็เริ่มได้ยินได้ฟังว่า มีชาวนาใกล้บ้านขายที่ดินให้กับคนในกรุงเทพ ฯ ด้วยราคาที่แพงจนยายคิดไม่ถึง

ยายยังจำได้ว่า หลังจากนั้นไม่นานนักลูกๆ ของยายทั้งหมดที่หอบลูกเมียจากยายไปอยู่ที่อื่น ได้เดินทางกลับมาหายายอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา

"แม่..." ลูกชายคนโตเอ่ยถามขึ้น "ปีนี้แม่อายุเท่าไรแล้วนะแม่..."

"ไม่รู้..." ยายไม่ได้นับอายุของตัวเองมาหลายปีแล้ว "ปีกลายท่านพระครูบอกว่าแม่เจ็ดสิบสองแล้ว..."

ลูกของแม่ทำท่าตกใจ

"โอ้... เผลอแผล็บเดียวแม่เจ็ดสิบกว่าแล้ว..." เขาหยุดเสียงนิดหนึ่ง "เอ้อแม่ฉันว่าแม่น่าจะรังวัดที่ใหม่เสียทีนะแม่ อายุมากแล้ว ฉันคิดว่า เป็นอะไรไปมันจะลำบาก..."

ยายพยักหน้าช้า ๆ รู้สึกสะท้อนใจ

"เอ็งกลัวแม่ตายก่อนแบ่งสมบัติหรือ..." ยายถามด้วยความรู้สึกรันทด

"เปล่า เปล่า ไม่ใช่อย่างนั้นหรอก แม่ก็" ลูกสาวคนรองของยายรีบปฏิเสธ "แหม ใครจะอยากให้แม่ตัวเองตาย... ฉันเองน่ะอยากให้แม่อยู่ไปอีกสักร้อยสองร้อยปีด้วยซ้ำ...แต่แม่ก็น่าจะรู้นี่ว่าพวกเราห่วงว่าเรื่องมันจะยุ่งยากทีหลัง ถ้าแม่เกิดเป็นอะไรไปเสียก่อน..."

ยายไม่ตอบอะไร รู้สึกหดหู่ขึ้นมาในหัวอก ความรู้สึกตื่นเต้นใจเมื่อครู่ที่ได้เห็นลูก ๆ มาเยี่ยมเยือนเหือดหายไป แกทอดสายตามองไกลออกไปที่ผืนนากว้างใหญ่ซึ่งทอดสงบอยู่ภายนอก พร้อมกับทอดถอนใจ

ความจริงผืนดินทุกตารางนิ้วที่ยายและตาสร้างขึ้นมาเหล่านี้ ก็เพื่อลูก ๆ ของยายทั้งนั้น ชีวิตของยายเหี่ยวเฉาลงทุกวัน ทรัพย์สมบัติใด ๆ ก็หมดความหมายเสียแล้ว นับวันยายก็จะเหลือเพียงตัวเปล่า ๆ สำหรับเดินทางกลับไปภพชาติเดิมที่ยายเคยอยู่

ยายรับปากลูก ๆ ของยายเรื่องจัดการแบ่งที่ดินให้กับทุกคน จากนั้นอีกไม่นานที่ดินที่ยายและตาช่วยกันสร้างขึ้นมาเป็นเวลานาน ก็ถูกแบ่งออกเป็นห้าส่วน ยายยก

แต่ละส่วนให้ลูก ๆ ของยาย และเหลืออีกส่วนหนึ่ง ซึ่งบัดนี้ยายได้ปลูกเพิงเล็ก ๆ สำหรับอาศัยอยู่และหากิน

นอกจากนั้นยายยังได้กันที่ดินอีกแปลงหนึ่งสำหรับเป็นเนื้อนาบุญเพื่อภพชาติใหม่ของยายเอง

ยายถวายที่ดินส่วนที่ห้าอันนอกเหนือไปจากส่วนที่ยายใช้อยู่อาศัยให้กับวัดบึงเตย เพื่อสร้างเป็นโรงเรียนสำหรับเด็ก ๆ ในละแวกนั้น

และมันก็เป็นความภาคภูมิใจของยายอย่างไม่รู้ลืม เมื่อท่านพระครูเมตตาเอาชื่อของยายไปตั้งชื่อโรงเรียนว่า "แม่เชยอุปถัมภ์"

ยายเก็บตัวเงียบ ๆ ภายในบ้านหลังเล็กในสวนของยายเรื่อยมา มะม่วงอกร่องสามสี่ต้นที่ดกสะพรั่ง กับแพผักกระเฉดเล็กหน้าเพิงของยาย เป็นสิ่งที่ช่วยหล่อเลี้ยงชีวิตอันเงียบเหงาของยายได้เป็นอย่างดี

จนกระทั่งถนนสายใหม่ตัดผ่านเข้ามา และเริ่มมีบ้านเรือนสวย ๆ เกิดขึ้นรอบ ๆ ที่ดินที่ยายเคยเห็นเวิ้งว้างไปด้วยทิวข้าวและหมู่ไม้ ยายก็ให้รู้สึกเจ็บแปลบเข้าไปในหัวใจ เมื่อได้ข่าวว่า ลูกสาวของยายได้ตกลงใจขายที่ดินส่วนที่ยายแบ่งให้แก่นักจัดสรรที่ดินเสียแล้ว

และยังไม่ทันที่ความเจ็บปวดนั้นจะร่างเลือน ยายก็ได้รู้อีกว่า ลูกชายคนต่อมาก็ตัดสินใจขายที่ดินในส่วนของตนที่ได้รับไปจากยายเช่นกัน ไม่ช้าที่ดินซึ่งยายและตาได้รินหยาดเหงื่อชโลมรดจนเพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็กลับกลายเป็นของคนอื่นจนหมดสิ้น

นอกจากชมพู่สาแหรกต้นหนึ่ง มะพร้าวน้ำหอมพันธุ์เตี้ยที่ปลูกเรียงกันอยู่ริมน้ำสามสี่ต้น พืชผักจำพวกแตงกวา มะเขือ พริก ฟักทอง บวบ ผักกระเฉด มะม่วงอกร่องรุ่นสาวอีกสี่ต้นและกระต๊อบเล็ก ๆ ทรุดโทรมกับชีวิตอันเงียบเหงาแล้ว ยายไม่เหลืออะไรอีกเลย

บ้านเล็ก ๆ ของยายที่ปลูกอยู่กลางสวน ทำด้วยไม้ไผ่ มุงหลังคาด้วยจากและหญ้าคา มันตั้งอยู่ภายในรอบล้อมของต้นไม้หลายชนิดที่ยายใช้ชีวิตอันเหงาหงอยปลูกมันขึ้นมา และถ้ามองจากเบื้องบนลงไป จะเห็นว่า บ้านเล็กของยาย นอกจากจะถูกล้อมไว้ด้วยหมู่ไม้แล้ว มันยังถูกล้อมไว้ด้วยบ้านเรือนและตึกรามทันสมัยสวยงามมากมายอีกชั้นหนึ่ง

ผู้คนแถบแถวนี้เป็นคนที่มาอยู่ใหม่จากสถานที่ต่าง ๆ กัน พวกเขามาพร้อมกับบ้านจัดสรร ถนน ไฟฟ้า และความเจริญร่ำรวยทางวัตถุต่าง ๆ นานา ไม่มีใครสนใจว่าผืนดินแถบนี้เคยเป็นอะไร ไม่มีใครสนใจว่ามันเคยเป็นของใครมาก่อน รวมทั้งมิได้สนใจว่ามีใครมารวมอยู่กันที่แห่งนี้บ้าง

พวกเขาจึงไม่รู้จักยาย และมิได้สนใจยายมากไปกว่า ยายเป็นแม่ค้าผักกระเฉด มะม่วง และพืชผักจำพวกพื้นบ้าน

พวกเขาจะเห็นยายในตอนเช้ามืดของทุกวัน ยายจะเดินออกมาจากกระต๊อบเล็ก ๆ ภายในสวนขนาดย่อมของยาย พร้อมด้วยกระจาดผักกระเฉดและอื่น ๆ ยายเดินตัดตรงมาตามถนนเล็ก ๆ ที่รายล้อมด้วยบ้านรูปทรงแปลกและมีสีสันงดงามไปอย่างเงียบ ๆ แล้วทรุดนั่งลงที่ข้างซอกตึกข้างตลาดเปิดใหม่ เพื่อรอให้พืชผักที่เตรียมมาหมดไป

ไม่มีใครรู้ว่า หญิงชราร่างผอมซูบ ผมขาวโพลง แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าเก่าปอน ซึ่งนั่งอยู่ข้างกระจาดผักในซอกตึกทุกวันคนนี้ คือเจ้าของผืนดินแถบนี้เกือบทั้งหมด

และไม่มีใครรู้ว่า ลึกเข้าไปในความรู้สึกขณะที่ยายนั่งทอดสายตาพร่ามัวผ่านผู้คน ตึกราม บ้านเรือนที่รายล้อมอยู่เหล่านี้ออกไปข้างหน้า ยายได้มองเห็นภาพของตา และตนเองช่วยกันขุดไถมาอย่างเหนื่อยเหนื่อยอย่างชัดเจน และยายรู้สึกอ้างว้าง

ผู้คนที่มารวมกันอยู่บริเวณนี้ สร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่ท้องนาของยายมากมาย ขณะที่ยายมองไปที่ตึกรามบ้านเรือน ยายกลับมองเห็นลึกเข้าถึงท้องนาเวิ้งว้างกว้างไกล ที่ทอดตัวด้วยผืนข้าวสีเขียวขจี ยายมองเห็นกลุ่มเด็กเลี้ยงควาย มองเห็นเวิ้งน้ำ ในขณะที่ยายทอดตามองไปที่คนกลุ่มใหม่ ๆ ซึ่งกำลังเดินผ่านหน้ายายไปมา ยายมองร้านค้า มองห้างขายของและมองตลาดพร้อมกับเห็นไปถึงเรือพายเล็กที่เลาะเรื่อยมาตามลำคลองหลังบ้าน พร้อมกับเสียงร้องของแม่ค้าตะโกนเข้าไปในดงไม้ของบ้านยาย

ยายมองไปที่ร้านหมอแล้วยายก็มองเข้าไปเห็นอาการดิ้นรนอย่างเจ็บปวดเหลือทานทนของตา ที่ได้อำลาจากไปเมื่อหลายปีก่อน

ยายถามตัวเองว่า ตาจะตายไหมหนอ ถ้ามีร้านหมอเหล่านี้อยู่ที่นี่เสียตั้งแต่ตอนนั้น

ยายมองไปรอบ ๆ ตัว ซึ่งบัดนี้มันได้เต็มไปด้วยตึกแถว บ้านจัดสรร ตลาด และศูนย์การค้า แล้วยายก็นึกถึงท้องนาของยายที่ขณะนี้มันเหลืออยู่เพียงแพผักกระเฉดเล็ก ๆ ที่ยายทำไว้หน้าบ้านของยายเท่านั้น

ทุกวันยายจะมานั่งอยู่ตรงนี้ ในซอกตึกข้างตลาดเปิดใหม่ พร้อมด้วยกระจาดผักสวนอันมี ผักกระเฉด พริก มะเขือ ฟักทอง และบวบ ยายจะเดินออกจากบ้านแต่เช้ามืดและนั่งอยู่ตรงนี้เรื่อยไปจนกระทั่งสาย ซึ่งหมายความว่า พืชผักในกระจาดของยายได้หมดไปแล้ว

ผู้คนที่เดินผ่านไปมา ไม่มีใครสักคนเดียวรู้ว่า หญิงชราแต่งตัวปอน ๆ เสื้อผ้าเก่าคร่ำและขาดวิ่นที่นั่งขายผักสดอยู่ในซอกตึกข้างตลาดคนนี้ ครั้งหนึ่ง แกเคยเป็นเจ้าของที่ดินเกือบทั้งหมดของบริเวณนี้

บ้านเล็ก ๆ ของยายที่ปลูกอยู่กลางสวน ทำด้วยไม้ไผ่ มุงหลังคาด้วยจากและหญ้าคา บัดนี้มันได้ถูกรื้อออกแล้ว จากและหญ้าคาถูกถมลงในแพผักกระเฉด ก่อนรถยนต์คันใหญ่จะเอาดินมาเทกลบทับ พริก มะเขือ ฟักทอง บวบ ถูกถอนออก พร้อมกับมะม่วงอกร่องรุ่นสาวเต็มที่สี่ต้น กับมะพร้าวพันธุ์เตี้ยน้ำหอมที่ปลูกเรียงรายอยู่ริมน้ำได้ถูกตัดโค่นลง

ไม่นาน บ้านเล็ก ๆ ของยายที่ล้อมรอบด้วยหมู่ไม้หลายชนิด แล้วยังโอบล้อมด้วยบ้านเรือนตึกรามทันสมัยมากมายก็สูญหายไป

ผู้คนแถบนั้นทั้งหมดเกือบไม่ได้สนใจกันเลยว่า บัดนี้ตึกรูปทรงแปลกประหลาดหลังหนึ่งได้ผุดขึ้นมาแทนบ้านเก่าเล็กทรุดโทรมหลังหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นที่ฝากชีวิตเก่า ๆ ของหญิงชราคนหนึ่ง

และไม่มีใครสนใจกันด้วยว่า เดี๋ยวนี้ไม่มียายแก่นั่งอยู่กับกระจาดผักกระเฉดที่ซอกตึกข้างตลาดอีกต่อไปแล้ว

การวิเคราะห์สาร

บทอ่านข้างต้นนี้ เป็นงานเขียนเชิงสร้างสรรค์ ชนิดเรื่องสั้น

เนื้อเรื่อง

เนื้อเรื่องกล่าวถึงหญิงชราผู้หนึ่งซึ่งสามีได้ตายจากไปแล้ว สามีภรรยาคู่นี้ได้บุกเบิกที่ดินจนเป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมาก ต่อมาที่ดินเริ่มมีราคา ลูกทุกคนจึงมาขอแบ่งที่ดิน หญิงชราได้กันที่ดินไว้เล็กน้อยเพื่ออยู่อาศัย และอุทิศที่ดินส่วนหนึ่งให้เป็นที่สร้างโรงเรียนซึ่งใช้ชื่อของนางเป็นที่ระลึก ต่อมาลูก ๆ ก็ขายที่ดินเหล่านี้ไปจนหมดสิ้น หญิงชราดำรงชีวิตด้วยการขายพืชผักที่ปลูกไว้ในที่ดินผืนเล็ก ๆ นั้นด้วยความว้าเหว่และอาลัยอาวรณ์ถึงอดีต ไม่มีผู้ใดล่วงรู้ว่า แกเคยเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินทั้งหมดนี้มาก่อน และในที่สุด แกก็ตายไปโดยมิได้มีผู้ใดสนใจ

กลวิธีการประพันธ์

๑. ผู้ประพันธ์เริ่มกล่าวถึงตัวละครในสมัยที่ชราแล้ว คือ ยาย พรรณนาถึงความคิดคำนึงของยายเป็นความคิดคำนึงถึงสิ่งน่าชื่นชมกับสิ่งที่น่าเศร้าสลดระคนกัน อันเป็นธรรมดาของมนุษย์ ความคิดในทางที่ให้ความสุขและความทุกข์ มักแยกจากกันไม่ได้เด็ดขาด ภาพที่เราเห็นในความคิดมักปนอดีตกับปัจจุบัน ปนสถานที่และปนกับเรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่อง ในทำนองเดียวกับความฝันในเวลาหลับ ความคิดทำนองนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับยาย หรือรู้สึกคุ้นเคยกับยายเหมือนคนรู้จักกันมานาน

๒. ผู้ประพันธ์ค่อย ๆ ทำให้ผู้อ่านทราบเรื่องราวชีวิตของยายทีละน้อย ๆ ทำให้ร่วมความรู้สึกกับยายในเวลาที่คิดถึงตา ทำให้เราเข้าใจความรักอย่างเรียบ ๆ ง่าย ๆ ไม่มีแง่เงื่อนเช่นเดียวกับความรักของคนใจบริสุทธิ์ ปราศจากความทะเยอทะยานทั้งหลาย แล้วทำให้เราเห็นความเปลี่ยวเปล่าของยายในเวลาที่ลุถึงบั้นปลายของชีวิตแล้ว ยายไม่ใช่คนสำคัญ แม้ชื่อของยาย ผู้ประพันธ์ก็ให้เราทราบทางอ้อมจากชื่อโรงเรียน ยายเป็นตัวแทนของคนรุ่นหนึ่ง ในสมัยที่เพิ่งล่วงไป

๓. ผู้ประพันธ์ทำให้ผู้อ่านใช้จินตนาการแลเห็นความเปลี่ยนแปลงของชีวิตไทยทั้งทางกายและใจ โดยเล่าถึงบ้านของยายในสมัย ๕๐ – ๖๐ ปีมาแล้ว ที่เปลี่ยนแปลงมาเป็นที่อยู่อาศัยสมัยใหม่ในเขตชานเมือง

สำนวนภาษา

ผู้ประพันธ์ใช้สำนวนภาษาที่ซ่อนความรู้สึกไว้ภายในถ้อยคำที่เป็นสามัญ เลือกเฟ้นถ้อยคำที่ล้วนแล้วแต่มีความหมายง่าย ๆ เรียบ ๆ เพื่อแสดงความคิดของยาย ผู้ประพันธ์ไม่เจาะจงใช้สำนวนการประพันธ์ ให้วิจิตรหรือก่อความระทึกใจ แต่สามารถทำให้เกิดความสะเทือนใจได้ จากความเข้าใจถึงจิตใจของมนุษย์ ซึ่งผู้ประพันธ์คงจะมีอยู่มาก ผู้อ่านที่เข้าใจถึงจิตใจมนุษย์ย่อมรู้สึกสะเทือนอารมณ์

ไปกับยาย และกับผู้ประพันธ์ แต่สะเทือนอย่างละเมียดละไม ไม่ครึกโครม หวาดหวั่น เป็นความรู้สึกลึกซึ้ง ยิ่งคิดยิ่งจับใจ

การวินิจสาร

เรื่องสั้นเช่นนี้วินิจสารได้ไม่ง่ายนัก ผู้วินิจสารต้องมีความรู้ทางจิตวิทยาและสังคมวิทยาบ้าง ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว ไม่เกินความสามารถของนักเรียนในวัยนี้ แต่ต้องอาศัยการฝึกหัดพอสมควร เรื่องแรกอาจยังทำไม่ได้ หรือทำได้แต่โดยสับสนบ้าง แต่ถ้าได้เห็นตัวอย่างและเมื่อได้อ่านหนังสือชนิดต่าง ๆ ไปเรื่อย ๆ จะมีสมรรถภาพในการวินิจสารได้ด้วยความมั่นใจขึ้นทีละน้อย ๆ

สำหรับเรื่องนี้ เราอาจวินิจสารได้ว่า สารที่สำคัญที่สุดคือสภาพเศรษฐกิจสังคมและความเป็นอยู่ของคนไทยในบริเวณใกล้เมืองใหญ่ได้เปลี่ยนไปจากเดิมมาก จึงทำให้ค่านิยมของพ่อแม่กับลูกแตกต่างกัน กล่าวคือ ค่านิยมของคนไทยสมัยตายายเป็นหนุ่มคือ หาทรัพย์สมบัติไว้ เผื่อกินเผื่อใช้เมื่อแก่หรือเจ็บป่วย และมีสมบัติเหลือไว้ให้ลูก ไม่ต้องให้ลำบากเท่าพ่อแม่ ไม่หวังความร่ำรวย ไม่คาดคิดถึงความเปลี่ยนแปลง พอใจกับสภาพเท่าที่จะมีจะเป็นได้ ส่วนลูกกลับมีค่านิยมตรงกันข้าม ผลคือ ฝ่ายผู้ชราบังเกิดความรู้สึกว่าตนถูกทอดทิ้งให้ว้าเหว่อ้างว้าง โดยอีกฝ่ายหนึ่งหาได้ตระหนักไม่ สารที่สำคัญรอง ๆ ลงไปมีเป็นต้นว่า

๑. คนรุ่นยายที่ขยันขันแข็ง ไม่ได้รับรางวัลความบากบั่นพยายามเท่าใดนัก ภายในชั่วชีวิตของตนก็ได้เห็นว่า ลูกไม่ถือว่าแรงกายแรงใจที่พ่อแม่ลงไปในสมบัติที่ตนได้รับไป มีคุณค่าอะไรกี่มากน้อย นอกจากจะเร่งรีบรับเอาค่าที่มองเห็นง่าย ๆ คือเงินที่ผู้อื่นหยิบยื่นให้ โดยแลกเปลี่ยนกับสมบัตินั้น ซึ่งเขาจะนำไปทำให้ราคาเพิ่มขึ้นได้อีกไม่รู้กี่เท่า ด้วยเหตุที่เขารู้จักโลกและมีชั้นเชิงทางเศรษฐกิจมากกว่า

๒. ความชื่นชมของมนุษย์บางครั้งก็เกิดจากผู้อื่นยิ่งกว่าผู้ใกล้ชิด จะเห็นได้ในชีวิตของยาย เมื่อมีการแบ่งที่ดินให้ลูก ๆ ยายได้กันเนื้อที่ไม่มากนัก พอที่จะสร้างโรงเรียนได้ ถวายวัดและท่านสมภารเจ้าวัดให้ชื่อโรงเรียนว่า "แม่เชยอุปถัมภ์"

๓. ลูก ๆ ดูไม่ค่อยมีน้ำใจกับยาย ลูก ๆ นอกจากจะมาขอให้ยายแบ่งสมบัติให้ก่อนที่ยายจะตายแล้ว ยังขายที่ดินที่พ่อแม่หามาได้ด้วยความเหนื่อยยาก โดยไม่แสดงว่าห่วงใยน้ำใจของยายเลย แล้วก็ทอดทิ้งให้อยู่แต่คนเดียว ผู้อ่านอาจเกิดความคิดแทรกว่า ยายคงเป็นคนไม่ค่อยเอ่ยปากให้ลูกรู้ถึงความอ้างว้างเดียวดาย ยายอาจเป็นคนพูดแสดงความรู้สึกไม่ค่อยเป็น อุปนิสัยเช่นนี้เป็นผลเสียแก่การดำรงชีวิต

๔. ยายกับลูก ๆ ไม่ค่อยมีความสนิทสนมกัน ตรงนี้อาจมีความคิดแทรกได้ว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะยายมุ่งหน้าบำรุงที่ดินด้วยความสนใจในที่ดิน เพราะเหตุที่ได้ร่วมเหนื่อยยากมากับตาเพื่อจะได้เป็นเจ้าของที่ดินนั้น และคงวางใจในเรื่องลูกว่าได้ศึกษาเล่าเรียนก็คงจะมีความคิดและความมีน้ำใจบ้าง

๕. บ้านเมืองขยายตัวออกมาเรื่อย ๆ ที่ดินที่ยายแบ่งไว้เฉพาะเป็นที่อาศัย กลายสภาพเป็นที่ดับแคบอยู่ท่ามกลางอาคารสมัยใหม่มีราคาสูง ตัวยายก็เปลี่ยนจากเจ้าของที่ดินมีชื่อเป็นหญิงชราหากินพอเลี้ยงปากท้องด้วยการเก็บผักขาย แล้วในที่สุดยายก็ลาโลกนี้ไป ที่บ้านเล็ก ๆ ของยายซึ่งไม่มีใครให้ความเอาใจใส่ก็เปลี่ยนเจ้าของ (เราแทรกความเข้าใจได้ว่า ลูกของยายคงจะขายให้ผู้ที่มีเงินมากกว่า เขาได้ใช้ปลูกตึกโอ่อ่าผิดกับบ้านเล็กของยายโดยสิ้นเชิง)

๖. เมื่อลูก ๆ เติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว ฐานะครอบครัวคงอยู่ในขั้นดี ลูก ๆ สามารถตั้งครอบครัวและย้ายไปหาที่อยู่ใหม่ ยายคงจะไม่ได้อบรมสั่งสอนให้หวงหรือห่วงทรัพย์สมบัติที่พ่อแม่หามาได้ด้วยความเหนื่อยยาก ดังนั้น เมื่อเมืองขยายออกมา มีถนนผ่าน มีอาคารสมัยใหม่ตามถนนมา ลูก ๆ ก็ไม่เสียดายสมบัติเดิม พอใจที่จะขายเพื่อได้เงินดีกว่าที่จะเก็บที่ดินไว้

๗. ก่อนที่ลูก ๆ จะเป็นผู้ใหญ่ ตาก็ตาย แต่ยายคนเดียวก็สามารถหาเลี้ยงลูกได้ เราสามารถแทรกความเข้าใจของเราเข้าไปตรงนี้ว่า ยายคงมีเงินพอจ้างคนช่วยแรงงานได้บ้างแล้ว เพราะได้กล่าวไว้แล้วว่า ตาได้ซื้อที่ดินเพิ่มจนกระทั่งมีที่ดินสุดสายตา

๘. ระหว่างที่ตายายเป็นหนุ่มเป็นสาว ทางบ้านเมืองกำลังขยายการศึกษา ลูกหลานของคนชั้นที่มีฐานะเศรษฐกิจพอสมควร เข้าเรียนในสถานศึกษาได้ง่าย ไม่ค่อยต้องแข่งขันกัน ลูก ๆ ของตายายจึงมิได้เป็นชาวไร่อย่างพ่อแม่

๙. ตากับยายเคยมีชีวิตในสมัยที่คนขยันและอดทน จะหากินได้คล่องและเก็บออมสมบัติได้เป็นอย่างดี

ความคิดเสริม อาจเกิดขึ้น เป็นต้นว่า เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับยายชวนให้นึกถึงสวัสดิภาพของผู้ชรา ซึ่งควรจะได้รับความเอาใจใส่จากรัฐ โดยเฉพาะมีหลักประกันว่า ผู้ชราไม่ควรจะถูกทอดทิ้งให้รู้สึกอ้างว้างว้าเหว่ในบั้นปลายของชีวิต

ตัวอย่างที่ ๓ การวิเคราะห์และวินิจสาร **นิทานเวตาล** เรื่องที่ ๖ ตีพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย **ชุดวรรณวิจักษณ์** เล่ม ๒

การวิเคราะห์สาร

นิทานเวตาลมีรูปแบบแปลกจากวรรณกรรมในรูปแบบนิทานอื่น ๆ ในข้อที่ว่า เป็นนิทานย่อยหลายเรื่องซ้อนอยู่ในนิทานเรื่องใหญ่เรื่องเดียว นิทานย่อยเหล่านั้นมีเนื้อเรื่องต่างกัน แต่มุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน ผู้ประพันธ์กำหนดให้เวตาล อมนุษย์ ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญในนิทานเรื่องใหญ่ เล่านิทานเรื่องย่อยให้พระเจ้าวิกรมาทิตย์ฟัง

เรื่องที่เลือกมาเป็นตัวอย่าง เป็นเรื่องในลำดับที่ ๖ นักเรียนได้อ่านมาแล้ว จากหนังสือเรียนภาษาไทย **ชุดวรรณวิจักษณ์** เล่ม ๒ อาจจะได้รับความรู้ความคิดซ้ำซ้อนกับที่จะกล่าวต่อไปบ้างก็ได้ แต่จุดสำคัญต้องการให้นักเรียนเห็นตัวอย่างการวิเคราะห์และวินิจสารงานเขียนในรูปแบบนี้

เนื้อเรื่อง

พราหมณ์หนุ่มคนหนึ่ง ชื่อ เกศวะ เมื่อเป็นเด็กไม่เอาใจใส่ในทางเล่าเรียน ครั้นเป็นหนุ่มมีความมัวเมาในกาม บูชากามเทพและนางรตี ทำให้บิดามารดามีเรื่องร้อนใจบ่อย ๆ วันหนึ่งเกศวะถูกบิดามารดาตำหนิอย่างรุนแรง จึงออกจากหมู่บ้านของตนไปถึงหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่ง พบต้นไม้ใหญ่ก็ขึ้นไปซ่อนตัวอยู่ ต้นไม้นั้นมีเทวรูปพระอิศวร ๕ พักตร์ ซึ่งคนในละแวกนั้นนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก เกศวะเกิดความคิดลามก ถ่ายปัสสาวะรดลงมาบนเทวรูป แล้วลงจากต้นไม้ผลักเทวรูปกลิ้งตกลงไปในสระ

รุ่งเช้าคนในหมู่บ้านก็ตื่นเต้นโจษขานกัน และพยายามหาตัวคนที่ลักเทวรูปนั้นไป วันหนึ่งเกศวะกลับมาที่หมู่บ้านนั้น มีคนจำได้ว่า วันที่เทวรูปหาย เกศวะได้เข้ามา เมื่อถูกจับซักถาม เกศวะก็สารภาพว่าตนได้ปัสสาวะรดเทวรูป และได้ทิ้งลงไปในสระ คนในหมู่บ้านนั้นได้ฟังก็กล่าวว่า เกศวะทำบาปใหญ่หลวง มนุษย์ไม่จำต้องลงโทษ พระศิวะคงจะลงโทษโดยไม่ต้องสงสัย เมื่อเกศวะได้ฟังดังนั้นก็ตกใจกลัว กลับไปหาบิดามารดา กลายเป็นคนว่าง่ายและพากเพียร เรียนรู้จนเป็นผู้มีวิชายิ่งยวด ชะรอยจะเป็นเพราะเกศวะกลับตัวได้โดยเร็ว พระศิวะจึงไม่ลงโทษปล่อยให้มีชีวิตเจริญต่อมา จนมีครอบครัวและมีบุตรี ชื่อ มธุมาลตี เป็นหญิงที่งามนัก กล่าวว่า งามเหมือนดอกบัวบาน และมีผมยาวห้อยเหมือนความมืดแห่งกลางคืน

ครั้นนางมธุมาลตี มีอายุสมควรจะแต่งงาน วันหนึ่งพราหมณ์เกศวะไปในพิธีการสมรสที่บ้านเพื่อน ได้พบบุตรของพราหมณ์คนหนึ่ง รู้สึกพึงพอใจ อยากได้ไว้เป็นลูกเขย จึงบอกยกลูกสาวให้ ระหว่างนั้นบุตรชายของเกศวะไปพบเพื่อนคนหนึ่ง ก็ไปบอกยกน้องสาวให้อีกรายหนึ่ง ฝ่ายนางพราหมณีภรรยาของเกศวะ ระหว่างที่สามีและลูกชายคนโตไม่อยู่ มีชายคนหนึ่งมาหา นางพราหมณีจึงบอกยกลูกสาวให้อีกรายหนึ่ง เพราะเห็นว่าชายผู้นี้มีรูปงาม

ครั้นเกศวะกลับมาได้ทราบเหตุการณ์ ไม่รู้ว่าจะตัดสินอย่างใด ในที่สุดจึงกล่าวว่า ชายหนุ่มคนไหนกล่าวภาษิตของกวีโบราณได้ดีที่สุด ชายคนนั้นก็จะได้แต่งงานกับบุตรีของตน

ชายหนุ่มทั้งสามท่องบทภาษิตจากกวีโบราณเป็นที่จับใจเกศวะทั้งสามคน จึงตัดสินไม่ได้ว่าผู้ใดจะได้แต่งงานกับนางมธุมาลตี ระหว่างที่ยังตกลงกันไม่ได้ งูพิษตัวหนึ่งเลื้อยเข้ามากัดนางมธุมาลตีตาย

เมื่อไม่สามารถจะแก้ไขให้นางมธุมาลตีกลับฟื้นคืนชีวิตมาได้ ชายหนุ่มสามคนที่ใคร่จะแต่งงานกับนางก็ตกลงกันว่าจะออกเที่ยวค้นคั้นไป ชายคนหนึ่งเก็บกระดูกของนางเรียงเข้าใส่ห่อ

ขึ้นห้อยบ่าแล้วประพฤติตัวเป็นไวเศษิก ชายอีกคนหนึ่งกวาดเอาเถ้าถ่านที่เผาศพนางรวมเข้าเป็นห่อ แล้วก็ออกไปป่า บำเพ็ญตนเป็นวานปรัสถ์ ฝ่ายชายคนที่สามนั้น บวชเป็นโยคีเร่ร่อนไปในที่ต่าง ๆ วันหนึ่งเข้าไปขออาหารในบ้านหนึ่ง ภรรยาเจ้าของบ้านนำอาหารมาเลี้ยง แต่ทารกผู้เป็นลูกก็ส่งเสียงร้องไห้ไม่หยุด มารดาโกรธจัดจึงจับลูกโยนเข้ากองไฟ โยคีจึงปฏิเสธไม่รับเลี้ยงอาหาร ครั้นแล้วชายผู้บิดาก็นำตำราลงมาจากขื่อ เปิดสมุดตำราวิชาชุบคนตายให้คืนชีพได้ แล้วก็ว่ามนต์ บุตรก็กลับมีชีวิตขึ้น ร้องไห้ต่อไป กลางคืนนั้นโยคีก็ลักเอาสมุดตำรานั้นลอบหนีออกไป

ชายหนุ่มที่จะแต่งงานกับนางมธุมาลตีได้กลับมาพบกันที่บ้านนางอีกครั้งหนึ่ง เมื่อได้ทราบว่าชายคนที่สามสามารถชุบให้คนตายคืนชีพได้ อีกสองคนก็นำกระดูกและเถ้าถ่านมารวมเป็นกองเดียวกัน แล้วชายที่มีตำราก็ร่ายมนต์ชุบนางมธุมาลตีคืนชีพมาได้ เมื่อนางมธุมาลตีคืนชีพขึ้นมาแล้วบุรุษ ๓ คนที่ต้องการแต่งงานกับนางก็โต้เถียงกันว่าผู้ใดมีสิทธิ์จะได้นาง ผู้รวมกระดูกหรือผู้รวมเถ้าหรือผู้ว่ามนต์คืนชีพ ต่างคนต่างยกเหตุผลของตน เวตาลเล่าเหตุผลของชายทั้งสามแล้วก็ทูลยั่วให้พระวิกรมาทิตย์ตัดสิน เมื่อเวตาลเช้าชี้และย้ำถึงเหตุผลของชายคนหนึ่ง ซึ่งกล่าวพาดพิงไปถึงพวกกษัตริย์ว่ามักจะไม่ค่อยฉลาด พระวิกรมาทิตย์อดพระทัยไม่ได้ ก็ตอบแสดงความคิดเห็นออกไป เวตาลก็เกิดอิทธิฤทธิ์สามารถหลุดลอยกลับไปอยู่ที่ต้นอโศกดังเดิม พระวิกรมาทิตย์ก็จะต้องพยายามไปปลิดมาและพยายามเดินทางโดยอดกลั้นไม่พูดอีก จนกระทั่งในที่สุดอดกลั้นได้ จึงได้ตัวเวตาลมาอยู่ในอำนาจ

สรุป ใจความของเนื้อเรื่องก็เช่นเดียวกับนิทานเวตาลเรื่องอื่น ๆ นั่นคือ เวตาลพยายามเล่านิทานเพื่อยั่วให้พระวิกรมาทิตย์พูด เพื่อว่าตัวจะได้หนีออกจากย่ามของพระวิกรมาทิตย์ได้ นิทานนั้นมีประเด็นชวนให้ขบคิดหลายอย่าง เวตาลยั่วให้มีปัญหาในเรื่อง ครั้งแรกต้องตัดสินว่า ภาษิตโบราณของชายหนุ่มคนไหนจะเหมาะที่สุด ครั้งที่สองคือตอนสุดท้ายของเรื่อง ปัญหาที่ต้องตัดสินยุ่งยาก แต่มีทางตัดสินได้ เวตาลจึงยั่วยุความอยากอธิบายของพระวิกรมาทิตย์สำเร็จ เวตาลใช้วิธียั่วโดยกล่าวว่าวรรณะของพระวิกรมาทิตย์ประกอบด้วยคนไม่มีปัญญา ประเด็นที่น่าขบคิดรวมกับคำสบประมาทของเวตาล ทำให้พระวิกรมาทิตย์ระงับความอยากพูดไว้ไม่ได้ เวตาลจึงสำเร็จความประสงค์

กลวิธีการประพันธ์

การดำเนินเรื่องมีความสับสน เรื่องของเกศวะตอนแรกไม่ได้เข้าเป็นส่วนสำคัญของตอนหลัง ถ้าจะกล่าวถึงเกศวะเป็นพราหมณ์ มีธิดางามชื่อนางมธุมาลตีแล้วดำเนินเรื่องต่อไป ก็ได้ผลแก่การที่จะจบเรื่องเท่ากัน มีการแทรกสุภาษิตต่าง ๆ เข้ามาเป็นระยะ ๆ ในเรื่อง ทำให้จับความของเนื้อเรื่องได้ยาก กลวิธีการดำเนินเรื่องดังกล่าวนี้ เป็นไปตามความนิยมของนักเขียนหรือนักเล่านิทานของอินเดียในสมัยหนึ่ง ดังที่นักเรียนคงได้เคยอ่านมาแล้ว

อย่างไรก็ดีนักเรียนควรจะสังเกตเห็นได้ว่า การดำเนินเรื่องในตอนหลังเป็นไปอย่างสมเหตุสมผล เพราะทุกตอนมีความเกี่ยวพันกัน กล่าวคือ ชายคนที่เป็นโยคีไปได้ตำราชุบคนตายให้คืนชีพ แต่มิได้มีกระดูกและเถ้าถ่านของนางอยู่เฉพาะหน้า ก็ย่อมไม่สามารถชุบนางขึ้นได้ สถานการณ์จึงบังคับให้กลับมาพบกับชายคู่แข่งอีก ๒ คน ทำให้เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นอีกจนคลี่คลายไปสู่จุดหมายปลายทางของเรื่อง

การวินิจสาร

สารที่สำคัญของเรื่องนี้ก็คือ ผู้แต่งมีเจตนาจะยั่วล้อคนในวรรณะกษัตริย์และคนในวรรณะพราหมณ์ แต่ทำให้พราหมณ์ดูน่าหัวเราะมากกว่า ที่ทราบได้เช่นนี้ก็อาศัยการสังเกต จะเห็นได้ว่าเนื้อเรื่องเริ่มด้วยเกศวะเป็นลูกพราหมณ์ มีนิสัยพาลเกเร และไม่เกเรกับมนุษย์เท่านั้น เกเรไปถึงเทวรูปและแสดงความไม่เคารพเทวดาด้วย แต่ครั้นถูกทำนายว่าจะถูกลงโทษหนักก็เกิดความกลัวจึงกลับตัวประพฤติดี เมื่อประพฤติดีแล้ว เทวดาก็ไม่ถือโกรธ กลายเป็นเกศวะเป็นผู้มีความสำเร็จในชีวิตแล้วมีลูกสาวงามอีกด้วย แต่ครอบครัวของเกศวะก็มีแต่คนไม่มีความคิดยับยั้งความปรารถนาที่เกิดขึ้นชั่วครู่ยามได้ แม้ในกรณีสำคัญอย่างยิ่ง เช่น การยกลูกสาวให้แก่ชาย พ่อแม่ พี่ชาย คิดขึ้นมาว่าชายคนหนึ่งสมกับลูกกับน้อง ก็บอกกล่าวให้ง่าย ๆ พราหมณ์ในเรื่องนี้ไม่มีปัญญาหรือสติเท่าใดนัก ทั้งที่เป็นพวกที่เทวดาโปรดปรานนำโชคให้มากตามคติของฮินดู ส่วนกษัตริย์นั้นเป็นผู้กล้าหาญมีวาจาสัตย์ เมื่อรับคำว่าจะทำสิ่งใด ก็ทำจนสำเร็จ แต่กษัตริย์เป็นผู้เขลาคิดว่าตนฉลาด แต่แท้จริงแล้วผีตัวหนึ่งอย่างเวตาลก็หลอกได้ พระวิกรมาทิตย์อดวาจาขัดแย้งไว้ไม่ได้ ต้องใช้ความพยายามมาก ผิดแล้วพยายามใหม่ถึง ๒๕ ครั้ง จึงชนะตนและชนะความยั่วยุของเวตาลได้

สารที่สำคัญรอง ๆ ลงไปมีอยู่มาก เป็นต้นว่า

๑. ครอบครัวที่ขาดความมีสติ เช่น จู่ ๆ ไปยกลูกสาวให้ชายหนุ่มที่ไม่รู้จักดีเท่าใดนักและโดยไม่ได้ปรึกษากัน ย่อมประสบความยุ่งยาก

๒. การที่จะตัดสินว่าชายคนไหนควรแต่งงานกับนาง ใช้วิธีการที่ไม่มีทางจะยุติกันง่าย ๆ ได้

๓. สุภาษิตของบัณฑิตโบราณเป็นคำกล่าวที่ดีและถูกต้องด้วยเหตุผล

๔. การพิพาทระหว่างชายทั้ง ๓ คนซึ่งหมายปองผู้หญิงคนเดียวกัน ไม่มีทางยุติได้ แม้นางที่หมายปองนั้นได้ตายไปแล้วและได้ฟื้นคืนชีพขึ้นมา

๕. นิทานที่เวตาลเล่า เป็นเพียงเครื่องนำไปสู่การกล่าวหากษัตริย์ซึ่งเป็นวรรณะของพระวิกรมาทิตย์ ยั่วยุให้เกิดโทสะ แล้วก็ลืมตน เวตาลจึงพ้นจากอำนาจของพระองค์และกลับเป็นอิสระได้อีก

๖. คำพูดของเวตาลว่า "ความโง่ของข้าพเจ้าทะลุแล้ว แต่พระองค์นั้นยัง" เป็นคำยืนยันว่าเวตาลจงใจเล่านิทานและกล่าวพาดพิงถึงกษัตริย์เพื่อจะยั่วโทสะของพระวิกรมาทิตย์

ความคิดแทรกและความคิดเสริม

นิทานเวตาลอาจทำให้เราเกิดความคิดแทรกในระหว่างที่เราอ่านหลายข้อ อาทิ ทำไมจึงกล่าวว่าลูกหญิงอายุสมควรมีคู่แล้วยังไม่มี เป็นอุบาทว์ ประเพณีไทยเราไม่มีค่านิยมแบบนี้ เราถือว่าการมีคู่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความเหมาะสมตามโอกาสและตามบุคคลหรือบุพกรรม แต่นี่เป็นเพราะนิทานเรื่องนี้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับระบบชีวิตของฮินดู จึงมีความเชื่อถือหรือค่านิยมตามวัฒนธรรมฮินดู และเราอาจคิดเสริมขึ้นไปว่า วัฒนธรรมฮินดูซึ่งเชื่อถือเช่นนี้ เมื่อเทียบกับวัฒนธรรมไทย เราเลือกของเราดีกว่า แต่ก็อาจมีคนไทยบางคนเกิดคิดขึ้นว่าถ้าเรามีค่านิยมเช่นนี้ คงจะดี เพราะอาจช่วยไม่ให้พ่อแม่หวงลูกสาว นอกจากนั้นเราอาจมีความคิดเสริมโดยคิดเลยไปว่าคนที่ส่งเสริมค่านิยมอันนี้คงจะเป็นผู้ชายเป็นแน่ เพื่อจะได้หาภรรยาได้ง่าย ไม่ถูกฝ่ายหญิงเรียกร้องทรัพย์หรือข้อประกันสัญญาต่าง ๆ นานา เทียบกับประเพณีของเราดังที่เป็นอยู่

เราอาจคิดเสริมอีกด้วยว่า คนแต่ก่อนเชื่อถือหลงใหลในพิธีรีตองมากเกินไป คงจะมีชีวิตอยู่ในโลกสมัยใหม่ได้ยาก ถ้าคิดในแง่นี้ วัฒนธรรมไทยของเราช่วยให้เราปรับตัวกับชีวิตตามสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ง่าย เพราะประเพณีหรือพิธีต่าง ๆ ของไทยเราใช้เพื่อให้ประกอบความครึกครื้น หรือความคิดในจิตใจ ให้มีหลักการแน่วแน่ขึ้นโดยมาก เป็นต้นว่า เราต้องการให้ลูกหลานแต่งงานก็เพื่อจะได้มีครอบครัวเป็นหลักฐาน ทำให้ชายหนุ่มหญิงสาวมีความรับผิดชอบ ไม่หลงระเริงคึกคะนองไปตามวัย เราจึงมีพิธีให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวถวายอาหารบิณฑบาต เพื่อจะได้บำเพ็ญกุศลร่วมกัน แล้วเรามีพิธีผูกมือด้วยด้ายขวัญในภาคเหนือ และมีพิธีสวมมงคลแฝด และรดน้ำในวันแต่งงานในภาคกลางด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อจะให้ญาติมิตรที่มีอาวุโสอันเป็นที่เคารพนับถือได้มาเป็นพยาน เป็นการผูกใจให้ชายหนุ่มและหญิงสาวที่ครองชีวิตร่วมกัน สำนึกถึงความสำคัญของการแต่งงานของตน และถ้าเจ้าบ่าวหรือเจ้าสาวจะต้องเสียชีวิตจากไปข้างหนึ่ง เราก็จะช่วยกันปลอบประโลมไม่ให้ฝ่ายที่คงมีชีวิตอยู่เศร้าโศกจนเกินไป ให้ใช้ธรรมะห้ามความเสียดาย ความอาลัยลงทีละเล็กละน้อย

หมายเหตุ ก. ชาวฮินดูถือว่า ลูกหญิงซึ่งอายุควรมีคู่แล้วไม่มีคู่เป็นอุบาทว์ ชายที่ล่วงวัยหนุ่มแล้วควรออกไปบำเพ็ญธรรมในป่าหรือท่องเที่ยวไป ความรู้ดังกล่าวทำให้เข้าใจได้ว่าเหตุใดชาย ๓ คน จึงต้องออกบวชเมื่อนางมธุมาลตีตาย

ข. ชาวฮินดูมีพิธีต่าง ๆ ทางศาสนามาก บูชาเทพและสัตว์มากชนิด

ตัวอย่างที่ ๔ การวิเคราะห์และวินิจสารบทร้อยกรอง "เพื่อ – พรุ่งนี้" ใน **เพลงมนุษย์** ของ จินตนา ปิ่นเฉลียว

ตอนที่ ๒

ฝันร้ายของเรา

ในม่านคลื่สีดำค่ำคืนนี้
ใต้ตาหรี่หลับฝันฉันและเพื่อน

จำได้ไหมวันวานที่ผ่านเยือน
ซึ่งเสมือนฝันร้ายอาถรรพ์

คล้ายเคลิ้มไปในโลกโศกสาหัส
เสาะสัมผัสสันติภาพที่สาบสูญ
เมื่อความยากบากหน้ามาเพ็ดทูล
โลกก็พูนภัยปรี่กลียุค

บาปแห่งความเห็นแก่ตัวชั่วบัดซบ
ท่วมทำนบมโนธรรมอำพรางสุข
ความเหลื่อมล้ำสังคมโสมมคลุก
คือข่ายทุกข์ครอบทั่วตัวประชา

ความแน่นของผองคนล้นพื้นที่
เกิดชิงดีฆ่าฟันด้วยตัณหา
เหยียบกันขึ้นยืนหยัดเพื่ออัตตา
แย่งแม้อากาศใช้หายใจกัน

ภัยจากลำน้ำเน่าเศร้าใจหาย
อากาศกลายเป็นพิษฤทธิ์มหันต์
ล้วนเกิดโดยคนก่อวันต่อวัน
ไม่นานมันก็ก่นฆ่าคนเอง

นั่นคือโลกวานวันแห่งฝันร้าย
กาลีรายล้อมหน้ามาข่มเหง
ไฟบาปสุมรุมประชิดชวนคิดเกรง
การนิ่งเฉยลงขลาดมันเร่งวันตาย

การร่วมมือซื่อตรงแต่ทรงศักดิ์
เชื่อไหมจักขจัดภัยได้ดังหมาย
มือต่อมือซื่อมั่นล้างอันตราย
ลบฝันร้ายจากนิมิตทุกนิทรา

การวิเคราะห์สาร

รูปแบบ

"เพื่อ – พรุ่งนี้" เป็นบทกวีส่วนหนึ่งของหนังสือรวมบทกวีเพื่อชีวิต ของจินตนา ปิ่นเฉลียว เขียนเป็นกลอนสุภาพ โดยผู้เขียนได้ชี้แจงไว้ในคำนำของหนังสือว่า "บทกลอนที่รวมกันอยู่ในหนังสือนี้ ขอเรียกว่ากลอนชุด แต่ละชุดประกอบด้วยกลอนหลายชิ้น มีเนื้อหาสอดคล้องไปในทำนองเดียวกัน..."

เฉพาะชุดที่ให้ชื่อว่า "เพื่อ – พรุ่งนี้" แบ่งเนื้อหาเป็น ๓ ตอน ให้ชื่อประจำตอนว่า ๑) "เราอยู่เพื่อพรุ่งนี้" ๒) "ฝันร้ายของเรา" และ ๓) "สายใจยังไม่สิ้น" แต่ละตอนมีกลอน ๖ – ๘ บท

รวม ๓ ตอน มี ๒๑ บท ที่เลือกนำมาเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์และวินิจสารนั้น เป็นตอนที่ ๒ การตั้งชื่อหนังสือว่า "เพลงมนุษย์" นับว่าเหมาะสมมาก เพราะกลอนชุดแต่ละชุดมีลักษณะดังบทเพลง

กลวิธีแต่ง

กลวิธีที่ผู้เขียนใช้ในที่นี้คือ การเขียนบันทึกความรู้สึกนึกคิดเป็นกลอนสุภาพ ใช้ธรรมชาติยามราตรีเป็นฉากประกอบ โดยมีตัวผู้เขียนเองเป็นจุดกลางของเรื่อง มีการใช้จังหวะในการดำเนินเรื่องอย่างกระชับ มีระเบียบ โดยกำหนดให้กลอนแต่ละบทถ่ายทอด "สาร" ที่มีอยู่ในใจผู้เขียนไปสู่ผู้อ่าน "สาร" ที่ปรากฏในบทร้อยกรองนั้น บางขณะก็เป็นการกล่อมขวัญ บางขณะก็เป็นการปลุกใจ บางขณะก็เป็นการชวนฝันถึงอุดมการณ์อันสูงส่ง บางขณะก็ชวนให้คิด เคียดแค้นในสิ่งที่คุกคามต่อสันติภาพของมนุษย์ ซึ่งมิใช่อื่นไกลคือ กิเลสของมนุษย์นั่นเอง การใช้สัมผัสสระ สัมผัสอักษร เป็นไปอย่างมีจังหวะจะโคน มีการเลือกถ้อยคำมาใช้ เพื่อก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้อ่านไปพร้อม ๆ กับการฝากข้อคิดเพื่อเตือนใจให้มนุษย์พยายามร่วมมือกัน มุ่งที่จะขจัดความไม่เป็นธรรมในสังคมให้สิ้นไป

เนื้อหา

เนื้อหาในกลอนชุด "เพลงมนุษย์" นี้ กล่าวถึง ความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนที่มีต่อสิ่งรอบตัวทั้งในอดีตและปัจจุบันตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๒๔)

ในกลอนชุดที่ ๒ "ฝันร้ายของเรา" ผู้เขียนได้กล่าวถึงสิ่งที่เป็นเสมือนฝันร้าย อันได้แก่ โลกที่มีบาปแห่งความเห็นแก่ตัวมาก จนกระทั่งบาปนั้น "ท่วมทำนบมโนธรรมอำพรางสุข" และความเหลื่อมล้ำในสังคมก็แผ่ขยายทั่วไปจนกลายเป็นข่ายแห่งความทุกข์ที่ครอบคลุมปวงชน การเพิ่มจำนวนประชากรก็ทำให้เกิดการแก่งแย่งชิงดีกัน เหยียบย่ำกันโดยนึกถึงแต่ตนเองเป็นที่ตั้ง น้ำเน่าและอากาศเป็นพิษก็ยิ่งทำให้โลกเลวร้ายลงไปทุกวัน ในตอนท้ายของกลอนชุดนี้ ผู้เขียนได้ฝากความหวังไว้ว่า "การร่วมมือซื่อตรงแต่ทรงศักดิ์ เชื่อไหมจักขจัดภัยได้ดังหมาย มือต่อมือซื่อมั่นล้างอันตราย ลบฝันร้ายจากนิมิตทุกนิทรา"

ความรู้สึกนึกคิด

จากกลอนชุดนี้ ผู้อ่านจะได้สัมผัสความรู้สึกขมขื่นที่ผู้เขียนมีต่อโลกที่มนุษย์ทำให้เลวร้ายด้วยกิเลสของตน แต่ผู้เขียนก็ได้แสดงความหวังไว้ด้วยว่า โลกในวันพรุ่งนี้ หรือโลกในอนาคตย่อมจะดีกว่านี้ เพราะมนุษย์ผู้ใฝ่สันติจะร่วมมือกันขจัดสิ่งเลวร้ายทั้งหลาย และช่วยกันสรรค์สร้างโลกที่น่าอยู่ขึ้นมา ด้วยการขจัดความเห็นแก่ตัวของแต่ละคนให้สิ้นไป

สำนวนภาษา

การใช้ถ้อยคำในบทร้อยกรองชุดนี้ นอกจาก "สัมผัสสระ และสัมผัสอักษร" ที่ได้กล่าวไว้

ในกลวิธีแต่งแล้ว ผู้เขียนยังได้ใช้คำที่เป็นสัญลักษณ์อยู่หลายแห่ง เช่น คำว่า "วันวาน" หมายถึง อดีตที่ผ่านมา "พรุ่งนี้" หมายถึง ชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคต

มีการใช้คำให้มีความหมายเชิงเปรียบเทียบอยู่หลายคำ เช่น "ทำนบมโนธรรม" "ข่ายทุกข์" "ไฟบาป" ทำให้ความคิดที่เป็น **นามธรรม** ชัดเจนขึ้นเมื่อนำมาเข้าคู่กับคำที่เป็น **รูปธรรม**

การใช้คำในกลอนบางวรรคให้เสียงสัมผัสที่ไพเราะดีแต่อาจให้ความหมายที่ไม่ชัดนัก เช่น "นั่นคือโลกวานวันแห่งฝันร้าย" คำว่า "วานวัน" เราเคยพูดแต่ "วันวาน" หมายถึง "เมื่อวานนี้" หรือถ้าจะแยกคำ "วานวัน" ออกจากกัน ว่า "โลกวาน" และ "วันแห่งฝันร้าย" ก็จะทำให้ความหมายของคำว่า "โลกเมื่อวานนี้" พร่าไป และอีกแห่งหนึ่งใช้คำว่า "นิ่งเขลง" ในวรรคที่ ๔ ของกลอนตอนที่ ๒ ฝันร้ายของเรา บทที่ ๖ คำที่ได้ยินกันจนคุ้นหูคือ "นอนเขลง" แต่อาจเป็นความจงใจของกวีที่จะใช้ภาษาให้แปลกไปก็ได้

การวินิจสาร

สิ่งที่ผู้อ่านได้รับจากบทกวีชุด "เพื่อ – พรุ่งนี้" มีทั้งความรู้ ความคิดนึก และความรู้สึกของผู้เขียนเกี่ยวกับ "สงคราม" และ "สันติภาพ"

สารที่เราได้จากบทกวีดังกล่าวคือ ความคิดที่ว่า แม้โลกในปัจจุบันจะเลวร้ายเพียงใดก็ตาม เราก็ยังไม่ควรสิ้นหวัง ขอให้เราถือว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นเสมือนฝันร้าย เราจะต้องทำจิตใจให้เข้มแข็ง เพื่อช่วยกันสรรค์สร้างโลกใหม่ที่งดงามน่าอยู่ขึ้น โดยทุกคนหันหน้ามาร่วมมือกัน ขจัดความเห็นแก่ตัว และกิเลสต่าง ๆ ออกไป และทำให้โลกในอนาคตมีความสงบสุขร่มเย็นด้วยคุณธรรมและไมตรี

ตัวอย่างที่ ๕ การวิเคราะห์และวินิจสารสารคดี **ร่ายยาวแห่งชีวิต** เล่ม ๑ ของ อาจินต์ ปัญจพรรค์

การวิเคราะห์สาร

รูปแบบ

หนังสือเรื่องนี้ฟังแต่ชื่อเรื่องก็ชวนให้คิดถึงกวีนิพนธ์ที่ใช้คำประพันธ์ชนิด "ร่ายยาว" เป็นรูปแบบ แท้จริง หนังสือนี้เขียนเป็นความเรียงสั้น ๆ ต่อเนื่องกันไปเป็นตอน ๆ ความยาวของแต่ละตอนไม่เท่ากัน เพราะผู้เขียนบอกกล่าวไว้ในคำนำแล้วว่า เรื่องนี้ "เขียนไปตามใจคิด โดยไม่มีแบบฉบับมาเป็นกรอบเป็นกรง" ผู้เขียนตั้งชื่อแต่ละตอนด้วยวลีสั้น ๆ ฟังแล้วเข้าใจทันที เช่น "อยู่บ้านนอก" "เทือกเถาเหล่ากอ" "ไปตลาด" "ไปโรงเรียน" ฯลฯ บางตอนมีบทย่อยเพียงบทเดียว บางตอนมีเนื้อหาสาระมากก็แบ่งย่อยได้ถึง ๑๓ บท หนังสือนี้จัดเป็นสารคดีอัตชีวประวัติ

เนื้อเรื่อง

เนื้อเรื่องกล่าวถึงชีวิตวัยเยาว์ของเด็กชายคนหนึ่งที่เติบโตขึ้นในชนบทในสมัยรัชกาลที่ ๗ ก่อนและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ความทรงจำของเด็กชายผู้นั้นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ครอบครัว

บุคคล และเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งในชนบทและในเมืองหลวง ล้วนเป็นเรื่องมีความหมายต่อเด็กไทยและสังคมไทยเป็นส่วนรวม

ตอนเริ่มเรื่อง ผู้เขียนกล่าวย้อนหลังไปถึงเหตุการณ์เมื่อกว่า ๕๐ ปีมาแล้ว ก่อนสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองในรัชกาลที่ ๗ เด็กชายเล็ก ๆ คนหนึ่งเล่าเรื่องราวของชีวิตในปฐมวัยของเขาให้ผู้อ่านฟัง ตั้งต้นจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวเขาคือ แม่น้ำนครชัยศรี ท้องนา และบ้านเรือนสมัยที่ยังไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ ส่วนทางคมนาคมก็มีเพียงทางเดิน ทางเกวียน และทางน้ำ รถยนต์ยังไปไม่ถึงอำเภอที่เขาอยู่คือ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผู้เขียนสรุปลักษณะของสิ่งแวดล้อมไว้สั้น ๆ ว่า "ฉันจำได้ว่ามีแม่น้ำสีขุ่น ต้นข้าวสีเขียว ท้องฟ้าสีขาว มีบ้านอยู่ข้างต้นไม้ใหญ่ครึ้ม..." เป็นการบอกสีสันของธรรมชาติรอบตัวเด็กน้อยผู้นั้นด้วยเสียงอักษร ข ค และแถมท้ายด้วยเสียงเพลงพื้นบ้านที่บอกเรื่องราวของฤดูกาลในชนบทว่า

เดือนสิบเอ็ดน้ำนอง เดือนสิบสองน้ำทรง
เดือนอ้ายเดือนยี่ น้ำก็รี่ไหลลง

จากคำบอกเล่าของผู้เขียน เราจะนึกเห็นภาพชีวิตชาวนาไทยที่ต้องอาศัยความปรานีของธรรมชาติช่วยในการประกอบอาชีพและอาศัยแรงงานของวัวควายเป็นหลัก เพราะยังไม่รู้จักใช้เครื่องทุ่นแรงประเภทอื่น

เดือนแต่ละเดือนที่ผ่านไปมีความสัมพันธ์กับชีวิตของชาวนาอย่างแยกไม่ออก เช่น เดือนธันวาคม มกราคม ต้นข้าวสุกเหลือง แล้วก็ถึงฤดูเกี่ยวข้าว และนวดข้าวนำเข้ายุ้ง พอถึงเดือนสาม (กุมภาพันธ์) ก็ "ขายข้าว ซื้อทองหยอง หนุ่มสาวสู่ขอตบแต่ง ตั้งครอบครัว" เดือนสี่ (มีนาคม) ลมร้อนเริ่มโชย ก็ถึงหน้าเล่นว่าว เดือนห้า (เมษายน) มีสาดน้ำ ในเทศกาลสงกรานต์และทำบุญกันตามวัด ฯลฯ ชีวิตหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาลอยู่เช่นนี้เรื่อยไปไม่รู้จบ

ผู้เขียนสรุปชีวิตชาวนาด้วยถ้อยคำสั้น ๆ แต่กินความมากดังนี้

"การทำงานของเขาเป็นแก่นสารของประเทศชาติ แล้วจึงกลายเป็นภาพถ่ายในหนังสือนำเที่ยว ภาพชีวิตในท้องนาคือครูคนหนึ่งของจิตรกร แต่ในกระท่อมของเขาไม่เคยติดรูปภาพของเขาเอง สภาพชีวิตของเขาเป็นเนื้อหาของนวนิยายมากมายหลายเรื่อง แต่เขาไม่มีเวลาที่จะอ่านมัน"

ความคิดเชิงวิเคราะห์เช่นนี้แทรกอยู่เป็นระยะ ๆ ในเรื่อง "ร่ายยาวแห่งชีวิต" เป็นความคิดของผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ในชีวิตมามาก สลับกับเรื่องราวที่เด็กน้อยเป็นผู้เล่า

จากหนังสือ **ร่ายยาวแห่งชีวิต** นี้ ผู้อ่านจะได้รับความรู้เกี่ยวกับชีวิตคนไทยในชนบทและในเมืองหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๗ ในภาคที่ว่าด้วย **ชนบท** นั้น กล่าวเท้าความไปถึงลักษณะบ้านเมืองที่มีพระเจ้าแผ่นดินปกครองในสมัยโบราณ การมีทหารรบทัพจับศึกเพื่อป้องกันบ้านเมือง การปกครอง

ท้องถิ่นตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายาย การประกอบอาชีพ ทั้งสุจริต และทุจริต อาชีพทุจริตที่กล่าวถึงคือโจรเมืองสุพรรณ ต่อจากนั้นก็ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียนของผู้หญิง สมัยเมื่อคนยังไม่นิยมให้ลูกสาวเรียนหนังสือ เพราะกลัวจะส่ง "เพลงยาว" ไปถึงผู้ชาย แต่เพราะความ "เอาถ่าน" ของป้าคนหนึ่งของผู้เขียน จึงสามารถอ่านหนังสือและจำเรื่องราวไว้ได้มาก สามารถเล่านิทานพื้นบ้านและเรื่องจากวรรณคดีได้หลายเรื่อง ทั้งยังจำสุภาษิต คำพังเพย บทเพลงกล่อมเด็ก รวมทั้งเรื่องราวต่าง ๆ ของคนในตระกูลได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้นยังมีความรู้เบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับการรับราชการของบิดาของผู้เขียนในฐานะข้าราชการฝ่ายปกครอง ลักษณะการแต่งกายของข้าราชการสมัยนั้น คือนุ่งผ้าม่วง ใส่เสื้อนอก* ใส่ถุงน่องรองเท้า ชีวิตของแม่บ้านที่เป็นภรรยาของข้าราชการหัวเมือง ลักษณะของชุมชนเล็ก ๆ ที่อำเภอบางปลาม้า สุพรรณบุรี วิธีเลี้ยงเด็กแบบ "ไกวเปลเห่กล่อม" และมีพวงปลาตะเพียนที่สานด้วยใบลานแขวนไว้ให้เด็กดูเล่น ชีวิตชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บนฝั่งแม่น้ำ เรือเมล์เปิดหวูดดังสนั่น ทำหน้าที่รับส่งผู้โดยสาร ลักษณะของแม่น้ำตอนที่แคบและกว้าง การเดินทางไปจันทบุรีโดยลงเรือเดินทะเลจากกรุงเทพ ฯ ตามคำบอกเล่าของญาติผู้ใหญ่ ประสบการณ์ในการที่ได้เรียนรู้ความดุร้ายของแม่น้ำซึ่งกลืนชีวิตพี่ชายคนโตของผู้เขียนไป ฯลฯ ทำให้ผู้เขียนได้รับรู้เรื่องความตายไว้ในความทรงจำ

ในบทที่มีชื่อว่า "ข้างขึ้นข้างแรม" ให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยที่เด็กได้รับโดยผู้ใหญ่ถ่ายทอดให้ เช่น ความรู้เกี่ยวกับเสียงที่บอกสัญญาณจากวัด คือกลองเพล และระฆังวัด เสียงนกแสกที่ชาวบ้านเชื่อกันว่าส่งข่าวเกี่ยวกับความตาย บทกล่อมเด็ก นิทานไทย เช่นเรื่องยายกะตา นิทานจากวรรณคดี เช่น ขุนช้างขุนแผน สังข์ทอง แก้วหน้าม้า ฯลฯ บทสวดมนต์กันผีและแก้ฝันร้าย ดาวในท้องฟ้าข้างแรม ที่จำแม่นคือ ดาวลูกไก่ ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ชาวบ้านเรียกว่า "ผีกระสือ" สำหรับเรื่องนี้ผู้เขียนได้อธิบายปรากฏการณ์นี้โดยใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ได้เรียนเมื่อโตแล้ว ประกอบไว้ด้วย ผู้เขียนรับว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการ "เปิดสมอง" ให้รับรู้นิทาน นิยาย บทกลอน และดึงดูดใจให้รักการอ่านหนังสือและคิดฝันในเรื่องต่าง ๆ

บทที่มีชื่อว่า "ไปโรงเรียน" ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการพาเด็กไปฝากโรงเรียน ต้องมีหญ้าแพรกดอกมะเขือไปไหว้ครู ลักษณะของโรงเรียนที่เป็นเรือนไม้สองชั้น ใต้ถุนสูง พื้นเทปูนโล่งตลอด การละเล่นต่าง ๆ ที่เด็กนักเรียนเล่นกัน เช่น ลิงชิงหลัก ไอ้เข้ไอ้โข่ง บรรยากาศในห้องเรียนสมัยก่อน บทร้องที่เด็กร้องล้อกันว่า "ผมจุกมาคลุกน้ำปลา..." "ผมเปียมาเลียใบตอง..." ฯลฯ

บทที่มีชื่อว่า "เที่ยวคนเดียว" บรรยายถึงการที่ผู้เขียนได้เริ่มเที่ยวนอกบ้านตามประสาเด็ก ได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทั้งพืชและสัตว์ พืชก็มี ต้นด้อยติ่ง หนามโคกกระสุน หญ้าเจ้าชู้ สัตว์ก็มี

---

* เสื้อแบบราชการ สีขาว แขนยาว คอตั้ง มีกระดุมห้าเม็ด มีกระเป๋า ๔ ใบ ไม่มีฝาปิด (ไม่เหมือนที่เห็นในเครื่องแบบข้าราชการปัจจุบัน)

ลูกไก่ จิ้งเหลน ตะขาบ แมงช้าง ตั๊กแตน ผีเสื้อ แมลงปอ นอกจากสัมผัสแล้ว ผู้เขียนยังสารภาพว่าได้เล่นรังแกสัตว์ด้วย คือ เด็ดก้นแมลงปอทิ้ง แล้วเอาก้านหญ้าเสียบเข้าไปแทน โดยที่ไม่รู้ว่าเป็นสิ่งไม่ดี

บทที่มีชื่อว่า "ผจญภัย" มีบทสนทนาแทรก ทำให้เรื่องราวมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น เป็นการสนทนาระหว่างเด็กชายเล็ก ๆ คือตัวผู้เขียนกับเด็กชายผู้ใหญ่ที่แสดงไมตรีจิตและความเอื้อเฟื้อต่อตน ทำให้เกิดความรู้สึกประทับใจในไมตรีจิตนั้นไม่รู้ลืม

มีบทที่ตั้งชื่อขึ้นต้นด้วยคำว่า "แม่น้ำ" อยู่ ๓ บท ที่ผู้เขียนใช้คำกริยา และคำขยายเสมือนหนึ่งแม่น้ำนั้นเป็นบุคคลที่มีชีวิต คือ "แม่น้ำเดินทาง" "แม่น้ำผู้ดุร้าย" และ "แม่น้ำผู้ปรานี" ผู้เขียนได้รับรู้ว่า แม่น้ำเป็นทางสำหรับเรือเดินทางพาคนโดยสารไปยังที่ต่าง ๆ และแม่น้ำนครชัยศรีที่ผู้เขียนรู้จักเป็นสายแรกนี้ ไหลผ่านหลายจังหวัด ทั้งยังมีคลองเชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งจะพาไปออกปากอ่าวที่จังหวัดสมุทรปราการอันเป็นบ้านเดิมของบิดาของผู้เขียน จากคำบอกเล่าของป้า ทำให้ได้ทราบว่ามีญาติของบิดาติดตามไปกับทัพของพระเจ้าตาก ไปตั้งรกรากอยู่ที่จันทบุรี เมื่อครั้งที่ป้าและมารดาของผู้เขียนไปเยี่ยมญาติที่นั่น ก็ต้องลงเรือเดินทะเลจากกรุงเทพ ฯ ไป การเดินทางครั้งนั้นเป็นการเสี่ยงอันตราย อันเกิดจากลมมรสุม ผู้เขียนจำความรู้สึกของตนเมื่อยังเล็ก ๆ ได้ว่า เมื่อได้ยินคำว่า "กรุงเทพ ฯ" "ปากอ่าว" "เรือเดินทะเล" ก็ตื่นเต้นในชื่อที่น่ากลัว และรู้สึกว่าเด็กบ้านนอกตัวเล็ก ๆ อย่างตนคงไม่มีวันได้พบเห็นสิ่งเหล่านั้น

จากการได้เรียนรู้เรื่อง "แม่น้ำเดินทาง" ผู้เขียนก็ได้เรียนรู้ต่อไปอีกว่าบางทีแม่น้ำก็ดุร้ายมาก เพราะได้พาเอาชีวิตของพี่ชายคนโตของผู้เขียนไปเสียด้วย ตั้งแต่พี่ชายอายุ ๖–๗ ขวบ เนื่องจากสาวใช้พาเขาไปเล่นน้ำแล้วจมน้ำตาย ประสบการณ์ครั้งนั้นทำให้ผู้เขียนรู้สึกถึงความโหดร้ายของแม่น้ำจึงตั้งชื่อว่า "แม่น้ำผู้ใจร้าย" ต่อมาเมื่อโตขึ้นพอจะหัดว่ายน้ำได้ ผู้เขียนก็ได้มีประสบการณ์ที่น่าหวาดเสียวอย่างหนึ่งคือ ขณะที่หัดว่ายน้ำกับญาติคือพี่แสวง ผู้เขียนหลุดลื่นจากแพ จมดิ่งลงในน้ำโดยที่ญาติผู้นั้นไม่ทันระวัง แต่ก็เป็นโชคดีที่พี่แสวงดำลงไปควานหาที่ท้องแม่น้ำ และได้ตัวผู้เขียนเกาะขาเขาขึ้นมาโดยผู้เขียนไม่ได้ตกใจ หรือสำลักน้ำ และไม่รู้ว่าตัวเองตกน้ำ เรื่องจมน้ำจึงยังคงเป็นความลับที่รู้กันเพียง ๒ คน และผู้เขียนก็ยังมีโอกาสได้ไปเล่นน้ำอีก การที่ผู้เขียนมีความรู้สึกคุ้นกับแม่น้ำ "จนถึงก้นของมัน" แต่ไม่เป็นอันตรายแต่อย่างใด ทำให้ผู้เขียนรู้สึกว่าแม่น้ำไม่ใช่จะโหดร้ายเสมอไป จึงตั้งชื่อว่า "แม่น้ำผู้ปรานี"

เมื่อผู้เขียนโตขึ้นอีกระยะหนึ่ง ก็ได้ประสบการณ์เกี่ยวกับความพลัดพราก เริ่มตั้งแต่สูญเสียน้องสาวที่เกิดใหม่ ต่อมาต้องพลัดพรากจากแม่ไปอยู่ที่กรุงเทพ ฯ เพื่อเรียนหนังสือ และไม่นานนักหลังจากนั้นก็ได้ทราบว่าแม่ที่ป่วยหนักตายเสียแล้ว การที่ต้องจากบ้านเก่าอันสุขสบายตามแบบชนบทไปอยู่กับป้าที่กรุงเทพ ฯ ทำให้ผู้เขียนว้าเหว่และอาวรณ์ถึงบ้านในชนบทอยู่เสมอ

ในระหว่างเดินทางไปกรุงเทพ ฯ โดยทางเรือ ผู้อ่านก็ได้ความรู้เกี่ยวกับการโดยสารเรือเมล์ เมื่อสุดทางเรือ ต้องขึ้นบกเพื่อไปขึ้นรถไฟที่สถานี ผู้เขียนก็บรรยายภาพสถานที่ วัตถุ บุคคล และเหตุการณ์อย่างละเอียดลออ ในที่สุดก็ถึงจุดหมายปลายทาง คือ สถานีบางกอกน้อย ต่อจากนั้นผู้โดยสารก็แยกย้ายกันไปตามทางของตน แล้วผู้เขียนก็ได้เห็นสิ่งที่ตนรู้จักคุ้นเคยอีกครั้งหนึ่งสิ่งนั้นก็คือ แม่น้ำ แต่เป็นแม่น้ำเจ้าพระยามิใช่แม่น้ำสายเก่า

สิ่งต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้สังเกตเห็นในแม่น้ำเจ้าพระยา แม้จะเป็นสิ่งธรรมดา ๆ ที่ทุกคนรู้จัก แต่ในสายตาของเด็กเล็ก ๆ ที่เพิ่งมาจากชนบท ทุกสิ่งดูน่าสนใจไปทั้งนั้น เช่นเรือชนิดต่าง ๆ ในแม่น้ำ และที่เป็นจุดเด่นคือ เรือรบ และทุ่นที่เป็นลูกกลมสีแดง เด็กน้อยผู้ช่างสังเกตมองเห็นแม้กระทั่งลักษณะของน้ำกลางแม่น้ำที่ดูสะอาด ไม่ค่อยขุ่น และไม่มีเศษขยะ ในที่สุดเรือจ้างก็พาผู้เขียนไปขึ้นฝั่งกรุงเทพ ฯ ที่ท่าช้างวังหน้า จากนั้นชีวิตของเด็กชายเล็ก ๆ ผู้นั้นก็เปลี่ยนฉากใหม่ เป็นฉากในกรุงเทพ ฯ เมืองหลวงของประเทศสยาม ซึ่งเขาได้พบสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ น่าเรียนรู้อีกมากมาย

"จากแม่น้ำสู่ถนน" เป็นวลีที่ผู้เขียนใช้เพื่อขยายความชื่อเรื่อง **ร่ายยาวแห่งชีวิต** ถนนก็มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เด็กน้อยผู้นั้นสนใจ นับตั้งแต่เข็มที่สายในหน้าปัดเหนือก้านพวงมาลัยรถ ไปจนถึงรถเจ๊กที่วิ่งตามถนน คลองหลอดที่มีเรือแจว เรือพาย สะพานผ่านพิภพลีลาที่สร้างอย่างสวยงาม แล้วในที่สุดเขาก็ได้เห็นถนนราชดำเนิน ซึ่งมีต้นไม้เขียวสองข้าง มีเสาไฟฟ้าเป็นเหล็กสูงทำให้เด็กน้อยรู้สึกว่า "มาไกลจากบ้านเดิมจนไม่มีทางกลับเองได้" เมื่อไปถึงบ้านป้าที่อยู่ใกล้สี่แยกตีกกดิน ผู้เขียนได้บันทึกไว้ด้วยว่าสมัยนั้นยังไม่มีอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่ถนนราชดำเนิน ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพบ้านเมืองในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ผู้อ่านที่เป็นเยาวชนคงจะได้ประโยชน์จากคำบอกเล่าของผู้เขียนในเรื่องต่าง ๆ ทั้งก่อนและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

สิ่งที่ผู้เขียนได้บันทึกไว้เกี่ยวกับประสบการณ์ในกรุงเทพ ฯ สะท้อนภาพสังคมกรุงเทพ ฯสมัยเมื่อประมาณกว่า ๔๐ ปีมาแล้ว ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันหลายอย่าง เช่น ลักษณะของบ้านเรือน วิทยุซึ่งพึ่งจะมีใช้ในเมืองหลวง และสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ เช่น หีบเสียงไขลานและจานเสียง จักรเย็บผ้า พัดลม ฯลฯ นอกจากบ้านเรือน และเครื่องใช้แล้ว ผู้เขียนก็ได้เล่าถึงคนที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ โดยเฉพาะคนชาติจีน ซึ่งผู้เขียนเรียกว่า เจ๊ก มี เจ๊กลากรถ เจ๊กขายลูกสมอ เจ๊กหาบป้องแป้ง เจ๊กขายเกี๊ยวบะหมี่ ฯลฯ คนจีนเหล่านั้นสวมหมวกเจ๊ก การเห็นคนเชื้อชาติจีนมากมายเช่นนั้น ทำให้ผู้เขียนหวนนึกถึงหมวกงอบของชาวนาไทย แต่ในกรุงเทพ ฯ ดูจะเป็นการยากที่จะหาคนสวมหมวกงอบให้เห็น

ผู้เขียนกล่าวถึงความรู้สึกประทับใจในธงมหาราช ซึ่งปลิวไสวอยู่หน้ารถยนต์พระที่นั่งของในหลวงรัชกาลที่ ๗ และการที่ได้เห็นผู้คนทั้งหลายถวายคำนับ หรือยกมือไหว้ เมื่อรถยนต์พระที่นั่งพร้อมด้วยขบวนรถที่ตามเสด็จผ่านไป ตัวผู้เขียนเองก็ได้ยืนตรงและโค้งคำนับด้วยความรู้สึกปีติอย่างบอกไม่ถูก เมื่อโตขึ้นและได้มีโอกาสค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เขียนก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระองค์ท่านในการเอื้ออำนวยประชาธิปไตยให้แก่ชาติบ้านเมือง

ถนนราชดำเนินมีความหมายตรงตัวต่อผู้เขียน เพราะเขาได้มีโอกาสชมพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในขณะที่เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์ผ่านถนนนั้นจริง ๆ

เรื่องราวที่ผู้เขียนได้บันทึกไว้ในความทรงจำยังมีอีกมาก เช่น การใส่เสื้อหนาวในฤดูหนาว ทำให้หวนคิดถึงชาวนา ซึ่งไม่มีเสื้อกันหนาวอย่างคนเมืองหลวง การเที่ยวงานพระรูปและได้เห็นของเล่นมากมาย ซึ่งเป็นของสนุกสำหรับเด็ก ๆ การได้ชมประทีปโคมไฟในงานเฉลิมพระชนมพรรษาในเดือนพฤศจิกายน ฯลฯ

การไปโรงเรียนของเด็กชายเล็ก ๆ ผู้นั้นก็เป็นเรื่องที่เขาจำได้ดี เพราะได้เรียนบ้าง นอนบ้าง เล่นบ้าง กินขนมบ้าง โดยไม่มีการเร่งรัดแต่อย่างใด เมื่อโตขึ้นและเลื่อนชั้นเรียนชั้นสูงขึ้นก็ได้เรียนรู้วิธีช่วยตัวเอง การรับใช้ทำงานต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ในบ้านและการแก้ปัญหาด้วยตนเองคือการเย็บกางเกงขาดอย่างทุลักทุเล ความว้าเหว่ ของเด็กน้อยผู้นั้น แสดงออกในประโยคสั้น ๆ ที่เขาเขียนไว้ดังนี้

"ฉันอยู่กรุงเทพ ฯ อย่างโดดเดี่ยว สิ่งของและผู้คนที่ฉันคุ้นเคยขึ้นทุกวันนั้น ฉันก็รู้ว่าทุกอย่างไม่ใช่ของฉันเหมือนที่บ้านนอก" และวันหนึ่งเมื่อป้าแท้ ๆ มาเยี่ยมที่บ้านกรุงเทพ ฯ เด็กน้อยก็โผเข้ากอดป้า แล้วร้องไห้ เขาได้ทราบข่าวคราวจากทางบ้านโดยป้าเล่าให้ฟังว่า แม่ของเขาตายในคืนที่เขามากรุงเทพ ฯ นั่นเอง ศพแม่ก็เผาแล้ว บรรจุอัฐิไว้ที่เจดีย์ที่วัด ส่วนพ่อของเขาก็ได้ย้ายไปเป็นนายอำเภอที่นครปฐม ป้าเป็นผู้นำความอบอุ่นใจมาให้เด็กน้อย ทำให้เขาหลับสบายกว่าคืนใด ๆ ที่ผ่านมาตลอดระยะเวลาที่อยู่ไกลบ้าน

เหตุการณ์ในวันปฏิวัติ เป็นเรื่องตื่นเต้นสำหรับเด็กชายน้อยผู้นั้น ภาพรถเกราะในสายตาของเขาช่างดูขึงขังน่ากลัว การที่มีรถมีทหารใส่หมวกเหล็กถือปืนยาวแน่นทั้งคันแล่นไปมา และบนถนนมีทหารเป็นกลุ่ม ๆ พลุกพล่าน พอสายขึ้นก็มีผู้คนเป็นจำนวนมากเดินไปตามถนนราชดำเนินมุ่งหน้าไปทางพระบรมรูปทรงม้า การที่มีผู้มาบอกข่าวการปฏิวัติ และการเตรียมหาสำลีอุดหูเวลาเขาจะยิงกัน ล้วนเป็นเรื่องน่าตื่นเต้น แต่สิ่งที่ทำให้เด็กน้อยดีใจคือการที่ป้าเจ้าของบ้านบอกว่าจะพาลูกหลานหลบภัยไปอยู่ที่ชนบท คือที่บ้านพ่อของเด็กชายผู้นั้นเอง

ในบทที่ว่าด้วย "ปืนเที่ยง" ผู้เขียนได้ค้นคว้าความรู้เชิงประวัติมาเล่าประกอบ โดยย้อนหลังไปถึงสมัยพระนารายณ์ ฯ ทำให้ได้ทราบที่มาของการยิงปืนเที่ยง และโอกาสต่าง ๆ ที่จะมีการยิงปืนเที่ยงในรัชสมัยพระเจ้าแผ่นดินแต่ละสมัย จนกระทั่งได้มีประกาศของกระทรวงกลาโหมให้เลิกยิงปืนเที่ยง เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๗๗ ในสมัยที่หลวงพิบูลสงครามเป็นรัฐมนตรี

ในตอนท้าย ผู้เขียนได้เล่าถึงการกลับบ้านนอก โดยไม่เว้นที่จะกล่าวถึงพาหนะที่ใช้ในสมัยนั้น คือ รถเจ๊ก และกล่าวต่อไปถึง รถสามล้อ และรถแท็กซี่ ซึ่งในปัจจุบันมีเพียงรถสามล้อเครื่องและรถแท็กซี่เหลืออยู่ โดยคนจีนยังคงเกี่ยวข้องกับกิจการนี้ คือ มีรถไว้ให้คนไทยเช่าไปขับรับจ้างและคนจีนก็ "เก็บค่าเช่าจากความเหนื่อยของคนไทย" ตามทางที่ต้องผ่านเพื่อจะกลับไปบ้านในชนบท มีการเล่าถึงประวัติของถนนบางสาย และนางธรณีบีบมวยผม จากเรื่องในพุทธประวัติ แต่ผู้เขียน

คิดถึงนางธรณีให้มีความหมายเข้ากับชีวิตของคนไทยว่า เป็นรูปปั้นที่ช่วยทางจิตใจของคนที่อยู่เมืองร้อนและต้องการน้ำทำนา เป็นการปลอบใจว่าแผ่นดินมีน้ำหล่อเลี้ยงให้ชุ่มชื้น ถัดจากนางธรณีบีบมวยผมก็มีบทสั้น ๆ กล่าวถึงสนามหลวงและวัง แล้วเด็กชายน้อยผู้นั้นก็ได้กลับบ้านที่นครปฐม สมปรารถนา เป็นอันว่าจบเรื่อง **ร่ายยาวแห่งชีวิต** อันเป็นภาคแรก แต่ยังไม่จบเรื่องราวในชีวิตของผู้เขียน ซึ่งได้ทราบว่ามีภาคต่อไป ปรากฏอยู่ในเรื่อง **วัยบริสุทธิ์**

กลวิธีในการประพันธ์

ผู้เขียนใช้วิธีเล่าถึงเรื่องราวของชีวิตวัยเด็กของตน มีการบรรยายถึงเหตุการณ์สถานที่บุคคล สลับกับการพรรณนาบางสิ่งบางอย่างที่ประทับใจ การบรรยายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของเด็กน้อยนั้นมีทั้งสี แสง และเสียง ประกอบกัน มีทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่เด็กน้อยได้รับรู้จากการสังเกตด้วยตนเองบ้าง จากการบอกเล่าถ่ายทอดของผู้ใหญ่บ้าง บางทีก็มีความคิดนึกของเด็กชายผู้นั้น เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว สอดแทรกอยู่ด้วยเป็นระยะ ๆ ด้วยการใช้ศิลปะในการเขียน ผู้เขียนสามารถทำให้สิ่งธรรมดาในชีวิตประจำวันกลายเป็นสิ่งที่น่าสนใจ มีชีวิตชีวาขึ้นมาทันที เมื่อมองด้วยสายตาของเด็กน้อย ในบางบทผู้เขียนได้แทรกบทสนทนาสั้น ๆ ไว้ด้วย ทำให้เห็นลักษณะนิสัยของบุคคลบางคนที่ผู้เขียนรัก เช่น ป้า และเพื่อนที่เป็นเด็กโตกว่าผู้เขียน

สำนวนภาษา

ถ้อยคำสำนวนที่ผู้เขียนใช้ในการเขียนหนังสือนี้เป็นภาษาไทยที่เกลี้ยงเกลา ชวนอ่านและเข้าใจง่าย ใช้ประโยคสั้น ๆ มีความหมายกระชับ มีหลายตอนที่ใช้ถ้อยคำกระทบความรู้สึก และให้ความสำนึกที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับชีวิตและสังคมไทย มีการใช้สำนวนที่ติดปากชาวบ้านเป็นชื่อบท เช่น ปู่ย่าตายาย เทือกเถาเหล่ากอ บ้านช่องห้องหับ

ภาษาที่ใช้เขียนมีทั้งภาษาของเด็กและภาษาของผู้ใหญ่ปะปนกันอยู่ดังที่เขียนออกตัวไว้ว่า "ในเบื้องแรก พยายามจะเขียนด้วยภาษาของเด็กน้อยในวัยเริ่มรู้เดียงสา แต่ก็ไม่สำเร็จเพราะเด็กน้อยนั้นได้แก่แดดเสียแล้ว ดังนั้นความคิดคำนึงของเด็กน้อยจึงดูเป็นว่า เด็กนั้นรู้ดีเกินวัย"

ภาษาที่ใช้ในการบรรยายและพรรณนานั้นส่วนใหญ่ใช้คำพูดเรียบ ๆ แต่เป็นคำที่แนะนำให้เห็นภาพและได้ยินเสียง เช่น เมื่อเล่าถึงวันปฏิวัติในกรุงเทพ ฯ ก็เขียนว่า "ฉันได้ยินเสียง**กึกก้อง**จากท้องถนน ไม่ใช่เสียงสเกต**กรี๊ดกร๊าด**อย่างที่เคยได้ยิน แต่เป็นเสียง**ครืดคราด**หนัก ๆ จนบ้านสะเทือน"

มีการใช้คำที่เป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงความหมายและความคิดในใจของผู้เขียน เช่นบทที่มีชื่อว่า "หมวกเจ๊กกับหมวกงอบ" บางตอนมีการใช้ภาษาพูดหรือภาษาที่เขียนอย่างเร่งรีบอยู่บ้าง เช่น "ต้นข้าวหนีน้ำงอกงามพรวด ๆ ขึ้น" (หน้า ๒๓) "กางเกงตูดขาด" (หน้า ๑๗๘) "เทปูนโล่งตลอด" (หน้า ๗๓) วลีนี้ถ้าเติมคำ "พื้น" ไว้หน้าคำ "เท" ก็จะทำให้ความหมายชัดเจนขึ้น อย่างไรก็ดี สำนวนภาษา

ในหนังสือนี้นับว่าชวนอ่าน เพราะใช้คำง่าย ๆ ความกระชับ มีลักษณะเฉพาะตัว และจูงใจให้ผู้อ่านติดตามด้วยความเพลิดเพลินตั้งแต่ต้นจนจบ

การวินิจสาร

จากการวิเคราะห์หนังสือ **ร่ายยาวแห่งชีวิต** เราพอจะสรุปได้แล้วว่า เราได้รับความรู้และความคิดเห็นอะไรจากผู้เขียนบ้าง นอกจากนั้นเรายังได้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกบางประการของผู้เขียนด้วย

ผู้เขียนเรื่องนี้เจตนาจะส่งสารที่สำคัญที่สุดแก่ผู้อ่านว่า **ชีวิตของคนเรานั้นอุปมาเหมือนร่ายยาวเรื่องหนึ่ง เพราะประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน บางสิ่งก็มีการสร้างสมมาในสายเลือดนานก่อนคนแต่ละคนเกิดด้วยซ้ำไป** ดังจะเห็นได้จากการพูดถึง "เทือกเถาเหล่ากอ" และ "พื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทย" ที่มีส่วนสัมพันธ์กับชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะชีวิตของผู้เขียนเอง ตามธรรมดา"ร่ายยาว" ย่อมมี**สัมผัส**คล้องจองกันระหว่างวรรค ฉะนั้น ผู้เขียนจึงนำเอาสิ่งที่เขาได้**สัมผัส**ในวัยเยาว์ของชีวิตมาร้อยเรียงเข้าเป็นเรื่องราว อนึ่ง คำว่า "ร่าย" ยังมีความหมายว่า "เคลื่อนไหว" อีกความหมายหนึ่ง เช่นในคำว่าร่ายรำ ซึ่งอาจนำมาเปรียบเทียบกับความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของชีวิตได้ เป็นธรรมดาที่ชีวิตย่อมจะมีสุขบ้างทุกข์บ้างคละเคล้ากันไป และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ชีวิตก็เป็นสิ่งมีคุณค่า น่าเรียนรู้ทั้งสิ้น ผู้เขียนจึงบันทึกรายละเอียดของสิ่งต่าง ๆ ไว้ใน **ร่ายยาวแห่งชีวิต** เล่มนี้

สำหรับสารที่มีความสำคัญรอง ๆ ลงไปนั้น มีหลายข้อที่ได้แทรกไว้แล้วในตอนที่พรรณนาในเนื้อเรื่อง ส่วนสารที่สำคัญอื่น ๆ ก็ยังมีอีก อาจกล่าวรวม ๆ ว่าเป็นความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียน

หากจะวิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนเรื่องนี้ก็อาจกล่าวได้ว่า ผู้เขียนเจตนาที่จะให้ผู้อ่านประจักษ์ว่าผู้เขียนมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นเด็กไทย เติบโตขึ้นมาในบ้านเมืองไทยที่มีความเป็นเอกราชมีพระเจ้าแผ่นดินปกครอง เขามีความรักและภักดีต่อ "ในหลวง" ของเขา และเขามีความสุขที่ได้ดำรงชีวิตอยู่ในกรอบของวัฒนธรรมไทย ทั้งในบรรยากาศของชนบทและของเมืองหลวง สิ่งที่ผู้เขียนได้รับรู้และเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ บุคคล และเหตุการณ์ต่าง ๆ ล้วนมีความหมายต่อชีวิตของเขาทั้งสิ้น มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เขาได้สัมผัส และสิ่งเหล่านั้นได้เตือนให้เขาสำนึกถึงความเป็นไทยที่เขาจะต้องร่วมรักษาไว้ให้ยั่งยืนตลอดไป แม้เขาจะเป็นเพียงเด็กเล็ก ๆ คนหนึ่งก็ตาม

นอกจากความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อชาติบ้านเมืองเป็นส่วนรวมแล้ว เขาก็ได้แสดงความรู้สึกต่อชีวิตและบุคคลที่เขาได้ใกล้ชิดซึ่งมีทั้งแง่ดีและแง่ด้อย อย่างไรก็ดี ทุกสิ่งที่เป็นประสบการณ์ในชีวิตของเขานั้น เขาถือว่ามีคุณค่าควรแก่การบันทึกไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ทราบ เป็นการช่วยให้รู้จักตัวเองในฐานะที่เป็นคนไทยได้อีกทางหนึ่ง

ความคิดแทรกและความคิดเสริม

ในตอนที่พรรณนาถึงเนื้อเรื่อง ก็ได้มีกล่าวถึงความคิดแทรกไว้บ้างแล้วเป็นระยะ ๆ ส่วนความคิดเสริมนั้นผู้อ่านก็อาจจะมีได้ต่าง ๆ กันไป เป็นต้นว่า

๑. แผ่นดินไทย และมรดกทางวัฒนธรรมของไทย มีความหมายสำคัญยิ่งต่อชีวิตของเด็กไทยทุกคน ถ้าเราได้เรียนรู้เรื่องราวของอดีตดีแล้ว ก็จะช่วยให้เราสามารถปรับตัวเข้ากับปัจจุบัน และเตรียมตัวรับอนาคตได้ด้วยความไม่ประมาท

๒. งอบเป็นสัญลักษณ์ของชาวนาซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของประเทศ ผลงานอันเกิดจากหยาดเหงื่อของชาวนา คือ อาหารของคนทั้งประเทศ แต่ชีวิตของชาวนาก็ยังคงด้อยพัฒนาอยู่นั่นเอง น่าจะมีคนช่วยเหลือชาวนาให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๓. ประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่ได้มาด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงสละพระราชอำนาจของพระองค์ เพื่อประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองเป็นส่วนรวม โดยพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชนชาวไทยตามคำขอของคณะราษฎร์ คนไทยจึงควรร่วมใจรักษาประชาธิปไตยไว้ให้มั่นคงชั่วกาลนาน

๔. การที่ผู้ใหญ่อย่างป้าของผู้เขียน ซึ่งรู้จักศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง และมีจิตใจเปี่ยมด้วยเมตตาธรรม ให้ความรักแก่เด็กในทางที่ถูกที่ควร นับว่าเป็นโชคดีของเด็ก เพราะความรักและเมตตาของญาติผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดช่วยทำให้เด็กมีจิตใจอ่อนโยน พร้อมที่จะเห็นอกเห็นใจผู้อื่นในเมื่อเขาเติบโตขึ้น

กิจกรรม

๑. ทบทวนความรู้

๑) ที่กล่าวว่า ตามปกติแล้วการอ่านวิเคราะห์และวินิจสารนั้น บางคนอาจจะทำโดยไม่รู้ตัว เมื่อนักเรียนได้ทำความเข้าใจในกระบวนการวิเคราะห์และวินิจสารแล้ว นักเรียนเห็นจริงด้วยหรือไม่ ให้ตอบโดยอาศัยประสบการณ์โดยตรงของนักเรียนเอง

๒) การวิเคราะห์และการวินิจสารนั้น อาจแบ่งออกเป็นขั้น ๆ ได้อย่างไรบ้าง การแบ่งเช่นนี้เพื่อประโยชน์อะไร

๓) ความคิดแทรกกับความคิดเสริมคืออะไร แตกต่างกันอย่างไร ทุกคราวที่เราอ่านหนังสือ เราจะเกิดความคิดแทรกกับความคิดเสริมเสมอไปหรือไม่ จงอธิบาย

๔) การอ่านหนังสือโดยวิเคราะห์ไปเป็นระยะ ๆ ดังที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือนั้น นักเรียนเคยอ่านในลักษณะเช่นนี้มาบ้างหรือไม่ อย่างไร

๒. ฝึกการวิเคราะห์และวินิจสาร

จงวิเคราะห์และวินิจสารงานเขียนต่อไปนี้ แล้วเรียบเรียงเป็นข้อเขียนสั้น ๆ ตามหัวข้อท้ายเรื่อง

เรื่องที่ ๑

การเลือกซื้ออย่างประหยัด

ของแพงไม่จำเป็นต้องเป็นของดีเสมอไป ผู้บริโภคทั้งหลายถูกทำให้เชื่อว่าของแพงนั้นต้องเป็นของดี ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่า ของแพงอาจด้วยสาเหตุอื่น เช่น ค่าขนส่งแพง ค่าโฆษณาสูง ใช้สารผสมที่ไม่มีประโยชน์ ชักจูงใจผู้ซื้อ ฉะนั้น การเลือกซื้อควรพิจารณาถึงประโยชน์ที่จะได้รับอย่างแท้จริง

การซื้อของจำนวนมากไม่จำเป็นต้องถูกเสมอไป เช่น ซื้อเป็นโหล หรือขนาดใหญ่ ได้รับการลดราคาลง ทำให้ผู้บริโภคคิดว่าถูกกว่าซื้อชิ้นเดียวหรือขนาดเล็ก จะถูกลงจริง เมื่อเป็นสิ่งที่ใช้จำนวนมากและใช้บ่อย ๆ ในระยะเวลาไม่นาน แต่ถ้าใช้เป็นปียังไม่หมด ความจำเป็นในการใช้เงินในปัจจุบันมีอยู่ตลอดเวลา แต่ไปซื้อสิ่งของที่ไม่จำเป็นมาเก็บไว้ โดยไม่ได้ใช้ ทำให้เสียเงินโดยเปล่าประโยชน์ สิ่งของนั้นจึงไม่ถูกกว่าการซื้อจำนวนพอกับความต้องการ

การซื้อของจำนวนมากในราคาถูกลง แต่คุณภาพอาจจะเสื่อม กว่าจะใช้หมด เช่น กาแฟผง นม ยาบางชนิด ฯลฯ ของเหล่านี้ต้องคำนึงถึงคุณภาพเป็นสำคัญ เมื่อซื้อจำนวนมากหรือขนาดใหญ่ใช้ไม่หมด ของนั้นเสื่อมคุณภาพ การซื้อมิได้ถูกลงเลย

การซื้อของลดราคา อาจได้ลดลงจริง เพราะผู้ขายอาจโฆษณาให้ผู้ซื้อเข้าใจผิดว่ากำลังลดราคาสิ่งของเหล่านั้น โดยติดราคาให้สูงกว่าราคาจริง แล้วคิดราคาให้เท่ากับราคาขายจริงที่เคยขาย หรือลดราคาลงให้จริง แต่เป็นของเก่าเก็บ มีคุณค่าหรือประโยชน์ต่ำลง ราคาขายที่ลดลงจึงไม่ใช่เป็นการลดลงอย่างแท้จริง

การซื้อของโดยมีของแถม ผู้ซื้อควรพิจารณาถึงปริมาณและคุณภาพของสินค้านั้นเสียก่อน บางครั้งการมีของแถมทำให้ปริมาณของสินค้าที่ต้องการลดน้อยลง

การซื้อสดซื้อเชื่อ สมัยนี้นิยมซื้อผ่อนส่ง การซื้อผ่อนส่งช่วยให้ผู้ขายขายสินค้าได้รวดเร็ว ผู้ซื้อก็ได้ของนั้นมาเร็ว แต่ภาระในการซื้อยืดเยื้อไปนาน ค่าดอกเบี้ยก็รวมอยู่ในเงินผ่อนส่งนั้นด้วย บางกรณีดอกเบี้ยสูงกว่าราคาของก็มี เช่น กรณีซื้อผ่อนส่งบ้าน

ท่านจะตัดสินใจเลือกซื้อด้วยวิธีใดไตร่ตรองให้รอบคอบก่อน

(จาก "การเลือกซื้ออย่างประหยัด" ใน **คู่มือผู้บริโภค เล่ม ๑** ของ ชวนพิศ ฉายเหมือนวงศ์)

๑) สารสำคัญของแต่ละย่อหน้าคืออะไร

๒) สารที่สำคัญที่สุดของบทความนี้คืออะไร

๓) การวินิจสารในบทความนี้ มีความยากง่ายอย่างไร

เรื่องที่ ๒

โปงลาง

เสียงจากป่าดงถึงเวียงวัง

คนไทยทั่วทุกภาคของประเทศต่างก็มีดนตรีอยู่ในหัวใจ สืบสายเลือดต่อกันมาหลายสมัย ไม่ว่าจะเป็นภาคกลาง ภาคเหนือ อีสาน และภาคใต้ ต่างก็มีดนตรีประจำภาคไว้เป็นเอกลักษณ์ เครื่องดนตรีแต่ละชิ้นแต่ละอันที่ประดิษฐ์คิดค้นกันขึ้นมามักจะเป็นของที่หาง่ายในพื้นบ้าน เข้ากับภูมิประเทศ และธรรมชาติของท้องถิ่น

ที่ภาคอีสาน ดนตรีประจำภาคคือ "แคน" ซึ่งแต่ละครั้งที่มีเสียงแคนดังขึ้น ไม่ว่าจะเป็นงานใด นั่นหมายถึงว่าคนอีสานได้รับความสุข เพราะเสียงแคนเสมือนหนึ่งเสียงแห่งสวรรค์ที่จรรโลงใจ หลังจากเลิกฤดูทำไร่ไถนาแล้ว ชาวอีสานทั้งแผ่นดินก็ได้พักผ่อนตามความหมุนเวียนของฤดูกาล

นอกจากเสียงแคนที่เป็นเครื่องดนตรีประโลมใจของราษฎรชาวที่ราบสูงแล้วยังมีดนตรีอีกชนิดหนึ่งที่ชาวอีสานยุคใหม่อาจจะไม่เคยเห็น ทั้งที่ดนตรีชนิดนี้มีมานานเท่า ๆ กับการเกิดของเผ่าพันธุ์ชาวอีสานนับเป็นพัน ๆ ปี ซ่อนเสน่ห์แห่งความงามไพเราะอันลึกซึ้งอยู่แต่เพียงในป่าดง แม้กาที่โผผินได้ยินความกังวานก้องทั่วท้องทุ่ง มันยังเริงร่า

"โปงลาง" เป็นชื่อของดนตรีแห่งป่าดงที่เกิดจากความบังเอิญของธรรมชาติและสิงสาราสัตว์

ตามประวัติแต่เดิมที่จะมีดนตรีชนิดนี้ เล่ากันว่ามีนายฮ้อยต้อนวัวไปขาย (นายฮ้อยเป็นภาษาอีสาน หมายถึง ผู้ควบคุมสินค้า) ตามหมู่บ้านชนบทหลายแห่ง และวัวทุกตัวที่นายฮ้อยต้อนไปจะมีโปงลางห้อยไว้ที่คอ เพื่อป้องกันการแตกแยกออกนอกฝูง จะได้ยินและตามหาได้ถูกที่

วันหนึ่งนายฮ้อยได้ต้อนวัวผ่านป่าที่ห่างไกลความเจริญ แล้วจึงปล่อยวัวให้หยุดพักหาหญ้ากิน เสียงโปงลางจากคอวัวก็แกว่งไกวดังก๋องเก๋ง ๆ ๆ นับจำนวนเป็นสิบเป็นร้อยอัน ทำให้ตายายคู่หนึ่งที่ปลูกกระท่อมทำไร่อยู่กลางป่า ได้ยินและเกิดความสงสัยในเสียงของโปงลาง

ยายจึงบอกกับตาให้ไปดูว่าเสียงที่ดังกังวานประสานอยู่นั้นมันเป็นเสียงที่เกิดขึ้นมาจากอะไร เมื่อตาไปดูก็เห็นโปงลางห้อยคอวัวอยู่เป็นจำนวนมากมันดัง ตาจึงกลับมาบอกกับยายว่าเป็นเสียงโปงลางที่ห้อยคอวัวของนายฮ้อย ยายจึงบอกให้ตาคิดทำโปงลางนั้นขึ้นมาบ้าง

ด้วยความรักของตาที่มีต่อยาย ตาจึงเพียรพยายามทำ แต่ก็ไม่สำเร็จ แม้จะทำขึ้นมาได้ แต่เสียงตีที่เคาะก็หาไพเราะไม่ ดังนั้น ตาจึงไปหาไม้ที่แห้งยืนต้นตายเอามาตัดเป็นท่อน ๆ เล็กใหญ่สั้นยาวต่างกัน แล้วจึงบากตรงกลางท่อนไม้นั้น เพื่อ

ให้มีความหนาบางต่างกัน แล้วทดลองตีตั้งแต่ลูกใหญ่เรื่อยมาถึงลูกเล็ก โดยเทียบเสียงโปงลางจากคอวัวที่ผ่านไปมาอยู่เป็นประจำ

เมื่อเกิดเป็นเสียงก๋องเก๋ง ๆ ๆ ตามที่ตายายต้องการแล้ว ทั้งสองคนจึงมีความสุขยามที่ต้องการพักผ่อน หลังจากเลิกการทำงานไถนาทำไร่ ตาจะเป็นคนตีโปงลาง ส่วนยายก็เป็นผู้ร้อง เพลงที่ร้องที่รำก็นึกคิดเอาธรรมชาติรอบ ๆ ตัวที่ทั้งสองตายายอาศัยอยู่มาเล่น

เพลงที่ยายตาทั้งสองใช้เล่นคู่กับโปงลางสมัยก่อนนั้นมีไม่กี่เพลง ซึ่งแต่ละเพลงจะบอกถึงลักษณะสภาพท้องถิ่น เช่น เพลงอ่านหนังสือใหญ่ นับว่าเป็นเพลงที่ร้องรำผสมกัน และถือเป็นเพลงสำหรับหนุ่ม ๆ ที่จะไปเกี้ยวสาว ๆ ต่างบ้าน เพลงสาวชมหาด คือ ตากับยายทั้งสองมีลูกหลานเป็นสาวหลายคน หลานสาวของยายมักจะต้องเดินไปที่หาดทราย เพื่อตักน้ำมากินทุกเย็น จึงได้เกิดเป็นเพลงตามที่ยายจินตนาการเอามาและเพลงกาเต้นก้อน คือ ตอนที่ชาวนาไถนาพลิกดินขึ้นมาเป็นก้อน ๆ อีกามันจะลงหาเหยื่อที่ก้อนดินพร้อมกับกระโดดเป็นจังหวะดังจ๊อก ๆ ๆ ถ้าได้ฟังเสียงโปงลางตีเพลงนี้แล้วเสียงดังคล้ายอีกากระโดดและร้องไปจริง ๆ

ต่อมาในระยะหลัง ๆ เพลงที่เล่นเป็นพื้น ๆ แต่เดิม เริ่มมีการดัดแปลงให้มีมากขึ้น อย่างเช่น เพลงรำเพลิน เซิ้งผู้ไทย เซิ้งสาวบ้านแต้ อิเหนาชมดง เพลงทั้งหมดที่กล่าวเป็นการดัดแปลงขึ้นมาเมื่อไม่นานมานี้เอง

นักตีโปงลาง มีการประยุกต์เพลงสมัยใหม่พร้อมกับจังหวะที่นิยมอยู่เดี๋ยวนี้เอามาตีให้ร้องรำและเต้นกันอย่างสนุก เช่น จังหวะช่า ๆ ๆ รำวง บีกิน เพลงที่ตีมีเพลงร้องไห้กับเดือน เพลงสาวขอนแก่น และในเวลาต่อไป ถ้าคนอีสานและภาคอื่น ๆ ยังนิยมเรียกร้องให้เครื่องดนตรีสมัยเก่าคงอยู่และเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง เชื่อเหลือเกินว่านักตีโปงลางจะต้องดัดแปลงตีเพลง อิฟ ยู โก อะเวย์ (If you go away) อย่างเสนาะโสต

อย่างโปงลางของคณะ ส. รุ่งเรือง ซึ่งมีนายจุน บูชาทิพย์ เป็นผู้ควบคุมวงและเป็นคนตีโปงลางมานับเวลาเป็นสิบ ๆ ปี ได้ดัดแปลงเพลงต่าง ๆ ขึ้นมาให้ทันยุคทันสมัย นอกจากนั้นยังคิดแต่งเติมเพลงมาเล่นกับโปงลางอีกมาก สิ่งที่นายจุนประทับใจมากที่สุดก็ตอนที่นำคณะโปงลางของเขาเข้าไปแสดงถวายเฉพาะพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร

นับว่าเป็นครั้งที่สำคัญต่อชีวิตเขาเป็นอย่างมาก และยังเป็นนิมิตหมายอันดีที่ดนตรีโปงลางจะต้องจีรังยั่งยืนอยู่คู่กับชาวอีสานตลอดไป เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งกับนายจุนตอนหนึ่งว่า

"อย่าไปทิ้งเสียนะ ดนตรีอย่างนี้หาซื้อในตลาดไม่ได้ ไม่มีให้ลูกหลานรุ่นหลังได้เห็น" นายจุนเล่าอย่างภูมิใจ แววตาและสีหน้าเปิกบานอย่างเห็นเด่นชัด

โปงลางที่ดีไพเราะได้มาตรฐาน จะต้องใช้ไม้หาดยืนต้นตายแห้งสนิทเอามาทำ ถ้าใช้ไม้อื่นทำจะตีไม่ดัง แม้ดังก็ไม่ชวนให้อุ่มหลงในเสียง ลูกโปงลางทั้งหมดมีด้วยกัน

สิบสองลูก แบ่งเป็นลูกใหญ่และลูกเล็ก มีเสียงเอก โท และเสียงตรี เรียงตามลำดับลงมา

การตีโปงลาง ผู้ตีจะนั่งเหยียดขาทั้งสองไปข้างหน้า ตีไปตามทำนองเพลงที่ชำนาญ และฝึกฝนมาบ้างแล้วเป็นอย่างดี การตีจะต้องลอยหน้าลอยตา โยกตัวไปข้างหน้า ข้างหลัง ตามจังหวะทำนองไปกับเพลงที่ตี และความเคลื่อนไหวของคนตีเห็นแล้วไม่เบื่อแม้แต่น้อย เพราะนอกจากจะได้ยินเสียงโปงลาง ยังมีแคน ฉิ่ง ฉาบ กลอง และเสียงพิณประกอบให้ครื้นเครงด้วย

(จาก **สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์** โดย ประมวญ ใจรักษ์)

นักเรียนแบ่งกลุ่มอภิปรายกัน แล้วสรุปมติของกลุ่มไว้ เขียนเป็นรายงานของกลุ่มส่งครู

๑) บทความนี้เป็นบทให้ความรู้ หรือความคิดเห็น มากน้อยกว่ากัน
๒) นักเรียนได้ความรู้อะไรบ้าง
๓) นักเรียนได้รับทราบความคิดเห็นอะไรบ้าง
๔) ผู้แต่งแสดงความรู้สึกอย่างไร ตรงไหน

เรื่องที่ ๓

ศิลปะ

ศิลปินสมเญศผู้ พีระศิลป์
ศิลปะรจิตอินทร์ อ่าฟ้า
ศิลปีภักดีถวิล วิศว กรรมนอ
ศิลปศาสตร์โอภาศหล้า เลิศล้ำเลอศิลป์

(จาก **วัฒนธรรมไทย**)

ให้นักเรียนวิเคราะห์การใช้ศัพท์ในโคลงบทนี้ มีคำที่แสดงความหมายยกย่องในที่ใดบ้าง สารของบทร้อยกรองนี้คืออะไร มีสิ่งใดในบทร้อยกรองที่นักเรียนคิดว่า แสดงวรรณศิลป์ที่น่าชมเชยบ้าง ถ้ามีตอนใดที่ไม่เข้าใจ ชี้ไว้ด้วย

เรื่องที่ ๔

ปิยมหาราชรำลึก

เหมือนหัวใจไทยทั้งปวงถูกทวงถาม ถึงพระนามแห่งพระองค์ผู้ทรงสิทธิ์
เฉกทุกข์ทนหนาวท่ามความมืดมิด ประหวัดคิดแต่อรุณอยู่ร่ำไป
พระพุทธเจ้าข้า... พระทรงคุณกรุณาอยู่ฟ้าไหน
พระผู้เทิดพสุธาประชาไทย ผู้ทรงชัยดุจคะวันอันรังรอง

บำเพ็ญพระราชกรณียกิจ
ก้าวเข้าสู่โลกใหม่ในครรลอง
หนึ่งคือการศึกษาประชาราษฎร์
อวยปัญญาอวยความรู้สร้างผู้นำ
หนึ่งคือการปกครองราษฎร์ผ่องใส
จึงสมัญญากษัตริย์พัฒนา
หนึ่งคือการนิติศาสตร์และการศาล
ต้องด้วยธรรมถูกระบอบชอบสากล
หนึ่งกระชับสัมพันธ์ต่างประเทศ
พระรู้แข็งรู้อ่อนรู้ผ่อนตาม
เหนือบรมราชานุกูลกิจ
ชีวิตทาสชาติไพร่ไร้แสงเรือง
โอ้พระทูลกระหม่อมแก้ว...
พระองค์คือตำนานแห่งตำนาน
เหมือนหัวใจไทยทั้งปวงถูกทวงถาม
เฉกทุกข์ทนหนาวท่ามความมืดมิด

ชุบชีวิตชูใจไทยทั้งผอง
แห่งสีทองของอารยธรรม
ซึ่งส่องสาดจากฟ้าสูงสู่ดินต่ำ
จากเม็ดทรายสีดำธรรมดา
เริ่มจากใกล้ไปไกลหลังไปหน้า
ติดตรึงตราแนบหัวใจไทยทุกคน
ทรงปรุงงานปรับเขตแห่งเหตุผล
ไทยจึงพ้นความเป็นไทยแต่ในนาม
กลางอาเพศอุปสรรคและขวากหนาม
จึงฝ่าข้ามเขี้ยวงานักล่าเมือง
มวลชีวิตพันธนามานานเนื่อง
พระทรงเปลื้องสู่ไทยสิ้นทุกวิญญาณ
เหลือถ้วนแล้วทุกสิ่งสรรพเหลือขับขาน
ซึ่งฉายฉานไทยหวังทุกครั้งคิด
ถึงพระนามแห่งพระองค์ผู้ทรงสิทธิ์
ประหวัดคิดแต่อรุณอยู่ร่ำไป...

(จาก **วิทยาสาร** โดย พีระพล ธนะพานิช)

๑) สารสำคัญที่สุดที่ผู้ประพันธ์ใคร่จะส่งให้แก่ผู้อ่าน คืออะไร ตอบสั้น ๆ ภายใน ๒ – ๓ บรรทัด ผู้เขียนมีความประสงค์จะตำหนิ หรือยกย่องผู้ใด หรือคณะบุคคลใด
๒) ให้ข้อคิดที่เกี่ยวกับประชาชาติไทย เพื่อเตือนสติในเรื่องใดบ้าง
๓) ให้ความรู้ใหม่ในเรื่องใดบ้างแก่ผู้อ่าน ผู้แต่งแสดงท่าทีของผู้ที่มีความรู้เสมอกันกับผู้อ่านหรือมีท่าทีใคร่สอนผู้ที่ด้อยกว่า
๔) ให้นักเรียนแยกแยะว่า ผู้ประพันธ์กล่าวถึงบุคคลใดว่าได้ประกอบกรณียกิจอันใดไว้บ้าง ระบุเป็นข้อ ๆ
๕) นักเรียนเกิดความคิดเสริมอย่างใดบ้าง บรรยายโดยใช้คำไม่เกิน ๓๐๐ คำ หรืออาจตอบสั้น ๆ เพียง ๒ – ๓ บรรทัดก็ได้

เรื่องที่ ๕

ลอยกระทง

คัดดอกคำฉ่ำประทิ่นกลิ่นหอมหวน สรรจากสวนภาษามาผสม
เรียงตามลายลีลาน่าชื่นชม ไหมอารมณ์ร้อยผกาเป็นมาลัย

รูปความฝันควันกรุ่นละมุนจิต เทียนความคิดแสงพร่างสว่างไสว
เหรียญปัญญาค่านิดอุทิศไป แทนดวงใจใส่ลงกระทงกลอน
ขอเดชะกระทงน้อยจงลอยลิบ สู่แดนทิพย์ถิ่นกวีศรีอักษร
เทวะศิลป์กรุณาเอื้ออาทร ช่วยเชยชื่นชูประคองป้องกระทง
ลอยตามลำน้ำกาลอย่าผ่านหาย อย่าสลายลับล่มด้วยลมหลง
คลื่นเวลาอย่าพานให้ลาญลง ชะลอส่งสู่สถานงานกวี
ณ แดนงามนามว่าอนาคต ให้ปรากฏเทียนก่องผ่องรังสี
ดอกคำรินกลิ่นกลบอบธาตรี แม้มิมีใครรู้นามผู้ลอย

มะเนาะ ยูเด็น

๑) ในวรรคแรก ๔ วรรค ๒ คำกลอนผู้ประพันธ์กล่าวถึงสิ่งประดิษฐ์ของตน คืออะไร
๒) ผู้ประพันธ์บอกว่า สิ่งประดิษฐ์นั้นจะประกอบด้วยอะไรบ้าง
๓) เมื่อประกอบสิ่งประดิษฐ์นั้นแล้ว จะมีเครื่องประดับเพิ่มขึ้นอีก ผู้ประพันธ์จะใช้อะไรบ้าง แล้วจะเอาสิ่งประดิษฐ์ใส่ลงในสิ่งใด
๔) ผู้ประพันธ์อธิษฐานว่าอย่างไร
๕) ที่กล่าวมาตั้งแต่บรรทัดแรกนั้น ผู้ประพันธ์กล่าวถึงของจริง หรือกล่าวด้วยโวหารเปรียบเทียบ
๖) ผู้ประพันธ์กล่าวว่า สิ่งที่จะทำให้ผู้ประพันธ์ผิดหวังนั้นคืออะไร อะไรจะทำให้เกิดความ "ล่ม"
๗) ในบรรทัดล่างสุด ผู้ประพันธ์แสดงความปรารถนาว่าอย่างไร
๘) สรุปรวมแล้ว ท่านคิดว่าผู้ประพันธ์ใฝ่ผันถึงอะไร ใคร่จะบอกเล่าให้ผู้อ่านรู้ว่าความใฝ่ฝันของเขาควรเป็นอย่างไร
๙) ผู้ประพันธ์คิดว่าอะไรมีความสำคัญแก่ผู้ประพันธ์ ชื่อเสียง ลาภ อำนาจ หรืออะไร
๑๐) เมื่อนักเรียนได้รับสารจากผู้ประพันธ์แล้ว มีความคิดเสริมไปในทางใดบ้างหรือไม่ มีความใฝ่ฝันในทำนองเดียวกับผู้ประพันธ์ หรือเกิดอารมณ์ร่วมกับผู้ประพันธ์หรือไม่ เกิดความปรารถนาอะไรขึ้นบ้าง หรือเกิดความคิดคำนึงไปถึงสิ่งอื่นในชีวิตอย่างไร
๑๑) ท่านมีข้อคิดเห็นอย่างใดเกี่ยวกับบทร้อยกรองบทนี้ รู้สึกชอบหรือไม่ เพราะเหตุใด หรือไม่ชอบเพราะเหตุใด ถ้าไม่มีความคิดหรือความรู้สึกอย่างใด ก็กล่าวได้โดยไม่ต้องกังวลว่าใครจะกล่าวหาท่านไปในทางใด

๓. **กิจกรรมเสริม**

แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เลือกอ่านเรื่องสั้นไม่ให้ซ้ำกัน จากหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทยประเภทเรื่องสั้น ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย แล้วให้กลุ่มอภิปรายตามแนวที่ให้ไว้ข้างล่างนี้ บันทึกความคิดเห็นที่ตรงกัน ความคิดที่ขัดแย้งกันกับคนส่วนใหญ่ภายในกลุ่ม และความคิดที่แตกแยกออกเป็น ๒ ฝ่ายเท่า ๆ กัน รวบรวมและเรียบเรียงเป็นรายงานของกลุ่มส่งครู

แนวการวิเคราะห์

๑) ปมของเรื่องสั้นที่อ่านคืออะไร (คำ "ปมของเรื่อง" หมายถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเรื่อง อาจเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหนึ่งกับอีกคนหนึ่ง หรือระหว่างกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่มหนึ่ง หรือระหว่างบุคคลหนึ่งกับกลุ่มคนและสภาพแวดล้อมของกลุ่มคนนั้น)

๒) ตัวละครในเรื่องที่สำคัญที่สุดคือใคร มีเพียงหนึ่งหรือสอง หรือมากกว่าสอง

๓) พฤติกรรมของตัวละครที่สำคัญในเรื่องคืออะไรบ้าง

๔) ตัวละครสำคัญที่สุดในเรื่อง มีความสำคัญอยู่อย่างไร

๕) ตัวละครที่สำคัญที่สุดในเรื่อง มีความคับแค้นใจหรืออึดอัดใจในเรื่องใดบ้าง เล่าเรื่องอย่างย่อ ๆ ประมาณ ๗ – ๘ บรรทัด

แนวการวินิจสาร

๑) นักเรียนได้รับสารประเภทใดบ้างจากเรื่องสั้นนี้ ได้รับความรู้ ความคิดเห็น หรือความรู้สึกของผู้แต่ง

๒) ถ้าได้รับความรู้ ได้รับว่าอย่างไรบ้าง ถ้าเป็นความคิดเห็น ความคิดเห็นนั้นเป็นอย่างไร ถ้าเป็นความรู้สึก ความรู้สึกนั้นเป็นไปในทำนองใด

อนึ่ง นักเรียนมีความคิดเสริมอย่างไรบ้าง เมื่อได้อ่านเรื่องสั้นที่เลือกนั้น และเมื่อได้วิเคราะห์เรื่องและวินิจสารแล้ว ระหว่างที่อ่านมีความคิดแทรกอย่างไร ต่อบุคคลหรือพฤติการณ์ต่าง ๆ ให้บันทึกไว้ในรายงานของกลุ่มด้วย

บทที่ ๙
การพูดต่อประชุมชน

การพูดที่ดี ต้องมีสาระ

การพูดต่อประชุมชน คือ การพูดแสดงความรู้ ความคิด ความรู้สึก รวมทั้งข้อเสนอแนะต่าง ๆ ต่อผู้ฟังเป็นจำนวนมาก ในที่ประชุมชนหรือในที่สาธารณะ ผู้ฟังเหล่านั้นอาจเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับผู้พูดแล้ว หรือยังไม่เคยรู้จักกันเลยก็ได้ ผู้ฟังอาจมีพื้นความรู้ รสนิยม สภาพทางเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนทัศนคติต่อผู้พูดและหัวข้อเรื่องที่พูดคล้ายกันหรือแตกต่างกันอย่างไรก็ได้ ปฏิกิริยาตอบสนองที่ผู้ฟังมีต่อผู้พูดจะเกิดขึ้น ทั้งในขณะที่กำลังฟังอยู่และเมื่อได้ฟังจบแล้ว ในขณะที่ฟังอยู่ ปฏิกิริยาตอบสนองจะแสดงออกมาเป็นอวัจนภาษา ซึ่งผู้พูดที่ดีจะต้องรู้จักสังเกต และตีความให้ถูกต้องว่าผู้ฟังกำลังมีปฏิกิริยาตอบสนองอย่างไร

สิ่งสำคัญที่สุดที่จะต้องคำนึงถึงในการพูดต่อประชุมชน คือ สารที่ผู้พูดต่อประชุมชนส่งออกไปนั้น จะต้องไม่มีข้อจำกัดว่า เป็นสารที่รับฟังได้เฉพาะบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น เช่น ไม่ใช่เรื่องที่เป็นความลับ เรื่องที่หยาบโลน เรื่องที่กล่าวพาดพิงถึงผู้อื่นไปในทางเสียหาย เรื่องล้อเลียนให้เป็นที่อับอาย

เท่าที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไปนั้น ในการพูดต่อหน้าที่ประชุมชนจะเปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม ซักถามข้อข้องใจ หรือตั้งข้อสังเกตอื่น ๆ ได้เมื่อฟังผู้พูดจบแล้ว การแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมที่กล่าวมานี้ก็ถือว่าเป็นการพูดต่อประชุมชนเช่นกัน

ความสำคัญของการพูดต่อประชุมชนในสังคมประชาธิปไตย

ในสังคมประชาธิปไตยนั้นบุคคลมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกอย่างกว้างขวาง มีโอกาสพูดทั้งที่เป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม การพูดต่อประชุมชนจึงมีความสำคัญเป็นอันมาก สรุปได้ดังนี้คือ

๑. เป็นวิธีที่สะดวกรวดเร็วที่จะเผยแพร่ความคิดเห็นของบุคคล ให้เป็นที่ปรากฏแก่สาธารณชนได้อย่างกว้างขวาง ความคิดเห็นนั้นอาจเป็นไปได้ทั้งในทางสนับสนุนและคัดค้าน

๒. เป็นวิถีทางในการถ่ายทอดวัฒนธรรม การปลูกฝังคุณธรรม การเผยแพร่ความรู้ และสรรพวิทยาการใหม่ ๆ ไปสู่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งในสังคมประชาธิปไตย

๓. เป็นวิถีทางทำให้มนุษย์สามารถชี้แนะการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้แก่สังคมได้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งปัญหาความมั่นคงของประเทศ

ประเภทของการพูดต่อประชุมชน

การแบ่งประเภทของการพูดต่อประชุมชนอาจแบ่งได้หลายวิธี อาทิเช่น

๑. **แบ่งตามวิธีนำเสนอ** มี ๔ ประเภท คือ

๑) **การพูดโดยฉับพลัน** คือ การพูดที่บุคคลพูดเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยฉับพลันทันที ไม่รู้ตัวล่วงหน้ามาก่อน เช่น การได้รับเชิญให้ขึ้นไปพูดอวยพรในงานมงคลสมรส การกล่าวอวยพรในงานวันเกิด การกล่าวชี้แจงต่อที่ประชุมเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน

๒) **การพูดโดยอาศัยต้นร่าง** เป็นการพูดที่ผู้พูดรู้ตัวล่วงหน้า มีเวลาพอที่จะเตรียมต้นร่างที่จะพูด โดยศึกษาผู้ฟัง และสภาพการณ์แวดล้อมต่าง ๆ เป็นอย่างดี แล้วซักซ้อมการพูดจนแม่นยำ รวมทั้งเตรียมอุปกรณ์ เตรียมตัวอย่าง คำพังเพย สุภาษิต หรืออุทาหรณ์ ผู้พูดมักจะทำเค้าโครงเรื่องที่จะพูดด้วยความระมัดระวัง ทำให้เกิดความมั่นใจในการพูดเป็นอย่างมาก เมื่อถึงเวลาพูดจริง ผู้พูดก็ยังอาจดัดแปลงเนื้อหา ถ้อยคำ ลีลาให้เหมาะกับโอกาส สถานการณ์ และผู้ฟังได้อีกด้วย

๓) **การพูดโดยวิธีการท่องจำ** การพูดด้วยวิธีนี้ ผู้พูดจะต้องเตรียมเขียนต้นฉบับที่จะพูดอย่างละเอียด แล้วท่องจำเนื้อหาทั้งหมดจนขึ้นใจ วิธีพูดเช่นนี้เสียเวลามากและไม่ใคร่เป็นธรรมชาติ เพราะถึงแม้จะจำเนื้อหาได้อย่างแม่นยำ สำเนียงที่พูดมักจะแสดงออกว่าเป็นการท่องจำ การที่จะพูดให้เป็นธรรมชาติมีจังหวะการพูดดีมีชีวิตชีวา ต้องได้รับการฝึกฝนและมีประสบการณ์ในการพูดมามาก

๔) **การพูดโดยวิธีอ่านจากร่าง** การพูดด้วยวิธีนี้หมายถึงการอ่านต้นฉบับที่ได้เตรียมไว้เป็นอย่างดี ส่วนมากมักจะใช้ในโอกาสสำคัญ เช่น การกล่าวเปิดประชุม การกล่าวปราศรัย การกล่าวรายงาน

๒. **แบ่งตามความมุ่งหมาย** มี ๔ ประเภท คือ

๑) **การพูดเพื่อให้ความรู้หรือข้อเท็จจริง** เป็นการพูดเพื่อให้ข้อมูลหรือเพื่อแจ้งให้ทราบ ผู้พูดมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์เป็นสำคัญ การพูดประเภทนี้ผู้พูดอาจใช้วิธีบรรยาย พรรณนา เล่าเรื่อง เล่าเหตุการณ์ อธิบาย ชี้แจง เสนอรายงาน เป็นต้น

๒) **การพูดเพื่อโน้มน้าวใจ** เป็นการพูดเพื่อชักจูงให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อถือ ศรัทธา มีความคิดเห็นคล้อยตามหรือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ผู้พูดตั้งจุดมุ่งหมายไว้ เช่น การโฆษณาสินค้า การพูดหาเสียงหรือหาคะแนนนิยม การพูดชักจูงให้ร่วมทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่าง ๆ เช่น การบริจาคโลหิต การทำความสะอาดโรงเรียน ชุมชน เป็นต้น

๓) **การพูดเพื่อจรรโลงใจ** เป็นการพูดเพื่อให้เกิดความนึกคิดที่ละเอียด ประณีต หรือเพื่อยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น รวมตลอดถึงการพูดเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินคลายจากความตึงเครียดทั้งมวล ทำให้จิตใจเบิกบานแจ่มใส เช่น การกล่าวคำสดุดี การเล่าประสบการณ์ การเล่านิทาน การกล่าวคำปราศรัย เป็นต้น

๔) **การพูดเพื่อค้นหาคำตอบ** เป็นการพูดที่มุ่งหมายจะให้ผู้ฟังช่วยขบคิดหาทางแก้ปัญหาตามที่ผู้พูดชี้ให้เห็น เช่น ก่อนที่จะมีการสัมมนา อาจจะมีบุคคลผู้หนึ่งกล่าวชี้ให้ผู้ร่วมสัมมนามองเห็นปัญหาแล้วจะได้ช่วยกันขบคิดต่อไป การตั้งกระทู้ถามเพื่อให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบตอบก็ถือเป็นการพูดเพื่อค้นหาคำตอบได้

๓. **แบ่งตามเนื้อหาที่จะพูด** เช่น เนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วิทยาศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม หรืออาจเป็นเนื้อหาที่เกิดขึ้นในอดีต ในปัจจุบัน ในอนาคต

๔. **แบ่งตามโอกาสที่จะพูด** อาจแบ่งกว้าง ๆ ได้ ๓ โอกาส คือ โอกาสที่เป็นทางการ โอกาสกึ่งทางการ และโอกาสที่ไม่เป็นทางการ ตัวอย่าง การกล่าวเปิดประชุมทางวิชาการ การปราศรัยของนายกรัฐมนตรีเนื่องในวันแรงงานแห่งชาติ การพูดของอาจารย์ใหญ่เนื่องในวันไหว้ครู เป็นการพูดในโอกาสที่เป็นทางการ การพูดอบรมนักเรียนประจำสัปดาห์ การบรรยายสรุปให้แก่ผู้มาเยี่ยมชมสถานที่ เป็นการพูดในโอกาสกึ่งทางการ การพูดสังสรรค์วันคืนสู่เหย้าของนักเรียนเก่า การพูดเพื่อนันทนาการในระหว่างออกค่ายพักแรมของลูกเสือหรือเนตรนารี การพูดเล่าเรื่องตลกขบขันให้ที่ประชุมฟัง เป็นการพูดในโอกาสที่ไม่เป็นทางการ

๕. **แบ่งตามรูปแบบ** รูปแบบที่สำคัญ ๆ ของการพูดต่อประชุมชน มีดังนี้

๑) **การสนทนาต่อหน้าประชุมชน** เป็นรูปแบบที่ผู้พูดสองคน หรือมากกว่านั้นสนทนาซักถาม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อหน้าที่ประชุม

๒) **การปาฐกถา** อาจเป็นการปาฐกถาเดี่ยวหรือปาฐกถาหมู่ก็ได้ ผู้ปาฐกถาเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านได้ศึกษาค้นคว้ามาอย่างละเอียด

๓) **การอภิปรายเป็นคณะ** คือ การพูดของคณะบุคคลจำนวนประมาณ ๓ – ๕ คน พูดแสดงความรู้ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อหน้าผู้ฟังเป็นจำนวนมาก

๔) **การซักถามหน้าที่ประชุม** คือ การพูดต่อหน้าประชุมชนโดยแบ่งผู้พูดออกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งเป็นตัวแทนของผู้ฟัง จำนวน ๒ – ๔ คน มีหน้าที่ซักถามปัญหา อีกกลุ่มหนึ่งเป็นวิทยากร ประมาณ ๒ – ๔ คน เป็นผู้ตอบคำถามต่าง ๆ

๕) **การโต้วาที** เป็นการพูดโต้แย้งกันระหว่างบุคคล ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายเสนอญัตติ อีกฝ่ายหนึ่งคัดค้านญัตติ มีผู้ตัดสินชี้ขาดให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายชนะ

การเตรียมตัวพูดต่อหน้าประชุมชน

การพูดต่อหน้าประชุมนั้นเป็นการพูดให้คนเป็นจำนวนมากฟัง และผู้ฟังก็มักจะตั้งความหวังไว้ว่าจะได้รับความรู้ หรือสาระประโยชน์จากการฟัง ผู้พูดจึงต้องเตรียมตัวเป็นอย่างดี การเตรียมตัวจะช่วยให้ผู้พูดมีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าที่จะแสดงออก ลดความประหม่าเก้อเขินได้ นอกจากนั้นการเตรียมตัวที่ดีจะช่วยให้ผู้พูดประสบความสำเร็จในการพูดได้ง่ายขึ้น อาจกล่าวได้ว่า การเตรียมตัวที่ดีเท่ากับประสบความสำเร็จในการพูดไปได้ครึ่งหนึ่งแล้ว

ผู้พูดแต่ละคนอาจใช้วิธีการเตรียมตัวได้ต่าง ๆ กัน ในที่นี้จะได้เสนอแนะหลักกว้าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

๑. **การกำหนดจุดมุ่งหมายของการพูด** ผู้พูดควรกำหนดจุดมุ่งหมายให้ชัดเจนทั้งจุดมุ่งหมายทั่วไป และจุดมุ่งหมายเฉพาะเรื่อง ตัวอย่าง เมื่อผู้พูดได้รับเชิญให้ไปเล่าประสบการณ์ในการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือหรือเนตรนารี จุดมุ่งหมายทั่วไปคือ เพื่อให้ความรู้ จุดมุ่งหมายเฉพาะก็คือให้ทราบเรื่องราวและกิจกรรมที่จะต้องทำเมื่ออยู่ค่ายพักแรม หรือในการประชุมสมาชิกของชมรมวิทยาศาสตร์ ผู้พูดอาจตั้งจุดมุ่งหมายทั่วไปว่า เพื่อจะชี้ปัญหา หรือช่วยค้นหาคำตอบ จุดมุ่งหมายเฉพาะก็คือเพื่อชี้ให้เห็นถึงปัญหาการติดต่อประสานงานกับฝ่ายบริหารของโรงเรียน หรือปัญหาเกี่ยวกับการหาทุนสำหรับการจัดกิจกรรมของชมรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

๒. **การวิเคราะห์ผู้ฟัง** คำว่า วิเคราะห์ ในที่นี้หมายถึง การแยกแยะพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน เพื่อที่จะได้ทราบข้อเท็จจริงสำหรับนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป ก่อนที่จะพูดทุกครั้ง ผู้พูดควรจะได้วิเคราะห์ผู้ฟังอย่างถี่ถ้วนเท่าที่จะทำได้ เพื่อจะได้นำข้อมูลมาใช้ในการเตรียมตัวพูด ทั้งในด้านการเตรียมเนื้อหาความคิดสำคัญและการเตรียมวิธีใช้ภาษาให้เหมาะแก่กลุ่มผู้ฟังกลุ่มนั้น ๆ ตามปกติผู้พูดควรพิจารณาหรือวิเคราะห์ผู้ฟังในด้านจำนวน เพศ วัย สถานภาพทางสังคม อาชีพ พื้นความรู้ ความสนใจ ความมุ่งหวัง ตลอดจนทัศนคติที่กลุ่มผู้ฟังมีต่อเรื่องที่จะพูด หรือตัวผู้พูด

๓. **การกำหนดขอบเขตของเรื่องที่จะพูด** ผู้พูดนั้น บางครั้งก็มีโอกาสเลือกเรื่องที่จะพูดพอสมควร แต่ในบางกรณีก็ไม่มีโอกาสเลือก เพราะผู้จัดกำหนดเรื่องที่จะพูดให้ อย่างไรก็ตาม ผู้พูดก็ควรจะได้พิจารณาเรื่องที่จะพูดพอสมควรว่าตนเองมีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ดีพอหรือไม่ ตนมีประสบการณ์ในเรื่องที่จะพูดหรือไม่ เรื่องนั้นเหมาะกับบุคลิกภาพของตนหรือไม่ หรือตนเองมีความสามารถในการที่จะพูดเรื่องนั้นหรือไม่ ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าตนไม่มีความสามารถที่จะพูดเรื่องนั้น หรือเรื่องที่จะพูดไม่เหมาะกับตน ก็ไม่ควรรับที่จะพูด แต่ถ้าจำเป็นจริง ๆ ก็ต้องพยายามศึกษาค้นคว้าให้เต็มที่เสียก่อนถึงจะไปพูด ในกรณีที่มีโอกาสเลือก ก็ควรเลือกเรื่องที่ตนสามารถพูดได้ให้เหมาะกับผู้ฟัง เช่น ผู้ฟังที่เป็นเด็กเล็กก็มักจะชอบนิทาน เรื่องตลกขบขันตื่นเต้นผจญภัยต่าง ๆ แบบเด็ก ๆ แต่ถ้าเป็นผู้ใหญ่เรื่องที่จะพูดก็ควรจะเป็นเรื่องจริงจังให้ความรู้ หรือแง่คิดต่าง ๆ เป็นต้น

สำหรับการกำหนดขอบเขตเรื่องที่จะพูด ขึ้นอยู่กับเนื้อหาและเวลาที่จะพูด อย่างไรก็ตามการกำหนดขอบเขตของเรื่องก็มักจะประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ ๓ ประการ คือ การกล่าวนำ เนื้อเรื่อง และการสรุป ผู้พูดควรกำหนดแต่ละส่วนให้เหมาะแก่เวลา ไม่ควรใช้เวลาให้กับส่วนใดส่วนหนึ่งมากเกินไป สำหรับส่วนที่เป็นเนื้อเรื่อง ควรกำหนดประเด็นสำคัญ ๆ ที่จะพูดไว้ให้ชัดเจน ผู้พูดบางคนใช้เวลาอารัมภบท หรือเริ่มเรื่องนานเกินไปจนผู้ฟังรู้สึกกระวนกระวาย ทำให้การพูดไม่สัมฤทธิ์ผล

๔. **การรวบรวมเนื้อหาที่จะพูด** การพูดให้ผู้อื่นฟัง ผู้พูดจะต้องเตรียมรวบรวมเนื้อหาให้ดีเพื่อผู้ฟังจะได้รับประโยชน์มากที่สุด การรวบรวมเนื้อหานั้นอาจทำได้ด้วยการศึกษาค้นคว้าจาก

การอ่าน การสัมภาษณ์ ไต่ถามผู้รู้ และการใช้จินตนาการของตน ควรจดบันทึกข้อความรู้ที่รวบรวมนั้นลงในบัตรบันทึกให้เป็นระเบียบสำหรับนำมาเรียบเรียงได้ง่ายในภายหลัง นอกจากนี้ควรรู้จักเลือกใช้โสตทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ ประกอบการพูดด้วย

๕. **การทำเค้าโครงลำดับเรื่องที่จะพูด** เพื่อให้การพูดดำเนินไปตามลำดับ เนื้อเรื่องไม่สับสน ผู้พูดควรที่จะได้ทำเค้าโครง จัดประเด็นสำคัญ ๆ ให้ชัดเจน ให้เป็นหัวข้อใหญ่และหัวข้อย่อย ทั้งนี้เพื่อกันการหลงลืม หรือข้ามประเด็นสำคัญ ๆ ไป นอกจากนี้การทำเค้าโครงให้สมบูรณ์เรียบร้อย เป็นการช่วยให้ผู้พูดเกิดความมั่นใจในตนเองยิ่งขึ้น

๖. **การเตรียมวิธีใช้ภาษา** วิธีใช้ภาษาและถ้อยคำในการพูดต่อหน้าประชุมชน เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะการใช้ภาษาที่เหมาะสมจะช่วยให้การส่งสารสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น ผู้ฟังจะเข้าใจสารได้อย่างชัดเจนตรงตามที่ผู้พูดได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ เพราะฉะนั้นผู้พูดควรจะต้องเตรียมเลือกใช้ถ้อยคำที่กะทัดรัด เข้าใจง่าย ตรงประเด็น และมีความหมายชัดเจน ละเว้นคำที่หยาบโลนตลกคะนอง ถ้าเป็นการพูดต่อประชุมชนด้วยวิธีการอ่านจากร่าง การใช้ถ้อยคำยิ่งสำคัญมาก ผู้พูดจะต้องตกแต่งแก้ไขให้ถูกต้องเรียบร้อยก่อนที่จะไปพูด

๗. **การซักซ้อมการพูด** ผู้พูดควรหาเวลาซักซ้อมการพูดของตนเสียก่อน เพื่อที่ว่าเมื่อถึงเวลาพูดจริง ๆ จะได้พูดด้วยความมั่นใจ ในการซักซ้อมนั้นไม่ควรเพ่งเล็งเฉพาะวัจนภาษา ควรคำนึงถึงอวัจนภาษาซึ่งครอบคลุมบุคลิกลักษณะ ท่ายืน ท่านั่ง กิริยาอาการ การใช้เสียง และการแสดงออกทางดวงหน้าด้วย ถ้าขณะซ้อมมีผู้ฟังอยู่ด้วยยิ่งเป็นการดี เพราะจะได้ฝึกการใช้สายตา ผู้ฟังอาจช่วยติชมการพูด และถ้ามีแถบบันทึกเสียงและภาพ อาจใช้เป็นอุปกรณ์ช่วยในการฝึกซ้อมได้อย่างดียิ่ง

สัมฤทธิผลของการพูด

การพูดที่สัมฤทธิ์ผล คือ การพูดที่ประสบความสำเร็จตามที่ได้ตั้งจุดประสงค์ไว้ เช่น เมื่อตั้งจุดประสงค์ไว้ว่า ในการพูดครั้งนั้นต้องการที่จะพูดชักจูงโน้มน้าวใจให้เพื่อนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมนุมภาษาไทยหลังจากที่พูดเสร็จสิ้นลงแล้ว ผู้ฟังจำนวนหนึ่งเห็นคล้อยตาม จึงไปลงชื่อสมัครเข้าร่วมกิจกรรมของชุมนุมภาษาไทย การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้ฟังเช่นนี้ แสดงว่าการพูดสัมฤทธิ์ผล การพูดต่อประชุมชนจะสัมฤทธิ์ผลได้เมื่อผู้พูดมีคุณสมบัติที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ผู้พูดจำเป็นต้องมีคุณธรรม พูดจากความรู้ ข้อมูล หรือข้อเท็จจริงที่มีอยู่ด้วยความเที่ยงธรรม และด้วยการใช้สติ พูดด้วยวิจารณญาณ เช่น ไม่แสดงอคติ ไม่แสดงว่าตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ใดหรือสิ่งใด ใช้ถ้อยคำนุ่มนวล ก่อให้เกิดไมตรีจิตมิตรภาพต่อกัน ไม่พูดก้าวร้าว กระทบกระแทกใส่ร้ายหรือทับถมบุคคลอื่น ไม่ใช้ถ้อยคำที่หยาบคาย ส่อเสียด หรือเพ้อเจ้อ ไม่แต่งเรื่องขึ้นประกอบ หรือกล่าวอ้างสิ่งใดเพียงหวังให้ผู้ฟังหลงเชื่อถือคล้อยตาม และข้อควรคำนึง

ในการพูดต่อประชุมชนหรือผู้ฟังเป็นจำนวนมาก คือ จะต้องรับผิดชอบในผลที่จะเกิดต่อสังคมหรือประชุมชนนั้น

เมื่อผู้ฟังตระหนักได้ว่า ผู้ที่พูดให้ตนฟังนั้น เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่ผู้ฟังจะมีศรัทธาเชื่อถือในตัวผู้พูด อันจะทำให้การพูดสัมฤทธิ์ผล

อนึ่ง ผู้พูดจำเป็นต้องมีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง เคารพให้เกียรติหรือเห็นความสำคัญของผู้ฟัง เพราะเมื่อผู้ฟังเห็นว่าผู้พูดให้เกียรติแก่ตน ผู้ฟังย่อมเกิดทัศนคติที่ดีต่อผู้พูด การสื่อสารระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังย่อมจะสัมฤทธิ์ผลด้วยดี

๒. ผู้พูดจะต้องรู้ดีและรู้จริงในเรื่องที่พูด การที่จะรู้ดีและรู้จริงก็ต้องอาศัยการค้นคว้าหาความรู้ใส่ตัวอยู่เสมอ เมื่อเรามีความแน่ใจในเรื่องที่พูดแล้ว ก็พูดด้วยความมั่นใจ ใช้น้ำเสียงหนักแน่น เหมาะสมกับเนื้อหาที่กำลังสื่อสารไปยังผู้ฟัง ถ้าใช้หลักฐานประกอบการพูด ก็ต้องอ้างให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง หลักฐานที่มาอาจได้มาจากการศึกษาค้นคว้า จากการวิจัยของผู้อื่นหรือของตนเองก็ได้

๓. ผู้พูดจำเป็นต้องใช้เหตุผลต่าง ๆ มาสนับสนุนการพูดของตน เพื่อให้การพูดมีน้ำหนักน่าเชื่อถือ โดยเฉพาะเมื่อเรื่องที่พูดต้องอาศัยเหตุผลเป็นสำคัญ

๔. ผู้พูดควรรู้จักธรรมชาติวิสัยมนุษย์ โดยคำนึงถึงวัย พื้นฐานความรู้ เป็นต้น

๕. ผู้พูดต่อที่ประชุมชนควรรู้จักรวบรวมความคิดให้เป็นระบบ กล่าวคือ เริ่มด้วยกำหนดจุดประสงค์ให้ชัดเจน วางแนวที่จะใช้ในการพูด จัดลำดับข้อความว่าเรื่องใดควรพูดก่อน พูดหลัง รู้จักวิธีวางใจความและพลความให้สอดคล้องกัน ทำให้ผู้ฟังคิดตาม จับประเด็นได้โดยง่าย รู้จักวิธีกล่าวอารัมภบท ดำเนินเรื่อง และลงสรุปให้พอเหมาะ

ถ้าจะเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้มีส่วนร่วมในตอนท้าย ด้วยการซักถามหรือแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม ก็ควรกะเวลาไว้ให้พอดี เพื่อที่การพูดจะได้ดำเนินไปอย่างราบรื่นเรียบร้อย ประสบผลสำเร็จตามที่ผู้พูดได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้

๖. ผู้พูดต่อประชุมชนต้องรู้จักใช้ภาษาให้มีประสิทธิผลทั้งในด้านวัจนภาษาและอวัจนภาษา ดังได้กล่าวแล้วในตอนต้น เพื่อให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการ มองเห็นภาพตามที่ผู้พูดพรรณนา ภาษาที่ใช้ต้องชัดเจน กะทัดรัด ตรงประเด็น เป็นต้น

การวิเคราะห์และประเมินค่าพฤติกรรมการพูดต่อประชุมชน

การที่จะทราบว่าการพูดต่อประชุมชนสัมฤทธิ์ผลหรือไม่นั้น ทั้งผู้พูดและผู้ฟังควรจะได้วิเคราะห์พฤติกรรมการพูดในสถานการณ์จริง เพื่อผู้พูดจะได้นำผลจากการวิเคราะห์ไปปรับปรุงการพูดของตนให้ดีขึ้น ส่วนผู้ฟังก็จะได้ประเมินว่า ตนเองได้รับประโยชน์จากการพูดนั้น ๆ มากน้อยเพียงใด ถ้าเป็นเพื่อนร่วมชั้น ก็จะได้ใช้ผลการวิเคราะห์ช่วยปรับปรุงการพูดของกันและกันให้ดีขึ้น

โดยทั่วไป องค์ประกอบที่สำคัญของการพูด ก็คือผู้พูด ผู้ฟัง และสาร สารที่ส่งไปนั้นมีทั้งสารที่เป็นวัจนภาษา และสารที่เป็นอวัจนภาษา สารที่เป็นวัจนภาษา คือ เนื้อหาสาระและถ้อยคำที่ใช้ ส่วนสารที่เป็นอวัจนภาษา ได้แก่ การแสดงออกทางดวงหน้า แววตา น้ำเสียง กิริยาท่าทาง การเคลื่อนไหว และการแต่งกาย

กล่าวโดยสรุป การวิเคราะห์พฤติกรรมการพูดต่อประชุมชน ควรวิเคราะห์ทั้งในด้านผู้พูด สาร และ ผู้ฟัง

ผู้พูด ในด้านผู้พูด อาจแยกพิจารณาเป็นส่วน ๆ ดังนี้คือ

๑. จุดมุ่งหมาย
๒. การเตรียมตัว
๓. วิธีการนำเสนอ
๔. คุณธรรม
๕. การใช้ภาษา (วัจนภาษา และอวัจนภาษา)

สาร ในด้านสารนั้นอาจวิเคราะห์

๑. เนื้อหา
๒. ปริมาณ
๓. การจัดลำดับ

ผู้ฟัง ในด้านผู้ฟัง สิ่งสำคัญที่ควรวิเคราะห์ คือ พิจารณาว่าผู้ฟังมีความสนใจและตอบสนองหรือไม่

ส่วนในการประเมินค่า เราประเมินไปตามหัวข้อที่เราได้วิเคราะห์ไว้แล้วนั่นเอง กล่าวเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

๑. ผู้พูดมีจุดมุ่งหมายชัดเจนหรือไม่เพียงใด ผู้พูดได้เตรียมตัวอย่างดีหรือไม่ การนำเสนอเหมาะสมกับเนื้อหา ผู้ฟัง และโอกาสเพียงใด ผู้พูดมีจรรยามารยาท รวมทั้งความจริงใจ ความปรารถนาดีต่อผู้ฟังเพียงใด ผู้พูดใช้ภาษาเหมาะกับผู้ฟังหรือไม่เพียงใด การฟังภาษาถูกต้องตามแบบแผนหรือไม่

๒. เนื้อหาของสารเหมาะกับโอกาสเป็นอย่างดีหรือไม่เพียงใด มีประโยชน์แก่ผู้ฟังมากน้อยเพียงใด เหมาะกับพื้นฐานระดับความรู้ของผู้ฟังหรือไม่ ปริมาณของสารพอดีกับเวลาหรือไม่ การจัดลำดับสารเป็นระเบียบดีหรือไม่ เพียงใด

๓. ผู้ฟังมีปฏิกิริยาตอบสนองตรงตามความมุ่งหมายของผู้พูดเป็นอย่างดีหรือไม่เพียงใด ผู้ฟังให้ความสนใจผู้พูดมากน้อยเพียงใด

แบบวิเคราะห์และประเมินค่าพฤติกรรมการพูดต่อประชุมชน เราอาจสร้างไว้ให้สะดวกแก่การใช้สำหรับการฝึกพูดในชั้นเรียน ดังตัวอย่างข้างล่างนี้

แบบวิเคราะห์และประเมินค่าพฤติกรรมการพูดต่อประชุมชน

ผู้พูด.....ชั้น.....

ข้อที่	รายการวิเคราะห์	การประเมินค่า				
		ดีมาก ๕	ดี ๔	ปานกลาง ๓	ไม่ดี ๒	ไม่ดีเลย ๑
๑.	ความชัดเจนของจุดมุ่งหมาย					
๒.	การเตรียมตัวของผู้พูด					
๓.	ความเหมาะสมของวิธีนำเสนอ					
๔.	คุณธรรม จรรยา มารยาทของผู้พูด					
๕.	การใช้ภาษา					
๖.	ความเหมาะสมกับโอกาส					
๗.	ความเหมาะสมกับผู้ฟัง					
๘.	ความพอเหมาะกับปริมาณของสาร					
๙.	การจัดลำดับของสาร					
๑๐.	ประโยชน์ของสารที่มีต่อผู้ฟัง					
๑๑.	ความสนใจของผู้ฟัง					
๑๒.	การตอบสนองของผู้ฟัง					

รวมคะแนน.....

ความเห็นเพิ่มเติม.....

.....

.....

.....

.....

ผู้วิเคราะห์.....

.....**วัน เดือน ปี**

หมายเหตุ แบบวิเคราะห์และประเมินค่านี้ผู้พูดอาจประเมินการพูดของตนเอง หรือเพื่อนร่วมชั้นกันอาจเป็นผู้ประเมินให้ก็ได้ ประโยชน์จากการวิเคราะห์และประเมินค่าพฤติกรรมการพูดต่อประชุมชนมี ๒ ประการ คือ ประการแรกเป็นการเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไขการพูดให้ดีขึ้น ประการที่สองเป็นการช่วยฝึกสมรรถภาพเชิงสังเกตและการประเมินค่าให้ละเอียดแม่นยำ และเป็นระบบ ไม่ควรนำไปใช้อย่างพร่ำเพรื่อ

กิจกรรม

๑. ทบทวนความรู้

นักเรียนอ่านหนังสือแล้วตอบคำถามด้วยตนเอง หรือผลัดกันถามตอบกับเพื่อน ๆ

๑) การพูดต่อประชุมชนคืออะไร มีความสำคัญอย่างไร

๒) ปฏิกิริยาตอบสนองที่ผู้ฟังมีต่อผู้พูด จะเกิดขึ้นได้ในตอนใดบ้าง ผู้พูดอาจใช้ปฏิกิริยาตอบสนองนั้นให้เป็นประโยชน์แก่การพูดของตนได้อย่างไร

๓) มีวิธีแบ่งประเภทของการพูดต่อประชุมชนอย่างไรบ้าง

๔) การเตรียมตัวผู้พูดต่อหน้าประชุมชนจะต้องเตรียมในด้านใดบ้าง

๕) จุดมุ่งหมายสำคัญ ๆ ของการพูดต่อประชุมชนได้แก่อะไร

๖) การพูดต่อประชุมชนให้สัมฤทธิ์ผล จำเป็นต้องวิเคราะห์ผู้ฟังในด้านใดบ้าง

๗) ผู้ที่จะพูดต่อประชุมชนให้สัมฤทธิ์ผลจำเป็นต้องมีคุณสมบัติสำคัญ ๆ อะไรบ้าง

๘) การวิเคราะห์และการประเมินค่าพฤติกรรมการพูดต่างกันอย่างไร กระบวนการทั้ง ๒ อย่างนี้ มีประโยชน์อย่างไร

๒. กิจกรรมรายบุคคลและกิจกรรมกลุ่ม

๑) แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มเล็กประมาณ ๔ – ๖ คน อภิปรายในหัวข้อ "ความไม่สัมฤทธิ์ผลของการพูด" โดยชี้สาเหตุและวิธีแก้ไข นำผลการอภิปรายมารายงานหน้าชั้น

๒) ฝึกให้นักเรียนพูดแบบฉับพลัน ตามหัวข้อที่ผู้สอนหรือเพื่อนร่วมชั้นกำหนดขึ้นตามจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ใช้เวลาไม่เกิน ๒ นาที

๓) ให้นักเรียนเตรียมตัวเล่าประสบการณ์เพื่อพูดคนละไม่เกิน ๓ นาที

๔) แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ประมาณ ๓ – ๕ คน ให้ช่วยกันเตรียมร่างบทพูดเพื่อค้นหาคำตอบ สำหรับพูดต่อหน้าประชุมชน ใช้เวลาพูด ๕ นาที

๕) มอบหมายให้นักเรียนแต่ละคนเตรียมพูดเพื่อให้ความรู้ หรือให้ความจรรโลงใจเพื่อน ๆ

ใช้อุปกรณ์ เช่น ภาพ แผนภูมิ หรือของจริงประกอบการบรรยายด้วย เรื่องที่จะพูดนั้นอาจเป็นการเล่าประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์ทางอ้อมก็ได้ ตัวอย่างเรื่องที่พูดอาจเป็นการบรรยายหรือพรรณนาความงามของสถานที่ตามธรรมชาติ โบราณสถานหรือปูชนียสถานในท้องถิ่น เช่น พระมงคลบพิตร ถ้ำเชียงดาว หัวหิน พัทยา หาดสุรินทร์ ปราสาทหินพิมาย ภูกระดึง เป็นต้น

๖) ฝึกพูดโน้มน้าวใจหน้าชั้น โดยใช้เวลาพูดคนละ ๒ – ๓ นาที เรื่องที่พูดอาจได้แก่

ก. พูดเชิญชวนให้เพื่อน ๆ เข้าร่วมกิจกรรมของชมรมวิชาการของโรงเรียน

ข. วิงวอนให้ช่วยกันรักษาความสะอาดในโรงเรียน

ค. ขอความร่วมมือให้ช่วยกันทำงานอาสาสมัครในห้องสมุดหรือในร้านสหกรณ์ของโรงเรียน

ง. เชิญชวนให้เพื่อน ๆ เขียนจดหมาย หรือบัตรอวยพรส่งให้ทหารหรือตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ชายแดน

จ. ชักชวนให้เพื่อน ๆ เขียนจดหมายถึงเด็กอนาถาตามสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า

๓. กิจกรรมเสริม

๑) จัดรายการสุขสันต์บันเทิง ให้นักเรียนผลัดเปลี่ยนกันมาเล่าเรื่องตลกขบขันโลดโผนผจญภัย หรือความสนุกสนานบันเทิงต่าง ๆ

๒) สมมติให้นักเรียนเป็นนักจัดรายการวิทยุ หรือโทรทัศน์ พูดให้สาระบันเทิงแก่ผู้ฟัง สมมติชื่อรายการขึ้นเอง

๓) จัดรายการอภิปรายนอกสภา นำญัตติที่กำลังอยู่ในระหว่างพิจารณาของรัฐสภาและที่นักเรียนอาจจะหาข้อมูลได้มากพอ มาเป็นหัวข้อโต้แย้งกัน ให้นักเรียนสมมติตนเองเป็นฝ่ายเสนอ ฝ่ายค้าน รวมทั้งให้มีผู้ทำหน้าที่เป็นประธาน รวบรวมมติของที่ประชุมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

บทที่ ๑๐
การถามและการตอบ

ถามให้ชอบ ตอบให้ชัด

การถาม คือการส่งสารโดยมีจุดประสงค์ที่จะให้ผู้รับสารบอกเล่าข้อเท็จจริงหรือความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนการตอบก็คือการส่งสารเพื่อตอบสนองหลังจากที่ได้รับทราบคำถามแล้ว

การถามและการตอบจึงเป็นกระบวนการสื่อสารที่สำคัญมากในชีวิตประจำวันและในกิจการทั่วไป ในบทนี้จะกล่าวถึงการถามและการตอบตามหัวข้อต่อไปนี้

๑. จุดประสงค์ของการถาม
๒. ข้อควรคำนึงในการถาม
๓. วิธีถาม
๔. ข้อควรคำนึงในการตอบ
๕. วิธีตอบ

จุดประสงค์ของการถาม

ดังได้กล่าวแล้วว่า การถาม คือการส่งสารโดยมีจุดประสงค์ที่จะให้อีกฝ่ายหนึ่งบอกเล่าข้อเท็จจริง หรือความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง การถามจึงเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ที่สำคัญมาก นักเรียนคงระลึกได้ว่า ตามคติไทยนั้น การถามเป็นองค์ประกอบข้อที่ ๓ ของหัวใจนักปราชญ์คือ ปุจฉา เราอาจแยกจุดประสงค์ในการถามเป็นประเภทย่อย ๆ ได้ดังนี้

๑. เพื่อให้รู้ข้อเท็จจริงหรือความคิดเห็นจากอีกฝ่ายหนึ่ง

๒. เพื่อตรวจสอบว่าอีกฝ่ายหนึ่งรู้ข้อเท็จจริงหรือไม่ หรือมีความคิดเห็นอย่างใด เช่น ครูถามนักเรียนในการสอบ กรรมการซักถามผู้เข้าสอบสัมภาษณ์ ผู้ดำเนินการอภิปรายซักถามผู้อภิปราย ทนายความซักถามพยานในศาล เป็นต้น

๓. เพื่อใช้เป็นกลวิธีในการให้ความรู้หรือให้ข้อคิดเห็นบางประการแก่ผู้ฟัง ผู้ถามจะตั้งคำถามเพื่อยั่วยุให้คิด แล้วจึงตอบคำถามนั้น ๆ วิธีการบอกเล่าโดยการถามตอบนี้มีประโยชน์มากในการบอกเล่าเรื่องที่เข้าใจยากลึกซึ้ง เพราะจะช่วยให้ผู้ฟังคิดเห็นคล้อยตาม และทำความเข้าใจได้แจ่มแจ้งกว่าที่จะบอกเล่าโดยตรง การถามตอบระหว่างพระภิกษุ ๒ – ๓ รูป ในการเทศน์ปุจฉาวิสัชนาก็อาจจัดว่าเป็นการถามเพื่อจุดประสงค์เดียวกันนี้

๔. เพื่อแสดงอัธยาศัยไมตรี คำถามอาจใช้เป็นคำทักทายตามมารยาทสังคมได้ เราอาจแสดงความเป็นมิตรต่อผู้อื่นได้ด้วยการถาม คำถามบางคำถามเช่น "ไปไหนมา" "กินข้าวแล้วหรือยัง" "กลับแล้วหรือ" เป็นคำถามที่ผู้ถามใช้ทักทาย ไม่หวังคำตอบจริงจังนัก

๕. เพื่อแสดงความสนใจ การใช้คำถามบางครั้งเป็นเครื่องแสดงว่า ผู้ถามสนใจเรื่องราวที่ผู้อื่นเล่าหรือบรรยายให้ตนฟัง เช่น ในการฟังคำบรรยายเรื่องงานสมโภชครบรอบ ๒๐๐ ปี ของกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้ฟังอาจจะตั้งคำถามว่าทางราชการจะใช้ประโยชน์จากการจัดงานครั้งนี้ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศด้วยหรือไม่ อย่างไร ทั้ง ๆ ที่ในคำบรรยายไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ คำถามเช่นนี้ย่อมแสดงว่า ผู้ถามสนใจคำบรรยาย ตรงกันข้าม เมื่อฟังคำบรรยายจบลง ไม่มีผู้ฟังผู้ใดตั้งคำถามขึ้นเลย แม้ผู้บรรยายเปิดโอกาสให้ ก็อาจแสดงว่าไม่มีผู้สนใจ

ข้อควรคำนึงในการถาม

แม้ว่าการถามจะเป็นวิธีแสวงหาความรู้และแสดงความเป็นมิตร แต่ถ้าถามไม่ดี เราอาจจะไม่ได้รับความรู้หรือความคิดเห็นจากอีกฝ่ายหนึ่ง และยิ่งกว่านั้นความสัมพันธ์อันดีอาจจะขาดลงได้ ผู้ถามจึงต้องระวังรักษาสัมพันธภาพไว้ ในขณะเดียวกับที่พยายามให้ได้คำตอบที่ต้องการ ข้อที่ควรคำนึงในการถามมีดังนี้

๑. มารยาท โดยปกติเราไม่ถามเรื่องส่วนตัวของผู้ที่เราเพิ่งรู้จัก ถ้าจำเป็นจะต้องถาม ก็ต้องกล่าวขออภัยเขาที่ต้องถามละลาบละล้วง หรือมิฉะนั้นก็ถามโดยอ้อม พึงละเว้นคำถามที่ไม่สุภาพ

คำถามที่ก่อให้เกิดความกระดากอาย คำถามที่กระทบกระเทือนผู้อื่น คำถามที่แสดงการยกตนข่มท่าน หรือคำถามแสดงความโอ้อวด

๒. **บุคคล** เราต้องพิจารณาว่าผู้ที่เราถามเป็นใคร มีความรู้หรือความคิดในเรื่องนั้นเพียงใด สมควรที่เราจะถามหรือไม่ มีความสัมพันธ์กับเราแค่ไหน อยู่ในฐานะอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อเราจะได้ใช้ถ้อยคำให้เหมาะสม

๓. **กาลเทศะ** ก่อนถามควรดูกาลเทศะ เช่น ผู้ที่เราถามกำลังอยู่ในอารมณ์อย่างไร แม้โดยปกติเขามักจะเต็มใจตอบคำถาม แต่ถ้าถูกถามจุกจิกกวนใจ เขาก็อาจจะเกิดความรำคาญไม่ตอบคำถามเสียก็ได้ ถ้าถามต่อหน้าผู้อื่นแม้ผู้ถูกถามจะเป็นเพื่อนสนิท ก็อาจไม่สบายใจที่จะตอบคำถาม การถามคำถามซ้ำซาก การถามจุกจิกในเรื่องที่เขาไม่อยากตอบ อาจจะกระทบกระเทือนอารมณ์ทำให้เขาไม่ยอมตอบ

๔. **สาระ** คำถามควรมีสาระซึ่งแสดงว่าผู้ถามสนใจจริง ๆ และมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นบ้างพอสมควร คำถามชนิดนี้มักจะเกี่ยวกับแง่คิดต่าง ๆ หรือเป็นหัวใจของเรื่อง ตรงกันข้ามคำถามบางคำถามแสดงว่าผู้ถามขาดความสนใจ หรือไม่มีความรู้เรื่องนั้นโดยสิ้นเชิง

๕. **ภาษา** คำถามควรกะทัดรัดและชัดเจน มีเนื้อความเป็นลำดับไม่สับสน ไม่ถามหลาย ๆ ประเด็นพร้อมกัน ซึ่งจะทำให้คำถามยาวและมีเรื่องต้องตอบมาก จนผู้ตอบจับประเด็นคำถามไม่ได้ คำถามที่ไม่ชัดเจนอาจทำให้ผู้ตอบตอบไม่ตรงตามความประสงค์ของผู้ถามได้ หรือบางครั้งอาจไม่เข้าใจว่านั่นเป็นคำถาม

อนึ่ง ในการถามควรหลีกเลี่ยงการอภิปรายยืดยาว เพราะการอภิปรายไม่ใช่การถาม แต่เป็นการแสดงความคิดเห็นมากกว่า

วิธีถาม

วิธีถามจะแตกต่างกันไปแล้วแต่จุดประสงค์ของผู้ถาม จะได้ประมวลให้เห็นเฉพาะวิธีถามที่ใช้กันอยู่เสมอ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. **ถามข้อเท็จจริง** คำถามประเภทนี้มักใช้คำว่า ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร เท่าไร หรือไม่ ทำไม ฯลฯ

ตัวอย่าง

ใครคือนักวิทยาศาสตร์คนแรกที่ประดิษฐ์หลอดไฟฟ้า

อะไรเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวชนบทอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองหลวง

เขื่อนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยอยู่ที่ไหน ทำพิธีเปิดเมื่อไร

ทำอย่างไรจึงจะจดจำความรู้ที่ได้เรียนมาไว้ได้แม่นยำ

๒. **ถามความคิดเห็น** คำถามประเภทนี้ อาจมีคำ ใคร อะไร อย่างไร ทำไม ฯลฯ เช่นเดียวกับประโยคที่ถามข้อเท็จจริง แต่ผู้ถามต้องการทราบเหตุผลมากกว่า เนื้อหาของคำถามมักเป็นเรื่องที่ต้องการให้ผู้ตอบให้เหตุผล เสนอแนะ ประเมินค่า วินิจฉัย สันนิษฐาน คาดคะเน ฯลฯ

ตัวอย่าง

ระหว่างปิดภาคฤดูร้อนนักเรียนควรใช้เวลาว่างอย่างไร

ทำไมบทเสภาเรื่อง *ขุนช้างขุนแผน* ตอนขึ้นเรือนขุนช้างจึงเป็นที่นิยมชมชอบของผู้อ่านมากกว่าตอนอื่น

ตามที่รัฐบาลประกาศลดค่าเงินบาทไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ ท่านเห็นว่าจะเกิดผลกระทบกระเทือนต่อค่าครองชีพของประชาชนโดยทั่วไป อย่างไร เพียงใด

การเล่นปริศนาคำทายมีประโยชน์แก่การฝึกเชาวน์ปัญญาอย่างไร

อนึ่ง ขอให้สังเกตด้วยว่าการถามความคิดเห็น บางทีจะต้องใช้คำกริยาเกี่ยวกับความคิดเห็นกำกับไว้ด้วย เช่นถามว่า ท่านคิดไหมว่า ท่านเชื่อไหมว่า ท่านเข้าใจว่าอย่างไร เพื่อให้แจ่มชัดว่าต้องการถามความคิดเห็นจริง ๆ

๓. **ถามเพื่อการทดสอบ** คำถามชนิดนี้บางครั้งก็มีการออกคำสั่งกำกับไว้ด้วย เพื่อให้รู้ว่าควรจะตอบอย่างไร หรือตอบไปในแนวใด บางครั้งก็ใช้การออกคำสั่งเท่านั้น

ตัวอย่าง

จงอธิบายว่าทำไมเราจึงมองเห็นดวงอาทิตย์ในตอนเช้ามีขนาดใหญ่กว่าตอนสาย ๆ หรือตอนกลางวัน

เหตุใดคนไทยทุกคนจึงจำเป็นต้องช่วยกันป้องกันขจัดมลพิษในสิ่งแวดล้อม จงอภิปราย

จงบรรยายลักษณะนิสัยของตัวละครที่ท่านชอบในบทเสภาเรื่อง *ขุนช้างขุนแผน*

จงเปรียบเทียบลักษณะภูมิอากาศของประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย

ถ้าผู้ถามต้องการให้ผู้ตอบตอบมากน้อยเพียงใด ก็อาจระบุไว้ด้วย เช่น จงชี้แจงโดยละเอียด จงกล่าวโดยย่อ จงบรรยายโดยสังเขป และถ้าเรื่องนั้น ๆ เป็นเรื่องที่กล่าวถึงได้หลายแง่ คำถามที่ชัดเจนจะระบุไว้ด้วยว่าต้องการให้ตอบแง่ใด หรือกำหนดขอบเขตของคำตอบให้ด้วย

ตัวอย่าง

จังหวัดเชียงใหม่กับจังหวัดนครราชสีมาเหมือนหรือต่างกันอย่างไร จงเปรียบเทียบในหัวข้อต่อไปนี้

ก. อาชีพ ข. สภาพภูมิประเทศ ค. ภูมิอากาศ

๔. **ถามโดยบอกที่มาของคำถาม** การบอกที่มาของคำถามจะช่วยให้ผู้ตอบเข้าใจมูลเหตุที่ถาม และช่วยทำให้คำถามนั้นสุภาพนุ่มนวลขึ้น อันเป็นผลดีต่อการสื่อสารระหว่างผู้ถามกับผู้ตอบ

ตัวอย่าง

มีผู้โจษจันกันว่า จะยุบชั้นเรียนของโรงเรียนประจำอำเภอให้เหลือเพียงชั้นมัธยมต้นเท่านั้น กระผมจึงใคร่ขอให้ท่านได้โปรดชี้แจงว่าความจริงในเรื่องนี้เป็นอย่างไร

ที่มาของคำถามคือ มีผู้โจษจัน...

อย่างไรก็ตาม ประโยคที่นำคำถามไม่ควรจะยาวเกินความจำเป็น จนผู้ฟังเบื่อเพราะไม่ทราบว่าเมื่อไรจึงจะถึงประเด็นที่ถาม

๕. **ถามให้ตอบได้หลายทาง** คำถามชนิดนี้ช่วยให้ได้ความรู้และความคิดที่กว้างขวางยิ่งขึ้นเพราะให้โอกาสผู้ตอบเลือกตอบได้หลายคำตอบ ซึ่งถูกต้องทั้งสิ้น นอกจากนั้นคำถามชนิดนี้ยังเป็นคำถามที่เหมาะสำหรับการคิดร่วมกันในกลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดที่แยบคายที่สุด หรือได้ข้อเท็จจริงที่แม่นตรงถูกต้องที่สุด

ตัวอย่าง

ไข่ใช้ประกอบอาหารชนิดใดได้บ้าง

ในการออกค่ายพักแรมครั้งนี้ เราจะจัดกิจกรรมอะไรได้บ้าง

ทำอย่างไรจึงจะเรียนภาษาต่างประเทศให้ใช้การได้จริง ๆ

การสำรวจพบแหล่งน้ำมันในอ่าวไทยจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในด้านใดบ้าง

ข้อควรคำนึงในการตอบ

การตอบคำถาม ช่วยให้การสื่อสารไม่หยุดชะงักขาดตอน ผู้ที่ถูกถามแล้วไม่ยอมตอบ นอกจากจะแสดงว่าไม่รู้หรือไม่มีความคิดเห็นแล้ว ยังอาจแสดงว่าไม่สนใจหรือไม่แสดงความเป็นมิตร

ในการตอบคำถามมีข้อควรคำนึงดังต่อไปนี้

๑. **การจับประเด็น** ผู้ตอบควรจับประเด็นให้ได้ว่าผู้ถามต้องการถามประเด็นใด ตอนใดของคำถามเป็นเพียงการเท้าความ หรืออธิบายเหตุผลในการถาม หรือเป็นเพียงข้อความแวดล้อม

ตัวอย่าง

> ดิฉันมีข้อสงสัยที่ติดอยู่ในใจมานานแล้วข้อหนึ่ง เมื่อ ๒ – ๓ วันนี้ ดิฉันได้อ่านหนังสือพิมพ์มีข้อความว่า ท่านผู้หนึ่งได้ไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ แต่ดิฉันเคยอ่านหนังสือเกี่ยวกับศาสนาแล้ว เห็นเคยใช้ว่าพระสงฆ์ไปจาริกเทศนาเผยแผ่พระธรรม ดิฉันสงสัยว่า คำว่าเผยแผ่กับเผยแพร่นี้มีความหมายผิดกันเพียงใด ขออาจารย์ช่วยขจัดข้อข้องใจในคำทั้ง ๒ นี้ด้วย

คำถามข้างต้นนี้ อันที่จริงแล้วเป็นคำถามที่ไม่สู้จะดีนัก เพราะกล่าวเท้าความเยิ่นเย้อจนเกินไป แต่ในฐานะผู้ตอบต้องจับประเด็นให้ได้ว่าประเด็นที่ถามอยู่ตรงไหน ซึ่งในที่นี้ก็คือข้อความที่ว่า "คำว่า **เผยแผ่** กับ **เผยแพร่** มีความหมายผิดกันเพียงใด" เท่านั้น

นอกจากนั้นควรพิจารณาว่าคำถามอาจตอบในแง่ใดได้บ้าง พยายามตอบทุกคำถามและถ้าต้องตอบยาว ควรเรียงลำดับความคิดไม่ให้สับสน ตอบคำถามเสียก่อน แล้วจึงแสดงเหตุผลสนับสนุน อาจจะเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย หรือยกตัวอย่างประกอบก็ได้ แต่ควรทำภายหลัง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ถามได้รับทราบคำตอบอย่างแจ่มแจ้ง

๒. **การใช้ภาษา** การใช้ภาษาในการตอบก็เช่นเดียวกับการใช้ภาษาเพื่อจุดประสงค์อื่น ๆ เช่น การบอกเล่า การถาม การสั่ง การขอร้อง ผู้ตอบควรคำนึงว่าผู้ฟังเป็นใคร อยู่ในฐานะอย่างไร คำถามเดียวกันที่เป็นเรื่องวิชาการ บางครั้งผู้ตอบก็ต้องใช้ภาษาง่าย ๆ ไม่ใช้ศัพท์วิชาการ อาจใช้การเปรียบเทียบหรือยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจง่าย แต่ในบางครั้งเมื่อผู้ถามเป็นผู้อยู่ในวงวิชาการเดียวกันก็อาจตอบเพียงสั้น ๆ ใช้ศัพท์เฉพาะไม่กี่คำ ผู้ฟังก็อาจจะเข้าใจได้

๓. **มารยาท** ผู้ตอบควรรู้จักหลีกเลี่ยงคำตอบที่จะก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนแก่ผู้อื่น หรือเป็นผลเสียแก่ตนเอง ในกรณีที่จำเป็น ควรตอบให้สุภาพนุ่มนวล เช่น มีผู้กล่าวหาบุคคลหนึ่งว่าทำผิดในเรื่องไม่น่าจะเป็นไปได้ แล้วมีผู้ถามความเห็นของเราเกี่ยวกับเรื่องนี้เราก็อาจตอบว่า

ผมไม่เคยคิดถึงเรื่องนี้มาก่อนเลย ผมจะพยายามหาความจริงต่อไปครับ

หรืออาจตอบว่า

เรื่องนี้ผมยังให้ความเห็นขณะนี้ไม่ได้ครับ ขอให้ได้ข้อมูลมากกว่านี้อีกสักหน่อย

อนึ่ง ควรคำนึงถึงมารยาทในการใช้อวัจนภาษาด้วย เช่น ขณะตอบควรทอดสายตาไปยังผู้ถาม ถ้านั่งตอบก็ควรนั่งอย่างสุภาพเรียบร้อย วางสีหน้าให้เป็นปกติ ไม่ใช้น้ำเสียงสะบัด หรือกระโชกโฮกฮาก ถ้าอยู่ในห้องเรียน นักเรียนอาจต้องยืนขึ้นตอบครู หรือในขณะที่กำลังเดินอยู่และจำเป็นต้องตอบคำถาม ควรหยุดเดินแล้วจึงตอบ

วิธีตอบ

ในการตอบคำถาม ก่อนตอบพึงแน่ใจว่าเข้าใจคำถามเป็นอย่างดีแล้ว ถ้ายังไม่แน่ใจ ควรถามซ้ำหรือทวนคำถามเสียก่อน วิธีตอบที่ดีควรเป็นดังนี้ คือ

๑. **ตอบให้ตรงคำถาม** โดยทั่วไปแล้ว เหตุที่ตอบไม่ตรงคำถาม เพราะไม่ฟังคำถามหรือไม่อ่านคำถามให้เข้าใจก่อนที่จะตอบ หรือบางทีเข้าใจแต่ไม่ทราบคำตอบ หรือไม่แน่ใจในคำตอบ ก็พยายามหลีกเลี่ยงอ้อมค้อม จึงกลายเป็นถามอย่างหนึ่งแล้วตอบอีกอย่างหนึ่ง อย่างที่เรียกว่า "ไปไหนมาสามวาสองศอก" ถ้าไม่แน่ใจหรือไม่ทราบคำตอบจริง ๆ ก็ควรตอบอย่างสุภาพ เป็นต้นว่า เรื่องนี้ยังไม่เคยทราบมาก่อน หรือไม่เคยสังเกตมาก่อน บางทีก็อาจกล่าวว่า เสียใจที่ไม่สามารถ

ตอบได้ ทั้งนี้ต้องพูดด้วยความจริงใจ อย่าใช้คำว่า ไม่ทราบ เป็นคำตอบอย่างพร่ำเพรื่อ เพื่อให้พ้นตัว เพราะนั่นเป็นการทำลายบุคลิกภาพของตนเอง

๒. **ตอบให้แจ่มแจ้ง** คำตอบที่แจ่มแจ้ง คือคำตอบที่แสดงชัดว่าผู้ตอบมีความคิดเห็นอย่างไร เนื้อความในคำตอบไม่ค้านกันเอง ไม่เยิ่นเย้อ ถ้าจำเป็นต้องตอบยาว ควรสรุปตอนท้ายด้วย ผู้ฟังจึงจะจับได้ถนัดว่าประเด็นที่ตอบอยู่ตรงไหน

๓. **ตอบให้ครบถ้วน** ในกรณีที่มีหลายคำถามต่อเนื่องกัน ต้องตอบให้ครบทุกคำถาม การตอบไม่ครบอาจทำให้เสียประโยชน์ เช่นมีคำถามว่า

ประโยคความเดียวคืออะไร ต่างกับประโยคความซ้อนและประโยคความรวมอย่างไร

ผู้ตอบตอบเพียงว่า

ประโยคความเดียว คือประโยคที่มีใจความเดียว ประกอบด้วยประธาน ตัวแสดง และอาจจะมีกรรมอยู่ด้วย

คำตอบข้างต้นนี้ไม่ครบถ้วน เพราะไม่ได้ตอบเรื่องประโยคความซ้อนหรือความรวมเลย คำตอบเช่นนี้ ในการสอบคงจะได้คะแนนอย่างมากเพียงครึ่งเดียว

ในกรณีที่คำถามหนึ่ง ๆ มีหลายประเด็นด้วยกัน ต้องตอบให้ครบทุกประเด็น การตอบไม่ครบทำให้การสื่อสารไม่สมบูรณ์ เช่น มีผู้ถามว่า

สิทธิและหน้าที่ของสมาชิกชมรมมีอะไรบ้าง

ผู้ตอบตอบแต่เรื่องสิทธิ ไม่ตอบเรื่องหน้าที่ คำตอบย่อมไม่สมบูรณ์

กระบวนการถามและการตอบเท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พึงเข้าใจว่าผู้ถามและผู้ตอบควรต้องร่วมมือกันทั้ง ๒ ฝ่าย หากผู้ถามตั้งคำถามไม่ชัดเจน ถามวกวนจนผู้ตอบจับประเด็นไม่ได้ ผู้ตอบอาจช่วยผู้ถามโดยเรียบเรียงคำถามตามความเข้าใจของตน และถามว่าผู้ถามต้องการถามเช่นนั้นใช่หรือไม่ ต่อเมื่อเข้าใจคำถามตรงกันแล้วจึงตอบ ทางด้านผู้ถามก็เช่นกัน ถ้าปรากฏว่าผู้ตอบตอบไม่ตรงประเด็นที่ถาม ก็ควรพยายามเรียบเรียงคำถามเสียใหม่ เพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจประเด็นที่ถาม แต่ถ้าผู้ตอบยังตอบไม่ชัดเจน ผู้ถามก็อาจสรุปคำตอบตามที่ตนเข้าใจ และสอบถามผู้ตอบให้แน่ใจว่าที่เข้าใจเช่นนั้นถูกหรือไม่ เมื่อผู้ถามและผู้ตอบร่วมมือกันได้เช่นนี้ การสื่อสารของทั้ง ๒ ฝ่ายก็ย่อมเกิดประสิทธิผลตรงตามวัตถุประสงค์

กิจกรรม

๑. ทบทวนความรู้

๑) จงให้ความหมายของคำ **การถาม** และ **การตอบ** ในแง่ของการสื่อสาร

๒) จุดประสงค์ของการถามตามที่กล่าวไว้ในหนังสือเรียน มีอะไรบ้าง นักเรียนเห็นว่าข้อใดสำคัญที่สุด ให้เหตุผลประกอบด้วย

๓) ข้อควรคำนึงในการตั้งคำถามมีอะไรบ้าง อธิบายแต่ละข้ออย่างย่อ ๆ

๔) ถ้าต้องการถามความคิดเห็น จะใช้ถ้อยคำอย่างไร ยกตัวอย่างคำถามชนิดนี้ที่มีเนื้อความต่าง ๆ กันมา ๕ คำถาม

๕) ตั้งคำถามที่ให้ผู้ตอบทราบที่มาของคำถามมา ๕ ข้อ ให้มีเนื้อความต่าง ๆ กันไป

๖) ตั้งคำถามที่ตอบได้หลายทางมา ๕ ข้อ

๗) ข้อควรคำนึงในการตอบที่นักเรียนเห็นว่าสำคัญที่สุดคือข้อใด ให้เหตุผลด้วย

๘) ถ้าผู้ตอบจับประเด็นของคำถามผิด จะเกิดผลอย่างไรบ้าง

๙) ในการตอบจะใช้ศัพท์ทางวิชาการในกรณีใดบ้าง และในกรณีใดไม่ควรใช้

๑๐) คำตอบที่ดีมีลักษณะอย่างไร อธิบายพอเข้าใจ

๒. กิจกรรมกลุ่ม

๑) ช่วยกันหาข้อความในหนังสือวรรณคดี หรือหนังสือต่าง ๆ ที่แสดงถึงการฉลาดตอบ นำข้อความเหล่านั้นมาอภิปรายในชั้น โดยใช้หลักเกณฑ์ที่เรียนมา เลือกคำตอบที่ดีเด่นติดแสดงไว้ที่ป้ายประกาศในชั้น

๒) สถานการณ์ต่อไปนี้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องการถามอย่างไรหรือไม่ จงอธิบาย

(๑) ฉันได้ที่นั่งข้างหลังคนขับ คนที่นั่งข้าง ๆ ฉันเป็นผู้ชายชาวศรีลังกาผิวดำมืด แต่คุยสนุกและเป็นคนเอื้อเฟื้อ เมื่อรถถึงปลายทาง เขาช่วยยกกระเป๋าให้ฉัน เอาไปใส่ตู้เก็บของผู้โดยสารให้ และยังซื้อกาแฟมาให้ฉันอีก ยายแหม่มที่นั่งกินกาแฟอยู่โต๊ะข้าง ๆ ชะโงกหน้ามาถามว่า "นั่นสามีคุณหรือ" ฉันฉุนก็ก

(๒) วันนี้โสภิดามาโรงเรียนแต่เช้า ในห้องเรียนยังไม่มีใคร มีแต่ฉันนั่งอ่านหนังสืออยู่คนเดียว เธอเดินรี่เข้ามาหาฉัน คุยอย่างสนุกสนานถึงรายการซื้อของเมื่อวันอาทิตย์ "คุณแม่ฉันซื้อเสื้อ แล้วลืมทิ้งไว้ ต้องกลับไปเอา โอ๊ย ขึ้นลงบันไดเลื่อนจนจะเวียนหัวตาย เธอเคยเห็นไหม บันไดเลื่อนน่ะ" "แหม" ฉันร้อง แล้วก็สะกดกลั้นคำพูดไว้เพียงนั้น

(๓) ทันใดนั้น พรทิพย์ก็กระตุกมือฉัน ฉันสะดุ้งเงยหน้าขึ้น พจน์น่ะเอง เขาเดินเฉียดโต๊ะเราไป ฉันประสานสายตากับเขาอย่างจัง แต่เขาทำหน้าเฉยเหมือนไม่เคยรู้จักฉันมาก่อน และเดินเลยไปอย่างไม่แยแส ฉันรีบก้มหน้าซ่อนน้ำตาที่เอ่อขึ้นมาปริ่มขอบตา เสียงพรทิพย์ถามแจ้ว ๆ "เอ๊ะ ทำไมพจน์ทำท่ายังกับไม่รู้จักเธอนะ ทำไมเธอไม่เรียกเขาล่ะ หรือเธอโกรธกับเขาแล้ว นี่อรเธอได้ยินฉันพูดไหม ทำไมเงียบไปล่ะ" ฉันรู้สึกรำคาญพรทิพย์จนทนไม่ไหว คว้ากระเป๋าได้ก็ลุกจากโต๊ะมาเสียเฉย ๆ

๓) นักเรียนอ่านข้อความต่อไปนี้ เมื่ออ่านจบแล้ว ให้ช่วยกันพิจารณาว่าควรตั้งคำถามเกี่ยวกับข้อความที่อ่านอย่างไร เขียนมาเป็นข้อ ๆ

นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งได้มีเจ้าหน้าที่ไปชักชวนราษฎรที่นั่นให้รู้จักใช้ส้วมซึม แทนไปทุ่งไปป่าหรือไปนอกบ้าน ซึ่งประพฤติกันอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นต่าง ๆ เมื่อชี้ถึงคุณประโยชน์ต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องใช้ส้วมซึม แต่ราษฎรเหล่านั้นฟังแล้วก็นิ่ง ไม่มีความเห็นอย่างไรว่าจะเปลี่ยนเป็นใช้ส้วมซึมหรือไม่ ในที่สุดถึงกับขู่ว่า ถ้าท่านผู้ใหญ่มาตรวจยังท้องที่นี้ ก็จะเสียหายขายหน้ากันหมด รวมทั้งตัวผู้พูดด้วย คราวนี้ก็มีแต่ผู้ใหญ่บ้านคนเดียวเท่านั้น ที่ยินดีตั้งส้วมซึมที่บ้านของตน ส่วนคนอื่น ๆ ก็ยังนิ่งอยู่...

(จาก **ฟื้นความหลัง** ของ พระยาอนุมานราชธน)

ในความเห็นของข้าพเจ้า วรรณกรรมร้อยแก้วของไทยก้าวหน้า เปลี่ยนแปลงคลี่คลายอย่างที่คนรุ่นก่อนที่ไม่รู้จักวัฒนธรรมตะวันตกจะคิดไปไม่ถึง แต่สำหรับคนที่รู้จักวัฒนธรรมตะวันตก ความคลี่คลายทั้งหลายก็ไม่ใช่สิ่งพึงพิศวง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าวรรณกรรมร้อยแก้วของไทยเหมือนร้อยแก้วตะวันตก มีลักษณะหลายอย่างที่แสดงถึงระบบความนึกคิด ระบบคุณค่าของไทยอย่างเห็นได้ชัด...

(จาก **หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย** ของ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ)

๔) ช่วยกันวิจารณ์การตอบคำถามในข้อความต่อไปนี้

สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นี้ไม่เหมือนคนอื่นที่เมื่อใช้ใครไปทำแล้วก็มักถือว่าแล้วกัน แต่พระองค์นี้ท่านไม่ทำเช่นนั้น ครั้งหนึ่งพระองค์ท่านเสด็จตรวจกิจการและเสด็จไปที่โรงเรียนบวรนิเวศ พบครูคนหนึ่งเพิ่งมาจากต่างประเทศใหม่ ๆ กำลังสอนวิชาพีชคณิต ซึ่งเวลานั้นยังเรียกว่า แอลเจบรา พระองค์ท่านเสด็จไปรอบ ๆ เห็นครูกำลังสอน ก บวก ข บวก ค และบวกอะไรต่าง ๆ อยู่ พระองค์ท่านก็ทรงถามว่านั่นตัวอะไรตัวนั้น ครูคนนั้นก็ทูลตอบว่า ตัว ค ตัว ค ทำไม เขียนหัวไม่ชัดอยู่ครึ่ง ๆ กลาง ๆ จะเป็น ด ก็ได้ไม่ใช่หรือ นี่ก็แสดงว่า พระองค์ท่านใส่พระทัยแม้แต่เขียนในกระดานดำก็กลัวเด็กจะไม่เข้าใจ ครูนั้นก็นับว่าเป็นผู้หลักผู้ใหญ่สมัยนั้น พอได้ยินรับสั่งก็ทูลไปว่า เวลานี้สอนแอลเจบราไม่ได้สอนคัดลายมือพะย่ะค่ะ...

(จาก **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรสกับการศึกษา** ของ สุกิจ นิมมานเหมินท์)

๓. กิจกรรมเสริม

ให้สังเกตวิธีตอบคำถามของบุคคลในประวัติศาสตร์ดังต่อไปนี้ และแสดงความเห็นในหัวข้อ

ก. ไหวพริบและปฏิภาณของผู้ตอบ

ข. ศิลปะการใช้ภาษา

ค. การนำกลวิธีในการตอบนั้น ๆ มาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน

(๑) เซอวาเลียเดอโชมอง มีหนังสือโต้ตอบกับคอนซตันติน ฟอลคอน อ้างเหตุว่าพระเจ้ากรุงสยามควรจะต้องนับถือศาสนาคริสเตียน คอนซตันติน ฟอลคอน ได้ชี้แจงว่า

พระผู้เป็นเจ้าที่แท้จริง ผู้ซึ่งได้สร้างดินฟ้าและอากาศ ทั้งสร้างมนุษย์และสิงสาราสัตว์ อันมีรูปพรรณและลักษณะต่าง ๆ กันนั้น ถ้าประสงค์จะให้มนุษย์ทั้งหลายได้ถือศาสนาให้เหมือนกันหมด และให้มนุษย์ทั้งหลายได้อยู่ใต้กฎหมายอันเดียวกันแล้ว พระผู้เป็นเจ้าก็คงจะจัดให้เป็นดังนั้น ได้ง่ายที่สุด แต่พระผู้เป็นเจ้าก็ได้สร้างสิงสาราสัตว์ต้นหมากรากไม้ ให้มีลักษณะต่างกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นพระผู้เป็นเจ้าก็คงประสงค์ให้ถือศาสนาต่างกันเหมือนกัน

(จาก **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗**)

(๒) เจ้าเมืองกรมการก็บอกข้าราชการ ขึ้นไปกราบทูลพระเจ้าฝรั่งเศสให้ทราบ... ครั้นได้ทรงทราบว่ากำปั่นตกลงไปเวียนอยู่ในวนใหญ่ถึง ๓ วัน จึงขึ้นจากวนได้ ทรงสงสัยพระทัยนัก ด้วยแต่ก่อนกำปั่นลำใดแม้ว่าตกลงในวนแล้ววนก็ดูดจมลงไปสิ้น... จึงให้ซักถามราชทูตว่า คิดอ่านแก้ไขประการใด กำปั่นจึงรอดพ้นจากวนได้ ราชทูตได้กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้ากระทำสัตยาธิษฐานขอเอาพระราชกฤษฎาเดชานุภาพแห่งสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้ง ๒ ฝ่าย ซึ่งเริ่มแรกจะผูกพระราชสัมพันธมิตรแก่กันขออย่าได้เสียสูญขาดทางพระราชไมตรีจากกันเลย เอาความสัตย์ข้อนี้เป็นที่พึ่งพำนักด้วยพระเดชพระคุณบุญบารมีแห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองฝ่าย ก็บันดาลเกิดมหาวาตะพายุใหญ่พัดหวนหอบเอากำปั่นขึ้นจากวนได้ พระเจ้าฝรั่งเศสได้ทรงฟังคำราชทูตก็เห็นจริงด้วย มีพระราชดำริว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยามีบุญมากเสมอด้วยพระองค์ ก็ทรงพระมหากรุณาแก่ราชทูต พระราชทานรางวัลเป็นอันมาก

(จาก **รัตนบุรุษไทยสมัยก่อน** ของ สุกิจ นิมมานเหมินท์)

(๓) ครั้นอยู่มาวันหนึ่งเสด็จออกประพาสอุทยาน ทรงม้าสีขาวเป็นราชพาหนะประดับด้วยเครื่องม้าล้วนแล้วด้วยแก้วต่าง ๆ แลมีพลอยทับทิมดวงหนึ่งใหญ่เท่าผลหมากสงทั้งเปลือก ผูกห้อยคอม้าพระที่นั่ง แสงทับทิมนั้นจับพระองค์แลตัวม้าแดงไปทั้งสิ้น พร้อมด้วยราชบริวารแห่แหนไปเป็นอันมาก โปรดให้ราชทูตตามเสด็จด้วย ครั้นถึงพระอุทยานจึงตรัสสั่งให้ถามทูตว่า พลอยทับทิมดวงใหญ่เท่านี้ พระนครศรีอยุธยามีมากฤาน้อย ราชทูตได้กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นแต่คนภายนอกมิใช่ชาวพระคลังซึ่งจะกราบทูลว่ามีมากน้อยเท่าใดนั้น เกรงจะเป็นเท็จ แต่รับพระราชทานเห็นครั้งหนึ่ง เมื่อพระเจ้ากรุงไทยเสด็จออกไปประพาสอุทยานทรงม้าพระที่นั่งสีขาว

มีพลอยทับทิมดวงหนึ่งผูกคอม้าพระที่นั่ง มีสัณฐานใหญ่ประมาณเท่านี้ พระเจ้าฝรั่งเศสได้ทรงฟังก็เข้าพระทัยในคำราชทูต ทรงพระโสมนัสตรัสสรรเสริญว่าราชทูตเจรจาไพเราะ

(จาก **รัตนบุรุษไทยสมัยก่อน** ของ สุกิจ นิมมานเหมินท์)

(๔) เดอวิเชซักอุทาหรณ์หลายข้อที่แสดงให้เห็นว่าโกษาปานมีปัญญาหลักแหลมมาก เช่น เมื่อมีผู้หญิงฝรั่งเศสคนหนึ่งมาซักถามว่า "ท่านมาเมืองฝรั่งเศสทำไมไม่พาคุณหญิงคุณนายของท่านติดตามมาบ้างเล่า" แต่โกษาปานกลับตอบว่า "อย่าว่าแต่อัตโนเลยหล่อน ว่าแต่หล่อนเองก็เถอะ ลองทางราชการส่งตัวสามีของหล่อนไปไกล ๆ เช่น ไปถึงเมืองไทย เป็นต้น หล่อนจะกล้าติดตามเขาไปเทียวหรือ"

(จาก **รัตนบุรุษไทยสมัยก่อน** ของ สุกิจ นิมมานเหมินท์)

บทที่ ๑๑
ภาษาที่ใช้ในกิจกรรมการประชุม

ภาษารัดกุม ช่วยให้การประชุมสัมฤทธิ์ผล

การประชุมคือกิจกรรมของบุคคลกลุ่มหนึ่ง ซึ่งได้มาพบปะกันตามกำหนดนัดหมายโดยมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด เพื่อช่วยกันพิจารณาแก้ปัญหา เพื่อร่วมกันตัดสินใจ เพื่อรับทราบข้อเท็จจริง ข้อแนะนำ ข้อเสนอแนะ หรือนโยบายต่าง ๆ

ตามที่นักเรียนได้เคยเรียนรู้เกี่ยวกับหลักพื้นฐานของการสื่อสารมาแล้วในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จากหนังสือเรียนภาษาไทย **ชุดทักษพัฒนา** เล่ม ๑ จะเห็นได้ว่า ถ้าเราพิจารณาในแง่ของการสื่อสาร การประชุมก็คือการสื่อสารอย่างหนึ่ง นั่นเอง

ในระหว่างที่มีการประชุมกัน ผู้เข้าประชุมแต่ละคนอาจเป็นได้ทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสาร **ตัวอย่างเช่น ในระหว่างที่แสดงความคิดเห็น หรือบอกกล่าวข้อเท็จจริงต่อที่ประชุมก็จะเป็น ผู้ส่งสาร** แต่ในระหว่างที่ฟังความคิดเห็น หรือข้อเท็จจริงจากผู้ร่วมประชุมคนอื่นก็จะเป็น **ผู้รับสาร**

บรรดาความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริง และข้อคิดเห็นต่าง ๆ ตลอดจนอารมณ์ และความรู้สึกที่แสดงออกมาในที่ประชุมก็คือ **สาร** นั่นเอง

สารที่ปรากฏในที่ประชุม อาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ประเภทหนึ่ง คือสารของผู้เข้าประชุมเป็นส่วนบุคคล เช่น ข้อเสนอ คำถาม ข้อทักท้วง คำอธิบาย ข้อสนับสนุน ของสมาชิกผู้เข้าประชุมแต่ละคน อีกประเภทหนึ่งคือสารของบรรดาผู้เข้าประชุมเป็นส่วนรวม ซึ่งเรียกว่า มติของที่ประชุม อาจได้แก่ข้อเสนอแนะของที่ประชุม ข้อยุติ คำวิงวอน เป็นต้น

สื่อ ที่ใช้ในการประชุมมีได้หลายชนิด ขึ้นอยู่กับขนาด และลักษณะของการประชุม ถ้าเป็นการประชุมขนาดเล็ก และประชุมกันอย่างเป็นกันเอง ก็อาจใช้เพียง**สื่อธรรมชาติ** คือพูดจากันตามปกติ โดยอาศัยอากาศและแสงสว่างที่อยู่รอบตัวเท่านั้นเป็นสื่อนำสาร แต่ถ้าเป็นการประชุมขนาดใหญ่และซับซ้อนมากขึ้น สื่อที่ใช้ก็จำเป็นเพิ่มมากขึ้น นอกเหนือไปจาก**สื่อธรรมชาติ** เป็นต้นว่า ต้องใช้ระบบ**เครื่องขยายเสียง สื่ออิเล็กทรอนิก เอกสาร สิ่งพิมพ์ ภาพ แผนภูมิ ฯลฯ เข้าช่วยเป็นสื่อนำสารอีกด้วย**

นักเรียนได้เคยทราบมาแล้วว่า ภาษาเป็นเครื่องมืออันสำคัญที่สุดในการสื่อสารของมนุษย์ ดังคำเปรียบที่ว่า "ภาษาที่ใช้คือหัวใจของการสื่อสาร" ฉะนั้นถ้าไม่มีภาษา ก็ไม่อาจมีการประชุมขึ้นได้ หรือถ้าในการประชุม ผู้เข้าประชุมใช้ภาษาไม่ดีพอ การประชุมก็จะดำเนินไปด้วยดีไม่ได้ คำ ภาษา ในที่นี้ หมายรวมทั้ง อวัจนภาษา และวัจนภาษา

ในบทนี้ มุ่งให้นักเรียนศึกษาและทำความเข้าใจภาษาที่ใช้ในกิจกรรมการประชุม ซึ่งจะทำให้นักเรียนได้รับประโยชน์อันสำคัญอย่างน้อย ๒ ประการ คือ ประการที่ ๑ จะสามารถเข้าใจศัพท์เฉพาะ ที่ใช้ในการประชุมประเภทต่าง ๆ ความเข้าใจนี้จะทำให้เข้าใจหลักการ และกลวิธีของการประชุมได้ดียิ่งขึ้น ประการที่ ๒ จะสามารถใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง เมื่อมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการประชุม หรือวางแผนจัดการประชุม ในระดับต่าง ๆ

ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในกิจกรรมการประชุม

ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในกิจกรรมการประชุมมีอยู่เป็นอันมาก แต่จะนำมาชี้แจง เฉพาะที่สำคัญ ๆ สำหรับนักเรียนในระดับชั้นนี้เท่านั้น ศัพท์เหล่านี้จะได้พิมพ์อักษรตัวหนาไว้ให้เป็นที่สังเกต

๑. ศัพท์เกี่ยวกับรูปแบบของการประชุม

รูปแบบของการประชุม แบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ การประชุมเฉพาะกลุ่ม และการประชุมสาธารณะ

การประชุมเฉพาะกลุ่ม เป็นการประชุมเฉพาะผู้มีสิทธิและหน้าที่เข้าประชุมเท่านั้น อาจมีผู้ที่ได้รับเชิญเป็นกรณีพิเศษด้วย ดังเช่นการประชุมคณะกรรมการ หรืออนุกรรมการ ผู้เข้าประชุมก็มีแต่กรรมการในคณะนั้น และผู้ที่ได้รับเชิญเป็นกรณีพิเศษเท่านั้น การประชุมกลุ่มผู้ทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย

ผู้เข้าประชุมก็มีเฉพาะผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำงานในเรื่องนั้น การประชุมสมาชิกชมรม ผู้เข้าประชุมก็ได้แก่สมาชิกของชมรมที่ยังไม่ขาดความเป็นสมาชิก ตามที่ข้อบังคับของชมรมได้กำหนดไว้เท่านั้น

การประชุมเฉพาะกลุ่มอาจเป็น **การประชุมตามปกติ** หรือ **การประชุมพิเศษ** ก็ได้

การประชุมตามปกติ หมายถึงการประชุมที่กระทำตามวัน เวลา และสถานที่ที่ได้ตกลงนัดหมายกันไว้ล่วงหน้าเป็นการแน่นอน เช่น การประชุมประจำสัปดาห์ของคณะครูอาจารย์ของโรงเรียน การประชุมประจำเดือนของสมาชิกชมรมกิจกรรมวิชาการ เป็นต้น

การประชุมพิเศษ หมายถึงการประชุมที่กำหนดขึ้นนอกเหนือไปจากการประชุมตามปกติ เช่น ประธานหรือสมาชิกจำนวนหนึ่งเรียกร้องให้มีการประชุมขึ้นเป็นการด่วน เพราะมีเรื่องสำคัญที่จะต้องรีบพิจารณา

ในกรณีที่เป็นการประชุมตามระเบียบข้อบังคับ เช่น การประชุมของสมาชิกสหกรณ์ การประชุมของสมาคมหรือสโมสร มีคำเรียกชื่อการประชุมอยู่ ๒ คำ คือ **การประชุมสามัญ** และ **การประชุมวิสามัญ**

การประชุมสามัญ เป็นการประชุมตามที่ข้อบังคับกำหนดไว้ตายตัวว่า จะต้องกระทำตามระยะเวลาที่กำหนด เช่น เดือนละหนึ่งครั้ง หรือปีละหนึ่งครั้ง เป็นต้น

การประชุมวิสามัญ เป็นการประชุมตามที่ข้อบังคับเปิดโอกาสให้กระทำตามความจำเป็นได้ เช่น กำหนดไว้ว่าประธานมีสิทธิ์เรียกประชุม หรือสมาชิกจำนวนหนึ่ง (จะเป็นเท่าใดขึ้นอยู่กับที่ข้อบังคับกำหนดไว้) มีสิทธิ์เรียกร้องให้จัดประชุมขึ้นเป็นพิเศษได้ เมื่อมีเรื่องสำคัญที่จะต้องพิจารณาโดยด่วนและไม่อาจรอคอยไปจนถึงกำหนดเวลาประชุมสามัญได้

การประชุมเฉพาะกลุ่มอาจเป็น **การประชุมลับ** ในกรณีที่มีผู้ต้องการให้เป็นเช่นนั้นและได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกส่วนใหญ่ของที่ประชุม เมื่อเป็นการประชุมลับ สิ่งที่จะนำไปเปิดเผยได้ก็เฉพาะแต่มติหรือข้อปฏิบัติ ทั้งนี้ต้องเปิดเผยเมื่อถึงกำหนดเวลาที่ควรเปิดเผยเท่านั้น ส่วนรายละเอียดในการประชุม จะนำไปเปิดเผยไม่ได้ ยกเว้นเฉพาะบางข้อ บางประเด็น ซึ่งที่ประชุมเห็นว่าพอจะเปิดเผยได้ และบุคคลที่เป็นผู้เปิดเผยควรเป็นประธาน หรือผู้ที่ได้รับมอบอำนาจจากที่ประชุมแล้ว

สำหรับการประชุมเฉพาะกลุ่มโดยทั่วไปที่ไม่ใช่เป็นการประชุมลับนั้น ผลการประชุมย่อมเผยแพร่ได้ ผู้เผยแพร่อาจเป็นประธานหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย

รูปแบบที่ย่อย ๆ ลงไปของการประชุมเฉพาะกลุ่ม มีอยู่เป็นอันมาก บางรูปแบบยังไม่มีคำเรียกเป็นภาษาไทยตรงกันทุกวงการ อย่างไรก็ดี ต่อไปนี้จะได้ชี้แจงรูปแบบของการประชุมเฉพาะกลุ่ม ที่ได้กำหนดชื่อแล้ว และเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย นักเรียนอาจมีโอกาสจัดขึ้นภายในโรงเรียนได้

การประชุมปรึกษา เป็นการประชุมของกลุ่มบุคคลที่มีภารกิจร่วมกัน ผู้ที่มาประชุมกันนั้นอาจเป็นคณะกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งขึ้นให้ทำหน้าที่ต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน หรืออาจเป็นคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นเป็นการชั่วคราว หรืออาจจะไม่ได้อยู่ในรูปของคณะกรรมการเลยก็ได้ ภารกิจที่กล่าวมาข้างต้นอาจเป็นการค้นหาความจริง วางนโยบาย เสนอแนะแนวทางปฏิบัติ หรือประเมินค่าสิ่งใด

สิ่งหนึ่ง บุคคลทั้งกลุ่มนี้จะร่วมปรึกษาหารือกัน จนกระทั่งได้ผลสรุปออกมา จึงนับว่าเสร็จสิ้นภารกิจของกลุ่ม ตัวอย่าง การประชุมปรึกษา เช่น การประชุมหัวหน้าชั้น และประธานชมรมต่าง ๆ ในโรงเรียน เพื่อวางหลักการ และวิธีการจัดนิทรรศการผลงานนักเรียนประจำปี การประชุมของชมรมภาษาไทยของกลุ่มโรงเรียน เพื่อจัดกิจกรรมการแข่งขันการแสดงออกต่อหน้าที่ประชุม สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

การประชุมปฏิบัติการ เป็นการประชุมของคณะบุคคลที่ปฏิบัติงานประเภทเดียวกันหรือเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน จุดมุ่งหมายของการประชุมปฏิบัติการ คือ เพื่อแสวงหาความรู้ ความเข้าใจและแนวทางปฏิบัติงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุดเท่าที่จะทำได้ ลำดับขั้นตอนของการประชุมปฏิบัติการมักเริ่มด้วยการให้บรรดาผู้เข้าประชุมฟังคำบรรยายจากวิทยากร หรือผู้รู้ในงานประเภทนั้น แล้วจึงแยกกลุ่มพิจารณาข้อความรู้ที่ได้รับให้กว้างขวางออกไป รวมทั้งทดลองลงมือปฏิบัติด้วย อาจทำโดยใช้สถานการณ์จำลองหรือสถานการณ์สมมติก็ได้ รวมทั้งพิจารณาว่าจะนำประสบการณ์และความรู้ที่ได้รับจากการประชุมไปปฏิบัติจริงได้เพียงไร เมื่อแยกกลุ่มแล้วก็มักจะกลับมาประชุมรวมเพื่อทำความเข้าใจพร้อมกันอีกครั้งหนึ่ง ก่อนจะเสร็จสิ้นการประชุมปฏิบัติการนั้น

ตัวอย่างการประชุมปฏิบัติการ เช่น การประชุมผู้นำชุมนุมวิทยาศาสตร์ของกลุ่มโรงเรียน โดยมีจุดประสงค์ที่จะหาแนวทางปฏิบัติงานของชุมนุมให้มีประสิทธิภาพ และบรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย การประชุมลูกเสือจราจรอาสาสมัคร เพื่อออกปฏิบัติหน้าที่ให้ได้ผลเต็มที่

การสัมมนา หรือ **การประชุมสัมมนา** เป็นการประชุมเฉพาะกลุ่มอีกรูปแบบหนึ่ง ตามหัวข้อที่กำหนด เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และประสบการณ์ แล้วประมวลข้อคิดและข้อเสนอแนะจากที่ประชุม หัวข้อในการสัมมนาอาจเป็นเรื่องทางวิชาการโดยตรง หรือหัวข้อที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยส่วนรวมก็ได้ ผู้ที่เข้าร่วมการสัมมนามักจะมาจากแหล่งต่าง ๆ กัน โดยเป็นผู้ที่ได้รับเชิญหรือเป็นผู้ที่แสดงความจำนงขอเข้าร่วมสัมมนา และฝ่ายผู้จัดได้อนุญาตแล้ว

การประชุมชี้แจง เป็นการประชุมที่หัวหน้าหรือผู้รับผิดชอบของหน่วยงาน เช่น ผู้จัดการบริษัท อาจารย์ใหญ่ ประธานชมรม เรียกบุคคลที่เกี่ยวข้องภายในหน่วยงานนั้นให้มาประชุมกันเพื่อรับทราบข้อเท็จจริง นโยบาย หลักการ แนวทางปฏิบัติงาน และข้อที่ควรทราบอื่น ๆ มิฉะนั้นแล้วจะทำให้เกิดความสับสน หรือเข้าใจผิดขึ้น การประชุมประเภทนี้ผู้นำการประชุมมักจะเป็นผู้พูดเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีการอภิปราย แลกเปลี่ยนความเห็นกันโดยตรง แต่ผู้ที่เข้าประชุมอาจตั้งคำถามเพื่อให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งได้ เมื่อไม่เข้าใจคำชี้แจงตอนใดตอนหนึ่ง ตัวอย่าง การประชุมชี้แจงก็เช่น อาจารย์ใหญ่เชิญประธานชมรมต่าง ๆ และอาจารย์ที่ปรึกษามาประชุมชี้แจง ให้ทราบถึงนโยบายของโรงเรียน ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการสนับสนุนทางการเงิน รวมทั้งการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่โรงเรียนจะให้แก่ชมรมต่าง ๆ

การประชุมใหญ่ คือการประชุมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกขององค์การทั้งหมดเข้าร่วมประชุม แสดงความเห็น อาจจัดเป็นประจำปี หรือตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในข้อบังคับขององค์การ คำว่า **องค์การ** ในที่นี้หมายรวมถึง สมาคม สโมสร สหภาพ ชมรม กลุ่ม เป็นต้น

การประชุมสาธารณะ หมายถึงการประชุมที่เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้าร่วมฟังได้ ทั้งยังเปิดโอกาสให้ซักถาม แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ตามหัวข้อประชุมได้อีกด้วย

โดยปกติในการประชุมสาธารณะ บรรดาผู้ที่อยู่ในที่ประชุมนั้นแบ่งออกได้เป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้อภิปราย หรือบรรยาย อีกฝ่ายหนึ่ง เป็นผู้ฟังและซักถาม แสดงความคิดเห็นหรืออภิปรายเพิ่มเติม เมื่อการอภิปรายหรือการบรรยายได้สิ้นสุดลงแล้ว ช่วงเวลาที่เปิดโอกาสให้ที่ประชุมซักถามแสดงความคิดเห็นสืบเนื่องจากคำบรรยายหรืออภิปราย เรียกว่า **คาบเวลาอภิปรายทั่วไป** หรือ **คาบเวลาอภิปรายสาธารณะ**

๒. ศัพท์ที่ใช้เรียกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการประชุม

การประชุมทุกรูปแบบ ทุกระดับ จะมีบุคคลเกี่ยวข้องหลายฝ่ายด้วยกัน และมีชื่อเรียกเป็นคำเฉพาะต่าง ๆ กันไป ซึ่งเราจำเป็นต้องเรียนรู้ไว้ ที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

ผู้จัดประชุม คือผู้ริเริ่มให้เกิดกิจกรรมการประชุมขึ้น เป็นผู้กำหนดเรื่องประชุม วางกำหนดการประชุม กำหนดตัวบุคคลให้เป็นผู้เข้าประชุม รวมทั้งเตรียมการบันทึกผลการประชุม

ผู้จัดการประชุมอาจเป็นบุคคลหรือคณะกรรมการก็ได้ และอาจจัดในนามองค์การก็ได้ เช่น จัดในนามสถานศึกษา สถาบัน สมาคม ชมรม

ผู้มีสิทธิ์เข้าประชุม ได้แก่บุคคลที่ได้รับเชิญหรือได้รับแต่งตั้งให้เข้าประชุม หรือมีสิทธิ์โดยประการใดประการหนึ่งที่จะเข้าประชุมได้ บุคคลผู้นี้ย่อมมีสิทธิ์อภิปราย ตั้งข้อเสนอให้ที่ประชุมพิจารณา รวมทั้งในกรณีที่มีการลงมติ ก็มีสิทธิ์ออกเสียงได้

ผู้เข้าประชุม หมายถึงบุคคลที่ได้เข้ามาปรากฏตัวอยู่ ณ ที่ประชุม และพร้อมที่จะทำหน้าที่มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุม

องค์ประชุม หมายถึงจำนวนผู้เข้าประชุมตามที่ข้อบังคับได้ตราไว้ว่า จะต้องมีอย่างน้อยกี่คนจึงจะเปิดประชุมและดำเนินการประชุมไปได้ ถ้าผู้เข้าประชุมยังมาไม่ครบตามจำนวนที่กำหนดไว้ ก็ถือว่ายังไม่ครบองค์ประชุม การประชุมจะดำเนินไปไม่ได้ ในกรณีที่ไม่มีข้อบังคับกำหนดไว้มักจะถือกันว่าต้องมีผู้มาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ที่มีสิทธิ์และหน้าที่เข้าประชุม จึงจะครบองค์ประชุม

ในขณะที่กำลังประชุมกันอยู่ ถ้ามีผู้ออกจากที่ประชุมไปจนเหลือผู้เข้าประชุมอยู่ไม่ครบองค์ประชุม การประชุมก็จำเป็นต้องยุติลง

ในการประชุมเฉพาะกลุ่ม ผู้เข้าประชุมมีตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ กันไป อาทิ การประชุมคณะกรรมการ โดยทั่วไปผู้เข้าประชุมได้แก่ ผู้มีตำแหน่งต่อไปนี้

ประธาน ทำหน้าที่ควบคุมการประชุมทั้งหมด

รองประธาน ทำหน้าที่แทนประธานเมื่อประธานไม่อยู่

เลขานุการ ทำหน้าที่จัดระเบียบวาระการประชุมและบันทึกรายงานการประชุม ตลอดจนจัดอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

ผู้ช่วยเลขานุการ ทำหน้าที่ช่วยเลขานุการ

กรรมการ ทำหน้าที่พิจารณาเรื่องที่อยู่ในวาระการประชุม และตั้งข้อเสนอ เพื่อให้ที่ประชุมพิจารณา

คณะอนุกรรมการ หมายถึงคณะบุคคลผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่เฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่แคบลงไปกว่าขอบเขตหน้าที่ของคณะกรรมการ เช่น คณะกรรมการส่งเสริมกิจกรรมนอกหลักสูตรของโรงเรียน อาจตั้งคณะอนุกรรมการจัดนิทรรศการ คณะอนุกรรมการจัดการประกวดผลงานทางวิชาการ คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ทำหน้าที่เฉพาะเจาะจงลงไปภายในขอบเขตของการส่งเสริมกิจกรรมนอกหลักสูตรนั้นเอง

บุคคลผู้ที่เข้าประชุมในคณะอนุกรรมการ มีตำแหน่งและหน้าที่ทำนองเดียวกันกับในคณะกรรมการทุกประการ

สำหรับการประชุมคณะกรรมการของสมาคม สโมสร ชมรม กลุ่ม ฯลฯ อาจมีตำแหน่งต่าง ๆ เพิ่มขึ้นจากตำแหน่งที่กล่าวไว้ข้างต้นตามความจำเป็นขององค์การนั้น ๆ ตำแหน่งที่สำคัญ ๆ มี อาทิ

เหรัญญิก ทำหน้าที่รับผิดชอบในด้านการเงิน

ประชาสัมพันธ์ ทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารและสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ที่ดีกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้อาจมีประธานฝ่ายอื่น ๆ เช่น

ประธานฝ่ายหาทุน ทำหน้าที่หาทุนให้แก่องค์การ เพื่อใช้จ่ายสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ

ประธานฝ่ายวิชาการ ทำหน้าที่จัดกิจกรรมทางวิชาการและงานด้านวิชาการอื่น ๆ

ในการประชุมสาธารณะ คำ **ประธาน** มีความหมายเป็น ๒ นัย คือ

๑. **ประธานในพิธีเปิดประชุม** และ**ประธานในพิธีปิดประชุม** ตามปกติมักจะเป็นคนละคนกัน อาจมีบ้าง ที่เป็นคนเดียวกัน

ประธานในพิธีเปิดมักจะเป็นผู้มีอาวุโส มีตำแหน่งประจำอยู่ในฐานะสูง เช่น ในการประชุมปฏิบัติการของกลุ่มโรงเรียน ผู้จัดประชุมอาจเชิญผู้ว่าราชการจังหวัด ศึกษาธิการเขต หรือศึกษาธิการจังหวัด มาเป็นประธานในพิธีเปิด ทั้งนี้อยู่ในดุลพินิจของผู้จัดประชุมนั้นเอง ส่วนประธานในพิธีปิดประชุม อาจเป็นผู้อำนวยการของโรงเรียนที่ใช้เป็นสถานที่ประชุมนั้นก็ได้

ในทางปฏิบัติแล้ว ประธานในพิธีเปิดก็ดี หรือประธานในพิธีปิดก็ดี ไม่มีหน้าที่โดยตรงในการควบคุมการประชุม

๒. ประธานที่ทำหน้าที่ควบคุมการประชุมโดยตรง ผู้จัดประชุมจะกำหนดตัวบุคคลขึ้นเพื่อทำหน้าที่ควบคุมการประชุมเป็นช่วง ๆ ไป ตามที่กำหนดไว้ในลำดับของการประชุม

ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า ในการประชุมสาธารณะมักจะแบ่งผู้เข้าประชุมเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นคณะผู้อภิปรายหรือบรรยายให้ผู้เข้าประชุมทั้งหมดฟัง เพื่อให้เกิดความคิดและความเข้าใจอย่างกว้าง ๆ สำหรับจะได้ขบคิดกันต่อไป การอภิปรายร่วมกัน จำเป็นต้องมี **ประธาน**คนหนึ่ง ทำหน้าที่ดำเนินการอภิปรายให้เป็นไปตามหัวข้อ และกำหนดเวลา เมื่อการบรรยายสิ้นสุดลง ประธานก็จะเปิดโอกาส หรือเชื้อเชิญให้ผู้เข้าประชุมทั้งหมดซักถามและแสดงความคิดเห็นในระหว่างคาบเวลาอภิปรายทั่วไป รวมทั้งเป็นผู้สรุปผลการอภิปราย และกล่าวปิดประชุม

ในการประชุมสาธารณะมักมี **พิธีกร** คนหนึ่ง เป็นผู้ดูแลความเรียบร้อยของที่ประชุมทั้งหมด **สร้างบรรยากาศการประชุมให้แจ่มใส** โน้มน้าวใจให้ผู้เข้าประชุมเกิดความรู้สึกผ่อนคลายไม่เคร่งเครียด คอยชี้แจงและให้ความสะดวกอื่น ๆ แก่ผู้เข้าประชุม รวมทั้งเชื้อเชิญคณะผู้อภิปรายและผู้บรรยายให้เริ่มรายการเมื่อถึงกำหนดเวลา

คำ **ที่ประชุม** หมายถึงบรรดาผู้เข้าประชุมทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นการประชุมเฉพาะกลุ่มหรือการประชุมสาธารณะก็ตาม ทั้งนี้ไม่รวมผู้จัดการประชุม ขอให้สังเกตว่าคำนี้ไม่ได้หมายถึง**สถานที่ประชุม**แต่อย่างใด

๓. ศัพท์ที่ใช้เรียกเรื่องที่ประชุม

ในการประชุมเฉพาะกลุ่ม ที่เป็นการประชุมของคณะกรรมการ เรื่องที่ประชุมเรียกว่า**ระเบียบวาระ** เลขานุการ โดยความเห็นชอบของประธานเป็นผู้จัดไว้เป็นเรื่อง ๆ ไป แต่ละเรื่องเรียกว่า **วาระที่ ๑ วาระที่ ๒ วาระที่ ๓** ต่อกันไปโดยลำดับ

วาระที่ ๑ ของการประชุม คือการรับรองรายงานการประชุมครั้งก่อน

วาระที่ ๒ ของการประชุม เป็นการพิจารณาเรื่องที่สืบเนื่องมาจากการประชุมครั้งก่อน ซึ่งที่ประชุมยังพิจารณาค้างไว้หรือจำเป็นต้องพิจารณาติดต่อกันไปอีก นิยมเรียกสั้น ๆ ว่า "เรื่องสืบเนื่อง"

วาระถัดไป เป็นการพิจารณาเรื่องใหม่ ตามที่ได้จัดลำดับไว้ในระเบียบวาระ หรือตามที่จะมีสมาชิกเสนอให้พิจารณา

แต่ถ้าเป็นการประชุมเฉพาะกลุ่มชนิดอื่น เช่น การประชุมปรึกษากันเป็นครั้งคราว การประชุมปฏิบัติการ การสัมมนา จะใช้คำ **กำหนดการประชุม** เพราะเรื่องสำคัญที่ประชุมกัน มีเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องจัดเป็นระเบียบวาระ

ในการประชุมสาธารณะ ผู้จัดการประชุมจะจัด **กำหนดการประชุม** ขึ้น โดยระบุหัวข้อเรื่องที่จะประชุมพิจารณา และกำหนดเวลาไว้แน่นอน

หมายเหตุ มีผู้ใช้คำนี้ผิด ๆ เสมอ มักเรียกว่า "หมายกำหนดการประชุม" คำ "หมายกำหนดการ" นั้น โดยที่ถูกต้องแล้วจะใช้เฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์เท่านั้น

กำหนดการประชุมสาธารณะที่จัดขึ้นเต็มรูป มักจะเริ่มด้วยการลงทะเบียนสำหรับผู้เข้าประชุม พิธีเปิด การบรรยาย หรือการอภิปรายหน้าที่ประชุมเป็นคณะ และการเปิดคาบเวลาอภิปรายทั่วไป ต่อจากนั้นอาจมีการแบ่งผู้เข้าประชุมออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ตามหัวข้อที่กำหนด ลำดับสุดท้ายเป็นการประชุมรวมฟังผลรายงานการอภิปรายของกลุ่มย่อย และเปิดคาบเวลาอภิปรายทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง เมื่อสมควรแก่เวลาแล้วจึงเป็นพิธีปิดประชุม

๔. ศัพท์ที่ใช้เรียกวิธีการสื่อสารในการประชุม

ในการประชุมทั้งแบบเฉพาะกลุ่ม และแบบสาธารณะ ผู้เข้าประชุมย่อมสื่อสารกันด้วยวิธีพูด และฟังเป็นส่วนใหญ่

ผู้เข้าประชุมอาจ **เสนอ** ให้ที่ประชุมพิจารณาเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ ถ้า **ข้อเสนอ** นั้นเป็นเรื่องใหม่จำเป็นต้องรอเสนอเมื่อที่ประชุมว่างจากการพิจารณาเรื่องอื่นแล้ว แต่ถ้าข้อเสนอเกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังพิจารณาอยู่ ก็อาจจะเสนอประกอบเข้าไปด้วย หรือถ้าข้อเสนอนั้นเร่งด่วน ก็อาจเสนอแทรกเข้าไปได้

การ **เสนอ** นั้นผู้เข้าประชุมมีสิทธิ์ที่จะทำได้โดยกล่าวออกไปเป็นประโยคบอกเล่าธรรมดาแต่ต้องได้ความแจ่มแจ้ง ชัดเจน เป็นที่เข้าใจแก่ประธาน และผู้เข้าประชุมคนอื่น ๆ

ผู้เข้าประชุมคนอื่น ๆ อาจ **สนับสนุน** ข้อเสนอ หรืออาจ **คัดค้าน** เพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอนั้น หรือขอแก้ไขในบางส่วน บางประเด็น หรืออาจให้ข้อสังเกตพาดพิงข้อเสนอนั้นก็ได้ การแสดงความคิดเห็นออกไปอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่กล่าวมานี้ เรียกเป็นศัพท์ของการประชุมว่า**การอภิปราย** ใช้เป็นคำกริยาว่า **อภิปราย**

ข้อเสนออาจเป็นที่ยอมรับ หรือไม่ยอมรับก็ได้ ถ้าที่ประชุมยอมรับ ก็เรียกว่า **ผ่าน** แต่ถ้าไม่ยอมรับก็เรียกว่า **ตก**

ในการประชุมเฉพาะกลุ่ม ถ้าประธานเห็นความจำเป็นที่จะต้องหาข้อยุติจากที่ประชุมก็อาจขอ**มติ** จากที่ประชุมได้

มติของที่ประชุม คือข้อตัดสินใจของที่ประชุมเพื่อให้นำไปปฏิบัติ เช่น จะจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างไร จะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด ถ้ากระทำจะกระทำด้วยวิธีใด โดยมีเงื่อนไขหรือไม่ เพียงใด เช่น ที่ประชุมมีมติว่า "ให้ใช้งบประมาณของชมรมจำนวน ๔๐๐ บาท เพื่อจัดทำตู้ประกาศของชมรม โดยให้ประธานฝ่ายวิชาการเป็นผู้จัดซื้อ" เหรัญญิกก็จะเป็นผู้จ่ายเงินให้เป็นไปตามระเบียบการใช้จ่ายตามข้อบังคับของชมรม

มติของที่ประชุมอาจเป็น **มติโดยเอกฉันท์** ซึ่งหมายความว่าผู้เข้าประชุมเห็นพ้องต้องกันทุกคน หรือ **มติโดยเสียงข้างมาก** ซึ่งหมายความว่า ผู้เข้าประชุมส่วนใหญ่เห็นด้วยกับข้อตัดสินใจนั้น มีผู้เข้าประชุมส่วนน้อยไม่เห็นด้วย

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้มีศัพท์เฉพาะที่นักเรียนควรเข้าใจดังต่อไปนี้

๑. การประชุมเฉพาะกลุ่ม
๒. การประชุมสาธารณะ
๓. การประชุมตามปกติ
๔. การประชุมพิเศษ
๕. การประชุมสามัญ
๖. การประชุมวิสามัญ
๗. การประชุมลับ
๘. การประชุมปรึกษา
๙. การประชุมปฏิบัติการ
๑๐. การประชุมสัมมนา
๑๑. การประชุมชี้แจง
๑๒. การประชุมใหญ่
๑๓. คาบเวลาอภิปรายทั่วไป หรือ คาบเวลาอภิปรายสาธารณะ
๑๔. ผู้จัดประชุม
๑๕. ผู้มีสิทธิ์เข้าประชุม
๑๖. องค์ประชุม
๑๗. ประธาน (การประชุมเฉพาะกลุ่ม)
๑๘. รองประธาน
๑๙. เลขานุการ
๒๐. ผู้ช่วยเลขานุการ
๒๑. กรรมการ
๒๒. อนุกรรมการ
๒๓. เหรัญญิก
๒๔. ประชาสัมพันธ์
๒๕. ประธานฝ่าย – หาทุน วิชาการ ฯลฯ
๒๖. ประธานในพิธีเปิดประชุม
๒๗. ประธานในพิธีปิดประชุม
๒๘. ประธาน (การประชุมสาธารณะ)
๒๙. พิธีกร
๓๐. ที่ประชุม
๓๑. ระเบียบวาระ
๓๒. วาระ (การประชุม)
๓๓. กำหนดการประชุม
๓๔. เสนอ
๓๕. ข้อเสนอ
๓๖. สนับสนุน
๓๗. คัดค้าน
๓๘. อภิปราย
๓๙. ผ่าน (ข้อเสนอ)
๔๐. ตก (ข้อเสนอ)
๔๑. มติ
๔๒. มติโดยเอกฉันท์
๔๓. มติโดยเสียงข้างมาก

การใช้ภาษาในการประชุม

ได้กล่าวมาแล้วว่า การประชุมทุกประเภทจะต้องมีบุคคลผู้หนึ่งทำหน้าที่ประธานและผู้เข้าประชุมคนอื่น ๆ ทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมนั้น ฉะนั้นในตอนต่อไปนี้จะได้ชี้แจงวิธีการใช้ภาษาในการประชุม

๑. การใช้ภาษาสำหรับประธานในที่ประชุม

เราควรเข้าใจว่า การประชุมมีหลายระดับด้วยกัน เริ่มตั้งแต่ระดับที่ไม่เป็นพิธีการ คือ ประชุมกันอย่างเป็นกันเอง ไปจนถึงระดับที่เป็นพิธีการ ซึ่งพูดจากันอย่างเป็นระเบียบแบบแผน และบันทึกผลการประชุมลงไว้ให้เป็นหลักฐานถาวร ภาษาที่ประธานใช้ในการประชุมก็ต้องให้สอดคล้องกับระดับของการประชุมด้วย

ตัวอย่าง เมื่อเป็นการประชุมปรึกษาอย่างเป็นกันเองมาก ๆ ประธานอาจใช้ถ้อยคำแสดงความเป็นกันเอง เป็นต้นว่า

> เอาละนะมาพร้อมกันแล้ว เริ่มประชุมก่อนเวลาหน่อยคงไม่เป็นไร เริ่มต้นเลย ผมจะเล่าเรื่องย่อ ๆ ของที่มาของปัญหาที่เราจะช่วยกันคิดแก้ไขเสียก่อน . . .

เมื่อเป็นการประชุมที่ค่อนข้างจะเป็นพิธีการขึ้นบ้าง เช่น การประชุมของคณะกรรมการห้องเรียนเพื่อจัดกิจกรรมวันลอยกระทง ประธานของที่ประชุมอาจใช้ถ้อยคำที่ค่อนข้างเป็นทางการ เช่นอาจกล่าวว่า

> ก่อนเริ่มการพิจารณาเค้าโครงกำหนดการจัดงานลอยกระทงของโรงเรียน ผมขอแจ้งเรื่องที่ผู้อำนวยการเรียกตัวผมเข้าไปพบ เพื่อชี้แจงนโยบายของโรงเรียนเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมวันลอยกระทงให้ทุกคนทราบพร้อม ๆ กันเสียก่อน มิฉะนั้นแล้วเราอาจพิจารณาเกินขอบเขตไปได้ . . .

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้ภาษาของผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในการประชุมตามระเบียบแบบแผน

> บัดนี้ท่านกรรมการได้มาประชุมครบองค์ประชุมแล้ว ผมขอเปิดประชุมในวาระที่ ๑ ผมขอให้ที่ประชุมพิจารณารายงานการประชุมครั้งที่ ๑๐/๒๕๒๗ หากมีข้อใดที่จะขอแก้ไข ปรับปรุง ขอเชิญชี้แจงได้ ขอให้เลขานุการอ่านรายงานการประชุมให้ที่ประชุมฟังเป็นตอน ๆ ไป

ในการขอมติจากที่ประชุมหลังจากที่ได้พิจารณากิจการที่ได้ประชุมไปแล้ว ประธานต้องกล่าวถ้อยคำให้ชัดเจน โดยเฉพาะข้อเสนอหรือข้อความที่จะขอให้ที่ประชุมลงมติรับ หรือไม่รับ ต้องกล่าวให้ชัด นอกจากนี้ การขอให้ที่ประชุมลงคะแนนเสียง จะด้วยวิธีใดก็ตาม ก็ต้องกล่าวให้ชัดเจนอย่าให้กำกวมได้ มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาภายหลัง

ตัวอย่าง คำกล่าวของประธานชมรมวิทยาศาสตร์เพื่อขอมติจากที่ประชุม

> หลังจากที่เราได้อภิปรายเรื่องนี้มาพอสมควรแล้ว ผมคิดว่าเราควรจะได้ข้อยุติว่าเราจะรับข้อเสนอของคุณสมพงษ์ ตามที่คุณสิริ ได้ขอแก้ไขความบางตอนไปแล้วหรือไม่ ผมขอทวนข้อเสนอนั้นอีกครั้งหนึ่ง ข้อเสนอมีดังนี้
>
> ขอให้ชมรมวิทยาศาสตร์ เลื่อนกำหนดการจัดทัศนศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่จากที่กำหนดไว้เดิมไปจัดในวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์ สัปดาห์แรกของเดือนมกราคม ๒๕๒๗ รายละเอียดอื่น ๆ เป็นไปตามกำหนดการเดิมทุกประการ
>
> สมาชิกผู้ใดเห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าวโปรดยกมือขึ้น

เมื่อสมาชิกที่เห็นด้วยออกเสียงด้วยวิธียกมือแล้ว ประธานหรือเลขานุการนับ และจดลงไว้ ต่อจากนั้น ประธานก็กล่าวอีกว่า

> สมาชิกที่ไม่เห็นด้วยโปรดยกมือขึ้น

เมื่อสมาชิกที่ไม่เห็นด้วยออกเสียงด้วยวิธียกมือแล้ว ประธานหรือเลขานุการก็นับ และจดลงไว้ เช่นกัน

ต่อจากนั้นประธานก็อ่านผลการลงคะแนนเสียง เช่นว่า

> ผลการลงมติ ปรากฏว่ามีผู้เห็นด้วย ๔๓ เสียง และมีผู้ไม่เห็นด้วย ๒๐ เสียง เป็นอันว่าชมรมจะเลื่อนกำหนดการจัดทัศนศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่จากที่กำหนดไว้เดิมไปเป็นวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์ สัปดาห์แรกของเดือนมกราคม ๒๕๒๗

ประธานยังมีหน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือกล่าวชวนให้ผู้เข้าประชุมแสดงความคิดเห็น ซึ่งต้องระมัดระวังการใช้ภาษาให้เหมาะสม ไม่ทำให้ผู้เข้าประชุมกระดากอาย หรือเกิดปฏิกิริยาตรงข้าม

ตัวอย่าง เมื่อมีสมาชิกคนหนึ่งนิ่งเงียบอยู่เป็นเวลานานไม่ได้แสดงความคิดเห็นเลย ประธานอาจพูดขึ้นเมื่อผู้อภิปรายคนอื่นได้พูดจบลงแล้ว ดังนี้

> ได้มีสมาชิกหลายคนอภิปรายทั้งในเชิงเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยไปแล้ว ผมยังใคร่ที่จะได้ฟังความคิดเห็นของสมาชิกคนอื่น ๆ อีกเกี่ยวกับประเด็นนี้ โดยเฉพาะความคิดของผู้แทนชมรมธรรมชาติศึกษา ขอเชิญคุณวินัย ครับ ไม่ทราบว่ามีความคิดเห็นเป็นประการใดเกี่ยวกับการไปทัศนศึกษาเขาใหญ่ตามกำหนดการที่เรากำลังพิจารณากันอยู่ขณะนี้

ในกรณีที่มีผู้อภิปรายผูกขาดคนเดียว ประธานก็จำเป็นต้องหาทางยับยั้งไม่ให้เกิดสภาพการณ์เช่นนั้น เป็นต้นว่าอาจกล่าวปรามอ้อม ๆ ดังนี้

> ประเด็นที่เรากำลังพิจารณานี้จำเป็นต้องอาศัยความคิดเห็นของกรรมการ ให้กว้างขวางที่สุด ผมใคร่ที่จะให้ทุก ๆ คนได้มีส่วนแสดงความคิดเห็น ก่อนที่เราจะตัดสินใจ

ลงมติร่วมกันว่าจะรับโครงการที่เสนอมานี้หรือไม่ ยังมีผู้ที่ไม่ได้อภิปรายอีกหลายคน ผมขอเชิญครับ

การพูดเพื่อสมานไมตรีเป็นสิ่งที่จำเป็นยิ่ง เพราะในการประชุมอาจมีการแสดงความคิดเห็นที่รุนแรง ก่อให้เกิดการกระทบกระเทือนกันได้ ประธานต้องรู้จักวิธีใช้ภาษาเพื่อให้ได้ผลดังกล่าว

ตัวอย่าง เมื่อสมาชิก ๒ คน ทุ่มเถียงกันยืดเยื้อเกินไป ประธานอาจตัดบท ดังนี้

> เท่าที่ผมได้ฟังคำอภิปรายของทั้ง ๒ ท่านมานั้น ก็รู้สึกว่า ทั้ง ๒ ท่านต่างมีความห่วงใยชื่อเสียงของชมรมเป็นอย่างมาก แต่ที่มีความเห็นแตกต่างกันไปบ้างก็ในเรื่องของวิธีปฏิบัติ โดยหลักการแล้ว เราไม่มีอะไรขัดแย้งกัน ผมในฐานะที่เป็นผู้รับผิดชอบขอเรียนว่าจะพยายามระมัดระวังรักษาชื่อเสียงของชมรมไว้ให้ดีที่สุด เท่าที่ได้ฟังความคิดเห็นของทุกท่านมา ก็พอจะได้แนวทางตามสมควรแล้ว ผมขอผ่านไปเรื่องอื่นตามที่อยู่ในวาระประชุมของเรา

บางทีประธานก็อาจต้องใช้ภาษาให้เป็นไปในทางขบขัน เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดของที่ประชุม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ถ้าเราอภิปรายกันต่อไปแบบนี้แล้ว ๓ ทุ่มก็คงจะไม่เสร็จ และถึงแม้ทุกคนจะยอมประชุมต่อไป ผมคิดว่าหลายคนคงจะเป็นลมพับไปเสียก่อน ผมคิดว่าอย่าให้เกิดเป็นข่าวใหญ่เลย

๒. การใช้ภาษาของผู้เข้าประชุม

ถ้าเป็นการประชุมอย่างเป็นกันเอง ภาษาที่ผู้เข้าประชุมใช้ก็ควรเป็นท่วงทำนองการสนทนากันตามปกติ แต่ก็ต้องระมัดระวังการใช้คำพูดให้สื่อความหมายได้ชัดเจน ไม่ก่อให้เกิดความกำกวมหรือความเข้าใจผิดแก่ผู้เข้าประชุมคนอื่น ๆ อย่างไรก็ดี ไม่ว่าจะเป็นการประชุมอย่างเป็นกันเองหรือเป็นพิธีการ ถ้าจะแสดงความคิดไม่ควรพูดโพล่งออกไป จะทำให้ผู้ฟังจับประเด็นยาก ควรบอกให้ที่ประชุมทราบเสียก่อน เป็นต้นว่า "ผมขอแสดงความคิดเห็นสนับสนุนข้อเสนอนี้เพิ่มเติมสักเล็กน้อย..." หรือ "ผมขอแสดงความคิดเห็นไปในทางค่อนข้างไม่เห็นด้วยเพียงประเด็นเดียวคือ..." หรือถ้าต้องการทราบข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ก็ควรบอกแก่ที่ประชุมด้วย เช่น "เนื่องจากผมยังไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับกติกาของการแข่งขันดีพอ ถ้าคุณวิศิษฐ์จะกรุณาสรุปให้ฟังย่อ ๆ ก็จะเป็นการดี ก่อนที่ผมจะได้แสดงความคิดเห็นอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป" การกล่าวนำเสียก่อนเช่นนี้ จะทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้รวดเร็ว และแจ่มชัดดีกว่าไม่มีการกล่าวนำเสียเลย และจะช่วยประหยัดเวลาของที่ประชุมได้มาก

ในกรณีที่ผู้เข้าประชุมฟังคำพูดของประธานหรือผู้เข้าประชุมคนอื่น ๆ ไม่ทัน ก็ไม่ควรปล่อยให้ผ่านเลยไป ควรขอให้กล่าวทวนอีกครั้งหนึ่งอย่างสุภาพ

ตัวอย่าง การขอร้องให้ผู้เข้าประชุมผู้หนึ่งกล่าวซ้ำ

> "ท่านประธานครับ ข้อความตอนท้าย ๆ ที่คุณวินัยได้พูดจบไปแล้วนั้นผมฟังไม่ชัด แต่รู้สึกว่ามีความสำคัญ หากจะกรุณาอนุญาตให้พูดซ้ำอีกครั้งหนึ่ง จะขอบคุณมากครับ ผมเชื่อว่า สมาชิกอีกหลายคนก็อยากฟังให้ชัดเจนเหมือนกัน"

ถ้าผู้เข้าประชุมจำเป็นต้องใช้เวลาอภิปรายนาน ก็ควรจะสรุปคำอธิบายของตนอย่างสั้น ๆ ไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้เข้าประชุม และประธานในที่ประชุมจับความได้ง่าย ผู้บันทึกการประชุมก็จะจับความได้สะดวก

คำ **ขอ** ควรใช้เสมอ ๆ ในการประชุม เพราะแสดงให้เห็นถึงความสุภาพ และความไม่ยกตนข่มท่านของผู้พูด อันจะก่อให้เกิดบรรยากาศฉันมิตรขึ้นในที่ประชุมนั้น

ตัวอย่าง

ผม**ขอ**เสนอว่า . . .
ผม**ขอ**ทราบข้อเท็จจริงเพิ่มเติมอีกเล็กน้อย . . .
ผม**ขอ**ให้ที่ประชุมพิจารณาเรื่องนี้ให้รวบรัดหน่อย
ผม**ขอ**เสนอให้พักการประชุมสัก ๑๐ นาที
ผม**ขอ**ให้เลื่อนการพิจารณาเรื่องนี้ไปคราวหน้า
ผม**ขอ**ให้เลขานุการได้กรุณาบันทึกเรื่องนี้ให้ค่อนข้างละเอียด
ผม**ขอ**ให้ท่านประธานพิมพ์ประกาศฉบับนี้แจกให้สมาชิกทุกคน

ตัวอย่างการใช้ภาษาในการประชุมสามัญของชมรมวิทยาศาสตร์ โรงเรียนแห่งหนึ่ง

ขอให้สังเกตข้อความในด้านซ้ายมือซึ่งเป็นข้อความที่ผู้เข้าประชุมพูดกันในระหว่างการประชุม ส่วนข้อความด้านขวามือ จะชี้ให้เห็นว่าที่แต่ละคนพูดเช่นนั้น พูดด้วยความมุ่งหมายอะไร

ประธาน	ขณะนี้ก็ปรากฏว่าสมาชิกได้มาเข้าประชุมครบองค์ประชุมแล้ว ผมขอเปิดประชุม ก่อนอื่นมีเรื่องที่จะแจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า ประธานฝ่ายจัดนิทรรศการติดธุระด่วน ต้องเดินทางไปต่างจังหวัด จึงต้องขอลาประชุม แต่ได้เขียนบันทึกสั้น ๆ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะพิจารณาบางเรื่องในวันนี้ ไว้ให้แล้ว สำหรับเรื่องที่เราจะพิจารณากันตามวาระ เรื่องแรกก็คือ รับรองรายงานการประชุมครั้งที่แล้ว ขอ	- เริ่มสร้างบรรยากาศของการประชุม - เปิดประชุมให้เป็นพิธีการ - แจ้งให้ทราบ - เริ่มเข้าระเบียบวาระ

	เชิญเลขานุการอ่านรายงานการประชุม ถ้ากรรมการท่านใดมีข้อท้วงติง จะขอแก้ไขก็ขอเชิญแจ้งให้ที่ประชุมทราบด้วย	
เลขานุการ	**ขอบคุณท่านประธาน ผมขอเริ่มอ่านรายงานการประชุมครั้งที่ ๔/๒๕๒๗ ดังนี้** (เลขานุการอ่านรายงานการประชุม)	– แสดงมารยาทตามธรรมเนียมนิยมของการประชุม
เหรัญญิก	ท่านประธาน ผมขอแก้ไขตัวเลขตามที่ปรากฏในรายงานการประชุม วาระที่ ๒ หน้า ๒ ที่เขียนไว้ว่า จะจัดสรรเงินจำนวน ๑๕๐ บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการทำป้ายประกาศของชุมนุม เข้าใจว่าจะพิมพ์ผิด ตัวเลขที่ถูกต้องคือ ๕๐๐ บาท	– ขอให้พิจารณาแก้ไขรายงานการประชุม – ชี้แจงข้อที่ผิดพลาดและข้อที่ควรจะแก้ไขเสียให้ถูกต้อง
ประธาน	กรรมการทุกท่านเห็นตรงกับที่เหรัญญิกได้ทักท้วงใช่ไหมครับ ถ้าเช่นนั้นเป็นอันว่าขอแก้รายงานตามที่เหรัญญิกได้ชี้ให้เห็น	– ถามความเห็นของที่ประชุม – สรุปมติของที่ประชุม
เลขานุการ	อ่านรายงานการประชุมต่อไป	
สมพงษ์	(กรรมการคนหนึ่ง ยกมือขึ้น)	– ขออนุญาตจากประธาน เพื่อพูดและประธานได้อนุญาตให้พูด
	ท่านประธานครับ ผมมีความรู้สึกมาหลายครั้งแล้วว่าการเรียบเรียงรายงานการประชุมของเรา บางวาระก็ค่อนข้างละเอียดมาก บางทีถึงกับระบุชื่อผู้พูดรวมทั้งคัดถ้อยคำที่พูดลงไว้โดยไม่ตัดทอน บางครั้งก็เขียนรวบรัดมาก ผมไม่แน่ใจว่าวิธีบันทึกการประชุมในลักษณะใดจึงจะเหมาะ จึงขอฝากทางฝ่ายเลขานุการไว้เป็นข้อสังเกตด้วย	– ตั้งข้อสังเกต
ประธาน	**เลขานุการหรือกรรมการท่านอื่น ๆ มีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างไรครับ**	– ขอทราบความเห็นที่ประชุม
สมภพ	(ยกมือขึ้น)	– ขออนุญาตพูด ประธานอนุญาตให้พูด

	ผมเห็นว่าน่าจะปล่อยไปเช่นที่เคยทำมานั้นแหละครับ ซึ่งก็ดีอยู่แล้ว เพราะเรื่องบางเรื่องจำเป็นต้องบันทึกละเอียด บางเรื่องซึ่งไม่สู้สำคัญนักก็บันทึกไว้อย่างย่อ ๆ ก็ได้	- แสดงความเห็น พร้อมทั้งให้เหตุผล มีนัยเป็นการแสดงความไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอที่กำลังอยู่ในระหว่างการพิจารณา
ประธาน	เลขานุการไม่มีความเห็นอย่างไรหรือครับ และกรรมการอื่น ๆ มีความเห็นอย่างไรบ้าง	- ขอทราบความเห็นของที่ประชุมเพิ่มเติม
สมพงษ์	ความจริงผมก็ไม่ได้ติดใจจะให้แก้ไขรูปแบบของการบันทึกการประชุมหรอกครับ เพียงแต่ฝากข้อสังเกตเท่านั้น ถ้าส่วนใหญ่เห็นว่าดีอยู่แล้ว ก็ขอให้เป็นไปเช่นเดิม	- ชี้แจงเจตนาที่แท้จริงของตนตามที่ได้พูดไปแล้ว
ประธาน	ถ้าไม่มีผู้อื่นแสดงความคิดเห็นก็ขอให้เลขานุการอ่านรายงานการประชุมต่อไป	- เมื่อหยั่งทราบความรู้สึกของที่ประชุมแล้ว ก็ตัดประเด็นโดยสรุปเป็นทำนองว่าขอให้ปฏิบัติต่อไปเช่นเดิม
เลขา	(อ่านรายงานการประชุมต่อไปจนจบ)	
ประธาน	มีผู้ใดจะขอแก้ไขตรงไหนอีกบ้างไหมครับ	- ขอให้ที่ประชุมพิจารณาให้ถี่ถ้วน
	ถ้าไม่มีผมก็ขอให้ที่ประชุมรับรองรายงานการประชุมครั้งที่ ๔/๒๕๒๗ ตามที่ได้แก้ไขแล้ว (ทิ้งระยะสักครู่หนึ่ง) เป็นอันว่าที่ประชุมรับรองรายงานการประชุม ต่อจากนี้ ขอเชิญเลขานุการคณะอนุกรรมการจัดนิทรรศการรายงานให้ที่ประชุมทราบถึงผลการจัดนิทรรศการที่ผ่านมาเมื่อสัปดาห์ที่แล้ว	- เสนอให้ที่ประชุมลงมติรับรองรายงานการประชุม - สรุปว่าที่ประชุมมีมติรับรองรายงานการประชุม - เข้าสู่ระเบียบวาระถัดไป
นพ	(เลขานุการคณะอนุกรรมการจัดนิทรรศการสรุปผลการจัดนิทรรศการให้ที่ประชุมฟังอย่างย่อ ๆ และสรุปปิดท้าย) รายละเอียดของรายงานการจัดนิทรรศการได้สรุปไว้แล้วในเอกสารที่จะแจกให้ที่ประชุม แต่เผอิญวันนี้ยังเย็บเล่มไม่เสร็จ จะได้นำมาแจกให้ภายหลัง รายงานนี้จะได้เสนอต่อทางโรงเรียนต่อไปด้วย	- รายงานให้ที่ประชุมทราบ - ชี้แจงข้อเท็จจริงบางประการ

ประธาน	ขอบคุณเลขานุการที่ได้ทำหน้าที่อย่างดีเยี่ยม ขอให้ที่ประชุมปรบมือให้เป็นเกียรติแก่คณะกรรมการจัดงานทุกคนด้วย (ทุกคนปรบมือ)	- สร้างบรรยากาศที่ดี โดยให้เกียรติซึ่งกันและกัน อันเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยให้การประชุมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิผล
สมศักดิ์	(กรรมการกลางคนหนึ่ง ขออนุญาตประธานพูดและประธานอนุญาตให้พูด)	
	ประธานครับ ในการจัดนิทรรศการที่ผ่านมานั้น ผมเห็นว่าชมรมของเราได้รับความอนุเคราะห์จากผู้หลักผู้ใหญ่หลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยากรที่มาบรรยายให้ความรู้ตามกำหนดการของเรา และดังที่เลขานุการได้รายงานไปแล้วว่าจะมีหนังสือขอบคุณไปภายหลัง ผมเห็นว่าเราควรจะได้ส่งรายงานฉบับนี้พร้อมกับทำบัตรกิตติคุณในนามของโรงเรียน มอบให้แก่วิทยากรทุกท่านอีกด้วย และควรจะติดต่อทางโรงเรียนให้จัดพิธีมอบบัตรกิตติคุณนี้แก่วิทยากรในพิธีแจกประกาศนียบัตรชั้นประโยคมัธยมศึกษาตอนปลายด้วยเพื่อเป็นเกียรติแก่ท่าน	- เท้าความก่อนตั้งข้อเสนอ - เสนอให้ที่ประชุมพิจารณาข้อเสนอใหม่ ซึ่งเป็นความคิดริเริ่มของสมาชิกคนหนึ่ง
สมภพและมาโนช	(ยกมือขึ้นพร้อม ๆ กัน)	- ขออนุญาตประธานพูด เพื่อเป็นการรักษามารยาทของการแสดงความเห็นในที่ประชุม
ประธาน	ขอเชิญคุณมาโนชพูดก่อนครับ	- ประธานอนุญาตให้มาโนชพูดก่อน
มาโนช	ท่านประธาน ผมขอสนับสนุนความคิดของคุณสมศักดิ์เพราะการแสดงความขอบคุณอย่างเป็นพิธีการเช่นนี้ได้ผลทางจิตใจอย่างประมาณค่ามิได้ ดีเสียยิ่งกว่าการมอบของขวัญให้	- สนับสนุนข้อเสนอที่มีผู้เสนอให้ที่ประชุมพิจารณา โดยให้เหตุผลประกอบ
ประธาน	เมื่อกี้นี้ คุณสมภพดูเหมือนจะต้องการแสดงความเห็นใช่ไหมครับ ขอเชิญเลย	- เชิญให้สมาชิกที่แสดงความประสงค์จะพูดได้มีโอกาสพูด
สมภพ	ความจริงคุณมาโนชก็ได้พูดไปหมดแล้ว ผมมีความเห็นตรงกันทุกประการ	- แสดงความเห็นสนับสนุน

ประธาน	มีท่านผู้ใดจะมีความคิดเห็นเป็นอย่างอื่นอย่างใดบ้างไหมครับ ขอเชิญแสดงความคิดเห็นได้	– ขอทราบความเห็นของที่ประชุม
	(หลังจากที่ประธานพูดข้างต้นนี้แล้ว ปรากฏว่าที่ประชุมนิ่ง ประธานจึงพูดต่อไป)	– ไม่มีสมาชิกผู้ใดประสงค์จะแสดงความคิดเห็น
ประธาน	ถ้าเช่นนั้นผมขอมติจากที่ประชุมว่า ท่านสมาชิกผู้ใดมีความเห็นตามข้อเสนอของคุณสมศักดิ์ในเรื่องเกี่ยวกับการทำพิธีมอบบัตรกิตติคุณในนามของโรงเรียน ให้แก่วิทยากรทุกท่านให้สมเกียรติ อนึ่งในตอนนี้ผมใคร่จะขอมติในหลักการเสียก่อน ส่วนรายละเอียดนั้นจะได้พิจารณากันภายหลัง ท่านสมาชิกผู้ใดเห็นด้วยในหลักการที่กล่าวมานี้ โปรดยกมือขึ้น	– ขอมติจากที่ประชุม – ทบทวนข้อเสนอให้ชัดเจน เพื่อให้ที่ประชุมเข้าใจตรงกัน ย้ำในประเด็นสำคัญว่า ให้พิจารณาว่าจะรับหรือไม่รับหลักการเสียก่อน – บอกวิธีลงมติอย่างชัดเจน
	(ปรากฏว่าสมาชิกยกมือพร้อมกันทุกคน)	
ประธาน	เป็นอันว่าที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์รับหลักการที่จะมอบบัตรกิตติคุณแก่วิทยากรผู้ได้ให้ความอนุเคราะห์แก่ทางชมรม ผมจะได้ดำเนินการในเรื่องนี้ต่อไป	– สรุปมติของที่ประชุม
	ในลำดับต่อไป ตามระเบียบวาระการประชุมก็เป็นการพิจารณาข้อเสนอของคุณมานัส ประธานฝ่ายศึกษานอกสถานที่ เรื่องโครงการจัดทัศนศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี ขอเชิญคุณมานัสชี้แจงรายละเอียดเพิ่มเติม	– นำเข้าสู่ระเบียบวาระถัดไป

หมายเหตุ การพิจารณาข้อเสนอเรื่องการศึกษานอกสถานที่ดำเนินต่อไป จนในที่สุดที่ประชุมได้มีมติว่าให้ระงับการจัดการศึกษานอกสถานที่สำหรับช่วงเวลาปิดภาคแรกนี้ไว้ก่อน ให้เลื่อนไปจัดในระยะปิดภาคปลาย เมื่อลงมติเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็เป็นอันว่าหมดวาระการประชุม ประธานจึงกล่าวปิดประชุมดังนี้

ประธาน	ท่านสมาชิกทุกท่าน บัดนี้เราก็ได้ประชุมพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ตามระเบียบวาระและพิจารณาได้ครบทุกระเบียบวาระแล้ว ก่อนจะปิดประชุมผมใคร่ขอแจ้งให้สมาชิกทุกท่านได้ทราบว่า กำหนดการประชุม	– สรุปสั้น ๆ ก่อนปิดประชุม – ย้ำกำหนดการประชุมครั้งต่อไป

ครั้งต่อไปคือ วันศุกร์ที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๒๗
ตั้งแต่เวลา ๑๕.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ สถานที่เดิม
คือที่ห้อง ๒๐๑ อาคาร ก. นี้

ผมขอปิดประชุม สวัสดี – ปิดประชุม

กิจกรรม

๑. ทบทวนความรู้

๑) ที่กล่าวว่าการประชุมเป็นการสื่อสารของมนุษย์อย่างหนึ่ง นักเรียนเข้าใจว่าอย่างไร เขียนแสดงความเข้าใจอย่างย่อ ๆ ความยาวประมาณ $\frac{1}{2}$ หน้า

๒) จงบอกความหมายของศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการประชุมตามที่ได้เรียนมา อาจใช้วิธีผลัดกันทาย หรือวิธีอื่นตามที่ผู้สอนกำหนด

๓) ในการประชุม ผู้เข้าประชุมต้องใช้อวัจนภาษาชนิดใดบ้าง ตอบมาเป็นข้อ ๆ พร้อมตัวอย่าง

๔) ถ้าสารที่จะส่งออกไปในที่ประชุมคือ "ผู้พูดไม่พอใจการอภิปรายนอกประเด็นของบางคน" ผู้ส่งสารควรจะพูดว่าอย่างไร

ก. เมื่อเป็นการประชุมเฉพาะกลุ่มอย่างเป็นกันเอง

ข. เมื่อเป็นการประชุมปรึกษาของคณะกรรมการอย่างเป็นทางการ

ค. เมื่อเป็นการประชุมสาธารณะอย่างเป็นพิธีการ

๒. กิจกรรมกลุ่ม

๑) สมมติให้นักเรียนกลุ่มหนึ่งเป็นคณะกรรมการวางโครงการจัดทัศนศึกษาต่างจังหวัด ให้นักเรียนกลุ่มนี้ประชุมปรึกษากันเพื่อวางโครงการให้เรียบร้อย ให้นักเรียนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผู้สังเกตการประชุมอย่างใกล้ชิด เมื่อประชุมเสร็จแล้ว ให้ผู้สังเกตเป็นผู้วิจารณ์กิจกรรมการประชุมนั้นตามหัวข้อต่อไปนี้

ก. การใช้ศัพท์เฉพาะในการประชุม

ข. การกำหนดขอบเขตของเรื่องประชุม

ค. การใช้ภาษาในการประชุม

๒) แบ่งนักเรียนทั้งชั้นออกเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มละ ๑๐ คน แต่ละกลุ่มประชุมเพื่อเสนอแนะวิธีแก้ปัญหาความสกปรกของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ต่อจากนั้นกลับมาประชุมรวมกัน

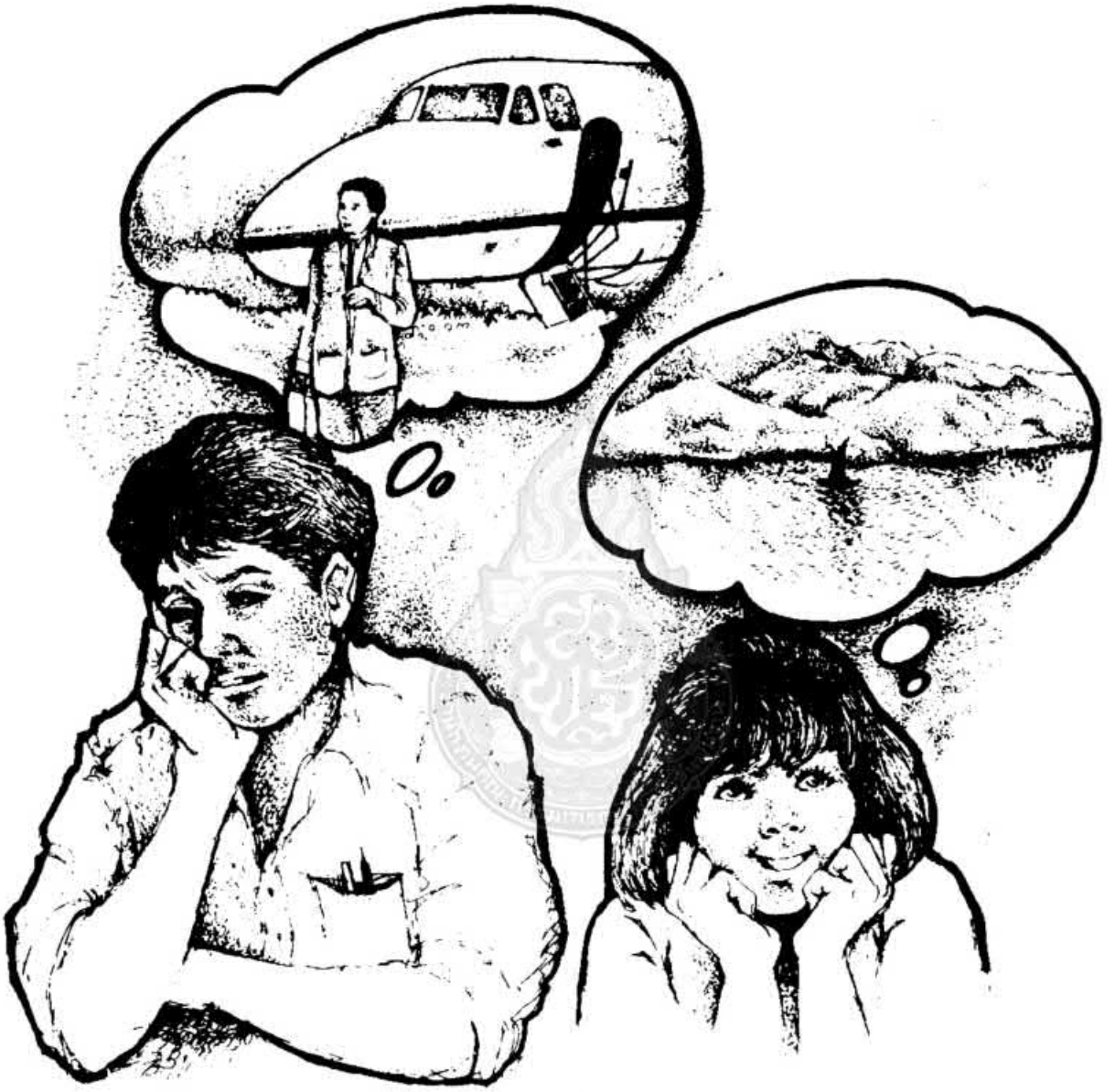
ให้ประธานหรือเลขานุการกลุ่มรายงานผลการประชุม ให้มีกรรมการอีกคณะหนึ่ง รวบรวมข้อเสนอแนะ แล้วพิจารณาร่วมกันว่า จะส่งข้อเสนอแนะนั้นไปยังผู้ใดที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง

๓. กิจกรรมเสริม

หาโอกาสไปฟังการประชุมสาธารณะที่จัดขึ้นในสถานที่ที่พอจะไปได้สะดวก อาจนัดหมายไปพร้อมกันเป็นกลุ่ม กลับมาทำรายงานและแสดงความคิดเห็นประกอบ เพื่อให้เพื่อนร่วมชั้นได้รับทราบ

บทที่ ๑๒
การเขียนแสดงความรู้สึกและจินตนาการ

สร้างสรรค์วรรณศิลป์ เสริมจินตนาการ

นอกจากการเขียนเชิงวิชาการและกิจธุระ ที่นักเรียนได้เรียนมาแล้วในบทที่ ๕ ยังมีการเขียนอีกประเภทหนึ่ง คือ การเขียนแสดงความรู้สึกและจินตนาการ ซึ่งเราจะได้พบอยู่เสมอในชีวิตประจำวัน และตัวนักเรียนเองก็อาจจะต้องใช้การเขียนประเภทนี้ในบางโอกาส นักเรียนจึงควรที่จะต้องให้ความสนใจและฝึกฝนไว้บ้าง

ในที่นี้จะได้แยกกล่าวเป็น ๒ หัวข้อ คือ

๑. การเขียนแสดงความรู้สึกจากประสบการณ์

๒. การเขียนแสดงจินตนาการ

การเขียนแสดงความรู้สึกจากประสบการณ์

ความรู้สึกของมนุษย์มีต่าง ๆ กันไป เช่น รู้สึกดีใจ เสียใจ โกรธ ตื่นเต้น ผิดหวัง กังวล ว้าเหว่ เจ็บปวด, ใจหาย สงบ ฯลฯ ความรู้สึกเหล่านี้สัมพันธ์กับสาเหตุหรือสิ่งที่เร้าให้เกิดความรู้สึกนั้น ๆ และสัมพันธ์กับพฤติกรรม หรือการแสดงออกเป็นกิริยาอาการ แตกต่างกันไปตามพื้นฐานทางจิตใจของบุคคลแต่ละคน

ในการสื่อสารกันตามปกติ เราอาจมีโอกาสเขียนแสดงความรู้สึกได้ต่าง ๆ กันไปตามอารมณ์และสถานการณ์ เช่น เขียนแสดงความรู้สึกยินดีอย่างจริงใจ เมื่อได้รับข่าวดีของเพื่อนว่า ได้รับทุนสำหรับศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา เขียนแสดงความรู้สึกเสียใจเมื่อได้ทราบข่าวร้ายว่าบุคคลในครอบครัวของญาติเสียชีวิตจากการประสบอุบัติเหตุ เขียนแสดงความตื่นเต้นที่นักกีฬาของโรงเรียนชนะเลิศในการแข่งขัน ฯลฯ การเขียนแสดงความรู้สึกเหล่านี้อาจเขียนในรูปแบบของจดหมายหรือบันทึกก็ได้ ผู้ที่ได้รับจดหมายหรือได้อ่านบันทึกก็จะได้ทราบถึงความรู้สึกของผู้เขียนว่าเป็นไปอย่างไร และอาจมีปฏิกิริยาสนองตอบตามควรแก่กรณี

ในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ เราอาจเขียนแสดงความรู้สึกต่าง ๆ ได้ทั้งในรูปแบบของร้อยแก้วและร้อยกรอง มีตัวอย่างอยู่มากในนิตยสารรายสัปดาห์ ในหนังสือรวมเรื่องสั้น และนวนิยายทั้งหลาย

งานเขียนเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย **เนื้อหา** และ**รูปแบบ** **เนื้อหา**นั้นอาจได้จากประสบการณ์ในชีวิต และจากความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากประสบการณ์นั้น ๆ ส่วน**รูปแบบ**นั้นก็ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้เขียนว่าจะเลือกเขียนเป็นคำประพันธ์ชนิดใด หรือเป็นร้อยแก้วรูปแบบใด ให้เหมาะสมกลมกลืนกับเนื้อหา เช่น เขียนเป็นนิราศ อย่างที่สุนทรภู่เขียนนิราศเมืองแกลงและนิราศเรื่องอื่นๆ เขียนเป็นเรื่องเล่าอย่างที่ เติม สุวิกรม เขียนเรื่อง แปลกแต่จริง[๑] เขียนเป็นบันทึกเรื่องจากประสบการณ์อย่างที่ ทิพย์วาณี สนิทวงศ์ เขียนเรื่อง ผู้ทดแทนบุญคุณบุพการี[๒] ฯลฯ

---

[๑] เติม สุวิกรม, "แปลกแต่จริง" ใน **หนังสือเรียนภาษาไทย ท ๐๔๒ การเขียน ๒** (กรุงเทพฯ :อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๔), หน้า๕๔ – ๕๖.

[๒] ทิพย์วาณี สนิทวงศ์,"ผู้ทดแทนบุญคุณบุพการี"ใน **หนังสือเรียนภาษาไทย ท ๐๔๒ การเขียน ๒** (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐๒ – ๑๐๓.

ในการเขียนแสดงความรู้สึก เรามักใช้**วิธีเขียนพรรณนา** การเขียนพรรณนา "เป็นการเขียนที่มุ่งอธิบายขยายความให้เห็นสภาพหรือลักษณะที่ละเอียดลออและเด่นชัดขึ้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่าที่จะดำเนินถึงเรื่องราว หรือเหตุการณ์ที่ดำเนินไปอย่างมีลำดับต่อเนื่อง หากเป็นการพรรณนาความรู้สึกก็จะมีเนื้อความที่กระทบอารมณ์ ก่อให้เกิดความรู้สึกประทับใจ หรือสะเทือนใจไปกับเนื้อความที่พรรณนานั้น ๆ"*

การที่จะเขียนแสดงความรู้สึกจากประสบการณ์ได้ดีนั้น นักเรียนจะต้องฝึกตนเองให้เป็นคนช่างสังเกต คือสังเกตทั้งความรู้สึกของนักเรียนเอง และความรู้สึกของผู้อื่น นอกจากนั้นยังต้องรู้จักสังเกตและสำรวจด้วยว่า ความรู้สึกนั้น ๆ มีสาเหตุมาจากอะไร เช่น คำพูดที่บาดใจของเพื่อนทำให้เรารู้สึกเจ็บใจ คำวิงวอนและเสียงร้องไห้ของเด็กน้อยทำให้เรารู้สึกสงสาร ทัศนียภาพอันสวยงามยามใกล้ค่ำทำให้กลุ่มนักท่องเที่ยวรู้สึกสงบและสบายใจ ฯลฯ

เมื่อนักเรียนได้สังเกต ทั้งสาเหตุและความรู้สึกอันเกิดตามมา สืบเนื่องจากสาเหตุนั้น ๆ แล้ว ต่อไปนักเรียนก็จะต้องคิดหาถ้อยคำมาเขียนแสดงความรู้สึกนั้น ๆ ให้สมจริง เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกคล้อยตาม หรือพลอยสะเทือนอารมณ์ไปด้วย

ถ้อยคำที่จะใช้แสดงความรู้สึกต่าง ๆ นั้น หากลองแยกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ดู ก็จะเห็นได้ว่ามี ๒ ประเภท คือ

๑. ถ้อยคำที่แสดงความรู้สึกโดยตรง

๒. ถ้อยคำที่มีความหมายเปรียบเทียบ

ในที่นี้จะได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำแสดงความรู้สึกทั้ง ๒ ประเภท ดังต่อไปนี้

๑. การใช้ถ้อยคำที่แสดงความรู้สึกโดยตรง

ความรู้สึกและอารมณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์นั้น มีทั้งในทางบวกและทางลบ ในทางบวก เช่น ความรู้สึกร่าเริง สมหวัง ยินดี สนใจ ปลาบปลื้ม เข้มแข็ง มั่นใจ เต็มใจ ฯลฯ ในทางลบ เช่น ความรู้สึกหม่นหมอง ผิดหวัง เสียใจ ไม่พอใจ ว้าเหว่ โกรธแค้น อ่อนแอ สับสนวุ่นวายใจ อิจฉาริษยา ฯลฯ

ตัวอย่างการใช้ถ้อยคำที่แสดงความรู้สึกต่าง ๆ

๑. การแสดงความรู้สึกของบุคคลในชีวิตประจำวัน

ก. **ความรู้สึกขอบใจ**

ครูขอขอบใจในน้ำใจอันงามของพวกเธอที่นำช่อดอกไม้มาเยี่ยมครูตอนที่ครูเจ็บ กลิ่นดอกไม้หอมชื่นใจ ช่วยให้ครูรู้สึกสบายขึ้นมาก อีก ๒ – ๓ วัน ครูคงกลับไปสอนพวกเธอได้ตามปกติ

---

*ระปะนีย์ นาครทรรพ, หนังสือเรียนภาษาไทย ท ๐๔๒ การเขียน ๒ (กรุงเทพฯ :อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๔), หน้า ๔๐.

ข. ความรู้สึกเสียใจ

ดิฉันเพิ่งได้ทราบข่าวว่าน้องชายของคุณประสบอุบัติเหตุรถชนจนต้องเสียชีวิต ดิฉันขอมีส่วนร่วมในความทุกข์ของคุณ และขอแสดงความเสียใจมาในโอกาสนี้

ค. ความรู้สึกยินดีด้วย

ฉันและเพื่อน ๆ ขอแสดงความยินดีในความสำเร็จของเธอที่สามารถสอบชิงทุนไปศึกษาต่อต่างประเทศได้ เป็นการช่วยทำชื่อเสียงให้แก่โรงเรียนที่รักของเราด้วย

ข้อสังเกต

ตัวอย่างข้างบนนี้เป็นการเขียนแสดงความรู้สึกจากบุคคลถึงบุคคล ใช้บุรุษสรรพนามที่ ๑ และที่ ๒ ในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน

๒. การแสดงความรู้สึกจากที่ปรากฏในวรรณกรรม

ก. ความรู้สึกสบายอารมณ์ของผู้ชรา

...ก๋งยิ้ม ยกมืออันเหี่ยวย่นแต่ยังแข็งแรงต่อการทำงานขึ้นลูบหนวดและเคราที่เป็นสีขาวเหลือบเงิน อย่างสบายอารมณ์ แววตาที่มีฝ้าเป็นสีขุ่นบาง ๆ ด้วยความชราเป็นประกายวาบวับขึ้นนิดหนึ่ง เมื่อมองมาที่ฉันอย่างเอ็นดูเปี่ยมหัวใจ...

(จาก **อยู่กับก๋ง** ของ หยก บูรพา)

ข. ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต

...วันนี้เป็นวันที่ชีวิตฉันมีรสชาติอย่างน่าประหลาด... ฉันได้เงินจากการทำงานสมใจหวัง ได้รู้ได้รับน้ำใจจากเพื่อนร่วมชั้นเรียน และได้ลดความเงียบเหงาเซาซึมออกไปจากห้องแถว... แม้จะเพียงชั่วขณะหนึ่งก็ตาม ฉันก็มั่นใจว่ามันจะเป็นรอยประทับใจฉันไปอีกนานแสนนาน...

(จาก **อยู่กับก๋ง** ของ หยก บูรพา)

ค. ความรู้สึกพิศวง และประทับใจอย่างลึกซึ้ง

พลเดชไม่รู้เลยว่า ในประเทศบ้านเกิดเมืองนอนของเขาที่เขาไม่รู้รายละเอียดมากมายนัก จะมีทิวทัศน์ที่สวยงามเหมือนภาคเหนือและภาคใต้ที่เขาเพิ่งไปมา จะมีชายทะเลซึ่งมีหาดทรายสะอาดสีขาวยาวเวิ้งว้างจนสุดสายตา และจะมีครอบครัวเล็ก ๆ ครอบครัวหนึ่งซึ่งเพียงแต่ย่างเข้าไป แค่ห้องรับแขกกะทัดรัดห้องนั้น พลเดชก็สัมผัสได้ถึงความอบอุ่นที่กรุ่นอยู่ในบรรยากาศทุกหนทุกแห่ง

(จาก **เทียนส่องแสง** ของ ดวงใจ)

ง. ความรู้สึกว้าเหว่ในที่คุมขัง

...มองไปเบื้องหน้า เขาเห็นซี่ลูกกรงเหล็กดูแน่นหนาและมีขนาดใหญ่โตกว่าเดิม ในความรู้สึกของสนทิศในขณะนั้น กุญแจดอกใหญ่ที่คล้องโซ่ไว้ ส่องประกายแวววาวเมื่อกระทบกับแสงแดดยามสาย

สนทิศรู้สึกวาบหวิวในอกอันแห้งผาก ความว้าเหว่เริ่มเข้าเกาะกินความรู้สึก
ความกลัวค่อย ๆ คืบคลานเข้ามาทีละนิด เขากลัวอะไร ...สนทิศตอบตนเองไม่ได้
(จาก **เทียนส่องแสง** ของ ดวงใจ)

ข้อสังเกต

(๑) ความรู้สึกต่าง ๆ ที่คัดมาให้ดูเป็นตัวอย่างนี้ มาจากนวนิยายบางเรื่องที่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย นักเรียนย่อมจะได้สังเกตวิธีเขียนถ่ายทอดความรู้สึกของบุคคลที่เป็นตัวละครในเรื่องออกมาให้สมจริง ตามประสบการณ์ที่นักประพันธ์มีอยู่

(๒) พฤติกรรมของตัวละคร ตามตัวอย่างข้างต้นอันได้แก่พฤติกรรมของชายชราที่มองดูหลานด้วยความเอ็นดู เด็กหนุ่มที่พอใจในประสบการณ์ใหม่ ๆที่เขาได้รับ ชายหนุ่มที่ได้สัมผัสบรรยากาศอันอบอุ่นในครอบครัวของเพื่อนหญิง และนักศึกษาหนุ่มที่ต้องผจญความว้าเหว่และหวาดกลัวในที่คุมขัง ล้วนมีส่วนสัมพันธ์กับความรู้สึกต่าง ๆ ที่ตัวละครเหล่านั้นแสดงออกมา

๒. การใช้ถ้อยคำที่มีความหมายเปรียบเทียบ

การใช้ถ้อยคำที่มีความหมายเปรียบเทียบ ช่วยให้การเขียนแสดงความรู้สึกชัดเจนขึ้น โดยไม่ต้องใช้ถ้อยคำมากนัก เพียงใช้กลุ่มคำ หรือประโยคสั้น ๆ ก็ได้ความหมายที่ต้องการอย่างสมบูรณ์ ดังจะเห็นได้จากประโยคต่อไปนี้

พอทำงานชิ้นนั้นเสร็จ ฉันรู้สึก**โล่งใจเหมือนยกภูเขาออกไปจากอก**
เขารู้สึก**ปวดศีรษะ เหมือนมีใครเอาคีมเหล็กมาบีบ**
พอได้รับคำชมเชยจากเพื่อน ๆ หล่อนก็**รู้สึกตัวเบาหวิวราวกับจะลอยได้**
คำพูดของเขาทำให้เรา**รู้สึกงงเป็นไก่ตาแตก**
เธอบอกว่า**รู้สึกปวดท้องเหมือนใครมาบิดไส้**
พอลูกบอกว่าสอบไล่ได้ ตาเพียรแก**ดีใจเหมือนได้แก้ว**
งานที่หัวหน้าสั่งคราวนี้ เรา**รู้สึกว่ายากยิ่งกว่าเข็นครกขึ้นภูเขา**เสียอีก

ข้อสังเกต

(๑) ความรู้สึกต่าง ๆ ที่กล่าวในเชิงเปรียบเทียบเช่นนี้ ส่วนมากมักใช้สำนวนที่มีผู้เคยกล่าวกันมา จนรู้จักกันแพร่หลายแล้ว เช่น สำนวนที่ว่า "เหมือนยกภูเขาออกไปจากอก" "เหมือนใครมาบิดไส้" "เป็นไก่ตาแตก" ถ้านักเรียนหมั่นสังเกต และจดจำสำนวนเปรียบเทียบเหล่านี้ไว้ ก็จะสามารถใช้ได้ถูกต้อง

(๒) นักเขียนที่มีชื่อเสียงอาจคิดหาถ้อยคำมาเขียนแสดงความรู้สึกต่าง ๆ ได้ โดยไม่ต้องเลียนแบบใคร ต่อไปเมื่อถ้อยคำสำนวนนั้น ๆ ได้รับความนิยม ก็จะกลายเป็นแบบอย่างให้คนอื่นนำไปใช้ได้เหมือนกัน

ตัวอย่างการเขียนแสดงความรู้สึกในงานเขียนประเภทร้อยแก้ว ข้อความที่พิมพ์ตัวหนาไว้นั้น ในต้นฉบับเดิมเป็นตัวเรียงธรรมดา ในที่นี้ทำไว้สำหรับให้นักเรียนสังเกต

ตัวอย่างที่ ๑ สารคดีเชิงประวัติศาสตร์

จาก "แผ่นดินพระร่วง" ใน **ศักดิ์ศรีนิพนธ์** ของ ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา

...วัดอื่น ๆ เช่น วัดศรีชุม วัดศรีสวาย และวัดพระพายหลวง ฯลฯ ...ทรุดโทรมเหลือแต่ซาก ประมาณดูด้วยสายตาจะเห็นได้ว่า แต่ละวัดล้วนแต่สร้างด้วยศิลา ศิลาแลง **หรืออิฐถือปูนทั้งนั้น** และใหญ่โตขนาดที่ต้องใช้คนงานสร้างเป็นจำนวนมากมาย ความประสงค์ของผู้สร้างที่ทำศิลปวัตถุขนาดมหึมาเหล่านั้น ก็เพื่อให้อยู่ยั่งยืนสืบไปชั่วกาลนาน **แต่คนสมัยปัจจุบันไม่ได้คิดเช่นนั้น** ไม่คิดถึงความพากเพียรและความลำบากนานาประการของผู้สร้าง พากันทำลายเพื่อแสวงหาของมีค่าเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ฝังซ่อนอยู่ในนั้น ทั้ง ๆ ที่บางทีก็ไม่พบอะไรเลย **ของที่นักขุดค้นต้องการคือพระพิมพ์พระเครื่องที่ว่าขลังและศักดิ์สิทธิ์** เช่น พระกำแพงเขย่ง เป็นต้น

การทำลายของใหญ่ เพื่อเอาของเล็กเช่นนี้ เป็นการกระทำของคนคิดสั้น ไม่รู้ค่าของสิ่งของ เป็นการกระทำแบบขี้ช้างจับตั๊กแตนโดยแท้ ถ้าพระร่วงจะทรงมีทิพยญาณล่วงรู้ว่า มรดกที่พระองค์ได้สร้างไว้ให้แก่คนรุ่นหลังถูกทำลายลงอย่างโง่เขลาเช่นนั้น ก็คงจะเสียพระทัยจนน้ำพระเนตรตกเป็นแน่

ความรู้สึกเปี่ยมเป็นสุข และความซาบซึ้งจับใจในข้อความบนหลักศิลาเป็นอันมลายลง เมื่อได้เห็น "แผ่นดินพระร่วง" เข้าจริง ๆ **รู้สึกใจหายและเสียดายอย่างลึกซึ้ง** ภาพ "เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว..." ภาพ "มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม..." หายวับไป มีแต่ซากความยับเยินปรากฏอยู่ต่อหน้า แวดล้อมด้วยป่าไผ่ และละเมาะไม้เงียบสงบเหมือนบรรยากาศที่โคนต้นลั่นทมในเมืองร้าง เหมือนปราสาทพรหมทัตที่พิมาย เหมือนในวิหารพระแท่นศิลาอาสน์ที่ลับแล ซึ่งแม้จะเป็นเพียงแผ่นหินหยาบ ๆ ก็ยังมีคนมาแอบขุดเป็นหลุมใหญ่ เหมือนเจดีย์ศรีสรรเพชญ์ ที่กรุงเก่า และ... ฯลฯ

ความรู้สึกดังกล่าวนี้ คือความเสียดาย และความสงบอย่างปลงตก เมื่อนึกขึ้นได้ในที่สุดว่า มนุษย์เป็นผู้สร้าง และในที่สุดมนุษย์นั่นแหละเป็นผู้ทำลาย

ข้อสังเกต

(๑) เรื่อง "แผ่นดินพระร่วง" นี้ นอกจากจะให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์แก่ผู้อ่านแล้ว ผู้เขียนยังได้**ส่งสาร**เป็น "ความรู้สึกอันซาบซึ้งจับใจ" ที่มีต่อศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง และ "ความรู้สึกเสียดายอย่างลึกซึ้ง" เมื่อเห็นปูชนียสถานอันมีคุณค่า ถูกทำลาย มายังผู้อ่านอีกด้วย

(๒) การแสดงความรู้สึกจริงใจในสิ่งที่มีคุณค่าเช่นนี้ มีผลตามมาคือ ก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้อ่าน จูงใจให้ผู้อ่านคล้อยตามไปด้วย และทำให้ความเรียงธรรมดากลายเป็นงานนิพนธ์ที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ไปได้อย่างน่าพิศวง

ตัวอย่างที่ ๒ สารคดีชีวประวัติ

จาก "กรงนกของนักโทษ" ใน **วัยบริสุทธิ์** ของ อาจินต์ ปัญจพรรค์

...ฉันเคยเห็นนักโทษวัยกลางคนคนหนึ่งอย่างใกล้ชิด เพราะเขาถูกเกณฑ์มาตัดหญ้า ดายหญ้า ที่หน้าบ้านของเราอยู่ ๒ – ๓ วัน ชายคนนี้มีตรวนล่าม ๒ ข้อเท้าเหมือนกัน แต่เป็นเส้นเล็กมาก มีผู้คุมคนหนึ่งนำเขามาสั่งงานในตอนเช้า และมารับกลับในตอนเย็น ผู้คุมจะแวะมาดูเขาในตอนเที่ยง ต่างคนต่างไม่พูดกัน ผู้คุมยืนหลบอยู่ในเงาร่ม แต่นักโทษอยู่กลางแดด ฟันหญ้าด้วยมีดพร้าอันยาว **นึกแล้วก็น่ากลัวมีดในมือของเขา** ซึ่งอาจจะใช้ทำร้ายผู้คุม หรือเขาอาจจะอาละวาด บุกขึ้นมาฟันคนในบ้านของเราได้ แต่ผู้ใหญ่บอกว่า นักโทษประเภทที่ถูกเกณฑ์มาทำงานเบาตามบ้านแบบนี้ เป็นพวกที่มีความประพฤติดี และใกล้จะถึงวันพ้นโทษอยู่แล้ว เขาจะไม่ก่อเรื่องร้ายแรง ให้เกิดเป็นโทษหนักขึ้นมาอีก

ในตอนเที่ยง เขาฟังเสียงหวูดจากโรงไฟฟ้าในจังหวัดเป็นสัญญาณ แล้วเขาก็จะหยุดงาน เข้ามานั่งลับมีดกับหินลับมีดที่ผู้ใหญ่บ้านของเราหาไว้ให้เขาในที่ร่ม และผู้ใหญ่ของเรายังจัดข้าวปลามาให้เขากินชามใหญ่ ๆ ซึ่งเขาจะพนมมือไหว้คนให้ข้าว แล้วกินจนหมด ไม่เหลือแม้แต่ก้างปลา และไม่เหลือข้าวแม้แต่เม็ดเดียว กินแล้วเขาจะยกมือไหว้ชามข้าวนั้นอีกครั้งหนึ่ง แล้วเขาเดินลากตรวนกรุ๋งกริ๋ง เอาชามข้าวและจานอาหารไปล้างที่บ่อข้างบ้านอย่างเกลี้ยงเกลา สะอาดหมดจด แล้วคว่ำวางตากแดดไว้ที่ศาลาริมบ่อตรงที่แดดส่อง แล้วเขาก็กลับไปนั่งลับมีดรอจนหวูดบ่ายโมงจากโรงไฟฟ้าดังขึ้นอีก เขาก็จะออกไปกลางแดดเปรี้ยง ๆ นั่งดายหญ้าต่อจากที่ทำค้างไว้ โดยไม่มีการแอบนั่งในร่มหรือหยุดมือเลย การทำงานของเขาคงจะเป็นเครื่องปลดเปลื้องความครุ่นคิดต่าง ๆ นี่ละกระมังที่เขาเรียกว่าฆ่าเวลา

ตอนบ่ายวันหนึ่ง ฉันกลับจากโรงเรียนแล้ว เห็นเขาฟันหญ้าอยู่ในสวนกลางแดด **ฉันตากแดดมาจากโรงเรียน ยังหิวน้ำและกินน้ำหลายอึก ฉันจึงขออนุญาตผู้ใหญ่ว่า ฉันจะเอาน้ำไปให้นักโทษคนนั้นกินได้ไหม** ผู้ใหญ่ไม่ได้ห้ามฉัน **ฉันจึงเอาขันใบใหญ่ตักน้ำฝนในตุ่มเดินลงบันไดบ้าน ค่อย ๆ เดินช้า ๆ เข้าไปใกล้เขา**

เขาหยุดฟันหญ้ามองดูฉัน **เขาคงจะรู้ใจว่าฉันหวาดกลัวมีดในมือของเขา เขาจึงเหยียดมือไปวางมีดเสียไกลไปอีกทางหนึ่ง** แล้วค้อมตัวเดินช้า ๆ เข้ามารับขันน้ำในมือฉันด้วยมืออันใหญ่ของเขา

เขากินน้ำจนเกลี้ยงขัน ขันนั้นใบใหญ่มาก ธรรมดาผู้ใหญ่ที่หิวน้ำก็กินไม่หมด แต่เขากินจนหมด **ฉันเองก็มีความรู้สึกว่า เขาพยายามจะตอบสนองน้ำใจของฉันให้สุดความสามารถของเขานั่นเอง** แล้วจากวันนั้น หญ้าก็โล่งเตียนหน้าบ้านของเรา และฉันก็ไม่ได้เห็นเขาอีกเลย

อีก ๒ – ๓ เดือนต่อมา **นักโทษคนนั้น เอากรงนกที่เหลาด้วยไม้ไผ่สวยงาม มีนกขุนทองใส่มาด้วยตัวหนึ่ง เขามาฝากผู้ใหญ่ไว้ให้ฉัน** ในตอนที่ฉันไปโรงเรียน เขาบอกเจาะจงให้ฉันโดยเฉพาะ กรงนั้นเขาต่อเอง และนกนั้นเขาก็จับมาเอง **ฉันดีใจมากที่ได้ทั้งนกทั้งกรง** ฉันเอาข้าวสุกใส่ถ้วยและเอาน้ำจอกเล็ก ๆ มาใส่กรงให้มัน...

ข้อสังเกต

(๑) ในเรื่องนี้ มีการแสดงความรู้สึกออกเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ กัน กล่าวคือตัว "ฉัน" ในเรื่องได้แสดงความรู้สึก**สนใจ** นักโทษที่มาทำงานที่หน้าบ้านของเขา จึงเฝ้ามองวิธีทำงานและการหยุดพักของนักโทษผู้นั้นอยู่ตลอดเวลา จากความสนใจกลายเป็นความรู้สึก**เมตตา**และ**เห็นอกเห็นใจ**ที่เห็นนักโทษทำงานกลางแดดเปรี้ยง แล้วก็เกิดความรู้สึก**สงสาร** จึงตักน้ำไปให้นักโทษดื่ม และรู้สึก**พอใจ** ที่นักโทษผู้นั้นดื่มน้ำจนหมดขัน ตอนท้ายแสดงความรู้สึก**ดีใจและตื่นเต้น** ที่ได้รับกรงนกพร้อมด้วยนกเป็นของตอบแทนน้ำใจจากนักโทษ

(๒) ผู้เขียนใช้ภาษาง่าย ๆ ในการบรรยายถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับนักโทษ และไม่ได้ใช้คำที่แสดงความรู้สึกโดยตรง แต่เมื่ออ่านเรื่องจบลงแล้ว ผู้อ่านจะเกิดอารมณ์สะเทือนใจและประทับใจในไมตรีจิตที่เกิดขึ้นระหว่างเด็กน้อยกับนักโทษผู้นั้น ทำให้มองเห็นคุณค่าของน้ำใจระหว่างบุคคลต่างวัย ต่างฐานะ อย่างเด่นชัด

ตัวอย่างที่ ๓ เรื่องสั้น

จาก "บัวนาค" ใน **รวมเรื่องสั้น** ของ เจญ เจตนธรรม

"แม่กิ่ง แม่กิ่ง อ้ายทิดมาโน่นแล้ว"

"ได้มามั้ย" เสียงถามจากในห้อง "ยังไม่เห็น" แม่เฒ่าร้องตอบ

ทิดเวียงน่ะแหละ เขากำลังตัดทุ่งมาเรือน แม่เฒ่ายังโย่ยังหยกอยู่ที่นอกชาน เสียงคราง ของหญิงสาวจากในห้อง ทำให้แกเห็นทิดเวียงเดินอืดอาดไม่ทันใจ ทั้งที่ทิดเวียงจ้ำอ้าวเหงื่อตกมาทีเดียวอยู่แล้ว พอทิดเวียงผ่านเข้ามาในระยะที่แลเห็นได้ชัด **แกร้องเสียงลั่นอีกคำรบหนึ่ง**

"แม่กิ่ง ได้มาแล้ว อ้ายทิดได้มาแล้ว"

แกยิ้มเบิกบานปาน ๆ กับทิดเวียง เขากระโดดขึ้นบันไดเรือนโดยไม่ล้างตีน ส่งดอกบัวให้แม่ยาย ซักถามถึงเมียรัก แม่เฒ่าไม่ฟังเสียง รับดอกบัวนาคขมีขมันใส่หม้อน้ำต้ม แกนั่งพนมมือแข่งเสียงคราง จากในห้อง แข่งกับเสียงร้องปลอบของยายกิ่ง หมอตำแย **ทิดเวียงได้แต่นั่งหน้าตื่น เสียงเมียรักโอดโอยดังขึ้นทุกที ทำให้เขานั่งอยู่ไม่ติด จุดยาใบตองแล้วเดินไปมา** พอน้ำในหม้อเดือด แม่เฒ่าก็ตะโกนขึ้นว่า "แม่กิ่งข้าจัดการเสร็จแล้ว"

แทนเสียงตอบของหมอตำแย **เสียงครวญครางเป็นทอด ๆ ของหญิงสาวดังก้องขึ้นทุกที เสียงขลุกขลักในห้อง ทำให้ทิดเวียงรี่เข้าไป แม่เฒ่าปราดเข้ายึดแขนไว้** บอกเขาว่าไม่ใช่เรื่องที่ผู้ชายจะเข้าไปยุ่ง แกจัดแจงรินน้ำต้มดอกบัวนาคใส่ขันยกเข้า

ไปในห้อง และออกมานั่งข้างลูกเขย **ต่างนั่งกันนิ่ง สำรับกับข้าวไม่มีใครแตะต้อง** เป็ดไก่เข้าเล้า วัวควายเข้าคอก ดาวสุกใสอยู่บนท้องฟ้า แล้วแม่ยายกับลูกเขยต่างนั่งมองไปทางห้องนั้น เสียงครวญครางหยุดไปพักหนึ่งก็ดังขึ้นใหม่ หยุดอีกและดังอีก เป็นอยู่อย่างนี้ ในฉับพลันต่อมา ทั้งสองสะดุ้งขึ้นพร้อมกัน เสียงอุแว้-อุแว้ ดังลั่นเรือน **ยิ้มที่ไม่มีการนัดหมายฉายขึ้นบนใบหน้าของคนทั้งสอง**

"เฮ้อ..." แม่เฒ่าลากเสียงถอนใจ

ทิดเวียงเอนหลังพิงเสาอย่างระโหย แต่โล่งอก

ยาใบตองหมดไป ๒ มวน แม่กิ่งหมอตำแยก็ออกมา เหงื่อโทรมกาย ถือหม้อรก มีผ้าผูกปิดปากหม้อเรียบร้อย **แม่เฒ่ากับทิดเวียงถามขึ้นเกือบพร้อมกันว่า**

"เป็นไงมั่ง แม่กิ่ง"

"ผู้หญิงหรือผู้ชาย"

แม่หมอตำแยยิ้ม ทรุดลงนั่งข้างคนทั้งสอง

"แคล้วคลาดทั้งสอง หลับไปทั้งคู่ ข้าดีใจด้วยอ้ายทิด ลูกเอ็งผู้ชาย... **เหนื่อยกายแต่สบายใจ** เอ็งเอาไอ้นี่ไปฝังทีซิ"

ข้อสังเกต

(๑) เหตุการณ์สำคัญตอนนี้คือ หญิงชาวบ้านคนหนึ่งกำลังจะคลอดบุตร มีตัวละครอยู่ในเรื่อง ๔ คน ได้แก่ ทิดเวียงผู้สามี แม่กิ่งหมอตำแย แม่เฒ่า มารดาของผู้หญิงผู้นั้น และหญิงที่กำลังให้กำเนิดทารก ตัวละครแต่ละตัวแสดงความรู้สึกที่มีต่อเหตุการณ์สำคัญแตกต่างกันไปตามบทบาทของตน

(๒) ชาวบ้านมีความเชื่อถือว่า ถ้าได้บัวนาค ซึ่งหมายถึงบัวที่นาคใช้วันทา**เสมาก่อนเข้า**พิธีอุปสมบท มาต้มให้หญิงมีครรภ์กิน หญิงนั้นก็จะคลอดง่าย ฉะนั้น ในตอนแรกแม่เฒ่าในเรื่องนี้จึงรอด้วยความรู้สึก**กระวนกระวาย** ว่าจะได้บัวนาคมาหรือไม่ ต่อมาเมื่อมองเห็นดอกบัวในมือลูกเขย นางก็ร้องเสียงลั่นบอกหมอตำแยว่าได้ดอกบัวมาแล้ว เป็นการแสดงความรู้สึก**ตื่นเต้น**ที่ได้ของมาตามต้องการ การยิ้มเบิกบานของแม่เฒ่าแสดงถึงความรู้สึก**ดีใจ สมหวัง** อาการที่แกรับดอกบัวแล้วกระวีกระวาดนำไปต้ม แสดงว่า แก**เต็มอกเต็มใจ** ทำงานเพื่อให้ลูกสาวของแกคลอดง่าย

(๓) ฝ่ายทิดเวียง ลูกเขยของแม่เฒ่าก็แสดงความรู้สึก**ตื่นเต้น** ด้วยการ "กระโดดขึ้นเรือนโดยไม่ล้างตีน" พอได้ยินเสียงร้องครวญครางของเมีย เขาก็ "นั่งไม่ติด" ด้วยความรู้สึก**กระวนกระวาย** จะเข้าไปช่วยเมียก็ถูกห้ามไว้ ระหว่างที่แม่ยายและลูกเขยต่างรอคอยนั้น ก็แสดงความรู้สึก**กังวล ห่วงใย** ด้วยการนั่งนิ่งทั้งคู่ และไม่มีใครแตะต้องสำรับกับข้าว ในที่สุดเมื่อได้ยินเสียงเด็กร้อง "อุแว้" ทั้งแม่ยายและลูกเขยก็**ตื่นเต้นดีใจและโล่งอก** ซึ่งแสดงออกด้วย "ยิ้มที่ไม่มีการนัดหมาย..." ส่วนแม่กิ่งหมอตำแยก็แสดงความรู้สึก**ภาคภูมิใจ** ในผลงานของแก ที่สามารถทำคลอดได้สำเร็จคือทั้งแม่และเด็กปลอดภัย โดยใช้คำพูดสั้น ๆ ว่า "ลูกเอ็งผู้ชาย...เหนื่อยกาย แต่สบายใจ"

(๔) ผู้เขียนใช้ภาษาที่อ่านเข้าใจง่าย บรรยายภาพและแสดงความรู้สึกของตัวละครโดยแจกแจงพฤติกรรมเป็นขั้นตอนอย่างสมเหตุสมผล ตัวละครพูดกันแบบชาวบ้านตามชนบท ใช้คำพูดสั้น ๆ ตรงไปตรงมา วิธีเขียนเช่นนี้นับเป็นศิลปะ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนได้ไปร่วมรู้เห็นเหตุการณ์อยู่ด้วย

ตัวอย่างการเขียนแสดงความรู้สึกในงานเขียนประเภทร้อยกรอง ข้อความที่พิมพ์ตัวหนาทำไว้เพื่อให้นักเรียนสังเกต

ตัวอย่างที่ ๑ บทละคร

จากพระราชนิพนธ์บทละคร เรื่อง **อิเหนา** ของ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ก.

เมื่อนั้น
ให้ละห้อยสร้อยเศร้าแสนทวี
ก้มพักตร์ลงเช็ดชลเนตร
น้องจะอยู่ผู้เดียวเปลี่ยววิญญา
เสด็จไปจงดีมีสุข
อันศัตรูนอกกายในกาย
แม้นเสร็จศึกนึกกลับมาหมั่นหยา
อย่าลืมคำลืมเคยที่โปรดปราน

นวลนางจินตะหรามารศรี
สงสารที่ถ้อยคำพระอำลา
พลางทูลภูวเรศเชษฐา
ทุกข์ถึงคะนึงหาไม่เว้นวาย
ให้ห่างภัยไกลทุกข์ทั้งหลาย
สารพัดแพ้พ่ายอย่าพ้องพาน
ให้สมซึ่งสัญญาได้ว่าขาน
เยาวมาลย์ทูลพลางทางโศกี

ข้อสังเกต ข้อความที่พิมพ์ตัวหนา แสดงถึงความโศกเศร้า อาลัยอาวรณ์ที่ผู้เป็นที่รักจะต้องจากไปไกล ใช้ถ้อยคำแสดงความรู้สึกโดยตรง

ข.

เมื่อนั้น
ฟังวิหยาสะกำพาที
จึงร้องว่าเหวยไพริน
มาถามไถ่ไล่เอากิจจา
สุดแต่ว่าจิตพิศวาส
อย่าชักเจรจาให้ช้าไป

สังคามาระตาเรืองศรี
ดังตรีเพชรบาดในอุรา
ลมลิ้นหยาบคายนักหนา
คือจะปรารถนาสิ่งใด
ก็นับเป็นวงศ์ญาติกันได้
จะชิงชัยให้เห็นฝีมือกัน

ข้อสังเกต ข้อความที่พิมพ์ตัวหนาแสดงความรู้สึกโกรธแค้นโดยใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบความรู้สึกนึกคิดนั้นกับการถูกคมอาวุธบาดหัวใจ

ตัวอย่างที่ ๒ นิทานคำกลอน

จาก **กนกนคร** ของ น.ม.ส.

ก.

อมรสิงห์นิ่งนึกตรึกไตร
หมุดหงิดจิตใจไข้ครอง
เล่าเหตุรหัสให้รู้
ภักดีศรีราชกุมาร
เธอแจ้งจำนงทรงหมาย
เขาทำไม่รู้ดูที
พระเสด็จเตร็จหนีที่ขัง
จรจู่สู่ป่าฝ่าพน
ช้ำในอกอัดกลัดหนอง
ขัดข้องขุ่นล้ำรำคาญ
จึ่งผู้คุมคิดสงสาร
ยิ่งกว่าภูบาลนฤบดี
อุบายปลดปลีกหลีกหนี
เหมือนมีใจเผลอเมอมน
มุ่งตั้งพักตร์ไปในหน
ดั้นด้นหลีกลี้หนีไป

ข้อสังเกต ข้อความที่พิมพ์ตัวหนา แสดงถึงความรู้สึกหลายอย่างประสมกันอยู่ของอมรสิงห์ ได้แก่ ความทุกข์ชอกช้ำในอก โดยใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบกับความรู้สึกเมื่อเกิดอาการกลัดหนอง ความรู้สึกหมุดหงิดใจ ความขุ่นข้องหมองใจโดยใช้คำเปรียบเทียบกับความรู้สึกเมื่อเป็นไข้ นอกจากนี้ยังแสดงความรู้สึกของผู้คุมว่าสงสารและภักดี โดยใช้ถ้อยคำแสดงความรู้สึกโดยตรง

น่าสังเกตว่ากวีสามารถใช้คำเพียงไม่กี่คำ แสดงความรู้สึกต่าง ๆ ได้สมจริง

ข.

เมื่อนั้น
โฉมยงทรงเฉลยเย้ยเยาะ
พระยินนางเยาะเพราะโสด
ปัญญาพาทีหนีปลิว
จักพูดพูดไปไป่ออก
เสียงติดศอตันยันยืน
สองครั้งสามครั้งตั้งหน้า
อึดอัดขัดระคายหลายคราว
หน่อนรินทร์ยินพจน์หมดเหมาะ
เหมือนเฉาะด้วยมีดกรีดริ้ว
นางโกรธโกรธไปไม่กริ้ว
เนตรหิวเห็นนางพางกลืน
จักบอกบอกยากขวากขืน
ยิ่งฝืนยิ่งฟกอกร้าว
จักพยายามแสดงแจ้งข่าว
จึ่งกล่าวโดยคดีมีมา

ข้อสังเกต ในการใช้คำที่มีความหมายเปรียบเทียบแสดงความรู้สึกเจ็บปวดในใจ เพราะถูกเยาะเย้ย กวีใช้คำเปรียบว่า เหมือนถูกมีดเฉาะและกรีดให้เป็นริ้ว ส่วนความรู้สึกอึดอัดขัดใจแต่พูดออกมาไม่ได้นั้น ก็เปรียบเหมือนมีขวากหนามขวางอยู่ในคอ

ตัวอย่างที่ ๓ ลิลิต

จาก **ลิลิตพระลอ**

พระแพงพระเพื่อนเพี้ยง พิศวง
นับอยู่ในใจจง จอดไท้

มลักเห็นดอกกลหลง ฉงนอยู่ ไสร้นา
อกอ่อนระทวยไหม้ สรากหน้าดาหมอง
นางโรยนางรื่นขึ้น ไปเยือน
เห็นราชสองหมองเหมือน ดั่งไข้
ทุกวันดุจดวงเดือน งามชื่น ไสร้นา
หมองดังนี้ข้าไหว้ บอกข้าขอฟัง หนึ่งรา

ข้อสังเกต

(๑) ความรู้สึกที่แสดงออกในโคลงบทแรกคือ ความทุกข์ทนหม่นหมองของพระเพื่อนพระแพง เพราะใจเฝ้าแต่คิดถึงพระลอ ความรู้สึกดังกล่าวนี้ เรารู้ได้จากอาการที่แสดงออก

(๒) ในโคลงบทหลัง ใช้คำสั้น ๆ กะทัดรัด แสดงถึงความรู้สึกของพระเพื่อนพระแพงทั้งใน **ยามสุขใจ** หน้าตาก็ผ่องใส และในยามโศกเศร้า ซึ่งทำให้หน้าตาหม่นหมอง ใช้คำเปรียบเทียบความผ่องใสของนางทั้งสองว่าเหมือนดวงจันทร์

การเขียนแสดงจินตนาการ

จินตนาการ หมายถึงความคิดคำนึงที่เกิดขึ้นในห้วงนึก หรือในจิตของมนุษย์ อาจเป็นการนึกวาดภาพขึ้นตามความคิดฝันของมนุษย์แต่ละคนก็ได้ หรือความคิดคำนึงนั้น ๆ อาจเป็นผลมาจากการมีประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตมาก่อน แต่ได้สร้างขึ้นเป็นภาพใหม่ให้พิสดาร หรือลึกซึ้งกว้างไกลออกไป ก็ได้

บุคคลที่มีจินตนาการ อาจใช้จินตนาการของเขาให้เป็นประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ได้ ในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น ผู้ที่ชอบวาดเขียน ก็อาจสร้างภาพในจินตนาการของเขาให้มีลักษณะวิจิตรพิสดาร เป็นที่ชื่นชอบแก่ผู้ที่ได้ชมภาพของเขา ผู้ที่เป็นนักเขียน ก็อาจเขียนนวนิยาย โดยสร้างตัวละครขึ้นมาให้มีบทบาทต่าง ๆ ตามที่จินตนาการของเขาทำให้คิดคำนึงไป ผู้ที่เป็นนักดนตรีก็อาจคิดสร้างเพลงที่มีความไพเราะเพราะพริ้งชวนให้ผู้ฟังเคลิบเคลิ้มตามไป เสียงเพลงอาจชวนให้ผู้ฟังคิดไปถึงป่าเขาลำเนาไม้ เสียงน้ำตก เสียงนกร้อง ฯลฯ ได้อย่างกว้างขวางเท่าที่ขีดความสามารถของคนแต่ละคนจะคิดนึกไปถึง

นักเรียนแต่ละคนก็อาจมีจินตนาการได้แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ชีวิตของตน เช่น เมื่อเล็ก ๆ นักเรียนเคยได้ฟังผู้ใหญ่เล่านิทานซึ่งมีตัวละครเป็นเจ้าหญิง เจ้าชาย ยักษ์ และสัตว์ประหลาดต่าง ๆ นักเรียนก็อาจนึกวาดภาพในใจตามไปด้วย การสร้างภาพในจินตนาการขึ้นเช่นนี้ในทางจิตวิทยาถือว่าเป็นการผ่อนคลายความเคร่งเครียดทางอารมณ์ ทำให้คนเรามีความสุขได้ชั่วครั้งคราว

บางทีจินตนาการของคนเราอาจเกิดจากสิ่งเร้าที่มาสัมผัสประสาท เช่น ตามองเห็นดอกบัวบานอยู่ในสระ หูได้ยินเสียงเพลงไพเราะ จมูกได้กลิ่นหอมของน้ำอบ น้ำปรุง ฯลฯ แล้วก็เกิดความคิด

คำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับสิ่งเร้าเหล่านั้นก็ได้ หากใครมีความคิดเชิงสร้างสรรค์อยู่ในตัว สิ่งเร้าเหล่านั้นก็จะกระตุ้นให้เขาสร้างงานศิลปะขึ้นมาได้ เช่น จิตรกรก็จะวาดภาพดอกบัวบานสะพรั่งในสระ กวีก็จะเขียนบทกวีนิพนธ์กล่าวชมความงามของดอกบัว นักดนตรีก็จะแต่งเพลงมีจังหวะและลีลา ชวนให้คิดถึงภาพสระบัว มีหมู่แมลงบินมาเกาะเพื่อดูดน้ำหวาน ฯลฯ

การเขียนแสดงจินตนาการ อาจเขียนได้ทั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว ก่อนที่จะแนะวิธีเขียนจะให้นักเรียนสังเกตตัวอย่างงานเขียนแสดงจินตนาการโดยแบ่งเป็น ๓ ประเภทด้วยกันคือ

๑. การเขียนพรรณนาภาพและความรู้สึกนึกคิด

๒. การเขียนบรรยายเชิงสร้างสรรค์

๓. การเขียนแสดงพฤติการณ์ในความคิดคำนึง

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการเขียนแสดงจินตนาการแต่ละวิธี พร้อมด้วยข้อสังเกต

๑. การเขียนพรรณนาภาพและความรู้สึกนึกคิด

ตัวอย่างที่ ๑ จาก "หยาดน้ำค้าง" ของ กุลทรัพย์ รุ่งฤดี ใน **ลำนำน้ำใจ**

รุ่งสาง...
น้ำค้างค้างใบไม้และใบหญ้า
ประกายเพชรหยดหยาดสะอาดตา
ตื่นนิทราชื่นแช่มแจ่มฤทัย
แสงเงินแสงทองผ่องแผ้ว
ส่องแพร้วหยาดเพชรผ่องใส
ลมเช้าโชยชื่นรื่นรมย์ใจ
ดวงไฟโลกกลับรับทิวา
อยากหยิบเพชรเกล็ดน้ำค้างเก็บกลางจิต
อนิจจา สายนิดก็เสื่อมค่า
และแสงเงินแสงทองส่องนภา
พอสายกว่าก็เริงร้อนอ่อนอารมณ์

ข้อสังเกต

(๑) จินตนาการของกวีทำให้มองเห็นหยาดน้ำค้างเป็นเพชรส่องประกายแพรวพราวในยามรุ่งอรุณ และทำให้มองเห็นแสงอาทิตย์ยามเช้าเป็นแสงเงินแสงทองน่าชื่นชม แต่พอสายหน่อยหยาดน้ำค้างก็เหือดแห้งไป แสงเงินแสงทองก็กลายสภาพจากสิ่งสวยงามเป็นสิ่งที่ทำให้ร้อนและ "อ่อนอารมณ์" ไปได้

(๒) มีความคิดเกี่ยวกับ "ความเป็นอนิจจัง" ของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติแทรกอยู่ด้วยในกลอนบทนี้ ทำให้บทร้อยกรองมีคุณค่าลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ ๒ จาก **รำพันพิลาป** ของ สุนทรภู่

เมื่อยามฝันนั้นว่านึกนั่งตรึกตรอง
เห็นโฉมยงองค์เอกเมขลา
รัศมีสีเปล่งดั่งเพ็งจันทร์
ว่านวลหงส์องค์นั้นอยู่ชั้นฟ้า
วิมานเรียงเคียงกันทุกวันนี้
จะให้แก้วแล้วว่าไปหาเถิด
ที่ขัดข้องหมองหมางเป็นอย่างไร
สดับคำฉ่ำชื่นจะยื่นแก้ว
ทรงปักษาการเวกแฝงเมฆเมียง
เหมือนนุบผาปาริกชาติชื่น
ด้วยเดชะพระกุศลให้หล่นลอย
มิให้เคืองเปลื้องปลดเสียยศศักดิ์
แม้มั่งมีพี่จะจ้างพวกช่างทอง
เดือนหงายส่องแสงสว่างดั่งกลางวัน
ชูจินดาดวงสว่างมากลางสวรรค์
พระรำพันกรุณาด้วยปรานี
ชื่อโฉมเทพธิดามิ่งมารศรี
เหมือนหนึ่งพี่น้องสนิทร่วมจิตใจ
มิให้เกิดการระแวงแหนงไฉน
จะผันแปรแก้ไขด้วยใกล้เคียง
และคลาดแคล้วคลับคล้ายเคลิ้มหายเสียง
จึ่งหมายเสี่ยงวาสนาอุตส่าห์คอย
สุดจะยื่นหยิบได้มีไม้สอย
ลงมาหน่อยหนึ่งเถิดนะจะประคอง
ถนอมรักร้อยปีไม่มีหมอง
หล่อจำลองรูปวางไว้ข้างเตียง

ข้อสังเกต

(๑) บทกลอนตอนนี้แสดงถึงจินตนาการของกวีที่คิดฝันไปถึงนางเมขลาว่าจะเป็นสื่อนำให้ได้พบนางเทพธิดาที่ตนรัก มีการเปรียบเทียบความรักเหมือนดอกปาริชาติซึ่งเป็นดอกไม้ในสวรรค์ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าสูงสุดสอย แต่กวีก็ยังภาวนาขอให้บุญกุศลดลบันดาลให้นางผู้เป็นที่รักลอยลงมาหาตน

(๒) กวีมีอิสระเสรีที่จะฝันถึงความรักตามอุดมคติของตน และเขาได้ใช้จินตนาการวาดภาพนางผู้เป็นที่รักไว้อย่างเลิศลอยดุจเทพธิดา

ตัวอย่างที่ ๓ จาก **ลำนำภูกระดึง** ของ อังคาร กัลยาณพงศ์

...วิเวกปุยเมฆลอยสร้อยเศร้า
เสมอคู่สู่สมชมเชย
อนาถแต่ข้าน้อยหงอยเหงา
เออหนอดวงใจในอกนั้น
คงเที่ยวไปสุดหล้าฟ้าเขียว
หนไหนอกใครให้พักพิง
สมเพชชลเนตรนองเนตรย้อย
ไยเล่าไหลหลั่งดังธารา
ลองถามน้ำค้างที่พร่างพราย
สุริยาฝากรุ้งทองให้ใคร
แม้แต่เหมยหนาวที่เศร้าสร้อย
หนาวแต่อกข้าฟ้าอาธรรม์
ราวแพรขาวมาห่มดอกเหมย
เพิ่งเคยเชยชิดสนิทสนมกัน
เดินกะเงาเปล่าเปลี่ยวเสียวขวัญ
วันนี้หนีไปไหนไกลจริง
โดดเดี่ยวอ้างว้างเป็นที่ยิ่ง
ไฉนนิ่งขลาดเขลาเบาปัญญา
หวังจะลอยเหมือนเมฆเมืองฟ้า
อาบหน้าให้หนาวปวดร้าวใจ
เจ้าไซร้รู้จักอบอุ่นไหม
ก่อนลับไปไกลจงบอกกัน
ยังลอยอบอุ่นในแสงสวรรค์
ไม่ให้ปันเยื่อใยไมตรี

เลิกหวังอะไรแล้วในโลก พอใจโศกกับน้ำตานี้
อยู่อย่างอ้างว้างทั้งตาปี มิมีอุทธรณ์งอนง้อใคร...

ข้อสังเกต

(๑) กวีแสดงความรู้สึกอ้างว้างเศร้าหมอง โดยใช้จินตนาการวาดภาพธรรมชาติ บนยอดเขาในยามที่อากาศหนาวเย็น เพื่อให้บรรยากาศนั้นสอดคล้องกับความรู้สึกหนาวเหน็บในใจของตน

(๒) การใช้โวหารเปรียบเทียบโดยกล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติด้วยถ้อยคำอันวิจิตรพิสดาร เช่น "สุริยาฝากรุ้งทองให้ใคร" และ "แม้แต่เหมยหนาว...ยังลอยอบอุ่นในแสงสวรรค์" เช่นนี้แสดงถึงจินตนาการอันงดงามและกว้างไกล

(๓) การที่กวีจะพรรณนาโดยใช้การเปรียบเทียบตลอดเวลาดังที่เห็นนี้ กวีอาศัยสมรรถภาพเฉพาะของมนุษย์ (ซึ่งไม่มีในสัตว์) ที่เรียกว่า **จินตนาการ**

เมื่อนักเรียนได้สังเกตตัวอย่างการพรรณนาภาพและความรู้สึกนึกคิดมาแล้ว ก็จะเห็นได้ว่าในการเขียนแสดงจินตนาการเพื่อพรรณนาภาพและความรู้สึกนึกคิดนั้น มีหลักทั่วไปดังนี้คือ

๑. ผู้เขียนต้องใช้จินตนาการของตนให้กว้างไกลยิ่งไปกว่าสิ่งที่ตนได้ประสบพบเห็นอยู่ตามปกติ เพื่อจะได้เกิดความคิดหรือมโนภาพสำหรับนำมาเขียน

๒. วางเค้าโครงหรือลำดับความคิดที่จะเขียน ตามความถนัดของตน หรือตามที่ตนเห็นว่าเหมาะสมที่สุด

๓. เลือกใช้ถ้อยคำที่ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการร่วมด้วยได้ อาจจะใช้คำที่ทำให้เห็นภาพในจินตนาการได้โดยตรง หรือในเชิงเปรียบเทียบก็ได้

๒. การเขียนบรรยายเชิงสร้างสรรค์

ตัวอย่างที่ ๑ การเขียนเรื่องราวที่จำมา

จาก "คนซื้อ" ใน **ข้อคิด** ของ ม. ชูพินิจ

นายตุ๊กตุ๋ยตัวเล็ก ๆ คนหนึ่งก้าวเข้าไปในโรงแรมใหญ่ชายทะเล เมื่อ ๗ – ๘ ปีมาแล้ว ในฐานะของคนไปเที่ยวตากอากาศหน้าร้อนซึ่งพอมีสตางค์จะใช้ตามธรรมดาสามัญเท่านั้น อีก ๓ วัน เขาก็จากมาในฐานะของบุคคลสำคัญที่ทุกคนในโรงแรมสมัยนั้น นับแต่ผู้จัดการ ตลอดจนบ๋อยรับใช้ รู้จักและนับถือทั่วไป

เพราะว่าชายคนนั้น เป็นนายตุ๊กตุ๋ยอะไรคนหนึ่งท่านอาจจะพบเห็นในชีวิตอยู่ทุกวันได้จริง ๆ จึงไม่มีความจำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องบอกเล่าว่า เขาเป็นใคร ข้าพเจ้าจะบอกแต่ว่า ค่าแห่งเกียรติยศที่เขาได้รับครั้งนั้น ได้มาด้วยราคาเพียง ๒๕ หรือ ๕๐ สตางค์ เท่านั้น

เรื่องมันมีอยู่ว่า เมื่อนายตุ๊กตุ่ยใช้สตางค์ที่ตั้งใจใช้จ่ายในการหาความสำราญตามความต้องการของตน จวนจะ "เรียบวุธ" แล้ว เตรียมตัวกลับ แต่ตอนชำระบิลนั่นเอง ปรากฏว่าจำนวนเงินที่เสมียนคิด หาตรงกันกับตัวเลขของเขาไม่

"รายการนี่ยังคลาดเคลื่อนไป" เขาบอกเสมียนรับเงิน

"ถ้าผิดผมจะได้สอบสวนดูใหม่ครับ คงจะคิดคุณเกินไปกระมัง"

"เปล่า คุณคิดรายการของผมขาดไป เมื่อเช้าเรียกโซดาขึ้นไปที่ห้องอีกขวดยังไม่เซ็น"

เสมียนสอบถามรายการประจำวันอีกครั้ง แต่ก็ยังค้นไม่เจอะ อย่างไรก็ดี นายตุ๊กตุ่ยอย่างที่บ๋อยเรียกผู้นั้น คงยืนกรานสมกับที่จะเป็นนายตุ๊กตุ่ย ขอให้ตรวจค้นอีกหน ในที่สุดจึงปรากฏว่า โซดาขวดนั้นปรากฏอยู่ในรายการของชายอีกผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นขาประจำบอร์ ๑ ของโรงแรม แต่เคราะห์ร้ายมาชื่อเดียวกันกับนายตุ๊กตุ่ยของเรา ผู้ชำระค่าโซดาขวดนั้นพร้อมด้วยแสดงความขอบใจเสมียนรับเงิน

อันที่จริงมันก็ไม่มากมายอะไร ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่า ๒๕ หรือ ๕๐ สตางค์แน่ แต่ที่จำได้แม่นใจก็คือ นายตุ๊กตุ่ยได้รับความขอบคุณจากเสมียนและผู้จัดการเป็นทวีคูณ ไม่ใช่เพราะจะไม่ต้องสูญค่าโซดาไป หากเป็นการช่วยให้พ้นจากการถูกเอ็ดตะโรจากชายอีกคนหนึ่ง ซึ่งนอกจากจะเป็นขาประจำที่ดีที่สุดของโรงแรมนั้นแล้ว ยังหัวเสียง่ายและอารมณ์หงุดหงิดอย่างที่สุดอีกด้วย

อีกปีหนึ่งต่อมา นายตุ๊กตุ่ยของเราลงไปพักตากอากาศอยู่ที่โรงแรม ผู้จัดการรู้ข่าวก็กุลีกุจอต้อนรับขับสู้อย่างเต็มที่ ครั้งหลังที่สุดนี้ ข้าพเจ้าทราบว่า นายตุ๊กตุ่ยมีบัญชีซึ่งโรงแรมนั้นเปิดให้เซ็นเชื่อได้อย่างไม่อั้น ข้าพเจ้าคิดว่านั่นเป็นยิ่งเสียกว่าความซื่อตรงตามธรรมดาสามัญทั้งหลาย มันเป็นความซื่อตรงซึ่งเกิดจากความรู้สึกผิดชอบโดยสิ้นเชิง ซึ่งหาได้ไม่ง่ายนัก ความซื่อตรงอันเต็มไปด้วยหิริ โอตตัปปะ มิใช่ในสายตาของคนอื่น แต่ในความคิดจิตใจของตนเอง ความซื่อตรงตามธรรมดาเพราะว่าขนบธรรมเนียมหรือศีลธรรมประจำสังคมบังคับ อาจจะทำให้นายตุ๊กตุ่ยบอกให้เสมียนทราบเพียงว่าไม่ได้คิดค่าโซดาขวดนั้นรวมไปด้วย เมื่อเสมียนนั้นหาไม่พบ คนซื่อตรงชั้นสามัญธรรมดาอื่น ๆ ก็อาจปล่อยให้เลยตามเลย และลวงตัวเองว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ของความซื่อตรงแล้ว และเดินลอยชายออกไป ด้วยความภาคภูมิใจ หรือความสมน้ำหน้าแล้วแต่กรณี แต่ความซื่อตรงของนายตุ๊กตุ่ยอยู่ในชั้นสูงยิ่งไปกว่านั้น ความซื่อตรงประเภทนี้เป็นความซื่อตรงประเภทที่ไม่ต้องการประจักษ์พยานอะไร ในการคู่ก้อง ร้องตะโกนประกาศเชิดชูความงาม ความดีของตนให้ปรากฏแก่สายตาของผู้คนทั้งหลาย นอกไปจากความรู้สึกผิดชอบของใจตนเอง ลักษณะอย่างนายตุ๊กตุ่ยเป็นลักษณะของคนซื่อตรงที่ไม่มีโอกาส หรือความเย้ายวนใดในโลกนี้จะมาชักจูงให้เขากระทำชั่วได้ ไม่ว่าจะอยู่ในท่ามกลางชุมนุมชน หรือลำพังตัวคนเดียว

ข้อสังเกต

(๑) เรื่องนี้มีลักษณะของการเขียนบรรยายสลับกับบทสนทนาในตอนต้น ในตอนท้าย

เมื่อกล่าวถึงความซื่อตรงของนายตุ๊กตุ่ย ผู้เขียนอธิบายอย่างละเอียดลออให้ผู้อ่านเห็นแก่นแท้ของลักษณะนิสัยของนายตุ๊กตุ่ย เช่นนี้ก็นับว่าเป็นการเขียนพรรณนาต่อท้ายการเขียนบรรยาย

(๒) อันที่จริงเรื่องของนายตุ๊กตุ่ยนี้เป็นเพียงเรื่องเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นตามปกติ บุคคลทั่วไปที่ได้ทราบเรื่องนี้ อาจเพียงแต่นึกนิยมชมความซื่อตรงของนายตุ๊กตุ่ย หรือบางคนที่ชอบมองอะไรไปในทางลบ อาจมองเห็นนายตุ๊กตุ่ยเป็นคนโง่ที่น่าสมเพชไปก็ได้ แต่สำหรับนักเขียนผู้มีความรู้สึกละเอียดอ่อนอย่าง ม. ชูพินิจ เขาได้**ใช้จินตนาการปรุงแต่งเรื่องธรรมดา ๆ ให้เป็นเรื่องที่น่าสนใจและมีคุณค่าทางจริยธรรม**ขึ้นมาได้ นับว่าเรื่องเช่นนี้เป็นเรื่องราวเชิงสร้างสรรค์ และยังช่วยจรรโลงใจผู้อ่านอีกด้วย

ตัวอย่างที่ ๒ การเขียนบรรยายเรื่องเกร็ดประวัติศาสตร์ หรือตำนาน

จาก "เด็กน้อยผู้กลายเป็นวีรบุรุษ" ของ สิรินทร์ ช่วงโชติ ใน **นิทรรศการ "ทวพ ๓๘"**

"ให้ผมช่วยบ้างไหมครับ" ผู้พูดเป็นเด็กชายเล็ก ๆ อายุประมาณ ๗ ขวบ ดวงตาที่มีแววเด็ดเดี่ยวของเขาเป็นประกาย ขณะจ้องมองดูผู้ใหญ่ร่างกายกำยำสองคนผลัดกันใช้ค้อนเหล็กด้ามยาว กระหน่ำลงไปบนแท่งเหล็ก ที่ร้อนจัดจนเป็นสีแดงบนทั่ง

"เจ้ายังเล็กนัก ให้ตีไม่ได้ดอก" ผู้มีอาวุโสที่สุดในที่นั้น และเป็นผู้ที่คอยบงการ การตีดาบ ตอบเด็กชาย "ถ้าโตขึ้น แล้วชอบ อยากทำ ถึงจะให้ทำ"

การตีดาบเริ่มด้วยการเผาเหล็กกล้าในเตาที่ร้อนจัด จนเหล็กนั้นเป็นสีแดง นำเหล็กกล้าออกจากเตามาวางบนทั่ง แล้วใช้ค้อนเหล็กตีรีดให้เป็นรูปมีดยาว การเผาต้องเผาหลายครั้ง เผาแล้วตี เผาแล้วตี จนกว่าจะได้รูปที่ต้องการ

ดาบที่กำลังตีอยู่ในขณะนี้ค่อย ๆ เป็นรูปขึ้นแล้ว ตัวดาบยาวประมาณหนึ่งเมตรเศษ ปลายงอนขึ้นเล็กน้อย ตรงปลายแหลม ภายหลังจากตีจนกลายเป็นดาบที่มีรูปงดงามและคมกริบแล้วต้องนำไปใส่ด้ามที่มีขนาดพอดี กระชับมือ

"ลุงครับ ดาบอย่างนี้ต้องใช้สองมือช่วยกันถือใช่ไหมครับ" เด็กชายถาม ขณะที่จ้องดูไม่วางตา

"ไม่ใช่ดอกหลาน ดาบอย่างนี้ใช้ถือด้วยมือเดียว ถือมือซ้าย มือขวา" ผู้เฒ่าตอบตามองดูดาบที่วางอยู่บนทั่ง

"ใช้ทีเดียวสองมือเลยหรือครับ" เด็กชายถามอีก

"ใช่ ใช้ทีเดียวสองมือ อย่างนี้สู้ข้าศึกดีนักเวลาเข้าตะลุมบอน ฟันสองมือแตกกระจายเลย" ผู้พูดท่าทางเป็นนักสู้เต็มตัว

เด็กชายนึกถึงภาพการใช้ดาบสองมือ ฟันด้วยมือขวาที มือซ้ายที อย่างนี้ใครจะสู้ได้

"อยากฟันดาบเป็นหรือหลาน" ผู้เฒ่าถามอย่างปรานี สำหรับเด็กผู้ชายในสมัยนั้น ไม่มีอะไรดีกว่าฝึกหัดให้เป็นนักสู้เพราะมีการรบพุ่งเกิดขึ้นบ่อย ๆ

"ถ้าอยากเป็นก็ต้องหัด การเรียนฟันดาบต้องเรียนจริง ๆ เริ่มเรียนไว้ตั้งแต่เด็กๆ แหละดี แต่ต้องโตกว่านี้อีกสักหน่อย" พูดพลางมองดูเด็กชายอย่างพอใจ "ขนาดนี้เห็นจะพอเริ่มต้นหัดชกมวยไปก่อนได้"

หลังจากนั้นอีกไม่นาน เด็กชายก็ได้เริ่มต้นเรียนวิชาชกมวยเป็นเบื้องแรก ครูผู้สอนเป็นนักมวยเก่า มีชื่อว่าครูเที่ยง

ครูเที่ยงรักลูกศิษย์คนนี้มาก เพราะเป็นเด็กตั้งใจเรียน หมั่นฝึกซ้อมอยู่เสมอ และเป็นเด็กชายที่มีความประพฤติดีคนหนึ่ง เมื่อได้ฝึกซ้อมจนแคล่วคล่องชำนาญดีแล้ว ก็ได้ออกชกหลายครั้ง ในการชก ใช้ชื่อว่า "ทองดี ฟันขาว" อันเป็นฉายาที่ครูเที่ยงตั้งให้

สมัยนั้น เป็นสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองหลวง แต่เด็กน้อยที่ชอบวิชาชกมวยคนนั้น มิได้อยู่ในกรุงศรีอยุธยา บ้านเกิดของเขาคือเมืองพิชัย ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดอุตรดิตถ์ในปัจจุบัน เขาเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๓ และเริ่มชีวิตขณะที่ยังเป็นเด็กอยู่ที่เมืองพิชัยนั่นเอง เดิมทีเดียวเขามีชื่อว่าจ้อย

ต่อจากวิชาชกมวย จ้อยยังได้เรียนวิชาฟันดาบอีกด้วย เขารักการต่อสู้ด้วยดาบมาก และได้กลายเป็นนักดาบที่ชำนาญ หาผู้เอาชนะได้ยาก แต่ขณะเดียวกันเขาก็มิได้ทิ้งการชกมวย คงฝึกซ้อมอยู่เสมอ

วันสำคัญในชีวิตของจ้อยมาถึง เขาขึ้นชกมวยที่จังหวัดตาก สามารถเอาชนะนักมวยมีชื่อของจังหวัดโดยชกสลบไปถึงสองคน เจ้าเมืองตากเห็นว่าจ้อยเป็นผู้มีฝีมือ จึงได้ชักชวนให้เข้ารับราชการตั้งแต่นั้น

พ.ศ. ๒๓๐๕ เกิดศึกใหญ่มาประชิดกรุงศรีอยุธยาเมืองหลวง พระยาตากต้องเข้ามาช่วยป้องกันพระนคร การป้องกันเมืองหลวงครั้งนี้ นายจ้อยได้ติดตามมาด้วย

"ศึกครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก" ผู้คนพากันพูด ต่างว่ากันทั่วไป เหตุที่เกิดศึกเป็นเพราะกรุงศรีอยุธยาอ่อนแอ แตกความสามัคคี พม่าเห็นได้ทีจึงได้ยกทัพใหญ่มาล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้ หมายจะเอาชนะไทยให้จงได้

อันพม่ากับไทยนั้น เคยรบพุ่งชิงชัยกันมาหลายครั้งหลายหน คราใดที่ประเทศไทยอ่อนแอลง พม่ารู้ข่าวก็จะถือโอกาสยกกองทัพมารบ ถ้าไทยสามารถต่อต้านไว้ได้ กองทัพพม่าก็จะถอยกลับ แต่ถ้าไทยหมดกำลังลง พม่าก็จะเข้าตีเอากรุงศรีอยุธยาไว้เป็นเมืองขึ้น

ศึกครั้งนี้ กองทัพพม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่ถึงสองปีเศษ ก่อนที่ทัพพม่าจะเข้ากรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ พระยาตากกับคณะประมาณห้าร้อยคน ตีฝ่าวงล้อมหนีออกจากเมืองไปทางตะวันออก ในจำนวนผู้ที่ติดตามพระยาตากมานั้น มีนายจ้อยอยู่ผู้หนึ่ง คณะที่ตีฝ่ามิได้ถอยอย่างเสียขวัญ ตัวพระยาตากเองพูดว่า "เราจะต้องกลับมากรุงศรีอยุธยาอีกให้จงได้" และทุกคนก็เชื่อว่าจะเป็นเช่นนั้น ถึงวันอังคาร เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ กรุงศรีอยุธยาก็เสียแก่พม่า พม่าเข้าเมืองเมื่อเวลาประมาณบ่ายสี่โมงเศษ ทหารพม่าเมื่อยึดกรุงศรีอยุธยาเมืองหลวงได้แล้ว ก็เก็บกวาดทรัพย์สินตั้งแต่ในพระบรมมหาราชวัง ตลอดจนบ้านเรือนราษฎรทุกแห่งหมดสิ้นไม่มีเหลือ

เสร็จแล้วก็เผาทำลายจนเมืองทั้งเมืองเหลือแต่ซาก ส่วนพลเมืองที่หลงเหลือรอดอยู่ก็กวาดต้อนเอาไปเป็นเชลย กรุงศรีอยุธยาซึ่งก่อสร้างมาได้กว่าสี่ร้อยปีเหลือแต่ชื่อ

ฝ่ายพระยาตากซึ่งถอยไปตั้งมั่นอยู่ที่เมืองระยอง เมื่อรวบรวมกำลังคนได้มากขึ้น ก็ออกปราบปรามก๊กเหล่าที่ตั้งตัวอยู่ตามที่ต่าง ๆ จนเห็นว่าพอมีกำลังจะตีเอากรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่าได้แล้ว ก็ยกกำลังเข้าตีกรุงศรีอยุธยาเป็นสามารถ จนพม่าที่รักษาเมืองอยู่แตกร่นพ่ายแพ้ไป รวมเวลาที่พม่ายึดครองกรุงศรีอยุธยาอยู่นานเจ็ดเดือน

แม้จะได้กรุงศรีอยุธยาอันเป็นเมืองหลวงกลับคืนมา แต่เมืองทั้งเมืองก็ปรักหักพังจนเหลือแต่ซาก ดังนั้นพระยาตากจึงได้คิดสร้างเมืองธนบุรีขึ้นใหม่ ให้เป็นเมืองหลวงใน พ.ศ. ๒๓๑๐ นั่นเอง พระยาตากนั้นตั้งตนขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่าพระเจ้าตากสิน แล้วทรงแต่งตั้งนายจ้อยซึ่งออกร่วมรบหลายครั้งเป็นพระยาพิชัย

บ้านเมืองไทยครั้งนั้นมิใช่ยามสงบ อีกสี่ปีต่อมา มีกองทัพพม่ายกมาตีเมืองพิชัยอีก พระยาพิชัยออกนำทัพด้วยตนเอง การรบถึงขั้นตะลุมบอน ขนาดต่อสู้ถึงตัว พระยาพิชัยนั้นเคยออกรบมาหลายครั้ง มิได้ครั่นคร้ามแม้แต่น้อย ถือดาบสองมือขี่ม้านำหน้าฟาดฟันข้าศึกล้มตายไปเป็นอันมาก พระยาพิชัยรบหนัก จนดาบที่ถืออยู่ในมือทั้งสองหักสะบั้น แม้กระนั้นก็มิยอมถอย

ทหารทุกคนมีกำลังใจ ที่เห็นแม่ทัพของตนสู้อย่างไม่ถอยหนี ในที่สุดฝ่ายไทยก็ได้ชัยชนะในการรบครั้งนั้นอย่างงดงาม เป็นเหตุให้พม่าต้องถอยทัพกลับไป

"เจ้าคุณพิชัย ท่านสู้จนดาบหัก" เหล่าทหารเล่าลือต่อ ๆ กันไป ความกล้าหาญของพระยาพิชัยทำให้นามของท่านเป็นที่กล่าวขวัญกันมาจนถึงชนรุ่นหลัง สมญานามของท่านก็คือ "พระยาพิชัยดาบหัก" ทหารเอกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี

ข้อสังเกต

(๑) เรื่องนี้กำหนดให้เด็กชายคนหนึ่งเข้ามาเป็นตัวละครนำเข้าสู่เรื่องราวของทหารเอกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช คือ "พระยาพิชัยดาบหัก" ผู้เขียนใช้จินตนาการสร้างลักษณะนิสัยของเด็กชายจ้อยให้น่าสนใจ กล่าวคือ เป็นเด็กอยากรู้อยากเห็น รู้จักซักถามหาความรู้จากผู้ใหญ่และ "เอาถ่าน" คือรักที่จะฝึกฝนตนเองให้ชำนาญในวิชามวยและวิชาฟันดาบ

(๒) การนำเรื่องที่เป็นเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มาสร้างเป็นเรื่องราวขึ้น โดยมีตัวละครมีเหตุการณ์ และมีบทสนทนาแทรกเช่นนี้เป็นวิธีการที่ต้องอาศัยจินตนาการเป็นเครื่องช่วยจึงจะทำให้เรื่องน่าอ่าน

(๓) เหตุการณ์สำคัญในชีวิตของ "จ้อย" คือการชกมวยชนะนักมวยที่มีชื่อเสียงของจังหวัด ทำให้พระยาตากสนใจในฝีมือของเขา จึงชักชวนให้เขารับราชการ และเขาได้ทำความดี

ความชอบในการรบ จนได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น "พระยาพิชัย" เรื่องราวตอนนี้ถ้าได้ขยายความโดยเพิ่มฉากการต่อสู้ให้น่าตื่นเต้น ก็จะทำให้บุคลิกภาพของ "จ้อย" เด่นยิ่งขึ้น

(๔) เนื้อเรื่องตอนท้ายกล่าวถึงวีรกรรมของ "พระยาพิชัย" และที่มาของสมญา "พระยาพิชัยดาบหัก" นับเป็นการจบเรื่องอย่างกะทัดรัด ให้ความรู้สึกประทับใจแก่ผู้อ่าน

ตัวอย่างที่ ๓ การเขียนแสดงความรู้สึกนึกคิด มีอุทาหรณ์ประกอบ
จาก "มโนคติ" ใน **ข้อคิด** ของ ม. ชูพินิจ

เมื่อปลาขณะที่กินเบ็ดท่าน ยาว ๖ นิ้ว กลายเป็นปลา ๑๘ นิ้วไป ในเวลาตกน้ำ เมื่อเสือที่ท่านแลเห็นในป่า ๕ ศอก กลายเป็นเสือ ๘ ศอก ๓ วา ไปในเวลาเล่าให้ใครเขาฟัง นั่นคือ มโนคติ เมื่อคนคุ้มดีคุ้มร้าย ซึ่งในชีวิตจริงล้มเหลวอย่างไม่เป็นท่า สมมติตนเองไปว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่ สามารถเรียกลมเรียกฝนได้อย่างผู้วิเศษ หรือเทวดานั่นเกิดจากมโนคติเหมือนกัน

แม้กระนั้น เราก็ยกย่องสรรเสริญคุณค่าของมโนคติในนักประดิษฐ์คิดค้น **ผู้ยิ่งใหญ่ ในจิตรกร นักประพันธ์ นักแต่งเพลง และรัฐบุรุษผู้ซึ่งนามของเขาจะไม่มีวันตาย** ความจริงนั้นผู้ใดก็ตามที่ปราศจากมโนคติ หรือจินตนาการ เราอาจเรียกกันได้ว่าผู้นั้นเกือบมิใช่มนุษย์ธรรมดา

เพราะว่ามโนคติหรือจินตนาการนี่แหละ จะเป็นพลังผลักดันให้มนุษย์สามารถก้าวจากโลกที่รู้กันอยู่แล้วไปสู่โลกที่ลึกลับ ก้าวจากปัจจุบันไปสู่กาลอนาคต ก้าวจากชีวิตที่ขรุขระไปสู่ชีวิตที่สวยงาม ป่านนี้มนุษย์เราคงจะยังอยู่ตามโพรงไม้ในถ้ำหรือในรูใช้ขวานหินล่าสัตว์ปราศจากเครื่องนุ่งห่ม งมงายอยู่ในโลกอย่างที่ธรรมชาติสร้างไว้ ไม่มีวิวัฒนาการ ไม่มีความเคลื่อนไหวไปไหน

ฉะนั้น เราจะเห็นได้ว่ามโนคตินี้ ควรจะแบ่งแยกออกเป็นสองประเภทด้วยกัน คือมโนคติที่เป็นความฝัน และมโนคติที่เป็นข้อเท็จจริง อย่างแรกเป็นมโนคติอันเกิดจากการละเมอเพ้อพก เป็นความฝันลม ๆ แล้ง ๆ แต่อย่างหลังเป็นมโนคติอันใช้ข้อเท็จจริงเป็นมูลฐาน ทะยานไปสู่ความคิดและความหวัง ซึ่งมีทางเป็นไปได้ มันทำให้มนุษย์เรามีความแกล้วกล้าสามานะ มีกำลังใจที่จะเผชิญกับอุปสรรค ความล้มเหลว และความผิดหวังจนกระทั่งบรรลุความสำเร็จ

เจนเนอร์ และปาสเตอร์ มีมโนคติประเภทนี้ในการที่จะทำให้เขาค้นหาวิธีปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษสำเร็จ จูลส์ เวิร์นก็เช่นเดียวกัน เมื่อเขาประพันธ์เรื่อง "ใต้ทะเล ๗,๐๐๐ โยชน์" และ "๘๐ วันรอบโลก"

ป่านนี้เราคงจะยังไม่มีโอกาสเห็นดาวเทียมสปุตนิก และเอ็กซพลอเรอร์ได้ ไม่มีความรู้ หรือศรัทธาด้วยซ้ำไปว่ามนุษย์อาจไปถึงโลกพระอังคาร พระจันทร์ และดาวนพเคราะห์ดวงอื่นในอีกกึ่งศตวรรษข้างหน้า ถ้านักวิทยาศาสตร์โซเวียตและอเมริกันเหล่านั้นปราศจากมโนคติดังกล่าวแล้ว

ข้อสังเกต

(๑) ผู้เขียนขึ้นต้นความเรียงด้วยการกล่าวถึงตัวอย่างความคิดนึกของคนในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายของคำว่า "มโนคติ" ตรงตามเจตนารมณ์ของผู้เขียน

(๒) ข้อความในย่อหน้าที่ ๒, ๓ และ ๔ เป็นการอธิบายความหมายและคุณค่าของ "มโนคติ" หรือ "จินตนาการ" ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

(๓) ย่อหน้าที่ ๕ เป็นการยกตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตและการงาน เพราะมีจินตนาการเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันเขา ให้มุมานะสร้างผลงานจนมีชื่อเสียง

(๔) ย่อหน้าสุดท้ายเป็นการสรุปความสำคัญของ "มโนคติ" หรือ "จินตนาการ" โดยยกความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในโลกปัจจุบัน เช่น การผลิตดาวเทียมสปุตนิก การเดินทางไปยังโลกพระจันทร์มาประกอบ

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ นักเรียนจะเห็นว่าการเขียนเชิงสร้างสรรค์มีหลายประเภทด้วยกันที่เป็นการเขียนบรรยายเรื่องที่จำมาก็มี ที่เป็นเรื่องเกร็ดประวัติศาสตร์ก็มี ที่แสดงความรู้สึกนึกคิดและมีอุทาหรณ์ประกอบก็มี

งานเขียนเชิงสร้างสรรค์จะน่าสนใจหรือไม่เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับจินตนาการของผู้เขียน ผู้ที่หมั่นสังเกตสิ่งต่าง ๆ รอบตัวและฝึกใช้ความคิดอยู่เสมอ ย่อมสามารถ "แปร" วัตถุดิบที่เขาได้พบเห็น หรือสะสมไว้ให้เป็นเรื่องราวเชิงสร้างสรรค์ที่น่าอ่านได้เสมอ

ความยาวของเรื่องราวเชิงสร้างสรรค์นั้นไม่จำกัด อาจมีประมาณ ๓ – ๔ หน้า หรือมากน้อยกว่านั้นก็ได้

ในการเขียนบรรยายเชิงสร้างสรรค์ เราอาจใช้การพรรณนาสลับบ้างก็ได้ หรืออาจแทรกบทสนทนาไว้เพื่อทำให้เรื่องน่าสนใจยิ่งขึ้นก็ได้

คำว่า "บรรยาย" ขอแทรกอธิบายในที่นี้ว่า หมายถึง การเขียนโดยคำนึงถึงความต่อเนื่องของเรื่องราวหรือเหตุการณ์เป็นสำคัญ เช่น ถ้าผู้เขียนจะเล่าเรื่องการท่องเที่ยว ก็จะต้องมีจุดเริ่มต้น มีการเดินทางผ่านสถานที่ต่าง ๆ ตามลำดับ ส่วนคำว่า "พรรณนา" นั้น เป็นการเขียนที่มุ่งอธิบาย ขยายความให้เห็นสภาพหรือลักษณะที่ละเอียดลออ และเด่นชัดขึ้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่าที่จะคำนึงถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ดำเนินไปอย่างมีลำดับต่อเนื่องกัน หากเป็นการพรรณนาความรู้สึกก็จะมีเนื้อความที่กระทบอารมณ์ ก่อให้เกิดความรู้สึกประทับใจหรือสะเทือนใจไปกับเนื้อความที่พรรณนานั้น ๆ*

---

*ดูรายละเอียดใน ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, **หนังสือเรียนภาษาไทย ท ๐๔๒ การเขียน ๒** (กรุงเทพ ฯ:อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๔), หน้า ๒๔.

๓. การเขียนแสดงพฤติการณ์ในความคิดคำนึง

ตัวอย่างที่ ๑ การเขียนแสดงภาพตอน "พระอาจารย์ธรรมโชติ ประพรมน้ำมนต์ให้เหล่านักรบกล้าแห่งบ้านบางระจัน" ใน **บางระจัน** ของ ไม้เมืองเดิม

...ศาลาใหญ่ ศาลาซึ่งมีลานกว้างขวางดินปนทราย บนศาลามีบาตรน้ำมนต์ขันและโอ่งใหญ่ ฐูปเทียนปักตามพิธี พระธรรมโชติซึ่งเป็นหลักชัยของชาวบ้านบางระจัน เวลานี้กำลังยืนสงบ เฟ่งเล็งไปในฤกษ์ยามอันเป็นมหามงคล แล้วก็กล่าว ๒ – ๓ คำว่า "ไปเถิดลูกเอ๋ย พ่อจะคอยดูลูกทุก ๆ คนชนะกลับมา"

เสียงโห่เกรียว...เสียงฆ้องซึ่งพันเรืองเป็นผู้บริจาคมาเป็นฆ้องชัยลั่นหุ่ยดาบปราดจากฝักทุกเล่ม หลาวแหลนและมีดพร้ากวัดไกว แล้วชายชาตรีก็เดินเป็นขบวนผ่านศาลานั้น น้ำมนต์ก็พรมลงมา...สาดลงมา...เย็นเยียบเข้าหัวใจ น้ำมนต์ซึ่งศักดิ์สิทธิ์ดังน้ำทิพย์ชโลมหัวใจของนักรบทั้งหลาย น้ำมนต์กับน้ำตาปลื้มกำลังไหลพรากบังคับให้ปลงใจพลีชีวิต ผ่านไปอีก...หญิงทั้งหลายยืนโบกมืออวยชัย เออ...อีแฟงชาวดงศรีบัวทอง มันยืนโปรยไม้ดอกอยู่กับเพื่อนหญิงที่ประตูค่าย มันทักทาย... มันยิ้มแย้มหัวร่อร่า มันนัดให้กลับมากินข้าวเมื่อชนะศึก...

พอพร้อมทุกกอง นายแท่นก็ชักดาบควงเป็นคำสั่ง แล้วออกวิ่งนำ มาเถิดพี่น้องทั้งหลาย ดาบใครไม่เปื้อนเลือด ก็ไม่ใช่ดาบบ้านบางระจัน ไปตะลุย เล่มต่อเล่ม ศพต่อศพ แล้วเสียงโห่เกรียว เสียงคำรามศึก เสียงสบถสาบานว่า มื้อนี้ไทยมันจะเป็นเสือเมื่อไม่รุก ไทยก็จะรุกเข้าจนถึงตัว

ฝ่ายพม่าซึ่งยกมาแต่วิเศษชัยชาญ เป็นการเร่งร้อน กำลังนั่งพักไพร่พลเพื่อหายเหนื่อยอ่อน หารู้สึกไม่ว่าตามแนวละเมาะไม้อันให้ร่ม ให้เงาพักนั้นจักกลายเป็นภัยมาถึงตัว...เมื่อได้ยินเสียงโห่ เสียงเกรียวกราว ตะโกนกระหายเลือด ต่างก็พากันเรรวนเสียขวัญ กองปืนที่เตรียมมาก็เพิ่งประทับยิงได้นัดเดียว ก็ถูกชาวบ้านบางระจันประชิดเข้าตัว ทั้งแทงฟันไม่ยับยั้ง ศพลงก่ายกันแหลกไปในรวดเดียวทั้งกอง ปืนซึ่งเตรียมมาก็หมดประโยชน์ใช้การไม่ได้ เพราะทัพที่ยกมาเข้ารบเป็นอาวุธสั้นถึงตัว มิช้ากองปืนก็แตกขับเขินเสียชีวิตไปอีก

ข้อสังเกต

ภาพที่เกิดขึ้นในจินตนาการของ "ไม้เมืองเดิม" ดังข้อความที่ยกมานี้ให้บรรยากาศที่คึกคักและเริงร้อนด้วยเลือดรักชาติของเหล่านักรบแห่งบ้านบางระจัน เป็นภาพที่สมจริงซึ่งผู้ประพันธ์นึกเห็นในห้วงนึกของตนอย่างชัดเจน แม้ตนจะมิได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ตอนนั้นก็ตาม

ตัวอย่างที่ ๒ จากบทร้อยกรองเรื่อง "คำสัญญาของลูกน้อย" ของ **ฐ. ณ ถลาง** ใน **มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๘๓**

กาพย์ฉบัง ๑๖

แม่จำแม่อย่าเสียใจ แม้ลูกจากไป
ลูกนี้จักหมั่นมาเยือน

ลูกจักมากับแสงเดือน มาอยู่เป็นเพื่อน
ยามแม่นั่งชมจันทร์เพ็ญ
กายลูกแม่คงไม่เห็น แต่จิตลูกเร้น
อยู่ใกล้กายแม่ตลอดกาล
ลูกแอบในน้ำลำธาร ยามแม่ลงสนาน
ลูกเข้าสัมผัสรัดกาย
เมื่อแม่ร้อนรนกระวนกระวาย อาศัยพระพาย
ลูกพลิ้วมาช่วยพัดวี
หากแม่มีทุกข์ทับฤดี เงี่ยฟังดนตรี
เถิดลูกแฝงในสำเนียง
ฟังเถิดแม่นั่นคือเสียง ซึ่งลูกรักเพียง
ดวงใจของแม่ปลอบประโลม
ให้แม่คลายทุกข์คลายโทม– นัสนำใจโน้ม
เคลิบเคลิ้มไปตามเสียงเพลง
ยามแม่รู้สึกวังเวง ลูกจักบรรเลง
เคล้าเสียงจักจั่นเรไร
ฟังเถิดมิใช่เสียงใคร เพราะลูกอาลัย
รักแม่จึ่งร้องเรียกหา
ยามแม่คิดถึงลูกยา จงมองท้องฟ้า
แม่จักเห็นดาวไกลลิบ
นั่นแหละคือตาลูกกะพริบ อยู่ในแดนทิพย์
เพ่งจ้องมองแม่ไม่วาย
ยามแม่หลับนอนผ่อนคลาย จงหลับให้สบาย
ลูกรักมาอยู่ด้วยเสมอ
แม่คิดถึงลูกแม่เพ้อ ลูกสดับเสียงละเมอ
ได้ยินชัดถ้อยชัดคำ
เพื่อให้แม่สุขลูกนำ จิตเข้าไปทำ
ให้แม่บังเกิดความฝัน
ว่าลูกอยู่ในสรวงสวรรค์ เป็นสุขชั่วนิรันดร์
ทุกข์ร้อนห่อนได้แผ้วพาน
ลูกจักให้แม่ฝันนาน เพราะความฝันหวาน
นั้นทำให้แม่สุขใจ
โอษฐ์แม่แย้มเผยอยิ้มละไม ก่อนลูกจากไป
ลูกจุมพิตแม่แล้วลา
แม่คงสะดุ้งฟื้นตื่นผวา เหลียวมองไขว่คว้า
ด้วยคิดว่าลูกนอนเคียง

ลูกมิได้อยู่บนเตียง เพราะว่าเป็นเพียง
ความฝันที่แม่ฝันเพลิน
แม่คงเรียกขวัญอัญเชิญ เทพเจ้าเขาเขิน
ให้ช่วยอำรุงลูกรัก
อ้า ! เทพผู้ทรงสิทธิศักดิ์ เมื่อได้ปกปัก
ลูกแล้วจุ่งคุ้มมารดา
โรคภัยอย่าได้บีฑา แม่ยอดบูชา
ของลูกน้อยแต่ผู้เดียว

ข้อสังเกต

(๑) กวีได้วาดภาพพฤติการณ์ในความคิดคำนึงถึงหญิงผู้หนึ่ง ซึ่งได้สูญเสียลูกน้อยไป ความอาลัย และความโศกเศร้าของนางนั้นสุดที่จะประมาณได้ บทประพันธ์นี้เป็นการรำพึงถึงลูกน้อย ซึ่งในความรู้สึกของผู้เป็นมารดาเหมือนได้ยินเสียงลูกน้อยผู้นี้กระซิบแผ่วใกล้ ๆ หู คำกระซิบนั้นเป็นคำปลอบประโลมอันปรากฏเป็นบทประพันธ์ดังกล่าว

(๒) บทร้อยกรองนี้ใช้ถ้อยคำง่าย ๆ กล่าวถึงธรรมชาติ เช่น แสงเดือน สายน้ำ สายลม ฯลฯ **ว่าเป็นสื่อนำความรักและความผูกพันของลูกมาให้แม่รับและสัมผัสทั้งทางหู ทางตา ทางกาย** และทางใจ

(๓) คำปลอบประโลมนั้น มีความแปลกใหม่ไม่ซ้ำกับที่ได้ยินได้ฟังกันอยู่ทั่ว ๆ ไป ความแปลกใหม่นี้เกิดจากจินตนาการของกวี ทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจได้

จากตัวอย่างการเขียนแสดงพฤติการณ์ในความคิดคำนึงข้างต้นนี้ นักเรียนจะเห็นว่าการที่คนเราจะนึกวาดภาพพฤติการณ์ขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยพลังของจินตนาการเป็นสำคัญ ภาพต่าง ๆ **ที่เกิดขึ้นในห้วงนึกจะต้องแจ่มชัด ผู้ประพันธ์จึงจะสามารถถ่ายทอดภาพแห่งความคิดคำนึงนั้น** ออกมาได้ เป็นลายลักษณ์อักษรแล้วเกิดเป็นงานเขียนเชิงสร้างสรรค์ขึ้น

การเขียนแสดงจินตนาการในลักษณะที่เป็นการนึกวาดภาพพฤติการณ์ ในความคิดคำนึงเช่นนี้ อาจเขียนเป็นรูปร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้

แม้ว่าการเขียนแสดงจินตนาการตามที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ จะต้องอาศัยศิลปะเฉพาะตัวของผู้เขียนเป็นสำคัญก็ตาม แต่เราก็พอจะวางแนวทางกว้าง ๆ สำหรับนักเรียนที่จะนำไปใช้ในการฝึกเขียน คือ

๑. ก่อนลงมือเขียนให้ทำใจให้สบายไม่หมกมุ่นครุ่นคิดจนเกิดความกังวลซึ่งจะเป็นอุปสรรคในการเขียน เมื่อรู้สึกว่า ใจปลอดโปร่งดีแล้ว จึงเริ่มคิดตามที่มโนภาพของเราจะชักจูงให้คิดนึกไป

๒. เมื่อเริ่มคิดสร้างภาพขึ้นในห้วงนึกแล้ว ในตอนแรก ๆ ภาพนั้นอาจจะยังไม่ชัดเจนนัก เราจะต้องค่อย ๆ คิด และสร้างภาพตามความคิดฝันของเราให้เด่นชัดขึ้นมา จนสามารถถ่ายทอดภาพฝันนั้นออกมาเป็นงานเขียนเชิงสร้างสรรค์ได้

๓. ในการเขียนถ่ายทอดภาพในความคิดคำนึงของเรานั้น เราจำเป็นต้องเลือกเฟ้นถ้อยคำที่จะนำมาเขียนเพื่อทำให้ภาพในห้วงนึกของเราแจ่มชัด สามารถสื่อความหมายไปยังผู้อ่านได้ตามที่เราต้องการ

๔. ในขณะที่เรานึกหาถ้อยคำมาใช้เพื่อถ่ายทอดภาพในความคิดของเรานั้น เราอาจคิดหลาย ๆ อย่างในเวลาเดียวกัน บางทีความคิดเหล่านั้นก็ทำให้เราสับสนอยู่บ้าง ทั้งนี้เป็นเรื่องธรรมดา เราไม่ควรปล่อยให้ถ้อยคำที่คิดได้นั้นสูญเสียไป แต่ควรบันทึกความคิดนั้น ๆ เป็นถ้อยคำลงไว้ก่อน แล้วจึงมาจัดลำดับความทีหลัง เพื่อให้ "สาร" ที่เราเขียนไปนั้นสื่อความหมายไปยังผู้อ่านได้อย่างแจ่มแจ้ง

๕. วางแนวเรื่องไว้เป็นหัวข้อสั้น ๆ แนวเรื่องหรือโครงเรื่องนั้นจะต้องสมเหตุสมผลและสัมพันธ์กับภาพในความนึกคิดอย่างเหมาะเจาะ และจะต้องเขียนเรื่องให้ดำเนินไปจนถึงจุดหมายที่กำหนดไว้อย่างเป็นระเบียบ

วิธีการทั้ง ๕ ขั้นข้างต้นนี้ เพื่อให้จำง่าย จะได้กล่าวโดยสรุปเป็นลำดับไปดังนี้คือ ในการเขียนแสดงจินตนาการนั้น ผู้เขียนพึง

ปล่อยใจว่าง — สร้างภาพฝัน
สรรถ้อยคำ — ลำดับความ
เขียนตามแนว

กิจกรรม

๑. ทบทวนความรู้

๑) ในการสื่อสารกันตามปกติ นักเรียนเขียนแสดงความรู้สึกในโอกาสใดบ้าง

๒) ในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นร้อยแก้ว เรามีหลักในการใช้ถ้อยคำแสดงความรู้สึกอย่างไรบ้าง

๓) การที่กล่าวว่า "การแสดงความรู้สึกนั้นอาจแสดงออกเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ กัน" มีความหมายอย่างไร ยกตัวอย่างพฤติกรรมที่แสดงถึงความรู้สึกในทางบวกและทางลบมาอย่างละ ๓ ข้อ

๔) "จินตนาการ" มีประโยชน์ในทางสร้างสรรค์อย่างไร

๒. ทำงานกลุ่มและรายบุคคล

๑) เขียนแสดงความรู้สึกของตนเองและของเพื่อนในสถานการณ์ต่อไปนี้ (ความยาวประมาณข้อละ ๓ บรรทัด)

ก. เมื่อได้รับรางวัลหมั่นเรียนจากอาจารย์ใหญ่

ข. เมื่อได้ข่าวว่าญาติผู้ใหญ่ป่วยหนักแล้วถึงแก่กรรม

ค. เมื่อประสบอุบัติเหตุโดยตนเองรอดพ้นอันตรายอย่างหวุดหวิด

ง. เมื่อถูกทิ้งให้อยู่ตามลำพังที่บ้านในคืนที่ฝนตกหนัก

๒) อ่านนิราศบางเรื่องของสุนทรภู่แล้วคัดลอกคำกลอนที่แสดงความรู้สึกต่าง ๆ อย่างน้อย ๓ ลักษณะ มาพิจารณาเปรียบเทียบกันอีกรายกัน แล้วตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความรู้สึกนั้น ๆ สรุปเป็นรายงานส่งครู

๓) ช่วยกันเขียนเรื่องสั้น ๆ ประมาณ ๘ – ๑๐ บรรทัด แสดงถึงจินตนาการเกี่ยวกับภาพเหตุการณ์ในอดีตของท้องถิ่นหรือของชาติในประวัติศาสตร์ เช่น สมัยเลิกทาสในรัชกาลที่ ๕ สมัยที่ทหารไทยไปรบยุโรปในรัชกาลที่ ๖ ฯลฯ

๔) ให้นักเรียนแต่ละคนเขียนบันทึกเรื่องราวที่เป็นประสบการณ์ของตน แสดงความรู้สึกในสิ่งต่าง ๆ ทั้งในด้านดีและด้านร้าย ความยาวของบันทึกประมาณ ๑½ หน้า กระดาษฟุลสแก๊ป

๕) ให้นักเรียนเขียนร้อยแก้วหรือร้อยกรองแสดงถึงจินตนาการของนักเรียนแต่ละคนเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นแก่ท้องถิ่นหรือชุมชนที่นักเรียนอยู่ภายในระยะเวลา ๑๐ ปีข้างหน้า ความยาวประมาณ ๑ – ๒ หน้า

๓. กิจกรรมเสริม

๑) นักเรียนแบ่งกลุ่มจัดทำสมุดรวมร้อยแก้วและร้อยกรองที่เป็นงานเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเขียนมีชื่อเสียง ให้มีทั้งงานเขียนที่แสดงความรู้สึก และแสดงจินตนาการ พร้อมทั้งให้ข้อสังเกตสั้น ๆ เกี่ยวกับงานเขียนนั้น ๆ แล้วแลกเปลี่ยนกันอ่านระหว่างกลุ่ม

๒) ชุมนุมภาษาไทยจัดประกวดเรียงความ หรือบทร้อยกรอง **แสดงความรู้สึก** และ **จินตนาการ** แล้วคัดเลือกฉบับที่ดีเด่นเพื่อรับรางวัลตามกติกาที่คณะกรรมการกำหนด

รายการแก้ไขหนังสือเรียนภาษาไทย ท ๕๐๓ ท ๕๐๔ ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ในการพิมพ์ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๓๑

หน้า	บรรทัดที่	ข้อความเดิม	แก้เป็น
๑๓๕	๘	รัฐบาลพรรคอนุรักษ์นิยม	รัฐบาลพรรคอนุรักษนิยม
๑๔๕	๑๖	ลางเลือน	รางเลือน

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว นายพะนอม แก้วกำเนิด ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๖

รายนามผู้จัดทำหนังสือเรียนภาษาไทย ท ๕๐๓ ท ๕๐๔ ชุดทักษพัฒนา เล่ม ๒
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ (ม. ๕)

๑.	นายสวนิต ยมาภัย	ประธาน
๒.	หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ	ที่ปรึกษา
๓.	นางกุหลาบ มัลลิกะมาส	ที่ปรึกษา
๔.	นางฐะปะนีย์ นาครทรรพ	ที่ปรึกษา
๕.	นายนิรันดร์ นวมารค	
๖.	นางบุญชื่น ทองอยู่	
๗.	นางบุญนำ บุญเสรฐ	
๘.	นางสุจริต เพียรชอบ	
๙.	นางยุพา ส่งศิริ	
๑๐.	นางสาววลัยรัตน์ อติแพทย์	
๑๑.	นางนุกูล ศรีวาระกุล	
๑๒.	นางสาววิพุธ โสภวงศ์	
๑๓.	นางจารุณี กองพลพรหม	
๑๔.	นางสาวนววรรณ พันธุเมธา	
๑๕.	นางประนอม วิบูลย์พันธุ์	
๑๖.	นางสาววัฒนา กรกำแหง	
๑๗.	นางสาวมงคล สุวรรณเมฆ	
๑๘.	นายเสริม พงศ์ทอง	
๑๙.	นางสาวแช่มช้อย ปิ่นสุวรรณ	
๒๐.	นางเพชราภรณ์ รื่นรมย์	
๒๑.	นางศิริรัตน์ วงศ์สุวรรณ	
๒๒.	นางสาวปราณี สินธุสอาด	

แบบอย่างของคนรุ่นใหม่ ไม่หลงใหลควันบุหรี่

สำนักงานควบคุมการบริโภคยาสูบ กระทรวงสาธารณสุข

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
นายพะนอม แก้วกำเนิด ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา
๓๖๐๐๕ ๒๐ (๑)